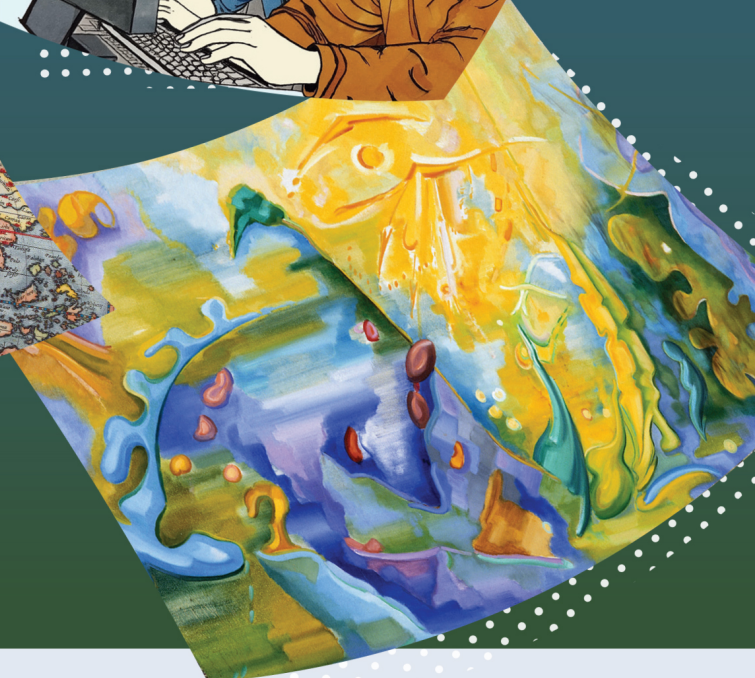

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΔΟΥΚΑ • ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ
ΜΑΡΙΑ ΞΕΣΤΕΡΝΟΥ • ΙΩΑΝΝΑ ΣΤΡΕΠΕΛΙΑ
ΕΛΕΝΗ ΧΑΤΖΗΜΑΥΡΟΥΔΗ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΨΥΧΟΓΥΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ - Βιβλίο μαθητή / μαθήτριας

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλίο μαθητή/μαθήτριας

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής / Αξιολογητής

Βαρελάς ΛάμπροςΕν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού
Πανεπιστημίου

Αξιολογήτρια

Μιχάλη Μαρία

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια

Φουσέκα Μαρία

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Κόχιλας Νικόλαος

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Βαποράκη Άννα Στεφανία

Πτυχιούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών

**Υπεύθυνη του μαθήματος/γνωστικού
αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης****Βασιλική Βαρτζιώτη**, Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ,
μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**Σπυρίδων Δουκάκης****Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής****Υπεύθυνη Πράξης****Πολυξένη Μπίλλα**Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού**Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης****Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη**

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΔΟΥΚΑ • ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ
ΜΑΡΙΑ ΞΕΣΤΕΡΝΟΥ • ΙΩΑΝΝΑ ΣΤΡΕΠΕΛΙΑ
ΕΛΕΝΗ ΧΑΤΖΗΜΑΥΡΟΥΔΗ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΨΥΧΟΓΥΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλίο μαθητή/μαθήτριας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **24** γράμματα

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Σ υ ν τ ε λ ε σ τ έ ς

Επιστημονική υπεύθυνη	Μαρία Ξέστερνου , Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Ειδήμων γνωστικού αντικειμένου	Δέσποινα Δούκα , Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας)
Συγγραφική Ομάδα	Δέσποινα Δούκα , Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας) Βασίλειος Μανουσάκης , διδάσκων στην Τ/βάθμια Εκπαίδευση (Δημιουργική γραφή), μέλος ΕΕΠ, Πανεπιστήμιο Πατρών (Δρ Αγγλικής Φιλολογίας) Μαρία Ξέστερνου , Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου Ιωάννα Στρεπέλια , Φιλολόγος στη δημόσια Β/βάθμια Εκπαίδευση (Δρ Κλασικής Φιλολογίας) Ελένη Χατζημουρουδή , Φιλολόγος στην ιδιωτική Β/βάθμια Εκπαίδευση (Δρ Κλασικής Φιλολογίας) Παναγιώτα Ψυχογιουπούλου , Φιλολόγος στη δημόσια Β/βάθμια Εκπαίδευση (ΜΔΕ στη Δημιουργική Γραφή, ΜΔΕ στην Εκπαίδευση)
Παιδαγωγική επικύρωση αντικειμένου	Μαρία Ξέστερνου , Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Τεχνική επικύρωση αντικειμένου	Μάριος-Ραφαήλ Στίνης , Επιστήμονας Πληροφορικής
Γλωσσική-φιλολογική επιμέλεια	Δήμητρα Ιωαννίδη , Φιλολόγος Συμεών Νικολιδάκης , Φιλολόγος
Σύμβουλοι παρακολούθησης σε παιδαγωγικά θέματα	Βασίλειος Μανουσάκης , διδάσκων στην Τ/βάθμια Εκπαίδευση (Δημιουργική γραφή), μέλος ΕΕΠ, Πανεπιστήμιο Πατρών (Δρ Αγγλικής Φιλολογίας) Συμεών Νικολιδάκης , διδάσκων στην Τ/βάθμια Εκπαίδευση (Δρ Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης & Ειδικής Αγωγής)
Σύμβουλος παρακολούθησης σε τεχνικά θέματα	Μάριος-Ραφαήλ Στίνης , Επιστήμονας Πληροφορικής
Συντονισμός συγγραφικής ομάδας σχεδιασμού και ανάπτυξης	Ελένη Χατζημουρουδή , Φιλολόγος στην ιδιωτική Β/βάθμια Εκπαίδευση (Δρ Κλασικής Φιλολογίας)
Συντονισμός και επιμέλεια έκδοσης	Γεώργιος Μπίκος Μαρία Ξέστερνου
Επιστημονική υπεύθυνη ψηφιακού εμπλουτισμού, παιδαγωγική τεκμηρίωση	Μαρία Ξέστερνου , Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Ψηφιακός εμπλουτισμός-τεχνική ανάπτυξη	Μάριος-Ραφαήλ Στίνης , Επιστήμονας Πληροφορικής
Επικύρωση ψηφιακού αντικειμένου	Ελένη Χατζημουρουδή , Φιλολόγος στην ιδιωτική Β/βάθμια Εκπαίδευση (Δρ Κλασικής Φιλολογίας)
Εικονογράφηση	Αικατερίνη Βλαντώνη , Εικαστικός, εικονογράφος, εκπαιδύτρια
Σελιδοποίηση-γραφιστική επιμέλεια, σχεδιασμός εξωφύλλου	24 γράμματα Κώστας Βγενής

Περιεχόμενα

Ταυτότητα του βιβλίου	6
Καλωσόρισμα	8

▶ Άξονας προβληματισμού

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Θέμα: **Οικουμενικές αξίες, κοινωνικά προβλήματα**

1. Αν -όπως Άνθρωπος- χτίζω το μέλλον που ονειρεύομαι	12
2. Φύση και άνθρωπος: Σχέση στοργής ή σχέση οργής;	30
3. Ελευθερία vs. Ανελευθερία/Εξάρτηση: Αξία-Ευθύνη-Όρια	42
4. Ανάμεσα σε δύο πατρίδες: Ξενιτιά-Μετανάστευση-Προσφυγιά.....	60
5. Εκφοβισμός και Βία: Με τον φόβο του διαφορετικού.....	76
6. Ο συρμός που οδηγεί στον υπεράνθρωπο: Επιστημονική περιέργεια vs. Δεοντολογία ...	92

▶ Άξονας προβληματισμού

ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ

Θέμα: **Ο τόπος μου, ο κόσμος, το ταξίδι**

1. «Το ελληνικό θάμα»: Ο τόπος και ο άνθρωπος	108
2. Από την Ελλάδα στην Ευρώπη και... τον Κόσμο τον μικρό, τον μέγα!	124
3. Μία μαθητεία στο «ταξιδεύειν»	140

▶ Άξονας προβληματισμού

ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ

Θέμα: **Ταυτότητες, διλήμματα και προκλήσεις**

1. Εφηβεία: η ηλικία της αναζήτησης.....	160
2. Με και χωρίς οικογένεια: ταυτότητες-ρόλοι-σχέσεις	172
3. Σχολείο: όραμα και δράση	188
4. Έμφυλες Ταυτότητες.....	202

Πρότυπο σχέδιο διδασκαλίας αυτοτελούς λογοτεχνικού κειμένου (ΨΜΑ)	218
---	-----

Αυτοτελές
Λογοτεχνικό
Κείμενο

Μαρούλα Κλιάφα,

Η ιστορία ενός νεαρού gamer

Ενδεικτικό σενάριο διδασκαλίας αυτοτελούς λογοτεχνικού κειμένου ..

218

Βιβλιογραφία.....	237
-------------------	-----

Παράρτημα	239
-----------------	-----

Ταυτότητα του Βιβλίου

Το ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών για τη Λογοτεχνία στο Γυμνάσιο επιδιώκει να φέρει τη λογοτεχνία στη σχολική πράξη ως ένα διδακτικό αντικείμενο, το οποίο στοχεύει στην ενεργό εμπλοκή των μαθητών/-τριών στο μάθημα. Στο πλαίσιο αυτό προκρίνεται η διαμόρφωση ενός δημιουργικού μαθησιακού περιβάλλοντος, σύμφωνα με τις αρχές της συνεργατικής και βιωματικής-διερευνητικής μάθησης, με τεχνικές συν-ανάγνωσης και με τη σταδιακή μετατροπή της σχολικής τάξης σε «κοινότητα αναγνωστών».

Ο σχεδιασμός του παρόντος διδακτικού βιβλίου υπακούει στον παραπάνω προσανατολισμό, κάνοντας πράξη το ειδικότερο περιεχόμενο του Προγράμματος Σπουδών, που προβλέπει: **α)** την οργάνωση του γνωστικού αντικείμενου με βάση τις «συστάδες κειμένων», **β)** τη διδασκαλία αυτοτελών εκτενούς έργου, το οποίο στη Β΄ Γυμνασίου είναι εκτενές πεζογράφημα, **γ)** τη συγκρότηση των συστάδων με θεματικά κριτήρια, τα οποία απορρέουν από τρεις άξονες προβληματισμού – Κοινωνική ζωή, Εξερεύνηση και Αυτογνωσία. Για τη Β΄ Γυμνασίου οι άξονες προβληματισμού αντιστοιχούν σε τρεις επιμέρους θεματικές περιοχές: 1) Οικουμενικές Αξίες, Κοινωνικά Προβλήματα, 2) Ο τόπος μου, ο κόσμος, το ταξίδι, 3) Ταυτότητες, διλήμματα και προκλήσεις.

Στο πλαίσιο αυτού του σχεδιασμού, προσφέρονται για διδασκαλία δεκατρείς συστάδες κειμένων, ένα ενδεικτικό αναλυτικό σενάριο διδασκαλίας, διάρκειας 15-16 διδακτικών ωρών, για το πεζογράφημα της Μαρούλας Κλιάφα *Η ιστορία ενός νεαρού gamer*, καθώς και ένα γενικό πρότυπο σχέδιο διδασκαλίας αυτοτελών κειμένων ως συμπληρωματικό ψηφιακό υλικό, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί σε οποιαδήποτε άλλη επιλογή αυτοτελούς εκτενούς πεζογραφήματος.

Ειδικότερα, οι συστάδες κειμένων αποτελούνται από τέσσερα κατά κανόνα κείμενα, που παρατίθενται με βάση τη σχέση τους με τις παραπάνω θεματικές περιοχές. Συνολικά, έχουν επιλεγεί πενήντα ένα κείμενα από την ελληνική και ξένη λογοτεχνία, που καλύπτουν ένα ευρύ χρονικό άνωμα. Πρόκειται για ποιήματα, αποσπάσματα από μυθιστορήματα και διηγήματα («τυπικά» και γκράφικ νόβελ), παραμύθια και σύγχρονα έντεχνα τραγούδια, που προσφέρονται για την «απόκτηση γνώσεων για τον κόσμο» και «γνώσεων για τη λογοτεχνία», ενώ τρία θεατρικά αποσπάσματα προετοιμάζουν τους/τις μαθητές/-ήτριες για τη συστηματική διδασκαλία του αυτοτελούς θεατρικού έργου στη Γ΄ Γυμνασίου. Η επιλογή των συγκεκριμένων κειμένων υπακούει στα προβλεπόμενα από το Πρόγραμμα Σπουδών κριτήρια, αλλά είναι ενδεικτική. Κάθε συστάδα ολοκληρώνεται με προτάσεις κειμένων που μπορούν είτε να αντικαταστήσουν κείμενα της συστάδας είτε να αποτελέσουν μια νέα συστάδα, με σκοπό να προσαρμοστούν στις ανάγκες, δυνατότητες και επιθυμίες των μαθητών/-τριών.

Η διδακτική προσέγγιση εξελίσσεται σε τρεις φάσεις – «πριν από την ανάγνωση», «κατά την ανάγνωση» και «μετά την ανάγνωση»– καθεμία από τις οποίες περιλαμβάνει δραστηριότητες που ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχή των μαθητών/-τριών και υποστηρίζουν την ανάπτυξη των μαθησιακών δεξιοτήτων και της κριτικής σκέψης, αλλά και την αισθητική καλλιέργεια των παιδιών. Ανάμεσα στα λογοτεχνικά κείμενα κάθε συστάδας υπάρχουν σύντομα εργοβιογραφικά σημειώματα για τους συγγραφείς, με υπερδεσμούς για πρόσθετο πληροφοριακό υλικό. Επιπλέον, σε ό,τι αφορά στη χρήση της μεταγλώσσας, έχει καταβληθεί προσπάθεια να χρησιμοποιείται με τη μέγιστη δυνατή φειδώ. Στην αρχή κάθε συστάδας, εκτός από τα συγκεκριμένα κάθε φορά προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, υπάρχει ένα σύντομο εισαγωγικό σχόλιο για τον θεματικό προσανατολισμό της συστάδας και σχετικές λέξεις-κλειδιά.

Τρεις από τις δεκατρείς συστάδες κειμένων παρέχουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο μαθησιακών δραστηριοτήτων σε ομαδοσυνεργατικές μορφές οργάνωσης της τάξης. Σε αυτές προβλέπεται η διαίρεση της τάξης σε τέσσερις ομάδες και προσφέρονται διαφορετικά φύλλα εργασίας για κάθε

ομάδα, κοινό φύλλο εργασίας και ενδεικτικές ερωτήσεις για την οργάνωση του διαλόγου και την παρουσίαση των συμπερασμάτων στην ολομέλεια, ενώ υφίσταται η πλαισίωση από προαναγνωστικές και μετααναγνωστικές δραστηριότητες, όπως και στις λοιπές συστάδες.

Η διδακτική προσέγγιση του πεζογραφήματος της Μαρούλας Κλιάφα *Η ιστορία ενός νεαρού gamer* αναπτύσσεται, επίσης, σε τρεις φάσεις –«πριν από την ανάγνωση», «κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης» και «μετά την ανάγνωση»– και υποστηρίζεται από ένα «αναγνωστικό ημερολόγιο» με οδηγίες οργάνωσης της ανάγνωσης, πίνακες με θέματα που πρέπει να προσεχθούν κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης, ερωτήσεις που οργανώνουν τη συζήτηση στην ολομέλεια, φύλλα εργασίας ομάδων και πλήθος δραστηριοτήτων δημιουργικού λόγου, θεατρικών τεχνικών και διακαλλιτεχνικής προσέγγισης.

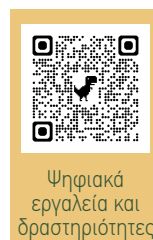
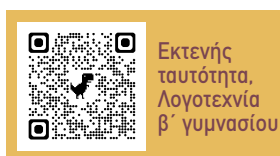
Τέλος, το βιβλίο μαθητή/-ήτριας έχει εμπλουτιστεί με συμπληρωματικό ψηφιακό υλικό (Ψηφιακά Μαθησιακά Αντικείμενα), που ενισχύει τις διδακτικές επιλογές, και έργα τέχνης που δεν περιορίζονται στον ελλαδικό χώρο, αναδεικνύοντας την πανανθρώπινη διάστασή της. Το ψηφιακό υλικό περιλαμβάνει εκτενέστερα λογοτεχνικά και άλλα κείμενα, σύντομα γλωσσάρια όρων για κάθε συστάδα, οπτικοακουστικό υλικό, ψηφιακά εργαλεία για ασκήσεις δημιουργικής γραφής και διακαλλιτεχνικής προσέγγισης, καθώς και παιγνιώδεις δραστηριότητες μάθησης και αναστοχασμού. Σε ψηφιακή μορφή προσφέρεται, ακόμα, συγκεντρωτικό γλωσσάρι των όρων λογοτεχνικής θεωρίας που αναφέρονται στο βιβλίο. Στο τέλος του βιβλίου μπορεί κανείς να δει τη βασική δικτυογραφία και βιβλιογραφία που αξιοποιήθηκε κατά την εκπόνηση του εγχειριδίου.

Συνολικά, το περιεχόμενο και η δομή του βιβλίου έχουν σχεδιαστεί με φιλικό και ευχάριστο τρόπο για τον/τη μαθητή/-ήτρια. Για τον σκοπό αυτό έχει επιλεγεί η στιχαρίθμηση των ποιημάτων/ποιητικών αποσπασμάτων, προκειμένου να διευκολύνεται η παραπομπή σε συγκεκριμένα σημεία. Οι ατομικές δραστηριότητες είναι διατυπωμένες σε β' ενικό πρόσωπο, ενώ οι ομαδικές σε β' πληθυντικό, στοχεύοντας στην εφαρμογή των αρχών της συνεργατικής μάθησης και ενθαρρύνοντας την ομαδική εργασία, τον διάλογο και τη δημιουργικότητα των μαθητών/-τριών.

Συντομογραφίες και συμβολισμοί

Αναζήτησε [...]	Οι αγκύλες περιέχουν λέξεις-κλειδιά για διευκόλυνση της διαδικτυακής αναζήτησης στη σχολική τάξη, πάντοτε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού
[1940] (1986)	[έτος πρώτης έκδοσης του λογοτεχνικού έργου στη μητρική του γλώσσα] (έτος έκδοσης που χρησιμοποιήθηκε)
βλ.	βλέπε
Μτφρ.	μετάφραση
ΨΜΑ	Ψηφιακό Μαθησιακό Αντικείμενο
	Αναστοχαστική δραστηριότητα
	Συστάδα με αποκλειστικά ομαδοσυνεργατική μέθοδο

Αναλυτικότερα για το βιβλίο, βλ. και ΨΜΑ.

Καλωσόρισμα

Αγαπητά μας παιδιά,

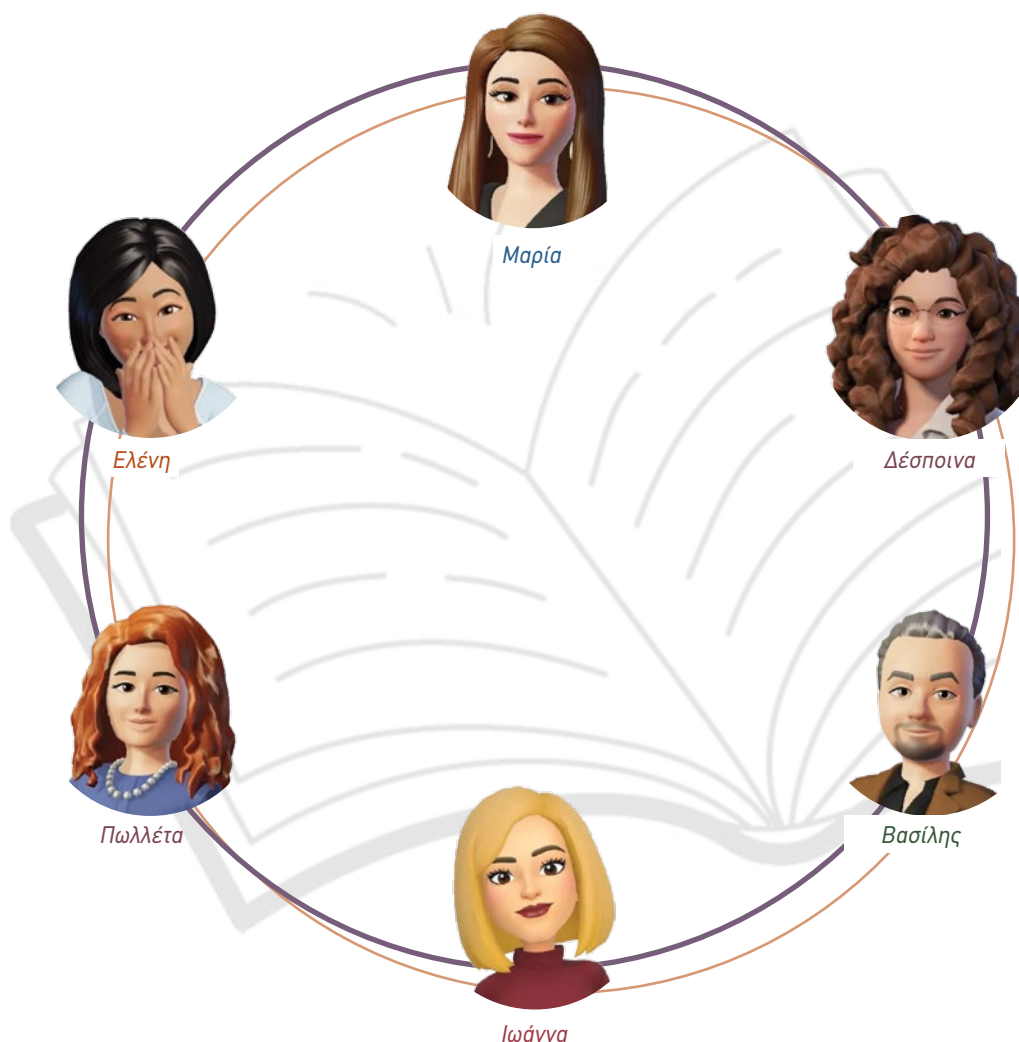
Το βιβλίο που έχετε μπροστά σας έχει γραφτεί από ανθρώπους που αγαπούν πολύ τη λογοτεχνία και τη σχολική τάξη. Επιθυμία μας είναι να σας προσφέρουμε ένα διδακτικό εγχειρίδιο που θα αποτελεί ένα ελκυστικό «κέντρο» συνάντησής σας με την ανάγνωση, με τους κόσμους της λογοτεχνίας και, φυσικά, με τα υπόλοιπα μέλη της τάξης σας, στο πλαίσιο μιας κοινότητας συν-αναγνωστών, συν-ερευνητών, συν-ομιλητών. Και επειδή πιστεύουμε βαθιά στην απελευθερωτική δύναμη της λογοτεχνικής γραφής και στη μεταμορφωτική εμπειρία του διαλόγου με αφορμή τα λογοτεχνικά κείμενα, σχεδιάσαμε το βιβλίο με τρόπο που, κατά τη γνώμη μας, συμβάλλει προς αυτές τις κατευθύνσεις.

Στο βιβλίο αυτό, λοιπόν, θα μελετήσετε κείμενα όχι μεμονωμένα αλλά σε σχέση με άλλα κείμενα. Οι ομάδες των κειμένων που θα μελετήσετε λέγονται συστάδες. Για κάθε συστάδα, έχουν επιλεγεί τέσσερα, κατά κανόνα, λογοτεχνικά κείμενα που έχουν κοινό θεματικό κέντρο. Πρόκειται για κείμενα διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών (ποιήματα, αποσπάσματα «τυπικών» και γκράφικ μυθιστορημάτων και διηγημάτων, παραμύθια, δημοτικά τραγούδια, σύγχρονα έντεχνα τραγούδια) από τη νεοελληνική και ξένη μεταφρασμένη παραγωγή, έργα παλαιότερων και σύγχρονων δημιουργών. Σκοπός της διάταξης αυτής είναι να αναδειχθούν οι διαφορετικές πτυχές των θεμάτων μέσω διαφορετικών κειμενικών ειδών από διαφορετικές χρονικές περιόδους και με τη συνδρομή των μορφικών χαρακτηριστικών κάθε είδους.

Εκτός, όμως, από τις δεκατρείς συνολικά συστάδες λογοτεχνικών κειμένων, παρουσιάζουμε ένα ενδεικτικό σενάριο διδασκαλίας αυτοτελούς έργου στην τάξη από τον χώρο της πεζογραφίας και προτείνουμε, σε ψηφιακό μαθησιακό αντικείμενο, ένα πρότυπο σχέδιο διδασκαλίας οποιουδήποτε άλλου αυτοτελούς εκτενούς πεζογραφήματος επιλέξετε μαζί με τον/την εκπαιδευτικό σας. Ειδικότερα, για το πεζογράφημα της Μαρούλας Κλιάφα *Η ιστορία ενός νεαρού gamer*, έχουμε σχεδιάσει εργαλεία που θα σας επιτρέψουν να εργαστείτε μεθοδικά, ατομικά και ομαδικά, ώστε να απολαύσετε ένα σύγχρονο κείμενο και να διεισδύσετε στον κόσμο της πεζογραφίας. Έχετε, δηλαδή, στη διάθεσή σας ένα «αναγνωστικό ημερολόγιο» με οδηγίες οργάνωσης της ανάγνωσής σας, πίνακες με θέματα που χρειάζεται να προσέχετε κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης, ερωτήσεις που οργανώνουν τη συζήτηση μεταξύ σας στην τάξη, φύλλα εργασίας ομάδων και ένα πλήθος δραστηριοτήτων δημιουργικού λόγου και θεατρικών τεχνικών.

Είναι, επίσης, σημαντικό να γνωρίζετε ότι η οργάνωση όλων των ενοτήτων αναπτύσσεται σε τρεις φάσεις: «πριν από την ανάγνωση», «κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης» και «μετά την ανάγνωση». Αυτό σημαίνει ότι για κάθε φάση έχετε στη διάθεσή σας μια ποικιλία δραστηριοτήτων (διαφοροποιημένων, ατομικών και ομαδοσυνεργατικών), από τις οποίες επιλέγετε κάθε φορά, σε συνεργασία με τον/την εκπαιδευτικό σας, αυτές που ικανοποιούν τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά σας. Επιπλέον, στο τέλος κάθε συστάδας σας προτείνουμε μια σειρά άλλων λογοτεχνικών κειμένων, στην περίπτωση που επιθυμείτε να δημιουργήσετε με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού σας μια άλλη συστάδα για το ίδιο θέμα ή να αντικαταστήσετε κάποιο από τα κείμενα της προτεινόμενης συστάδας.

Θα θέλαμε, τέλος, να σας παροτρύνουμε να αξιοποιήσετε το πρόσθετο ψηφιακό υλικό που συνοδεύει το βιβλίο. Πρόκειται για παιγνιώδεις δραστηριότητες και πληροφοριακό υλικό που θα ενισχύσουν τον προβληματισμό γύρω από τα κείμενα και τα θέματα που προσεγγίζονται σε αυτά. Έτσι, η λογοτεχνία θα συνδεθεί με τους σύγχρονους προβληματισμούς και την καθημερινή σας πραγματικότητα. Γι' αυτό επιμένουμε πολύ στον διάλογο και στη συνεργασία μεταξύ σας με αφορμή τα κείμενα που θα μελετάτε κάθε φορά. Έχουμε φροντίσει, μάλιστα, σε καθέναν από τους τρεις άξονες προβληματισμού να υπάρχει μία ενότητα σχεδιασμένη με τέτοιον τρόπο, ώστε να την προσεγγίσετε αποκλειστικά με ομαδοσυνεργατικές μορφές οργάνωσης της τάξης. Εξάλλου, οι άξονες προβληματισμού, στους οποίους υπάγονται οι δεκατρείς συστάδες και η διδασκαλία του αυτοτελούς κειμένου στο βιβλίο, αποβλέπουν ακριβώς σε αυτό: να γίνουν τα λογοτεχνικά κείμενα ο «τόπος» όπου θα γνωρίσετε ουσιαστικότερα τον εαυτό σας και θα συναντηθείτε με τον/τους άλλον/-ους, για να προβληματιστείτε από κοινού για θέματα σημαντικά –τις οικουμενικές αξίες και τα κοινωνικά προβλήματα, τον τόπο μας, τον κόσμο και το ταξίδι, τις διαφορές ταυτότητες, τα διλήμματα και τις προκλήσεις– και για να απολαύσετε, ως μέλη μιας αναγνωστικής κοινότητας, τις λογοτεχνικές φανερώσεις των θεμάτων αυτών. Ελπίζουμε, λοιπόν, να χαρείτε τα λογοτεχνικά κείμενα του βιβλίου αυτού, να απολαύσετε τον διάλογο που θα γεννηθεί στην τάξη σας με αφετηρία τα κείμενα, και ευχόμαστε, μέσα από αυτά, να οδηγηθείτε σε άλλες, όλο και συχνότερες, διαρκείς και πρόσφορες αναγνώσεις.

Ευχαριστίες στους ακόλουθους φορείς και πρόσωπα των οποίων τα έργα αξιοποιήσαμε στην έντυπη/ψηφιακή μορφή αυτού του σχολικού βιβλίου μας:

Αθηνοδρόμιο, Αθηνόγραμμα, Αίσωπος-Πλατφόρμα Ψηφιακών Διδακτικών Σεναρίων ΙΕΠ, Ακαδημία Αθηνών-Ψηφιακό Αποθετήριο, Αρχείο ΔΗΠΕΘΕΚ, Αρχείο εφημερίδας Ελευθεροτυπία, Αρχείο Καβάφη, Βιβλιοεκδοτική, Βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ, Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων, κ. Δασκαλόπουλος Δημήτρης, Δήμος Ρόδου, Εθνική Βιβλιοθήκη, Εθνική Πινακοθήκη, Εκδόσεις Άγρα, Εκδόσεις Κ. Baedeker, Εκδόσεις Γαβριηλίδης, Εκδόσεις Γράμματα, Εκδόσεις Γράφημα, Εκδόσεις Διόνυσος, Εκδόσεις Δίφρος, Εκδόσεις Δόμος, Εκδόσεις Δωδώνη, Εκδόσεις Ελένης Καζαντζάκη, Εκδόσεις Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Εκδόσεις Ηλία Επιφανίου, Εκδόσεις Εστία, Εκδόσεις Gutenberg, Εκδόσεις Ζήτρος, Εκδόσεις Ηριδανός, Εκδόσεις Θυμάρι, Εκδόσεις Ιανός, Εκδόσεις Ίκαρος, Εκδόσεις Κάκτος, Εκδόσεις Καστανιώτη, Εκδόσεις Κέδρος, Εκδόσεις Κριτική, Εκδόσεις Μέδουσα, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Εκδόσεις Νάρκισσος, Εκδόσεις Νεφέλη, Εκδόσεις Παπαδήμα, Εκδόσεις Πατάκη, Εκδόσεις Πόλις, Εκδόσεις «Πυρσού» Α.Ε., Εκδόσεις Σοκόλης, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Εκδόσεις Σύγχρονοι Ορίζοντες, Εκδόσεις Τρία Φύλλα, Εκδόσεις Ψυχογιός, ΕΚΠΑ, Ελεύθερη Ψηφιακή Βιβλιοθήκη- eBooks4Greeks, Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού-Βιβλιονέτ, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης (ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ), Ελληνικός Πολιτισμός-ΠΣΔ, ΕΟΤ, ΕΡΤ, Εταιρεία Παπαιμαντικών Σπουδών, Ευρωπαϊκή Επιτροπή / Υπηρεσία Εκδόσεων, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Εφημερίδα Η Καθημερινή, Ε.Ψ.Υ.Π.Ε., Η Εφημερίδα των Συντακτών, Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας / Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, Κέντρο Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας, κα Κλιάφα Μαρούλα, Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη / Ίδρυμα Λίλιαν Βουδούρη, Μηχανή του Χρόνου, Οι Εκδόσεις των Φίλων, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας-Παιδαγωγική Σχολή-Τμήμα Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Περιοδικό Ελληνική Επιθεώρηση, Περιοδικό Καινούρια εποχή, Περιοδικό Ο Αναγνώστης, Περιοδικό Φρέαρ, Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας, κα Ρούμπου Εγκράτεια, κα Σαρίδου Μπεχράκη Ελισάβετ, Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού, Στέγη Γραμμάτων Κωστής Παλαμάς, Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η. Πανεπιστήμιο Πατρών, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου / Παιδαγωγικό Ινστιτούτο / Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων, Φωτόδεντρο-Ψηφιακό Σχολείο, Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας - Ακαδημία Αθηνών, Actionaid, Capella Sistina-Vaticano, edu.klimaka.gr, Encyclopedia Britannica, fractalart. gr, gnomikologikon.gr, Hoover Institution, Library of Congress, LiFO, LSJ, Minneapolis Institute of Art, mothersblog.gr, Musée du Louvre, National Gallery of Art / Washington, National Gallery-Oslo, National Library of Sweden, Norman Rockwell Museum, openbook. gr, openverse.org, Project Gutenberg, Random House, The Art Institute of Chicago, The Cleveland Museum of Art, The Harvard Gazette, The Metropolitan Museum of Art, The Risjksmuseum, Unicef, United Nations, κα Vuković Tamara, wikimedia commons.

ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

Κοινωνική ζωή

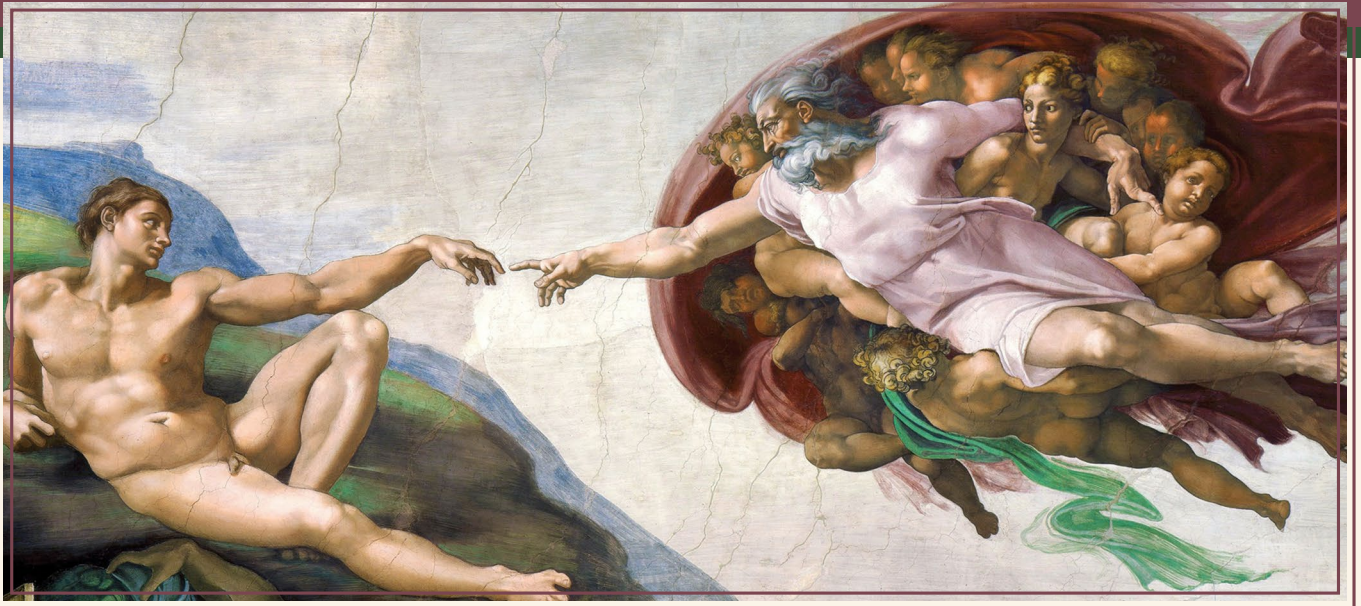
ΘΕΜΑ

Οικουμενικές αξίες,
κοινωνικά προβλήματα

Αντώνιος Γκλίνος. Τοπίο.
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης
της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Γκλίνος

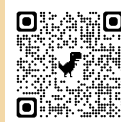
Michelangelo Buonarroti (περ. 1511).
Η δημιουργία του Αδάμ (The creation of Adam).
Καπέλα Σιστίνα-Βατικανό
Πηγή: wikimedia commons

«Η συνείδηση είναι το βάθος του ανθρώπου.
Η αγάπη είναι το πλάτος του».

Νικηφόρος Βρεττάκος

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε αυτήν τη συστάδα σου δίνεται η δυνατότητα να ασχοληθείς με το θέμα του ανθρωπισμού και των αξιών του. Μελετάς λογοτεχνήματα διαφορετικών ειδών, προβληματίζεσαι για τη θέση των ανθρωπιστικών αξιών στον σύγχρονο κόσμο και στην προσωπική σου ζωή, συζητάς και συνθέτεις πολυτροπικά κείμενα, για να εκφράσεις τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου. Η θεματική αυτής της συστάδας «συνομιλεί» με άλλους άξονες των μαθημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (βλ. ΨΜΑ).

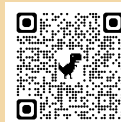
Διαθεματική
συνομιλία:
Ανθρωπισμός

Λίστα κειμένων συστάδας

- Kipling, R. [1910] «Αν μπορείς...». Στο: «30 αγγλικά τραγούδια». Ελληνική απόδοση: Ά. Δόξας, περ. *Καινούρια Εποχή. Επιθεώρηση Πνευματικής Καλλιέργειας*. τόμ. Ε΄, τεύχ. 20, Χειμώνας 1960, σ. 110-111.
- Λειβαδίτης, Τ. [1965] (²1979). «Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος». *Ποίηση*. Αθήνα: Κέδρος, σ. 121-124.
- Κατσαμά, Ε. (2011). «Ιράκ, έρημος, Άχιμ». *Κοσμοδρόμιο*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 13-16.
- Γουάιλντ, Ό. [1888] (1990). «Ο νεαρός βασιλιάς». *Εννέα μαγικά παραμύθια* (Ρ. Χατχούτ, Μτφρ.). Αθήνα: Γράμματα [Σειρά: Λογοτεχνία 179], σ. 7-26.

Λέξεις – κλειδιά

ανθρωπιά, ανθρωπισμός, αυτοθυσία, αφήγηση, διήγημα, μοντέρνα ποίηση, οικουμενικότητα, παραμύθι, προσφορά, τίτλος, φιλανθρωπία

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Ανθρωπισμός

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- προσεγγίζεις λογοτεχνικές συνθέσεις για τον ανθρωπισμό και τη φιλανθρωπία
- προβαίνεις στην εκφραστική ανάγνωση, την ενεργητική ακρόαση και την κατανόηση ποικίλων ειδών λογοτεχνικών κειμένων
- αξιοποιείς τις αναγνωστικές σου εμπειρίες διατυπώνοντας τις προσδοκίες που σου δημιουργεί ο τίτλος για την εξέλιξη της υπόθεσης
- ασκείς την κριτική σου σκέψη θέτοντας ερωτήματα για την προβολή των ανθρωπιστικών αξιών μέσω των κειμένων και αιτιολογώντας τα συναισθήματα και τις απόψεις σου
- κατανοείς συγκεκριμένους όρους με τους οποίους μιλάμε για τη λογοτεχνία, όπως: μοντέρνα ποίηση, διήγημα, παραμύθι
- αξιοποιείς το γλωσσικό σου αίσθημα, ασκούμενος/-η στον προφορικό και στον γραπτό λόγο, μιλώντας χάρη στα κείμενα, με τα κείμενα και για τα κείμενα, και μετέχοντας σε δραστηριότητες δημιουργικής γραφής.

δραστηριότητες **πριν** από την **ανάγνωση** των **κειμένων** της **συστάδας**

Φόρμουλα
ανάγνωσης
εικόνων

- Α) Άνθρωπος - Ανθρωπισμός: Ερεύνησε στα [Λεξικά της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#), για να βρεις από πού προέρχονται οι λέξεις, τι σημαίνουν και ποια είναι η σχέση μεταξύ τους.
  - Β) Μπορείς να αξιοποιήσεις σχετικά τη φόρμουλα που θα βρεις στο [ΨΜΑ Φόρμουλα ανάγνωσης εικόνων](#).

2. Σκεφτείτε ποια γνωρίσματα χρειάζεται να καλλιεργήσει ο καθένας μας, για να είναι άνθρωπος που φροντίζει τον εαυτό του και, παράλληλα, προσφέρει στον συνάνθρωπο. Δημιουργήστε για τον σκοπό αυτό έναν εννοιολογικό χάρτη, με την έννοια «άνθρωπος» στο κέντρο και γύρω της τα γνωρίσματά του: α) σε σχέση με τους άλλους («εμείς»), β) σε σχέση με τον εαυτό του («εγώ»). Στο τέλος της συστάδας θα επιστρέψετε στον εννοιολογικό χάρτη, για να τον εμπλουτίσετε με όσα άλλα χαρακτηριστικά εντοπίσατε κατά τη διάρκεια της μελέτης σας.

Ειρήνη και
πόλεμος

3. α) Αναζήτησε εικόνες από πόλεις ή χώρες πριν και μετά την πολεμική τους σύγκρουση. Παρουσίασε το «σκηνικό» σε σύντομο προφορικό λόγο μαζί με τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου. [Βλ., εναλλακτικά, ΨΜΑ](#).

- β) Διάβασε τους στίχους ή άκουσε τα τραγούδια (βλ. και [ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: Ανθρωπισμός](#)):

- i. Αναζήτησε [ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΠΛΙΑΤΣΙΚΑΣ - ΑΝ ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΑ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΝΑ ΑΛΛΑΖΑ | (OFFICIAL VIDEO)] και άκου το τραγούδι: «Αν θα μπορούσα τον κόσμο να άλλαζα».¹
- ii. Αναζήτησε [JOHN LENNON | IMAGINE | OFFICIAL VIDEO] και άκου το τραγούδι: «Imagine».²

Ποια συναισθήματα σου δημιουργούνται όταν ακούς τα παραπάνω τραγούδια; Ποια στάση ζωής προτείνουν για έναν καλύτερο κόσμο;

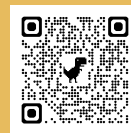

Στίχοι
τραγουδιών:
Ανθρωπισμός

¹ Χατζηκαμπάνη, Ν. (Στιχουργός). Πλιάτσικας, Φ. (Συνθέτης, Ερμηνευτής). MC YINKA (Συμμετοχή). (2007). *Omnia* [Δίσκος]. Ν. Κόκκινος (Παραγωγή). HARVEST - MINOS EMI.

² Lennon, J. (Συνθέτης, Στιχουργός, Ερμηνευτής) (1971). *Imagine* [Δίσκος]. J. Lennon & Y. Ono & Ph. Spector (Παραγωγή). Apple Records.

4. Ο πίνακας του E. Munch *Η Κραυγή* θεωρείται σύμβολο της αγωνίας του ανθρώπου. Οι Ά. Φόλμαν και Ντ. Πολόνσκι τον αξιοποίησαν στο γραφικό νόβελ *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*, για να αναδείξουν τις αγωνίες που βιώνει για προβλήματα ατομικά και κοινωνικά η ηρωίδα. Για ποιες πλευρές της κοινωνικής πραγματικότητας πιστεύεις ότι μπορεί να αισθάνεται αγωνία ο άνθρωπος σήμερα; Φαντάσου ότι είσαι εσύ στη θέση του εικονιζόμενου προσώπου και συμπλήρωσε τα δικά σου «μπαλόνια λόγου». Μπορείς να αξιοποιήσεις σχετικά τη φόρμουλα που θα βρεις στο ΨΜΑ.

Συνδέστε -
Διευρύνετε -
Προβληματι-
στείτε

Edvard Munch (1893).
Η Κραυγή (The Scream).
National Gallery, Oslo

Άρι Φόλμαν & Ντάβιντ Πολόνσκι (2017).
Το Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ. Graphic Diary
(Μ. Ντεκάστρο, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 62

5. Μιλώντας στην τελετή αποφοίτησης του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ το 2008, η J.K. Rowling επισήμανε ότι «δεν χρειαζόμαστε τη μαγεία, για να αλλάξουμε τον κόσμο, φέρουμε όλη τη δύναμη που χρειαζόμαστε μέσα στον εαυτό μας ήδη: έχουμε τη δύναμη να φανταστούμε καλύτερα».³ Αξιοποιήστε τις δυνατότητες της δικής σας φαντασίας και -εργαζόμενοι/-ες σε δυάδες- καταγράψτε τι θα πραγματοποιούσατε, για να αλλάξετε τον κόσμο.

³ «Text of J.K. Rowling's speech». *The Harvard Gazette*, June 2008.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Ράντγιαντ Κίπλινγκ, «Αν μπορείς...» (Μτφρ. Άγγελος Δόξας)

Το ποίημα γράφτηκε το 1909 για τον δωδεκάχρονο τότε γιο του ποιητή John. Λίγα χρόνια μετά, ο John σκοτώνεται σε ηλικία μόλις 18 ετών στο πεδίο της μάχης, στη Γαλλία, όπου Άγγλοι και Γάλλοι επιχειρούν να αντιμετωπίσουν τις γερμανικές δυνάμεις στο πλαίσιο του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου.

Αν μπορείς να κρατάς το κεφάλι ψηλά όταν γύρω σου όλοι 1
Τον εαυτό τους έχασαν δειλά, και για τούτο μαζί σου τα βάζουν,
Στον εαυτό σου αν μπορείς νάχεις πίστη όταν όλοι για σένα αμφιβάλλουν
Μα κι' αδιάφορος νάσαι κι' ορθός στις δικές τους μπροστά αμφιβολίες,
Αν μπορείς να υπομένεις χωρίς ν' αποστάσεις⁴ ποτέ καρτερώντας, 5
Ή μπλεγμένος με ψεύτες, μακρυνά να σταθείς, αν μπορείς απ' το ψέμα
Κι' αν γενείς μισητός, να μη δείξεις στρατι⁵ στο δικό σου το μίσος,
Κι' ούτε τόσο καλός να φανείς κι' ούτε τόσο σοφά να μιλήσεις,

Αν μπορείς να ονειρεύεσαι δίχως να γίνεις του ονείρου σου σκλάβος,
Αν μπορείς να στοχάζεσαι δίχως τη σκέψη να κάνεις σκοπό σου, 10
Αν μπορείς την λαμπρήν ανταμώνοντας Νίκη ή τη μαύρη φουρτούνα,
Να φερθείς με τον ίδιο τον τρόπο στους δυο κατεργάρηδες τούτους,
Αν μπορείς να υποφέρεις ν' ακούς την αλήθεια που ο ίδιος σου είπες,
Στρεβλωμένη⁶ από αχρείους, να γενεί μια παγίδα για ηλίθιους ανθρώπους,
Ή αν τα όσα η ζωή σου έχει δώσει αντικρύσεις συντρίμια μπροστά σου, 15
Κι αφού σκύψεις, ν' αρχίσεις ξανά να τα χτίζεις με σκάρτα εργαλεία,

Αν μπορείς να σωριάσεις μαζί τ' αγαθά και τα κέρδη σου όλα,
Κι αν τολμήσεις με μια σου ζαριά όλα για όλα να παίξεις
Και να χάσεις τα πάντα και πάλι απ' την πρώτη σου αρχή να κινήσεις,
Και να μην ψιθυρίσεις ποτές ούτε λέξη για τα όσα έχεις χάσει, 20
Κι αν μπορείς ν' αναγκάσεις με βία, την καρδιά σου, τα νεύρα, το νου σου,
Να δουλέψουν για σέναν ακόμα κι' αφού τσακιστούνε στο μόχθο,
Και ν' αντέξεις σ' αυτό σταθερά όταν τίποτε εντός σου δεν δάχεις
Άλλο εξόν απ' τη θέληση που όρδια θα κράζει σε τούτα «Κρατάτε».

⁴ αποσταίνω: κουράζομαι σωματικά ή ψυχικά. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.

⁵ στρατί: μικρός δρόμος. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.

⁶ στρεβλώνω: παραμορφώνω. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.

Αν μπορείς να μιλάς με τα πλήθη κι' ακέρηος στο ήθος να μένεις, 25
Ή αν θρεθείς με ρηγάδες⁷ χωρίς τα μυαλά σου να πάρουν αέρα,
Κι' αν ποτέ, ούτε οι φίλοι ούτε οι εχθροί να σε κάνουν μπορούν να πονέσεις,
Τον καθένα αν ζυγιάξεις σωστά και κανένα πιο πρόσβαρα⁸ απ' άλλον,
Αν μπορείς να γεμίζεις το αμείλιχτο ένα λεφτό της κάθε ώρας
Στην αξία των εξήντα μοιραίων δευτερόλεπτων της διαδρομής του, 30
Τότε θάναι όλη η Γη σα δικιά σου, ως και κάθε που υπάρχει σε τούτη,
Και —περσότερο ακόμα— δε νάσαι ένας άνθρωπος πλέριος,⁹ παιδί μου.

Ο [Ράντγιαρντ Κίπλινγκ] Rudyard-Joseph Kipling (Βομβάη 1865 - Σάσσεξ 1936) ήταν Άγγλος μυθιστοριογράφος, διηγηματογράφος και ποιητής. Σπούδασε στην Αγγλία και στη συνέχεια επέστρεψε στην Ινδία, όπου εργάστηκε ως αρχισυντάκτης. Το 1886 δημοσίευσε τα πρώτα του ποιήματα και το 1887 τα πρώτα του διηγήματα. Το *Απλές Ιστορίες από τους λόφους* τού χάρισε άμεση αναγνώριση και τον έκανε παγκόσμια γνωστό. Το 1889 πήγε στην Αγγλία, αφού ταξίδεψε στην Ινδία, την Κίνα, την Ιαπωνία και την Αμερική. Στο διάστημα αυτό της ζωής του έγραψε, μεταξύ άλλων, έξι τόμους με μικρές ιστορίες (1887-89), με τις οποίες άρχισε να γίνεται ευρύτερα γνωστός, ενώ η φήμη του μεγάλωσε με τις *Μπαλάντες από το δωμάτιο ενός στρατώνα* (1892). Βρέθηκε για κάποιο διάστημα με την Αμερικανίδα γυναίκα του στις ΗΠΑ, όπου έγραψε τα δύο *Βιβλία της ζούγκλας* (1894 και 1895). Επέστρεψε στην Αγγλία, όπου και έζησε μέχρι το τέλος της ζωής του, αλλά συνέχισε να ταξιδεύει σε όλο τον κόσμο μαζί με την οικογένειά του, παραμένοντας για μεγάλα χρονικά διαστήματα στη Νότια Αφρική. Το πιο σημαντικό έργο αυτής της περιόδου είναι το παιδικό μυθιστόρημα *Κιμ* (1901). Το 1907 τού απονεμήθηκε το βραβείο Νόμπελ, σε ηλικία μόλις 42 ετών. Άλλα κύρια έργα του: *Ενδιάμεσα χρόνια* (1919), *Ταξιδιωτικά γράμματα* (1923), *Παράμυθια της ξηράς και της θάλασσας* (1923).

Πηγή: βιβλιονέτ

⁷ ρήγας: βασιλιάς. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁸ πρόσβαρα: (επίρ.) με περισσότερο βάρος. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁹ πλέριος: πλήρης, ολοκληρωμένος, τέλειος. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

► Στο πλαίσιο της εκφραστικής ανάγνωσης του ποιήματος στην ολομέλεια, κάθε μαθητής/-ήτρια ας διαβάσει έναν μόνο στίχο. Ακολούθως ανταποκριθείτε στις παρακάτω δραστηριότητες.

1. **α)** Ποιος «μιλάει» στο ποίημα; Σε ποιον απευθύνεται; Ποιο είναι το βασικό θέμα του ποιήματος κατά τη γνώμη σου;
- β)** Συμπλήρωσε τον ακόλουθο πίνακα με βάση το περιεχόμενο του κειμένου. Στην πρώτη στήλη να καταγράψεις με συντομία τις προϋποθέσεις που θέτει το ποιητικό υποκείμενο και στη δεύτερη το κέρδος που αποκομίζει ο άνθρωπος, αν εκπληρώσει τις προϋποθέσεις αυτές.

	Υποθέσεις - αρετές	Αποδόσεις - αποτελέσματα
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		
11.		
12.		

2. Συμφωνείς ή διαφωνείς με τις ηθικές και πνευματικές ιδιότητες που το ποιητικό υποκείμενο θεωρεί ότι είναι απαραίτητο να διαθέτει ο άνθρωπος; Πόσο βάσιμες τις θεωρείς στη σύγχρονη εποχή; Θα πρόσθετες κάποιες αξίες σημαντικές για σένα ή θα αφαιρούσες κάποιες άλλες που θεωρείς ασήμαντες;
3. Ο ποιητής χρησιμοποιεί το β' ενικό πρόσωπο. Να μετασχηματίσεις την τελευταία στροφή χρησιμοποιώντας γ' ενικό πρόσωπο. Τι χάνουμε και τι κερδίζουμε με την επιλογή αυτή;
4. Ποια είναι η κυρίαρχη έγκλιση και ποιος ο κυρίαρχος χρόνος στο ποίημα; Τι δηλώνουν οι συγκεκριμένες υφολογικές επιλογές κατά τη γνώμη σου;

- Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος
μπορεί να χρειαστεί να σε κλείσουν φυλακή για είκοσι ή και περισσότερα
χρόνια 35
- μα εσύ και μες στη φυλακή θα θυμάσαι πάντοτε την άνοιξη,
τη μάνα σου και τον κόσμο.
Εσύ και μες απ' το τετραγωνικό μέτρο του κελλιού σου
θα συνεχίζεις τον δρόμο σου πάνω στη γη.
Κι' όταν μες στην απέραντη σιωπή, τη νύχτα 40
θα χτυπάς τον τοίχο του κελλιού σου με το δάχτυλο
απ' τ' άλλο μέρος του τοίχου θα σου απαντάει η Ισπανία.
Εσύ, κι ας βλέπεις να περνάν τα χρόνια σου και ν' ασπρίζουν
τα μαλλιά σου
δε θα γερνάς.
Εσύ και μες στη φυλακή κάθε πρωί θα ξημερώνεσαι πιο νέος 45
Αφού όλο και νέοι αγώνες θ' αρχίζουνε στον κόσμο
αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος.
- Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος
θα πρέπει να μπορείς να πεθάνεις ένα οποιοδήποτε πρωινό.
Αποβραδής στην απομόνωση θα γράψεις ένα μεγάλο τρυφερό γράμμα
στη μάνα σου 50
θα γράψεις στον τοίχο την ημερομηνία, τ' αρχικά του ονόματός σου
και μια λέξη: Ειρήνη
σα να 'γραφες όλη την ιστορία της ζωής σου.
Να μπορείς να πεθάνεις ένα οποιοδήποτε πρωινό
να μπορείς να σταθείς μπροστά στα έξη ντουφέκια
σα να στεκόσουνα μπροστά σ' ολάκαιρο το μέλλον. 55
Να μπορείς, απάνω απ' την ομοβροντία που σε σκοτώνει
εσύ ν' ακούς τα εκατομμύρια των απλών ανθρώπων που τραγουδώντας
πολεμάνε για την ειρήνη.
Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος.

Ο **Τάσος Λειβαδίτης** (1922-1988) μεγάλωσε στην Αθήνα. Τις σπουδές του στη Νομική Σχολή Αθηνών διέκοψαν η γερμανική Κατοχή και η ένταξή του στην Αντίσταση. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής και, ενώ ήταν εξόριστος στη Μακρόνησο, έχασε τον πατέρα του. Το 1946 δημοσίευσε το πρώτο του ποίημα («Το τραγούδι του Χατζηδημήτρη») στο περιοδικό *Ελεύθερα Γράμματα*. Εξορίστηκε στο Μούδρο, τον Άη-Στράτη και τη Μακρόνησο. Πέθανε στην Αθήνα. Ήταν ποιητής της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Τιμήθηκε με το πρώτο βραβείο ποίησης στο Παγκόσμιο Φεστιβάλ Νεολογίας στη Βαρσοβία (1953, για τη συλλογή του *Φυσάει στα σταυροδρόμια του κόσμου*), το Α' βραβείο ποίησης του Δήμου Αθηναίων (1957, για τη συλλογή του *Συμφωνία αρ. 1*), το Β' Κρατικό Βραβείο Ποίησης (1976, για τη συλλογή *Βιολί για μονόχειρα*), το Α' Κρατικό Βραβείο Ποίησης (1979, για το *Εγχειρίδιο ευθανασίας*). Υπήρξε ιδρυτικό μέλος της Εταιρείας Συγγραφέων. Στίχοι του μελοποιήθηκαν από τον Μίκη Θεοδωράκη, τον Μάνο Λοΐζο και άλλους Έλληνες συνθέτες.

Πηγή: βιβλιονέτ

► Στο πλαίσιο της εκφραστικής ανάγνωσης του ποιήματος στην ολομέλεια, κάθε μαθητής/ήτρια ας διαβάσει έναν μόνο στίχο. Ακολουθώντας αναζητήστε [ΑΝ ΘΕΛΕΙΣ ΝΑ ΛΕΓΕΣΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ... | Ο ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΖΑΚΟΣ ΑΠΑΓΓΕΛΛΕΙ ΤΑΣΟ ΛΕΙΒΑΔΙΤΗ]¹¹ και ακούστε το ποίημα από τον ηθοποιό Κώστα Καζάκο.

1. Διάβασε το βιογραφικό σημείωμα για τον Τ. Λειβαδίτη και συμβουλεύσου τις πηγές στο ΨΜΑ Επιλογές: Λειβαδίτης. Μπες στη θέση του ποιητή και παρουσίασε τους λόγους για τους οποίους έγραψε το συγκεκριμένο ποίημα.
2. Σύμφωνα με το ποίημα του Τ. Λειβαδίτη, ποια γνωρίσματα διακρίνουν τον άνθρωπο που αγωνίζεται για το κοινωνικό σύνολο;
3. Στο ποίημα διαγράφονται εικόνες και σκηνές από τη ζωή του αγωνιζόμενου νέου που μπορούν να αποτελέσουν εμπόδια γι' αυτόν. Μπορείς να τις εντοπίσεις και να τις παρουσιάσεις με δικά σου λόγια;
4. Σημείωσε ποια στοιχεία του ποιήματος μας επιτρέπουν να το εντάξουμε στη μοντέρνα ποίηση. Βλ. και ΨΜΑ.

Επιλογές:
Λειβαδίτης

Χαρακτηριστικά
Παραδοσιακής
και Μοντέρνας
ποίησης

Δάφνη Κωστοπούλου. *Σύνθεση*.
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης
της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

¹¹ Καζάκος, Κώστας (2009). «"Αν θέλεις να λέγεται Άνθρωπος" του Τάσου Λειβαδίτη», στο *Ο Κώστας Καζάκος διαβάζει... Ρίτσο, Λειβαδίτη, Αναγνωστάκη*, Αθήνα: Bond-Us Music.

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Ελένη Κατσαμά, «Ιράκ, έρημος. Άχιμ» (αποσπάσματα)

Το κείμενο προέρχεται από τη συλλογή διηγημάτων Κοσμοδρόμιο (2011), στην οποία 23 έφηβοι από 23 σημεία του πλανήτη αφηγούνται τη δική τους ιστορία και μοιράζονται τους λόγους που τα μάτια τους δεν κλείνουν εύκολα το βράδυ (από το οπισθόφυλλο του βιβλίου).

Ιράκ, έρημος

Άχιμ

Στην έρημο του Ιράκ κάνει ανυπόφορη ζέστη. Βγάζω το πουκάμισό μου και ρίχνω νερό στο κεφάλι μου από έναν κουβά που πίνουν τα άλογα. Περιπατάω χιλιόμετρα, για να φτάσω ως εκεί. [...] Σέρνεται η άμμος στον αέρα κι ύστερα χιμάει πάνω μου και με χτυπάει σαν να με μαστιγώνουν δέκα άντρες. Τότε γονατίζω, τυλίγω το κεφάλι με τα μπράτσα μου και μένω ακίνητος όσο χρειαστεί. Ο αέρας μπορεί να με δαμάσει όπως οι δαμαστές τα δηρία. Όπως εγώ τον Βαμάρ.

Ο Βαμάρ είναι φίδι και τον συνάντησα στην έρημο. Στην αρχή τον άκουσα. Όπως ακούγεται η άμμος όταν γλιστράει από τη μία παλάμη στην άλλη. Ήμουν σε πλεονεκτική θέση κι ας μην τον έβλεπα. Γύρισα έπειτα από λίγο και, για να μην τον τρομάξω, γύρισα αργά [...]. Τον είδα ακίνητο, πολύ πιο κοντά μου απ' ό,τι υπολόγιζα. Το σώμα του ήταν μαύρο, κατάμαυρο, και είχε χοντρά γυαλιστερά λέπια, όπως τα ψάρια που έφερνε ο πατέρας μου στο σπίτι πριν τον πόλεμο. Στο βάθος της ερήμου, μέχρι εκεί που έφτανε το μάτι μου, φαινόταν η στριφογυριστή πορεία του, που τρεμούλιαζε πάνω στην άμμο. [...] Δεν είμαι κανένας ήρωας. Φοβάμαι, και καμιά φορά φοβάμαι πολύ. Ειδικά όταν οι δόμβες σφυρίζουν πάνω απ' το κεφάλι μου. Όμως τον Βαμάρ δεν τον φοβήθηκα. Στεκόμασταν κι οι δυο σαν φωτογραφία ούτε και ξέρω πόση ώρα και, ξαφνικά, αυτός πρώτος, έκανε ένα απότομο τσαφ, όπως ανάβει ένα σπύρτο ή όπως στρίβει το νερό, κι εξαφανίστηκε. Την επόμενη φορά που πήγα στην έρημο είχα μαζί μου ένα μικρό κουτί με γάλα. Ο Βαμάρ σύρθηκε πάλι πίσω μου, εγώ γύρισα το κεφάλι και κοιταχτήκαμε. Άφησα το κουτί μπροστά μου πάνω στην άμμο κι οπισθοχώρησα. Κανείς μας δεν κουνήθηκε. Ήταν δέμα χρόνου, μέχρι να κερδίσω την εμπιστοσύνη του.

Πήγαινα πιο συχνά στην έρημο και κάθε φορά ο Βαμάρ έπινε γάλα. Κάναμε μακρινές βόλτες, σε λογική απόσταση ο ένας από τον άλλον, ποτέ δεν ξεπερνούσαμε την απόσταση. Πολύ γρήγορα γίναμε αχώριστοι. Εγώ ξέκλεβα όλο και περισσότερο χρόνο από τις στρατιωτικές μου υποχρεώσεις κι εκείνος ήταν πάντα εκεί και με περίμενε για να κυλήσουμε απ' τους αμμόλοφους.

Όσπου μια μέρα τρελάθηκε, ή θυμήθηκε τη φύση του, ένα από τα δύο, δύσκολο να πω, και πάντως μου επιτέθηκε.

Εκείνο το πρωί τίποτα δεν έγινε όπως συνήδως. Ο Βαμάρ άργησε να έρδει κι όταν ήρθε, στριφογύριζε περικυκλώνοντας και κλείνοντάς με όλο και πιο σφιχτά μέσα σ' έναν κύκλο. Γυρνούσα γύρω από τον εαυτό μου και τον κοίταξα, αυτό μόνο μπορούσα να κάνω. Έπειτα, μ' ένα ξαφνικό τίναγμα, πετάχτηκε πάνω μου σαν χειροβομβίδα. Είδα το σώμα του να τινάζεται σαν βέλος και να καλύπτει στον

αέρα όλη την απόσταση που μας χώριζε, για να προσγειωθεί πάνω μου. Μ' έριξε κάτω και βολεύτηκε τυλίγοντας την ουρά γύρω από τα πόδια μου και σπρώχνοντας με όλη του τη δύναμη το στέρνο μου. Ο φόβος μήπως πεθάνω ήρθε και πάλι στο μυαλό μου μετά από πολύ καιρό, μετά τις πρώτες βόμβες. Ο Βαμάρ είχε μεγάλη δύναμη. [...] Τι αφελής που ήμουν που έκανα παρέα μ' ένα φίδι. Πόσο άδικο είχε ο πατέρας μου, όταν μου έλεγε πως από τους ανθρώπους θα 'πρεπε να φυλάγομαι κι όχι από τα ζώα.

Ο Βαμάρ σφιγγόταν όλο και πιο πολύ γύρω μου. Ήξερα ότι αυτό κάνουν τα φίδια, πριν καταβροχθίσουν το θήραμά τους. Ας με δάγκωνε, λοιπόν, για να τελειώνουμε. Ή μήπως το είχε ήδη κάνει και δεν το είχα καταλάβει; Ακόμα όμως κι αν δεν πέθαινα από ασφυξία ή από δηλητήριο, θα πέθαινα σίγουρα από τη ζέστη. Οι ώρες περνούσαν. Ο ήλιος βρισκόταν ακριβώς από πάνω μου και με τύφλωνε. Έκλεισα τα μάτια. Τα χέρια, τα νύχια, τα μαλλιά μου ήταν βουτηγμένα σε ένα μείγμα ιδρώτα και άμμου. [...] Παραιτήθηκα απ' όλα και περιμένα τον θάνατό μου.

Είχε νυχτώσει, όταν χαλάρωσε τη λαβή του, γλίστρησε από πάνω μου κι εξαφανίστηκε. Δεν μου είχε μείνει και πολύ μυαλό μες στο κεφάλι, για να σκεφτώ γιατί. Έμεινα αρκετή ώρα ξαπλωμένος πάνω στην άμμο, τρίβοντας με όση δύναμη μου είχε απομείνει χέρια και πόδια, για να ξεμουδιάσουν, κοιτάζοντας τ' αστέρια στον ουρανό. Περπάτησα μέχρι το στρατόπεδο τρικλίζοντας, μέχρι που άρχισε να ξημερώνει. Έτσι, με το πρώτο φως της ημέρας, κατάφερα να δω την καταστροφή πρώτα στο στρατόπεδο κι ύστερα σ' ολόκληρη την πόλη. Το στρατόπεδο είχε βομβαρδιστεί και η πόλη ήταν αφανισμένη απ' τα συντρίμια. Οι νεκροί αδύνατο να υπολογιστούν, αδύνατο ακόμη και να ξεχωρίσουν από τα χαλάσματα. Την ώρα που ο Βαμάρ με κρατούσε ακίνητο, η πόλη μου βομβαρδιζόταν απ' άκρη σ' άκρη. Δεν θρήκα ποτέ την οικογένειά μου και δεν ξαναείδα τον Βαμάρ όσες φορές κι αν γύρισα στην έρημο. Πού και πού, όμως, βλέπω τις στριφογυριστές γραμμές του σώματός του πάνω στην άμμο και ξέρω πως είναι εκεί.

Η ιστορία του Άχιμ συνέβη στην έρημο του Ιράκ κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών του 2004. Δεν είναι όλα τα φίδια όπως ο Βαμάρ.

Η **Ελένη Κατσαμά** γεννήθηκε το 1973 στην Αθήνα. Σπούδασε δημοσιογραφία και υποκριτική. Από τις εκδόσεις Πατάκη κυκλοφορούν τα βιβλία *Σαν τα χελιδόνια*, 1ο βραβείο της Ένωσης Συγγραφέων-Εικονογράφων Παιδικού και Εφηβικού Βιβλίου, *Κοσμοδρόμιο*, Κρατικό Βραβείο Εφηβικού-Νεανικού Βιβλίου για το έτος 2011 και Βραβείο του περιοδικού *Διαβάζω*, *Γορίλλας στο φεγγάρι*, Κρατικό Βραβείο Εφηβικού-Νεανικού Βιβλίου για το έτος 2014 και Βραβείο του περιοδικού *Αναγνώστης*. Και τα τρία αυτά βιβλία συμπεριλήφθηκαν στη λίστα των White Ravens, της Διεθνούς Παιδικής Βιβλιοθήκης του Μονάχου. Έχει εκδώσει επίσης δύο συλλογές διηγημάτων και ένα μυθιστόρημα για ενήλικες. Από το 2004 εργάζεται στον εκδοτικό χώρο ως υπεύθυνη εκδόσεων παιδικού κι εφηβικού βιβλίου.

Πηγή: βιβλιονέτ

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Ανθρωπισμός

1. **α)** Πώς σχετίζονται μεταξύ τους οι τρεις λέξεις του τίτλου; Σε ποια σημεία του κειμένου βασίζεις την απάντησή σου;
  - β)** Προϊδεάζει, κατά τη γνώμη σου, ο τίτλος τον αναγνώστη για το θέμα του κειμένου;
  - γ)** Ποιον τίτλο θα πρότεινες εσύ για το διήγημα και γιατί;
2. Αναζήτησε το **ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Ανθρωπισμός**, για να διαβάσεις προσεκτικά τα χαρακτηριστικά του διηγήματος και στη συνέχεια εντόπισέ τα στο κείμενο.
3. **α)** Ποιος είναι ο αφηγητής και σε ποιο πρόσωπο αφηγείται;
  - β)** Πού εντοπίζεις αφήγηση (γραμματική - αναδρομική) και πού περιγραφή; Συμβουλευσου σχετικά το **ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Ανθρωπισμός**.
4. **α)** Πώς περιγράφεται η σχέση του ήρωα με το φίδι στο κείμενο; Σε ποια συναισθήματα στηρίζεται η σχέση αυτή και από ποιες ενέργειες φαίνεται; Πώς κρίνεις την επιλογή της συγγραφέα;
  - β)** Δώσε «φωνή» στο φίδι και δημιούργησε ένα σύντομο ποίημα ή έναν διάλογο με τον Άχιμ.

Ανωνύμου (περ. 15ος αι.). Το παιδί Κρίσνα προστατεύεται από ένα ερπετό. Ινδία - Tamil Nadu. Πηγή: artic.edu

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Όσκαρ Γουάιλντ, «Ο νεαρός βασιλιάς» (αποσπάσματα) (Μτφρ. Ρένα Χατχούτ)

Ήταν το βράδυ της παραμονής της στέψης του, κι ο νεαρός βασιλιάς καθόταν ολομόναχος στο όμορφο δωμάτιό του. Οι αυλικοί του είχαν όλοι αποσυρθεί με μια βαθιά υπόκλιση [...].

Το παλικάρι – γιατί ήταν απλώς ένα παλικάρι, δεκάξι μόλις χρονών – δε στενοχωρήθηκε καθόλου για την αναχώρησή τους· μ' ένα βαθύ αναστεναγμό ανακούφισης ρίχτηκε στα μαλακά μαξιλάρια του σοφά¹² με το κεντημένο κάλυμμα, κι έμεινε εκεί ξαπλωμένο [...].

Οι κυνηγοί τον είχαν βρει, τον συνάντησαν σχεδόν τυχαία καδώς, ξιπόλητος και με τη φλογέρα του στο χέρι, ακολουδούσε το κοπάδι του φτωχού γιδοβοσκού που τον είχε μεγαλώσει, και που πάντα τον θεωρούσε πατέρα του. Ήταν όμως γιος της μονάκριβης κόρης του γερο-βασιλιά, από ένα μυστικό γάμο με κάποιον κοινωνικά πολύ κατώτερο [...].

Περισσότερο απ' όλα όμως τον απασχολούσε ο μανδύας που θα φορούσε στη στέψη του, ο χρυσοκέντητος μανδύας, το στέμμα με τα ρουμπίνια, και το σκήπτρο του με σειρές και δαχτυλίδια από μαργαριτάρια. [...]

[Ο νεαρός βασιλιάς κοιμήθηκε και είδε τρία όνειρα, όπου του αποκαλύφθηκαν τα βάσανα των φτωχών ανθρώπων που χρειάζονταν για να φτιαχτούν η ακριβή στολή και το στέμμα του. Ξυπώντας είπε στους υπηρέτες του:]

[...] «Πάρτε αυτά τα πράγματα από δω και κρύψτε τα να μην τα βλέπω. Μόλο που είναι η μέρα της στέψης μου, δε θα τα φορέσω. Γιατί στον αργαλειό της θλίψης και με τ' άσπρα χέρια του πόνου υφάνθηκε ο μανδύας μου. Στην καρδιά του ρουμπινιού υπάρχει αίμα, και θάνατος στην καρδιά του μαργαριταριού». [...]

Πλύθηκε με κρύο νερό, άνοιξε ένα μεγάλο ζωγραφιστό ερμάρι¹³ κι έβγαλε τον πέτσινο χιτώνα και την τραχιά προβιά που φορούσε όταν έβασκε στη λοφοπλαγιά τα γίδια του βοσκού. Τα φόρεσε, και στο χέρι του πήρε τη χοντροφτιαγμένη μαγκούρα του βοσκού.

Ο μικρός ακόλουθος τον κοίταξε κατάπληκτος μ' ορθάνοιχτα τα μεγάλα γαλάζια μάτια του και είπε χαμογελώντας: «Άρχοντά μου, βλέπω το μανδύα και το σκήπτρο σου, μα πού είναι η κορόνα σου;»

Κι ο νεαρός βασιλιάς έκοψε ένα κλαδί αγριοτριανταφυλλιάς που είχε σκαρφαλώσει ως το μπαλκόνι, το λύγισε, έφτιαξε ένα στεφάνι και το έβαλε στο κεφάλι του. «Αυτή θα είναι η κορόνα μου» απάντησε.

Κι έτσι ντυμένος βγήκε απ' το δωμάτιό του [...].

Όταν ο γερο-επίσκοπος τον είδε να έρχεται με το χιτώνα του βοσκού, σηκώθηκε έκπληκτος από το θρόνο του να τον προϋπαντήσει και του είπε: [...]

«Τέκνον μου, είμαι γέρος άνθρωπος και βρίσκομαι στη δύση της ζωής μου, ξέρω ότι πολλά κακά πράγματα συμβαίνουν στον κόσμο. Οι άγριοι ληστές κατεβαίνουν

¹² σοφάς: ιδιαίτερος χώρος στο εσωτερικό δωματίου με υπερυψωμένο δάπεδο, ο οποίος προορίζεται για ύπνο. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹³ ερμάρι: ντουλάπι, ράφι, συρτάρι. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

απ' τα βουνά, κλέβουν μικρά παιδιά και τα πουλάνε στους Μαυριτανούς.¹⁴ Τα λιοντάρια ενεδρεύουν¹⁵ τα καρβάνια και χιμάνε στις καμήλες. Το αγριογούρουνο ξεριζώνει το στάρι στην κοιλάδα κι οι αλεπούδες τραγανίζουν τ' αμπέλια στο λόφο. Οι πειρατές λυμαίνονται¹⁶ τις ακτές, καίνε τις ψαρόβαρκες και κλέβουν τα δίχτυα τους. Στους βάλτους ζουν οι λεπροί¹⁷ έχουν σπίτια από καλαμωτές¹⁸ και κανένας δεν μπορεί να τους πλησιάσει. Οι ζητιάνοι τριγυρίζουν στις πόλεις και τρώνε παρέα με τα σκυλιά. Μπορείς να κάνεις τίποτε για να μην υπάρχουν όλ' αυτά; Θα πάρεις το λεπρό στο κρεβάτι σου ή θα βάλεις το ζητιάνο στο τραπέζι σου; Θα κάνει το λιοντάρι ό,τι προστάξεις ή θα υπακούσει σ' εσένα το αγριογούρουνο; Εκείνος που έφτιαξε τη δυστυχία δεν είναι άραγε πιο σοφός από σένα; Δε σε παινεύω λοιπόν για την πράξη σου και σε παρακαλώ να γυρίσεις στα ανάκτορα, να φέρεις τη χαρά στο πρόσωπό σου και να βάλεις τη φορεσιά που ταιριάζει σε βασιλιά, για να σε στέψω με τη χρυσή κορόνα και να βάλω στο χέρι σου το μαργαριταρένιο σκήπτρο. Κι όσο για τα όνειρά σου, μην τα σκέφτεσαι άλλο. Το βάρος του κόσμου μας είναι υπερβολικά μεγάλο για να το κουβαλήσει μονάχος του ένας άνθρωπος, κι η θλίψη του πολύ βαριά για να την υποφέρει μόνη μία καρδιά». [...] Άξαφνα, μεγάλη φασαρία ακούστηκε απ' το δρόμο κι όρμησαν μέσα οι ευγενείς,

με τραβηγμένα τα σπαθιά, τα φτερά ν' ανεμίζουν στα κράνη τους και τις αστραφτερές ατσάλινες ασπίδες τους. «Πού είναι ο ονειρευτής των ονείρων;» φώναξαν. «Πού είναι ο βασιλιάς που ντύνεται ζητιάνος – αυτό το παιδί που ντροπιάζει το κράτος μας; Πρέπει να τον σκοτώσουμε, γιατί δεν είναι άξιος να μας κυβερνήσει».

Ο νεαρός βασιλιάς έσκυψε πάλι το κεφάλι για να προσευχηθεί, κι όταν τέλειωσε την προσευχή του, σηκώθηκε, και κάνοντας μεταβολή, τους κοίταξε θλιμμένα. Και τότε, μέσα από τα ζωγραφιστά παράθυρα, χύθηκε πάνω του το φως του ήλιου κι οι αχτίδες του τον τύλιξαν μ' ένα μανδύα που ήτανε πιο όμορφος από κείνον που είχαν υφάνει για να τον ευχαριστήσουν. Η μαγκούρα άνθισε κι έβγαλε κρίνους πιο λευκούς κι από μαργαριτάρια. Το ξερό αγκάδι μπουμπούκιασε κι έβγαλε τριαντάφυλλα πιο κόκκινα κι από ρουμπίνια.

Πιο άσπρα απ' τα όμορφα μαργαριτάρια ήταν τα κρίνα, και τα κοτσάνια τους ήταν από αστραφτερό ασήμι. Πιο κόκκινα απ' τα ρουμπίνια ήταν τα τριαντάφυλλα, και τα φύλλα τους ήταν από σμιλεμένο χρυσάφι.

Στεκόταν εκεί, με τη βασιλική φορεσιά, οι πύλες του ιερού άνοιξαν κι από το κρύσταλλο του ιεροφυλακίου¹⁹ έλαμψε ένα υπέροχο θείο φως. [...]

Ο Όσκαρ Γουάιλντ/Ουάιλντ [Oscar Wilde] (Δουβλίνο 1854 – Παρίσι 1900) ήταν Ιρλανδικής καταγωγής ποιητής, δραματουργός, μυθιστοριογράφος και κριτικός. Σπούδασε λογοτεχνία και φιλολογία στο Trinity College του Δουβλίνου και στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης και ήταν βαθύς γνώστης του αρχαιοελληνικού πολιτισμού. Στις αρχές της δεκαετίας του 1890 τελειοποίησε τις ιδέες του σχετικά με την ανωτερότητα της τέχνης σε μια σειρά από διαλόγους και δοκίμια, ενώ ενσωμάτωσε σκέψεις του για την παρακμή, τη δολιότητα και την ομορφιά στο μοναδικό του μυθιστόρημα *Το πορτραίτο του Ντόριαν Γκρέι*. Αφιερώθηκε στο γράψιμο και έγινε ο εισηγητής των ρευμάτων του Αισθητισμού και του Παρακμαϊκού κινήματος. Το 1895 καταδικάστηκε σε δύο χρόνια καταναγκαστικά έργα με την κατηγορία της ομοφυλοφιλίας. Από τον εγκλεισμό του στη φυλακή γεννήθηκαν τα δύο αριστουργήματά του, *Η μπαλάντα της φυλακής του Ρήντιγκ* και το *De Profundis*. Επισκέφθηκε την Ελλάδα, που πάντα θαύμαζε, τον Απρίλιο του 1877. Έμεινε ένα εξάμηνο και επισκέφθηκε την Κόρινθο, τη Ζάκυνθο, το Άργος, την Ανδρίτσαίνα, το Κατάκολο, την Κέρκυρα, και φυσικά την Ακρόπολη.

Πηγή: βιβλιονέτ

¹⁴ Μαυριτανοί: οι λαοί της βορειοδυτικής Αφρικής και της Σαχάρας.

¹⁵ ενεδρεύω: παραμονεύω. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

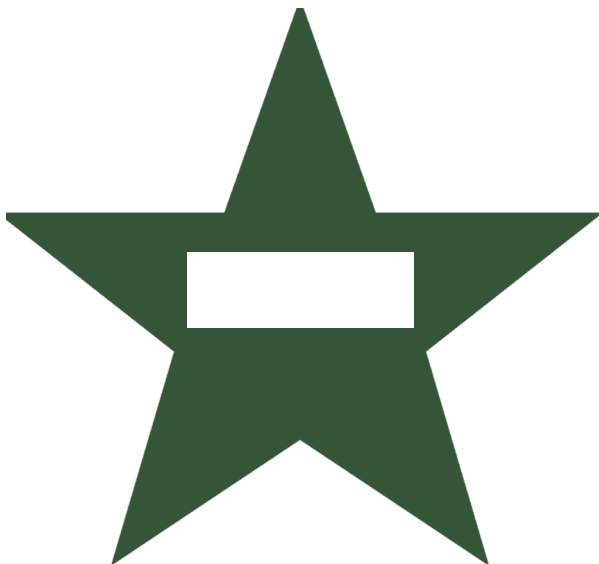
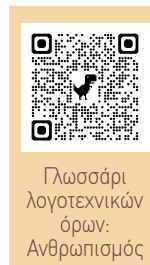
¹⁶ λυμαίνομαι: καταστρέφω. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁷ λεπρός: ασθενής που πάσχει από τη λέπρα, δηλαδή τη νόσο του Χάνσεν, χρόνια μολυσματική ασθένεια του νευρικού συστήματος και κυρίως του δέρματος. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#) και [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁸ καλαμωτή: κατασκευή από πλεγμένα ή από ενωμένα μεταξύ τους καλάμια, που τη χρησιμοποιούν για να φράξουν ή να σκεπάσουν κάτι. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁹ ιεροφυλάκιο: μέρος όπου φυλάσσονται τα ιερά σκεύη των ναών. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

1. Το παραμύθι του Ό. Γουάιλντ είναι δημιούργημα ενός επώνυμου συγγραφέα και όχι ενός λαϊκού δημιουργού. Εντόπισε ομοιότητες και διαφορές του συγκεκριμένου κειμένου με το λαϊκό παραμύθι. Συμβουλευσου σχετικά το ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Ανθρωπισμός.
2. α) Ποιος είναι ο κεντρικός ήρωας του παραμυθιού; Ποιες πληροφορίες μάς δίνει το κείμενο γι' αυτόν; Τοποθέτησέ τον στο κέντρο ενός άστρου και γράψε γύρω του τα στοιχεία που επισήμανες.

- β) Στο παραμύθι συντελείται μια αλλαγή των ιδεών και των συναισθημάτων του ήρωα. Ποια είναι αυτή;
3. Φαντάσου ότι είσαι ο ήρωας του παραμυθιού. Σε μια ομιλία στον λαό σου, δώσε δημόσια απάντηση στις συμβουλές που σου έδωσε ο επίσκοπος.
4. Σε ένα άλλο παραμύθι του Ό. Γουάιλντ, τον «Ευτυχισμένο Πρίγκιπα», ο Πρίγκιπας, που είναι ένα άγαλμα φτιαγμένο από χρυσό και πολύτιμες πέτρες, προσφέρει τον «εαυτό» του με τη βοήθεια ενός χελιδονιού στους φτωχούς και πονεμένους. Αναζήτησε [Ο ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΟΣ ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ ΤΟΥ ΟΣΚΑΡ ΟΥΑΪΛΝΤ (διαβάζει ο Δημήτρης Χορν)]²⁰ και άκου το τέλος του παραμυθιού ερμηνευμένο από τον Δημήτρη Χορν. Εντοπίζει ομοιότητες και διαφορές με τον «Νεαρό Βασιλιά» και ποιες είναι αυτές;

²⁰ Χορν, Δημήτρης (1977). «Ο Ευτυχισμένος Πρίγκιπας» του Όσκαρ Ουάιλντ». Ραδιοφωνική εκπομπή *Κάθε Σάββατο και κάτι άλλο*. Επιμέλεια: Νίκος Πιλάβιος. Αθήνα: 1ο Πρόγραμμα Ελληνικής Ραδιοφωνίας.

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων της συστάδας**

1. Πώς «συνομιλούν» τα τέσσερα βασικά κείμενα της συστάδας; Ποιος είναι ο κοινός θεματικός τους άξονας; Σε τι διαφοροποιούνται;
2. Δουλεύοντας σε ομάδες, υποθέστε ότι ένας/μία από εσάς είναι δημοσιογράφος και παίρνει συνέντευξη από τον Ό. Γουάιλντ, τον Ρ. Κίπλιγκ, τον Τ. Λειβαδίτη και την Ε. Κατσαμά. Τέσσερις από εσάς θα υποδυθείτε τους/τις συγγραφείς και οι υπόλοιποι/-ες θα καταγράψουν σε podcast τον φανταστικό τους διάλογο με αρχή-μέση-τέλος, στον οποίο ο/η δημοσιογράφος θα θέτει ερωτήσεις βασιζόμενος/-η στα κείμενα που διαβάσατε.
3. Το ποίημα του Ρ. Κίπλιγκ και το ποίημα του Τ. Λειβαδίτη συνομιλούν ως προς το περιεχόμενο και τις εκφραστικές τους επιλογές. Ποια είναι τα κοινά τους σημεία και ποιες οι διαφορές τους; Ποιο από τα δύο ποιήματα θα μετέτρεπες σε ημερολόγιο και ποιο σε επιστολή και γιατί; Κάνε τη μετατροπή για ένα από τα δύο.
4. Δουλεύοντας σε ομάδες, να οπτικοποιήσετε όποιο από τα τέσσερα κείμενα επιθυμείτε ή συνδυασμό τους. Επιλέξτε εικόνες, στίχους και την κατάλληλη μουσική επένδυση και δημιουργήστε μία ολιγόλεπτη ψηφιακή αφήγηση με τη βοήθεια του κατάλληλου ψηφιακού εργαλείου (Animoto, Moviemaker κ.ά.), την οποία θα αναρτήσετε στο ηλεκτρονικό περιβάλλον της τάξης.
5. Τα τέσσερα κείμενα της συστάδας γράφτηκαν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Θεωρείς ότι οι αξίες που προβάλλουν είναι απαραίτητες και σήμερα για έναν καλύτερο κόσμο, και γι' αυτό διαχρονικές;
6. Ποια στοιχεία θα αντλούσες από τα τέσσερα κείμενα της συστάδας, για να χτίσεις το μέλλον που ονειρεύεσαι; Και τι μορφή θα είχε αυτό το μέλλον;
7. Εργαζόμενοι/-ες σε ομάδες, επισκεφθείτε την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, διαβάστε το ποίημα του Κώστα Βάρναλη «Το 'Αν' του Κίπλιγκ (παρωδία)» (βλ. ΨΜΑ) και το ποίημα «Όσο μπορείς» του Κ.Π. Καβάφη σε συνδυασμό με τα δύο πρώτα ποιήματα της συστάδας. Γράψτε τη δική σας θέση σε μορφή ποιήματος.
8. Πολλαπλασιάστε τους συνομιλητές: «Δεν είναι όλα τα φίδια όπως ο Βαμάρ»: Εργαζόμενοι/-ες σε ομάδες, αναζητήστε αποσπάσματα από το βιβλίο *Ο Μικρός Πρίγκιπας* (βλ. ΨΜΑ), για να διαβάσετε για τη σχέση του Μικρού Πρίγκιπα με το φίδι, όπως την παρουσιάζει ο Αντουάν ντε Σαιν-Εξυπερύ. Σε ένα podcast που θα φτιάξετε, δώστε φωνή στα δύο φίδια, για να εκφράσουν τη στάση ζωής που εκπροσωπούν.
9. Δραματοποίηση: Εργαζόμενοι/-ες σε ομάδες, παρουσιάστε θεατρικά μία έως τρεις σκηνές από τα κείμενα της συστάδας, αφού ετοιμάσετε τις απαραίτητες σκηνοθετικές οδηγίες.

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Ανθρωπισμός

Αποσπάσματα:
Μικρός
Πρίγκιπας

10. Παρατήρησε την αφίσα που ακολουθεί. Ποιες πλευρές του ανθρωπισμού, που παρουσιάζονται στα τέσσερα κείμενα της συστάδας, διαπιστώνεις ότι συνθέτουν την έννοια της προσφοράς και ποια είναι, κατά τη γνώμη σου, η συμβολή της στον σύγχρονο κόσμο;

Επέκταση συστάδας:
Ανθρωπισμός

[Δελτίο Εξόδου
2] Η Έναστρο
Νύχτα

Εκτενές
γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων

δελτίο
εξόδου 1

Να συμπληρώσεις την ακροστιχίδα της λέξης
«Α Ν Θ Ρ Ω Π Ο Σ»,
σύμφωνα με τις αρετές
που αποδίδουν
τα τέσσερα κείμενα σε αυτόν.

(Για την ακροστιχίδα
βλ. ΨΜΑ Εκτενές γλωσσάρι
λογοτεχνικών όρων)

A .....
N .....
Θ .....
Ρ .....
Ω .....
Π .....
Ο .....
Σ .....

Steven Yazzie (2003).
Ενορχηστρώνοντας μια Ανθισμένη Έρημο
(Orchestrating a Blooming Desert).
Πηγή: nga.gov

«Μάγεμα η φύσις κι όνειρο
στην ομορφιά και χάρη».

Διονύσιος Σολωμός

«Σε όλη τη διάρκεια της Ιστορίας, ο άνθρωπος
έπρεπε να παλεύει με τη Φύση για να επιβιώσει.
Σ' αυτόν τον αιώνα έχει αρχίσει να συνειδητοποιεί
ότι, για να επιβιώσει, πρέπει να την προστατεύσει».

Ζακ-Υβ Κουστό

(Γάλλος ωκεανογράφος, εξερευνητής,
συγγραφέας, φωτογράφος, κινηματογραφιστής)

«Δεν κληρονομήσαμε τη γη
από τους προγόνους μας,
τη δανειστήκαμε
από τα παιδιά μας».

(ινδιάνικη παροιμία)

«Όποιος σπέρνει ανέμους, θερίζει δύνελλες».

(ελληνική παροιμία)

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε αυτήν τη συστάδα σου δίνεται η δυνατότητα να ασχοληθείς με τη φύση. Μελετάς ένα απόσπασμα θεατρικού έργου, ένα ποίημα και ένα απόσπασμα του πρώτου ελληνικού εφηβικού μυθιστορήματος με θέμα το οικολογικό πρόβλημα. Αντιλαμβάνεσαι την αξία της φύσης και τη σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ περιβάλλοντος και ανθρώπου. Προβληματίζεσαι για τις διαστάσεις του οικολογικού προβλήματος, τη μόλυνση και την κλιματική αλλαγή, όπως τις προσεγγίζει η λογοτεχνία. Συνειδητοποιείς την ατομική ευθύνη για τη διατάραξη της φυσικής ισορροπίας και διαμορφώνεις μία συνειδητή και υπεύθυνη στάση απέναντι στη Μητέρα Γη για την επίτευξη της αειφορίας*. Η θεματική αυτής της συστάδας «συνομιλεί» με άλλους άξονες των μαθημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (βλ. ΨΜΑ).

Διαθεματική
συνομιλία:
Αειφορία

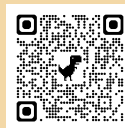
* αειφορία: βιώσιμη ανάπτυξη, ανθρώπινη ανάπτυξη με σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον.

Λίστα κειμένων συστάδας

Χορτάτσης, Γ. [1879· σύνθεση: τέλη 16ου αι.] (2007). *Πανώρια*. Κριτική έκδοση με εισαγωγή, σχόλια και λεξιλόγιο Εμ. Κριαρά. Αναθεωρημένη έκδοση Κομνηνής Δ. Πηδώνια. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, σ. 290-291.

Βρεττάκος, Ν. [1961] (41992). «Αυτοβιογραφία». *Τα ποιήματα*. τόμ. Α'. Με ένα σχέδιο του Επαμεινώνδα Λιώκη. Αθήνα: Τρία Φύλλα, σ. 374.

Γρηγοριάδου-Σουρέλη, Γ. [1977] (51991). *Εμένα με νοιάζει*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη. σ. 36-40.

Κείμενα για
την Αειφορία

Λέξεις – κλειδιά

αειφορία, αφήγηση, επιστολή, θέατρο, λογοτεχνία του φανταστικού, μαντινάδα, οικολογικό πρόβλημα, παροιμία, παρωδία, περιβάλλον, στιχουργία, τάνκα, φύση

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων
αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- αντιλαμβάνεσαι τη φύση ως διαχρονική πηγή χαράς και δημιουργίας αλλά και ως σημαντική επιρροή στον χαρακτήρα του ανθρώπου
- διακρίνεις τον σημαντικό ρόλο του ανθρώπου στη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας
- γνωρίζεις βασικά θέματα/όρους για το θέατρο ενόψει της διδασκαλίας θεατρικού έργου στη Γ΄ Γυμνασίου
- αντιδιαστέλλεις στιχουργικά την παραδοσιακή με τη μοντέρνα ποίηση
- πειραματίζεσαι σε λογοτεχνικά είδη όπως το τάνκα, η μαντινάδα, η παρωδία
- κατανοείς διαφορετικούς αφηγηματικούς τρόπους και τεχνικές, αλλά και να αξιοποιείς τον επιστολικό λόγο
- εκφράζεσαι δημιουργικά σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/-ήτριές σου
- αντιλαμβάνεσαι πληρέστερα τον «διάλογο» των κειμένων και των τεχνών, ο οποίος παρέχει μία ολοκληρωμένη εικόνα για τη φύση.

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

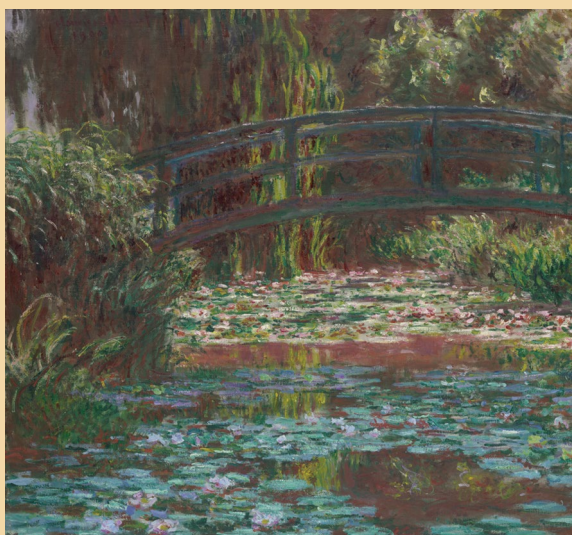
1. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, δώστε έναν δικό σας τίτλο στον πίνακα ζωγραφικής στην αρχή της συστάδας. Συγκρίνετε τον τίτλο σας με τους τίτλους των άλλων ομάδων.
2. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, δημιουργήστε ένα σταυρόλεξο με 10 λέξεις που σχετίζονται με τη φύση αξιοποιώντας κάποιο ψηφιακό εργαλείο (π.χ. crosswordlabs). Εναλλακτικά, δημιουργήστε ένα παζλ, στο οποίο οι λέξεις γράφονται σε χαρτόνια.
3. Διάβασε τα χωρία-προμετωπίδες στην αρχή της συστάδας. Ποια στάση του ανθρώπου απέναντι στη φύση εκφράζουν;

Στίχοι τραγουδιών: Αειφορία

4. Διάβασε τους στίχους ή άκουσε τα τραγούδια (βλ. και ΨΜΑ):
  - α) Αναζήτησε [LOUIS ARMSTRONG-WHAT A WONDERFUL WORLD (OFFICIAL VIDEO)] και άκου το τραγούδι: «What A Wonderful World».¹
  - β) Αναζήτησε [ΕΛΕΝΗ ΒΙΤΑΛΗ - ΠΥΡΟΣΒΕΣΗ (OFFICIAL AUDIO VIDEO)] και άκου το τραγούδι: «Πυρόσβεση».²

5. Οι δύο όψεις της φύσης.

Claude Monet (1900). *Λίμνη με νούφαρα* (Water Lily Pond). Πηγή: arttic.edu

Νεκρά ψάρια

Συλλογή εικόνων: Αειφορία

- α) Συμβουλευόσου τη Συλλογή εικόνων για την Αειφορία (βλ. ΨΜΑ), για να δεις μία ακόμη εικόνα και έναν επιπλέον πίνακα. Σύγκρινε τους δύο πίνακες με τις δύο εικόνες. Εστίασε στα χρώματά τους. Τι παρατηρείς;
- β) Ποια συναισθήματα σου προκαλεί η σύγκρισή τους; Επίλεξε μία από τις τέσσερις εικόνες και γράψε μία μικρή παράγραφο με θέμα «Φύση – Περιβάλλον – Αειφορία».

¹ Thiele, B., Weiss, G.D. (Συνθέτες-Στιχουργοί). Armstrong, L. (Ερμηνεύτης). (1967). *What A Wonderful World* [Δίσκος]. B. Thiele (Παραγωγή). ABC Records.

² Αντύπας, Ν. (Συνθέτης). Νικολακοπούλου, Λ. (Στιχουργός). Βιτάλη, Ε. (Ερμηνεύτρια). (2002). *Οπωσδήποτε παράθυρο* [Δίσκος]. Heaven.

δραστηριότητες κατά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Γεώργιος Χορτάτσης, Πανώρια, Ε 381-402

Η «Πανώρια» (παλαιότερη ονομασία «Γύπαρης») είναι ένα έμμετρο ποιμενικό δράμα³ σε πέντε πράξεις που διαδραματίζεται στο κρητικό βουνό Ψηλορείτης, όπου δύο ερωτευμένοι βοσκοί, ο Γύπαρης και ο Αλέξης, μάταια προσπαθούν να πείσουν τις αγαπημένες τους, Πανώρια και Αθούσα αντίστοιχα, να τους προσέξουν. Οι κοπέλες είναι προσηλωμένες στην ελεύθερη ζωή του κυνηγιού στο βουνό. Τη λύση δίνει η μεσολάβηση της θεάς Αφροδίτης και το έργο τελειώνει με τη χαρά των δύο γάμων. Το απόσπασμα που ακολουθεί, προέρχεται από την τελευταία Πράξη του έργου.⁴

ΠΡΑΞΗ ΠΕΜΠΤΗ

ΓΥΠΑΡΗΣ

Πανώρια, τα χεράκια σου δώσ' μου ν' αγκαλιαστούμε 381
κι αγκαλιασμένοι σπίτι μας κι οι δυο να πα⁵ να μπούμε.
Ω δάση καλορίζικα, τα δέντρη γεμισμένα,
με τα κλαδιά τα πράσινα και τ' άδη⁶ φορτωμένα·
ω χορταράκια δροσερά, ω κρύα νερά τση⁷ βρύσης, 385
πουλάκια μου γλυκόλαλα κι όμορφα παρά φύσης·
κι εσύ ναέ τσ' αγιάς θεάς, απ' είστε τση χαράς μου
μαρτύροι και το λυτρωμό είδετε τση καρδιάς μου,
απής⁸ δε μου 'ναι μπορετό άλλο να σας χαρίσω
παρά με λόγια μοναχάς να σας ευκαριστήσω, 390
τον ουρανό παρακαλώ, τον ήλιο, το φεγγάρι,
τ' άστρα, τη νύχτα, την αυγή πάντοτες πλήσα⁹ χάρη
να σάσε δίδουν όλα τως¹⁰ κι άνεμος να μη γνέφει
στα μέρη ετούτα ουδέ χιονιά ουδέ φωτιά ουδέ νέφη·
μηδέ βοσκοί ποτέ τωνε να φέρουσι κουράδι¹¹ 395
τα χόρτα να βοσκήσουσι απ' έχει το λιβάδι,
για να 'ναι πάντα ανέγγιχτα, πράσινα κι αδισμένα,
όμορφα, δροσερότατα και πλήσα μυρισμένα·
να σας θωρούν οι κορασές¹² κι οι νιοι να σας τιμούσι,
τζόγιες¹³ να κάνου μετά σάς όμορφες να φορούσι. 400
Μ' αφήνω σας χαιράμενους και πάγω να τελειώσω
τα πάδη μου και πλέρωμα¹⁴ 'ς τσι¹⁵ κόπους μου να δώσω.

Ο Γεώργιος Χορτάτσης (1550-περ. 1660) ήταν κορυφαίος δραματογράφος του Κρητικού Θεάτρου. Για τη ζωή του ελάχιστα γνωρίζουμε. Καταγόταν από το Ρέθυμνο και ήταν γόνος αριστοκρατικής οικογένειας. Φαίνεται ότι διατηρούσε επαφές με Βενετούς ευγενείς, αφού η Πανώρια και η Ερωφίλη είναι αφιερωμένα στον ευγενή Μαρκαντώνιο Βιάρο και τον δικηγόρο Ιωάννη Μουρμούρη. Το ποιητικό ύφος του διακρίνεται για την επιμελημένη στιχογραφική, την περίπλοκη γλώσσα, τις μακροσκελείς προτάσεις, τους συχνούς διασκελισμούς και τα υπερβατά σχήματα. Έργα: Ερωφίλη (τραγωδία που θεωρείται το αριστούργημά του), Κατζούρμπος (κωμωδία) και Πανώρια (ποιμενικό δράμα) - παλαιότερα ήταν γνωστό με το όνομα Γύπαρης.

Πηγή: βιβλιονέτ

³ ποιμενικό δράμα: θεατρικό έργο που εκτυλίσσεται σε περιβάλλον βοσκών (ποιμένας=βοσκός).

⁴ Βλ. και Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Δημόδης Γραμματεία, Από τον Διγενή Ακρίτη έως την πτώση της Κρήτης, Πανώρια.

⁵ πα: πάμε.

⁶ άθος: άνθος, λουλούδι.

⁷ τση: της.

⁸ απής: αφού, αφότου.

⁹ πλήσα: πολλή, και ως επίρ. πολύ (βλ. παρακάτω, στίχ. 398).

¹⁰ τως: τους.

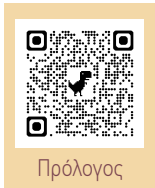
¹¹ κουράδι: κοπάδι.

¹² κορασιά = κορασιά: κοπέλα, κορίτσι. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.

¹³ τζόγια: στεφάνι.

¹⁴ πλέρωμα: πληρωμή, ικανοποίηση, ανταμοιβή.

¹⁵ τσι: στους.

Πρόλογος

1. **α)** Ποιο είναι το κύριο θέμα του αποσπάσματος; Απόδωσε συνοπτικά το περιεχόμενό του.
  - β)** Σε ποια στοιχεία της φύσης απευθύνεται ο Γύπαρης και γιατί; Ποιες ευχές διατυπώνει για το μέλλον;
2. **α)** Ποια είναι η σχέση του ανθρώπου με τη φύση, όπως παρουσιάζεται στο κείμενο; Με ποιες εκφραστικές επιλογές αναδεικνύεται η σχέση αυτή;

β) Αφού χωριστείτε σε ομάδες, συμβουλευτείτε το **ΨΜΑ Πρόλογος**, για να διαβάσετε το απόσπασμα από τον Πρόλογο του έργου (ό.π., σ. 154-155, στ. 41-46 και 55-60), στον οποίο η θεά της Χαράς εξηγεί τον λόγο για τον οποίο αποφάσισε να ζήσει στο βουνό. Κατόπιν, να γράψετε σε ένα συνεργατικό έγγραφο Google Doc (ή στο τετράδιό σας) πώς διαμορφώνεται ο χαρακτήρας ενός ανθρώπου που ζει σε ένα ειδυλλιακό τοπίο, όπως αυτό του Ψηλορείτη.

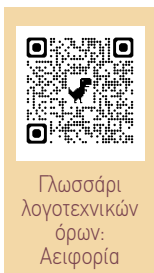

Χαρακτηριστικά Παραδοσιακής και Μοντέρνας ποίησης

3. **α)** Η *Πανώρια* είναι γραμμένη σε παραδοσιακή μορφή. Αναγνώρισε το μέτρο και την ομοιοκαταληξία. Τι προσφέρουν στο κείμενο; **Βλ. και τα δύο ΨΜΑ.**

β) Αφού χωριστείτε σε ομάδες, εντοπίστε χαρακτηριστικά και τύπους του κρητικού ιδιώματος στο κείμενο, με τη βοήθεια των ερμηνειών στο κάτω μέρος της σελίδας και της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα. Τι προσδίδουν σε αυτό; Μεταγράψτε το κείμενο στην Κοινή Νεοελληνική. Ποια εκδοχή του κειμένου προτιμάτε για την ανάδειξη του θέματος της φύσης και γιατί;

γ) Αναζητήστε [ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ Πανώρια] και παρατηρήστε το πρόγραμμα από τη θεατρική παράσταση της *Πανώριας* του ΔΗΠΕΘΕ Κρήτης (1994) (Πηγή: αρχείο ΔΗΠΕΘΕΚ) και τη σκηνή από τη διασκευή-μπαλέτο της *Πανώριας* της Εθνικής Λυρικής Σκηνής (2004). Ποια εικόνα από τις δύο θεωρείτε ότι αντιπροσωπεύει περισσότερο το έργο και γιατί;

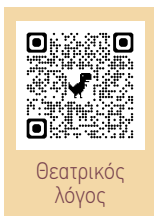
Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Αειφορία

4. Γνωριστείτε με το θέατρο και τους συντελεστές του. Αναζητήστε [ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ, ΟΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ_ΑΘΗΝΟΔΡΟΜΙΟ] και διαβάστε το σχετικό άρθρο της Νεφέλης Τσιπουριδη. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, ασχοληθείτε με τα ακόλουθα:

α) Το απόσπασμα αποτελεί έναν θεατρικό μονόλογο.¹⁶ Εντοπίστε ενδείξεις ότι πρόκειται για θεατρικό έργο.

β) Προσθέστε παραγλωσσικά (επιτονισμός,¹⁷ παύσεις, ένταση φωνής) και εξωγλωσσικά στοιχεία (χειρονομίες, έκφραση προσώπου, βλέμμα, κινητικότητα) στον μονόλογο του Γύπαρη.

γ) **Βλ. ΨΜΑ**, για δύο ακόμη δραστηριότητες.

Θεατρικός λόγος

¹⁶ Θεατρικός μονόλογος: τμήμα του θεατρικού έργου όπου ένας ηθοποιός εκθέτει τις σκέψεις ή/και τα συναισθήματά του μόνος του στη σκηνή ή παρουσία άλλων ηθοποιών που μένουν σιωπηλοί. [LSJ](#).

¹⁷ επιτονισμός: στοιχείο του προφορικού λόγου κατά το οποίο δηλώνεται κάτι (μία λέξη, μία φράση κ.τ.λ.) με διακυμάνσεις της φωνής. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Νικηφόρος Βρεττάκος, «Αυτοβιογραφία» (αποσπάσματα)

Μη μου σκοτώστε το νερό. Μη μου σκοτώσετε τα δέντρα. Μη μου ξεσκίστε αυτές τις θείες σελίδες που τις γράψανε τ' ασύλληπτο φως κι ο ασύλληπτος χρόνος κι όπου σταδώ με περιβάλλουν. Μη μου σκοτώσετε της γης το ποίημα! [...]	1 5
Επιστρατέψετε την αιωνιότητα, ανάβοντας το άστρο: «Αγάπη». Επιστρατέψετε την αιωνιότητα, ανάβοντας ψηλότερα απ' όλα, πάνω απ' το έτοιμο βάραθρο, το άστρο: «Ανθρώπινο μέτωπο!». [...]	 10
[...] Σας παρακαλούμε: Αφήστε μας τα πράγματα. Μη μας τα καίτε. Αφήστε τα έντομα να βρίσκουνε τ' άνθη τους. [...]	

Ο **Νικηφόρος Βρεττάκος** (1912-1991) γεννήθηκε και μεγάλωσε στο χωριό Κροκεές της Λακωνίας. Το 1929 έφυγε για την Αθήνα, για να σπουδάσει, δεν τα κατάφερε όμως, κυρίως λόγω οικονομικής ανέχειας. Για αρκετά χρόνια ασχολήθηκε με χειρωνακτικές εργασίες, για να εξασφαλίσει τα προς το ζην. Το 1940 στρατεύτηκε στην πρώτη γραμμή και στη συνέχεια συμμετείχε ενεργά στην Εθνική Αντίσταση με το Ε.Α.Μ. Κατά τη διάρκεια της ζωής του διώχθηκε λόγω πολιτικών φρονημάτων. Διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τον Α. Σικελιανό και άλλους διανοούμενους της Ελλάδας και του εξωτερικού. Το 1955 εκλέχτηκε στον Δήμο Πειραιά. Μετά το πραξικόπημα του 1967 αυτοεξορίστηκε στην Ελβετία από όπου ταξίδεψε ανά την Ευρώπη. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Ευρώπη συμμετείχε σε ραδιοφωνικές εκπομπές και σε φεστιβάλ ποίησης και τιμήθηκε από τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Στην Ελλάδα επέστρεψε το 1974 και εγκαταστάθηκε μόνιμα στην Αθήνα. Η πρώτη εμφάνισή του στον χώρο της λογοτεχνίας πραγματοποιήθηκε το 1929 με τη δημοσίευση κάποιων πρωτόλειων ποιημάτων του από τα μαθητικά του χρόνια. Εξέδωσε περισσότερες από 15 ποιητικές συλλογές και αρκετά πεζά έργα. Στα έργα του υμνεί την αγάπη, την ειρήνη, τον ανθρωπισμό και το ελληνικό πνεύμα. Έργα: *Κάτω Από Σκιές Και Φώτα, Το γυμνό παιδί, Ποιήματα 1938-1940, Ηρωική συμφωνία..., Τα θολά ποτάμια, Πλούμιτσα, Στον Ρόμπερτ Οπενχάιμερ, Ο χρόνος και το ποτάμι, Η μητέρα μου στην εκκλησία, Βασιλική δρυς, Το βάθος του κόσμου, Αυτοβιογραφία, Ωδή στον ήλιο, Το ποτάμι Μπυές και τα επτά ελεγεία, Εις μνήμην 1940-1944, Λειτουργία Κάτω Απ' Την Ακρόπολη, Ο Διακεκριμένος Πλανήτης, Συνάντηση με τη θάλασσα* και άλλα.

Πηγή: βιβλιονέτ
Ψηφιακό Αποθετήριο της Ακαδημίας Αθηνών

1. **α)** Ποια συναισθήματα νιώθει το ποιητικό υποκείμενο; Εσύ ποια συναισθήματα νιώθεις διαβάζοντας το ποίημα; Συμμερίζεσαι τη στάση του ποιητικού υποκειμένου;
- β)** Αφού χωριστείτε σε ομάδες, συμπληρώστε τον ακόλουθο πίνακα με τα λάθη του ανθρώπου απέναντι στη φύση και με τις αξίες που βοηθούν στην προστασία της, σύμφωνα με το κείμενο. Μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων της εργασίας σας στην ολομέλεια, συμπληρώστε τον πίνακα με δικές σας ιδέες.

Λάθη του ανθρώπου απέναντι στη φύση	Αξίες που βοηθούν στην προστασία της φύσης

2. Πώς αντιλαμβάνεσαι τον τίτλο του ποιήματος; Δώσε έναν δικό σου τίτλο στο ποίημα.
3. **α)** Ποια είναι τα κυρίαρχα γραμματικά πρόσωπα και οι κυρίαρχες εγκλίσεις στο ποίημα; Ποια πρόθεση του ποιητικού υποκειμένου εξυπηρετούν;
- β)** Ποια χαρακτηριστικά της μοντέρνας ποίησης απαντούν στο ποίημα; **Βλ. και ΨΜΑ.**
4. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, επιλέξτε μία από τις ακόλουθες δραστηριότητες:
  - α)** Αναζητήστε **ΨΜΑ Μετασχηματίζοντας Αυτοβιογραφία Βρεττάκου.**
  - β)** Εμπνευστείτε από το ποίημα και γράψτε μία στροφή ξεκινώντας με τη φράση «Μη μου...», στην οποία θα παρακαλείτε τους ανθρώπους να μην κάνουν ενέργειες που επιβαρύνουν το φυσικό περιβάλλον.
  - γ)** Μετασχηματίστε το ποίημα σε ψηφιακή αφήγηση. Μπορείτε να ηχογραφήσετε τους εαυτούς σας να το διαβάζουν, να διαλέξετε μία μουσική υπόκρουση και να αξιοποιήσετε εικόνες της αρεσκείας σας.

Χαρακτηριστικά
Παραδοσιακής
και Μοντέρνας
ποίησης

Μετασχηματίζοντας
Αυτοβιογραφία
Βρεττάκου

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Γαλάτεια Γρηγοριάδου-Σουρέλη, Εμένα με νοιάζει (αποσπάσματα)

Ένας νεαρός δάσκαλος, ο Αλέξανδρος Δασκαλόπουλος, διορίζεται στο χωριό Ανθόπυργος. Προβληματισμένος από τη λειτουργία εργοστασίου στην περιοχή, αρχίζει να ευαισθητοποιεί τους/τις μαθητές/-ήτριές του για το οικολογικό πρόβλημα. Η πρωτοβουλία του τον φέρνει σε σύγκρουση με τον εργοστασιάρχη Βγένα και τους χωριανούς που εργάζονται στο εργοστάσιο. Μία σειρά από απροσδόκητα περιστατικά ανατρέπει την αρνητική στάση κάποιων απέναντί του και καταλήγει στην προστασία του οικοσυστήματος. Στα αποσπάσματα που ακολουθούν ο γιος του εργοστασιάρχη και μαθητής του δασκάλου Θανάσης τον επισκέπτεται για να συζητήσει μαζί του για την «αντεργοστασιακή» του στάση, σύμφωνα με τα λόγια του πατέρα του. Ο δάσκαλος του δίνει να διαβάσει αποκόμματα από εφημερίδες και το παιδί αποκοιμείται και βλέπει έναν εφιάλητη.

Ήτανε πέντε φίλοι. Μπα, όχι φίλοι, αυτή η έννοια υπάρχει μόνο στα λεξικά, τώρα πια γνώριμοι ήταν, που μέναν στο ίδιο τεράστιο οικοδομικό συγκρότημα.

- Να πάμε αύριο καμιά βόλτα! Πρότεινε ο ένας με την γκρι μάσκα.

- Να πάμε μια εκδρομή! Δειλά αντιπρότεινε ο Θανάσης σ' αυτόν που πρωτομίλησε, και πήγε να τον ονομάσει, μα δεν είχε όνομα, ήταν ο Φ004.

Τον κοίταξαν οι άλλοι τέσσερις με απορία. Μήπως δεν άκουσαν καλά; Βέβαια, με τούτες τις μάσκες που φορούσανε στο πρόσωπο, για να μην πεθάνουν από τη μόλυνση του περιβάλλοντος, πολλές λέξεις δεν ακούγονταν καθαρά. Έπειτα, δεν ξέραν πολλές λέξεις. Δεν έχεις καιρό να μιλάς, δεν έχεις «φίλους» - έτσι δεν τους λέει εκείνους που αγαπιούνται το λεξικό; «Αγαπιούνται»... Άλλη άγνωστη λέξη. Τι να τις κάνεις τις λέξεις, αφού πια δεν αντιπροσωπεύουν τίποτα;

- Τι θα πει εκδρομή; απόρεσε ο αδερφός του Φ004, ο Φ002. Περίεργα μιλάς.

Ο Θανάσης έσκυψε το κεφάλι.

- Πάμε βόλτα, είπε θλιμμένα.

Βάλανε τα ατομικά τους μηχανάκια στην πλάτη, πήρανε τα ηηδάλια στα χέρια τους, ένας ελαφρύς θόρυβος ακούστηκε, απογειώθηκαν. Πετούσαν χαμηλά, σκίζανε τον γκριζόμαυρο ουρανό, με κόπο βλέπανε κάτω. Κάτω, που ήταν τα τεράστια οικοδομήματα, τσιμέντο και μπετόν και σίδηρο, σίδηρο και μπετόν και τσιμέντο.

Ο Θανάσης ξέρει, δε θυμάται πώς το ξέρει, πως εδώ είχε δει κάποτε ένα πεύκο - πρέπει να ψάξει στο λεξικό να δει τι θα πει πεύκο· μπορεί να υπάρχει εκεί μέσα και μια φωτογραφία του πεύκου. Είναι τυχερός που σώθηκε απ' τον πατέρα του αυτό το λεξικό· γιατί κανένας δεν έχει πια βιβλία, δε διαβάζει βιβλία. Τι να τα κάνεις τώρα τα βιβλία!

Λοιπόν, εκεί που ήταν το πεύκο τώρα είναι το τεράστιο εργοστάσιο. Πετάζανε σκίζοντας τον καπνό του. Το εργοστάσιο είχε πελώρια χιλιάδες μάτια φωτεινά, που τους κοίταζαν σαν αστέρια σε συννεφιασμένη νύχτα. Δεν θυμάται ο Θανάσης πού είχε ξαναδεί αστέρια, αφού πια οι άνθρωποι δεν τα βλέπανε· βλέπανε μόνο τα πελώρια χιλιάδες φωτεινά μάτια των εργοστασίων.

- Νά η βρύση! Πήγε να ξεφωνίσει απ' τη χαρά του ο Θανάσης, όπως είδε τη γνωστή του μαρμάρινη βρύση.

Κατέβηκε λίγο να πει νερό, ένιωσε το λαιμό του στεγνό - αχ, θα πει νερό να ξεδιψάσει!

- Μη! πρόλαβε και του φώναξε ο Φ002. Δεν πίνονται ποτέ τα νερά, είναι μολυσμένα!

Απογοητευμένος δυνάμωσε ο Θανάσης τη μηχανή του.

- Η θάλασσα! Εκεί, κάτω απ' τα πόδια τους, ένα ηχητό, μελανί βρόμικο πράγμα ήταν απλωμένο.

- Ανεβείτε πιο ψηλά, γιατί οι μάσκες δεν μας προφυλάγουν απ' τις αναθυμιάσεις αυτού του βάλτου.

- Φ004, δεν ήταν κάποτε έτσι η γη και το νερό κι η θάλασσα, είπε κάποιος της παρέας.

Γέλασε άσκημα κάτω απ' τη μάσκα του ο Φ004.

- Ναι, το 'χω ακουστά [...] Πώς να 'ταν άραγε; [...]

Η Γαλάτεια Γρηγοριάδου-Σουρέλη (1930-2016) γεννήθηκε στην Καβάλα. Σπούδασε στη Σχολή Κοινωνικών Λειτουργιών και στη Σχολή Δημοσιογραφίας «Η Δαμασκός». Παρουσιάστηκε στην παιδική λογοτεχνία στη δεκαετία του 1950 με τα βιβλία *Κόκκινη κλωστή δεμένη*, *Παραμύθι ν' αρχινήσει* και *Ο καλός φίλος*. Βραβεύτηκε από τη Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά, από τον Κύκλο του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο της Πάδοβα. Το μυθιστόρημα *Εμένα με νοιάζει*, τιμήθηκε με το Βραβείο Κύκλου Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου και γράφτηκε στον τιμητικό πίνακα του Διεθνούς Βραβείου Άντερσεν. Το 1980 η Ακαδημία Αθηνών της απένειμε το βραβείο Λογοτεχνίας για Παιδιά για το σύνολο του έργου της, ενώ το 2005 η Εκκλησία της Ελλάδας την τίμησε για την προσφορά της στα ερτζιανά κύματα και στην παιδική λογοτεχνία.

Πηγή: βιβλιονέτ και το εσώφυλλο του βιβλίου *Εμένα με νοιάζει*

– Τι έπαδες, παιδί μου, μαλακά ρώτησε ο δάσκαλος.

– Είδα ένα όνειρο, έναν εφιάλτη, ομολόγησε το παιδί.

– Σχετικά μ' αυτά που έχεις μπροστά σου; Και ο κυρ-Αλέκος του 'δειξε τα χαρτιά.

Κούνησε το κεφάλι το αγόρι.

– Ναι, είπε. Μα είναι δυνατόν αυτά να είναι αληθινά;

Πήρε, αντί για απάντηση, ο δάσκαλος ένα χαρτί από το γραφείο του.

«Η τεχνική μεταβάλλει διαρκώς την μορφή του πλανήτη μας. Αντικαθιστά ολοέν και περισσότερο το φυσικόν περιβάλλον με το τεχνητόν και διά των παρεμβάσεών του των αλογίστων ο άνθρωπος μέσα εις το φυσικόν περιβάλλον διαταράσσει επικινδύνως την ισορροπίαν τούτου. Επιδίδεται μετά μανίας εις την εξάντλησιν των φυσικών αποδεμάτων ενεργείας, μολύνει τας θάλασσας διά του πετρελαίου, μολύνει τον ατμοσφαιρικόν αέρα διά των παραγωγών των μηχανικών του καύσεων, των πυρηνικών δοκιμών και της αλογίστου χρήσεως χημικών παρασκευασμάτων και εντομοκτόνων».

– Ξέρεις πως εκατόν δέκα είδη ψαριών και άλλα τόσα είδη πουλιών χαθήκανε τα τελευταία πενήντα χρόνια; με πνιχτή φωνή ρώτησε ο δάσκαλος. Ξέρεις πως για ν' αποδώσει το έδαφος οι γεωργοί μας χρησιμοποιούν χημικά παρασκευάσματα;

– Αυτό δεν είναι κακό, τόλμησε να πει ο Θανάσης.

Μα ο δάσκαλος ήταν σαν να μην τον άκουσε. Όλο πίκρα συνέχισε:

– Δεν είναι κακό που τα προϊόντα αυτά έχουν βιταμίνες, σίδηρο, πρωτεΐνες δέκα φορές λιγότερες απ' τα προϊόντα που η γη αβίαστα βγάξει; Πώς θα ζήσουμε όμως, που μας χρειάζονται τόσες βιταμίνες, σίδηρος, πρωτεΐνες, όσα βγάξει το σοφό και τέλειο εργαστήρι της φύσης; Μαθητής της φύσης ο άνθρωπος, και αποδείχτηκε κακός μαθητής!

Σαν να 'δωσε μια σκληρή μάχη, ο δάσκαλος ένωσε τσακισμένος. Έκατσε πάνω στην καρό κουβέρτα, έβαλε το κεφάλι του μέσα στα χέρια του. Σε λίγο σαν να είχε ηρεμήσει.

– Πήγα, είπε απολογητικά, αυτά να πω στη χωροφυλακή, μα μετάνιωσα. Θα πάω όμως οπωσδήποτε! Δεν είμαι σπιούνος, παιδί μου, αλλά υπεύθυνος πολίτης! ΜΕ ΝΟΙΑΖΕΙ, αν καταστρέφεται ένα δέντρο! ΜΕ ΝΟΙΑΖΕΙ, αν δαμπώνει ένα βοτσαλάκι! Το κράτος σε διατάζει να πάρεις προφυλακτικά μέτρα για τα κατάλοιπα που αφήνει το εργοστάσιό σου. Κι αν είναι, παιδί μου, του πατέρα σου το εργοστάσιο, δικιά μου είναι η θάλασσα! Το κατάλαβες τώρα;

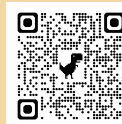
– Ναι, σοβαρά ψιθύρισε ο Θανάσης.

– [...] Η μόνη μου ελπίδα είσαστε εσείς, τα παιδιά. Αύριο θα μιλήσω σε όλη την τάξη. Και είμαι σίγουρος πως θα καταλάβετε! [...]

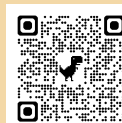
Ο Θανάσης έφυγε και τα λόγια του δάσκαλου κουδούνιζαν στ' αυτιά του. «ΜΕ ΝΟΙΑΖΕΙ, αν καταστρέφεται ένα δέντρο! ΜΕ ΝΟΙΑΖΕΙ, αν δαμπώνει ένα βοτσαλάκι!». Ε, λοιπόν, ο Θανάσης ανακάλυψε ξαφνικά πως κι αυτόν τον ΕΝΟΙΑΖΕ!

► Στο πλαίσιο της εκφραστικής ανάγνωσης του κειμένου στην ολομέλεια, μπορείτε να μοιράσετε «ρόλους»: του Θανάση, του δασκάλου, του Φ004, του Φ002, του δημοσιογράφου που έχει γράψει το άρθρο για την εφημερίδα, του αφηγητή. Στη συνέχεια, διαβάστε το κείμενο και προχωρήστε στις δραστηριότητες.

1. Εντοπίστε το κύριο θέμα του κειμένου και τα δευτερεύοντα θέματα και καταγράψτε τα σε άσκηση «άστρου».
2. **α)** Πώς η επιβάρυνση του περιβάλλοντος επηρεάζει τις ανθρώπινες σχέσεις και την καθημερινή ζωή των ανθρώπων στο κείμενο;
β) Το κείμενο εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1977. Μπορεί να θεωρηθεί «προφητικό»;
γ) Χαρακτηρίστε τον δάσκαλο, κάνοντας αναφορές σε χωρία του κειμένου.
3. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, επιλέξτε μία από τις ακόλουθες δραστηριότητες:
  - α)** Ποιος είναι ο ρόλος της εγκιβωτισμένης ιστορίας (του εφιάλη του Θανάση) στο κείμενο; Βλ. και ΨΜΑ.
  - β)** Ποιος είναι ο ρόλος της αυτούσιας μεταφοράς του αποσπάσματος της εφημερίδας; Εντοπίστε σε αυτό τύπους της καθαρεύουσας. Τι προσδίδει στο απόσπασμα η χρήση τους;
  - γ)** Εντοπίστε σημεία του κειμένου στα οποία χρησιμοποιείται ο διάλογος. Ποιος είναι ο ρόλος του;
4. **α)** Αφού χωριστείτε σε δύο μεγάλες ομάδες και προετοιμάσετε την επιχειρηματολογία σας για να υποστηρίξετε τη θέση «υπέρ της λειτουργίας του εργοστασίου στον Ανθόपुरγο» ή «κατά της λειτουργίας του εργοστασίου στον Ανθόपुरγο», να διεξάγετε ένα debate (αγώνα λόγων). (Το ποια στάση θα τηρήσετε, θα καθοριστεί εκ των προτέρων είτε από εσάς ως ομάδα είτε από τον/την καθηγητή/-ριά σας).
β) «Μετά από έναν χρόνο»: Πώς νομίζετε ότι θα είναι η ζωή των προσώπων της ιστορίας; Γράψτε ένα κείμενο 150-200 λέξεων και αναρτήστε το σε padlet ή σε wiki ή σε τοίχο της e-me ή της e-class με θέμα «Φύση – Περιβάλλον – Αειφορία».
γ) Εικονογραφήστε το απόσπασμα. Μπορείτε να επιλέξετε και να αποδώσετε με μία ζωγραφιά ή με μία ψηφιακή δημιουργία (με τη βοήθεια των εργαλείων storyboard, rixton, storybird, scratch, sketch ή κάποιου άλλου ψηφιακού εργαλείου της e-me ή της e-class) τον δάσκαλο, τον Θανάση, το περιβάλλον του Ανθόपुरγου ή το εργοστάσιο της περιοχής.
δ) Αναζητήστε [ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗ-ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ-Ο ΕΦΙΑΛΤΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗΣ-OFFICIAL AUDIO RELEASE] και ακούστε το μελοποιημένο ποίημα του Νίκου Γκάτσου «Ο εφιάλης της Περσεφόνης»¹⁸ (βλ. ΨΜΑ). Πώς «συνομιλεί» το κείμενο της Γ. Γρηγοριάδου-Σουρέλη με το ποίημα; Να συγκρίνετε τη στάση του ποιητικού υποκειμένου στην τελευταία στροφή του ποιήματος με αυτήν του Θανάση στο τέλος του αποσπάσματος από το *Εμένα με νοιάζει*.

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Αειφορία

Στίχοι
τραγουδιών:
Αειφορία

¹⁸ Γκάτσος, Ν. (Στιχογράφος). Χατζιδάκις, Μ. (Συνθέτης). Φαραντούρη, Μ. (Ερμηνεύτρια) (1976). «Ο εφιάλης της Περσεφόνης». *Τα παράλογα. Μουσική και τραγούδια της φθοράς και του ονείρου* [Δίσκος]. Γ. Μακράκης (Παραγωγή). Νότος.

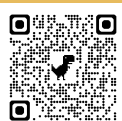
δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

1. Πώς «συνομιλούν» τα κείμενα της συστάδας; Ποιο σας εκφράζει περισσότερο και γιατί;
2. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, επιλέξτε ένα απόσπασμα από τα κείμενα της συστάδας και αποδώστε το εικαστικά με όποιον τρόπο θέλετε.

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Αειφορία

3. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, δημιουργήστε μία αφίσα για εκδήλωση του σχολείου σας με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα της Μητέρας Γης (22 Απριλίου) και θέμα «EMENA ME NOIAZEI». Μπορείτε να δημιουργήσετε έναν εννοιολογικό χάρτη, για να προγραμματίσετε ποια στοιχεία θα συμπεριλάβετε στην αφίσα. Στη συνέχεια, χρησιμοποιήστε κάποιο ψηφιακό εργαλείο (canva, Poster My Wall ή το εργαλείο για δημιουργία ψηφιακής αφίσας της e-me), για να ετοιμάσετε την αφίσα.

Εκτενές
γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων

4. Ο Γύπαρης ενώνει τη φωνή του με τον δάσκαλο κυρ-Αλέκο (από το μυθιστόρημα *Εμένα με νοιάζει*). Τι θα έλεγε σε έναν/μία σύγχρονο/-η έφηβο/-η για την αξία της φύσης; Μπορείτε να ηχογραφήσετε τα λόγια του και να δημιουργήσετε ένα podcast.

5. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, δημιουργήστε δικά σας έργα με αφορμή τα κείμενα που διαβάσατε. Αναζητήστε το **ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Αειφορία**, για να δείτε τα λήμματα «τάνκα», «μαντινάδα», «παρωδία», και το **ΨΜΑ Εκτενές γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων**, για να δείτε τα χαρακτηριστικά του παραμυθιού, και προχωρήστε σε μία από τις επόμενες δραστηριότητες:

α) Δημιουργήστε ένα τάνκα με θέμα τη φύση.

β) Δημιουργήστε μία μαντινάδα με αφορμή το απόσπασμα από την *Πανώρια*.

γ) Γράψτε μία παρωδία, αφού επιλέξετε κάποιους στίχους από την *Πανώρια*.

δ) Γράψτε ένα σύντομο παραμύθι. Προσδιορίστε εκ των προτέρων τον ήρωά σας (μπορείτε να επιλέξετε έναν ήρωα από τα κείμενα της συστάδας) και το μήνυμα που θέλετε να μεταδώσετε. Βλ. και το **ΨΜΑ Έντεχνο παραμύθι**.

Οι δημιουργίες σας μπορούν να αναρτηθούν σε padlet ή σε wiki σε τοίχο της e-me ή της e-class με θέμα «Φύση – Περιβάλλον – Αειφορία».

6. Η ζωή μέσα στη φύση και η απόλαυση της απλής καθημερινότητας αποτελούν κοινό τόπο στη λογοτεχνία από την αρχαιότητα. Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες:

α) αναζητήστε το **ΨΜΑ Κείμενα για την Αειφορία**, για να διαβάσετε το απόσπασμα από το ελληνιστικό μυθιστόρημα του Λόγγου *Δάφνις και Χλόη*,

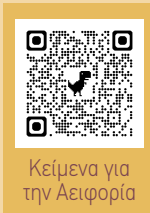
β) αναζητήστε [ΜΙΑ ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑ ΑΓΑΠΗΣΑ-ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΖΑΧΟΣ] και ακούστε το τραγούδι «Μια βοσκοπούλα αγάπησα»¹⁹ σε σύνδεση ιδιαίτερα με το απόσπασμα από το έργο *Πανώρια* του Γ. Χορτάση. Αναζητήστε το **ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: Αειφορία**, για να δείτε το περιεχόμενο του τραγουδιού.

Ακολούθως, γράψτε σε συνεργατικό έγγραφο Google Doc τα οφέλη από μία ζωή μέσα στη φύση για τον σύγχρονο άνθρωπο.

7. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, αναζητήστε το **ΨΜΑ Κείμενα για την Αειφορία**, για να μελετήσετε τα ποιήματα της Helen Dunmore («Δελφίνια να σφυρίζουν») και του Κώστα Βασιλείου («Επειδή»). Στη συνέχεια, καταγράψτε στον πίνακα της τάξης σας ή σε συνεργατικό έγγραφο Google Doc τις ενέργειες του ανθρώπου που επιβαρύνουν το περιβάλλον. Ποια είναι η σχέση των δύο ποιημάτων με το ποίημα του Ν. Βρεττάκου;

¹⁹ Ζαλοκώστας, Γ. (Στιχουργός). Ζάχος, Δ. (Ερμηνευτής). (1958). *Τα 45άρια 1958* [Δίσκος].

8. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, επιλέξτε και γράψτε:
- α) μία επιστολή (200 περίπου λέξεων) σε έναν από τους ήρωες των κειμένων της συστάδας,
  - β) ένα σύντομο κείμενο (150-200 λέξεων) που θα κοινοποιήσετε στους/στις συμμαθητές/-ητρίες σας, για να τους/τις προβληματίσετε σχετικά με την οικολογική καταστροφή,
  - γ) 10 ερωτήσεις για μία συζήτηση μέσω Skype με έναν συγγραφέα εφηβικών μυθιστορημάτων ή με έναν ποιητή του οποίου τα έργα έχουν ως θέμα τους τη φύση, την αειφορία ή τη μόλυνση του περιβάλλοντος.
9. Εφαρμόζοντας τη θεατρική τεχνική της «ανακριτικής καρέκλας», να «ανακρίνετε» τον πατέρα του Θανάση από το μυθιστόρημα *Εμένα με νοιάζει* ή τους αποδέκτες του ποιήματος του Ν. Βρεττάκου. Μπορείτε να βιντεοσκοπήσετε την «ανάκριση» και να αναρτήσετε το βίντεο σε padlet ή σε wiki σε τοίχο της e-me ή της e-class με θέμα «Φύση – Περιβάλλον – Αειφορία».
10. «Τα δέντρα μιλούν»:
- α) Αναζητήστε το ΨΜΑ *Κείμενα για την Αειφορία*, για να διαβάσετε τα αποσπάσματα από το διήγημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη *Υπό την βασιλικήν δρυν*²⁰ ή αναζητήστε το ηχητικό αρχείο ανάγνωσης με αφήγηση της Μελίνας Κανά [ΜΕΛΙΝΑ ΚΑΝΑ | ΥΠΟ ΤΗΝ ΒΑΣΙΛΙΚΗΝ ΔΡΥΝ | ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΚΙ ΕΝΑΝ ΚΑΙΡΟ | ΑΝΟΙΚΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ] και ακούστε το.²¹
  - β) Δείτε τις εικόνες της *Γιαπωνέζικης δαμασκηιάς* του Sō Shizan και του *Δέντρου της Ζωής* του Gustav Klimt που ακολουθούν.

Κείμενα για την Αειφορία

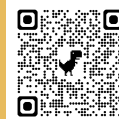

Sō Shizan (18ος αι.).
Γιαπωνέζικη δαμασκηιά ανθίζει στο φεγγαρόφωτο (Japanese plum blossoms in moonlight).
Minneapolis Institute of Art

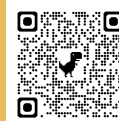

Gustav Klimt (1905-1909).
Το δέντρο της ζωής (L'Arbre de Vie). Μουσείο Εφαρμοσμένων Τεχνών, Βιέννη.
Πηγή: wikimedia commons

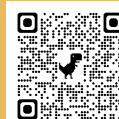
Κατόπιν, «δώστε φωνή» σε ένα από τα δύο δέντρα των εικόνων ή στη «βασιλική δρυν» του Αλ. Παπαδιαμάντη και αφηγηθείτε σύντομα την ιστορία τους από τη δική τους οπτική.

Επέκταση συστάδας:
Αειφορία

Δελτίο εξόδου 1:
Αειφορία

Δελτίο εξόδου 2:
Αειφορία

²⁰ δρυν: βελανιδιά. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.*

²¹ Παπαδιαμάντης, Α. (Συγγραφέας). Κανά, Μελίνα (Αφηγήτρια) (2008). «Υπό την βασιλικήν δρυν». *Μια φορά κι έναν καιρό. Παραμύθια και διηγήματα απ' την Ελλάδα και τον κόσμο (cds).* περ. Μετρό.

Ανώνυμοι (1910-1930), Κιμονό¹ με Σμήνος Γερανών που πετούν
(Furisode with a Myriad of Flying Cranes). The Risjksmuseum

«Η αλήθεια είναι ότι δεν είμαστε ακόμη ελεύθεροι, έχουμε απλώς εξασφαλίσει την ελευθερία να είμαστε ελεύθεροι, το δικαίωμα να μη μας καταπιέζουν.

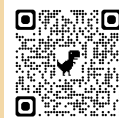
Γιατί το να είσαι ελεύθερος δε σημαίνει απλώς να πετάξεις τις αλυσίδες σου, αλλά να ζεις με τέτοιο τρόπο που να σέβεται και να διευρύνει την ελευθερία των άλλων».

Νέλσον Μαντέλα²

¹ κιμονό: παραδοσιακό γιαπωνέζικο μακρύ σταυρωτό ένδυμα με φαρδιά μανίκια και φαρδιά ζώνη. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).
² Διεθνής Αμνηστία, Jolie, Angelina & Van Bueren, Geraldine (2022). *Μάθε τα δικαιώματά σου και Διεκδίκησέ τα. Ένας Οδηγός για παιδιά, τις νέες και τους νέους*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 33. Ο νοτιοαφρικανός Νέλσον Μαντέλα (1918-2013) αγωνίστηκε εναντίον του Απαρτχάιντ (=της πολιτικής του φυλετικού διαχωρισμού που εφάρμοσαν οι λευκοί στη Ν. Αφρική) και ήταν ο πρώτος έγχρωμος πρόεδρος της πατρίδας του.

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Στην παρούσα συστάδα σου δίνεται η δυνατότητα να ασχοληθείς με την έννοια της ελευθερίας και την ευθύνη που αυτή συνεπάγεται. Διαβάζοντας έργα ποικίλων ειδών, αντιλαμβάνεσαι την οικουμενική αξία της ελευθερίας και τους αγώνες που έγιναν και γίνονται διαχρονικά για την απόκτηση και τη διατήρησή της. Αφού διερευνήσεις διαφορετικά είδη ελευθερίας και συζητήσεις στην τάξη για την απελευθέρωση από διαφόρων ειδών περιορισμούς και εξαρτήσεις, στοχάζεσαι, διαλέγεσαι, προβληματίζεσαι, δημιουργείς και αναλαμβάνεις δράση σχετικά με τα θέματα αυτά. Η θεματική αυτής της συστάδας «συνομιλεί» με άλλους άξονες των μαθημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (βλ. ΨΜΑ).

Διαθεματική
συνομιλία:
Ελευθερία

Λίστα κειμένων συστάδας

Σολωμός, Δ. [1825' σύνθεση: 1823] (92006). «Υμνος εις την Ελευθερίαν». *Άπαντα* (Λ. Πολίτης, Επιμ. - Σημ.). Αθήνα: Ίκαρος, σ. 71-97.

Σαρή, Ζ. [1974] (212011). *Κόκκινη κλωστή δεμένη*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 91-108.

Αναγνωστάκης, Μ. [1970] (2000). «Απολογία νομοταγούς». *Ο Στόχος. Ποιήματα 1941-1971*. Αθήνα: Νεφέλη, σ. 165.

Καβάφης, Κ.Π. [1910] (2003). «Η Σατραπεία». *Άπαντα τα ποιήματα* (Σ. Ιλίνσκαγια, Εισ. - Επιμ.). Αθήνα: Νάρκισσος, σ. 66.

Λέξεις - κλειδιά

αφήγηση, ελευθερία, εξάρτηση, μορφές ελευθερίας, παραδοσιακή ποίηση - μοντέρνα ποίηση, στίξη, συμπερίληψη

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- κατανοείς την πολυμορφία της ελευθερίας και τη σημασία του αγώνα για την απόκτηση και τη διατήρησή της, όπως παρουσιάζονται μέσα στα λογοτεχνικά κείμενα
- διακρίνεις τους τρόπους που η αγάπη για την ελευθερία εκφράζεται μέσα από την ποίηση, την πεζογραφία, το τραγούδι, τις εικαστικές τέχνες
- εμβαθύνεις στις διαφορές παραδοσιακής και μοντέρνας ποίησης
- αναγνωρίζεις αφηγηματικές τεχνικές αλλά και τη λειτουργία της στίξης στη μοντέρνα ποίηση
- συνθέτεις ατομικό και ομαδικό, προφορικό, γραπτό και πολυτροπικό λόγο
- αντιλαμβάνεσαι πληρέστερα τον «διάλογο» των κειμένων
- διαμορφώνεις σταδιακά συνείδηση ενεργού και δημοκρατικού πολίτη, που υπερασπίζεται την ελευθερία και πολεμά τις εξαρτήσεις
- αντιλαμβάνεσαι τη ζωτική σημασία της λογοτεχνίας για την κατανόηση του εαυτού σου και του κόσμου.

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. α) Χωριστείτε σε τέσσερις ομάδες και δημιουργήστε το δικό σας διάγραμμα Frayer για την ελευθερία σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα:

Παράδειγμα:
Διάγραμμα
Frayer

Ορισμός <i>[μπορείτε να προσθέσετε και οπτική αναπαράσταση]</i>	Χαρακτηριστικά
Παραδείγματα	Αντι-παραδείγματα

Για το διάγραμμα Frayer αναζητήστε το ΨΜΑ Παράδειγμα: Διάγραμμα Frayer, για να δείτε τα συστατικά του.

- β) Στη συνέχεια παρουσιάστε τα διαγράμματά σας στην ολομέλεια και μοιραστείτε τις ιδέες που καταγράψατε για την έννοια της ελευθερίας.

Δείγμα
εννοιολογικού
χάρτη:
Ελευθερία

2. Εργαστείτε στην ολομέλεια: Αναζητήστε το ΨΜΑ Δείγμα εννοιολογικού χάρτη: Ελευθερία, συμβουλευτείτε το υπόδειγμα και δημιουργήστε έναν εννοιολογικό χάρτη με την έννοια της ελευθερίας στο κέντρο και τα επιμέρους είδη της σε έναν δεύτερο, ομόκεντρο κύκλο. Στη συνέχεια προσπαθήστε να διευρύνετε τον χάρτη επισημαίνοντας, σε τρίτο ομόκεντρο κύκλο, απειλές και περιορισμούς για το κάθε είδος ελευθερίας, π.χ. πολιτική ελευθερία – δικτατορία. Στον τέταρτο ομόκεντρο κύκλο καταγράψτε ένα τουλάχιστον πρόσωπο που αγωνίστηκε για το συγκεκριμένο είδος ελευθερίας.

Στίχοι
τραγουδιών:
Ελευθερία

3. Δουλεύοντας σε ομάδες ετοιμάζετε ένα θεατρικό για την ελευθερία και σκέφτεστε τα σκηνικά που θα χρησιμοποιήσετε, καθώς και τα κοστούμια. Ποια σύμβολα της ελευθερίας θα χρησιμοποιούσατε στην προσπάθειά σας αυτή; Αναζητήστε το ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: Ελευθερία, για να αξιοποιήσετε τα παρακάτω τραγούδια ως πηγή έμπνευσης:

α) Αναζητήστε [ΗΛΙΟΣ ΘΕΟΣ-ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΚΟΥΛΑΣ | στίχοι] και ακούστε το τραγούδι: «Ήλιος ο Θεός».³

β) Αναζητήστε [Μανώλης Μητσιάς – Τσάμικος (Χατζηδάκης-Γκάτσος) | στίχοι] και ακούστε το τραγούδι: «Τσάμικος».⁴

Στην προετοιμασία του θεατρικού μπορείτε να αξιοποιήσετε τη φόρμουλα CSI (= Color, Symbol, Image). Σκεφτείτε για τον σκοπό αυτό:

- ένα χρώμα που κατά τη γνώμη σας συνδέεται στενά με την ελευθερία
- ένα σύμβολο που σημαίνει «ελευθερία»
- μία εικόνα που αντιστοιχεί στην έννοια της ελευθερίας.

³ Μήτσου, Π. (Στιχουργός). Νικολούδης, Μ. (Συνθέτης). Σκουλάς, Β. (Ερμηνευτής). (1995). *Αιολία* [Δίσκος]. Fabelsound (Παραγωγή). Libra Music.

⁴ Γκάτσος, Ν. (Στιχουργός). Χατζηδάκης, Μ. (Συνθέτης). Μητσιάς, Μ. (Ερμηνευτής). (1976). *Αθανασία* [Δίσκος]. Γ. Μακράκης (Παραγωγός). MINOS EMI.

4. Σκεφτείτε ότι στην πορεία του σχολικού έτους συμμετέχετε σε τρεις τουλάχιστον επετείους για την ελευθερία:
- α) της Επανάστασης του 1821
  - β) του Ελληνοαλβανικού έπους και του Αγώνα ενάντια στους Γερμανούς (1940-1944)
  - γ) της εξέγερσης των φοιτητών στο Πολυτεχνείο (1973).

Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, προσπαθήστε να συνδέσετε όσο περισσότερα τραγούδια μπορείτε από αυτά που θα βρείτε στο **ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: Ελευθερία** με μία από τις συγκεκριμένες επετείους. Σημειώστε το άλμπουμ, τον/την ερμηνευτή/-τρια, τον/τη στιχουργό, τον/τη συνθέτη/-τρια και το έτος μουσικής εκτέλεσης.

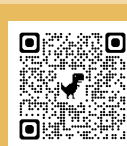
- ▶ Αναζητήστε: [ΝΙΚΟΣ ΞΥΛΟΥΡΗΣ - Ο ΘΟΥΡΙΟΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ | OFFICIAL AUDIO RELEASE]
- ▶ Αναζητήστε: [Ο ΔΡΟΜΟΣ]
- ▶ Αναζητήστε: [Τ'ΑΚΟΡΔΕΟΝ]
- ▶ Αναζητήστε: [ΕΙΣ ΣΑΜΟΝ - ΜΑΡΙΑ ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗ | OFFICIAL AUDIO RELEASE]
- ▶ Αναζητήστε: [ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΥΛΟΠΟΥΛΟΣ - Ο ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ]
- ▶ Αναζητήστε: [ΜΙΧΑΛΗΣ ΒΙΟΛΑΡΗΣ - ΣΤΑ ΚΡΗΤΙΚΑ]

Στη συνέχεια δουλέψτε ατομικά: Επίλεξε ένα τραγούδι και κατάγραψε ποια συναισθήματα σου προκαλεί.

5. α) Επιλέξτε στην ολομέλεια δύο ιστορικά πρόσωπα που αγωνίστηκαν για την ελευθερία σε διαφορετικό τόπο και χρόνο και βάλτε τα να συζητήσουν μεταξύ τους, να υποβάλουν ερωτήματα και να μοιραστούν τους προβληματισμούς τους.
- β) Αναζητήστε [ΖΗΤΩ ΣΥΓΓΝΩΜΗ - ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΗΛΙΩΚΑΣ] και ακούστε στην ολομέλεια το τραγούδι «Ζητώ συγγνώμη».⁵ Στο **ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: Ελευθερία**, μπορείτε να δείτε τους στίχους του τραγουδιού. Στη συνέχεια γράψτε ο καθένας/η καθεμία ατομικά τη δική του/της επιστολή σε κάποιον/-α αγωνιστή/αγωνίστρια ευχαριστώντας τον/την για την ελευθερία - ή ένα είδος ελευθερίας - που απολαμβάνετε εσείς σήμερα.

Γεώργιος Δρίζος, 25η Μαρτίου-«Εθνική γιορτή».
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης
της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Στίχοι
τραγουδιών:
Ελευθερία

⁵ Μηλιώκας, Γ. (Συνθέτης, Στιχουργός, Ερμηνευτής). (1993). *Άκουσε λίγο τον Γιάννη* [Δίσκος]. Η. Μπενέτος (Παραγωγή). EMI.

δραστηριότητες **κατά την ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Διονύσιος Σολωμός, «Υμνος εις την Ελευθερίαν»
(αποσπάσματα)

*Liberta vo cantando, ch'è si cara
Come sa chi per lei vita rifiuta.*⁶

Dante

1.

Σε γνωρίζω από την κόψη
του σπαδιού την τρομερή,
σε γνωρίζω από την όψη
που με βία μετράει τη γη.

2.

Απ' τα κόκαλα βγαλμένη
των Ελλήνων τα ιερά,
και σαν πρώτα ανδρειωμένη,
χαίρε, ω χαίρε, Ελευθεριά!
[...]

9.

Με τα ρούχα αιματωμένα
ξέρω ότι έβγαινες κρυφά
να γυρεύεις εις τα ξένα
άλλα χέρια δυνατά.

10.

Μοναχή το δρόμο επήρες,
εξανάλδες μοναχή.
δεν είν' εύκολες οι θύρες,
εάν η χρεία⁷ τες⁸ κουρταλεί.⁹

11.

Άλλος σου έκλαψε εις τα στήθια,
αλλ' ανάσασιν¹⁰ καμιά.
άλλος σου έταξε βοήθεια
και σε γέλασε φρικτά.

12.

Άλλοι, οϊμέ! στη συμφορά σου
οπού εχαίροντο πολύ,
σύρε νά βρεις τα παιδιά σου,
σύρε, ελέγαν οι σκληροί.
[...]

22.

Γκαρδιακά χαροποιήθη
και του Βάσιγκτον η γη,¹¹
και τα σίδερα ενδυμήθη
που την έδεναν και αυτή.

23.

Απ' τον πύργο του φωνάζει,
σα να λέει σε χαιρετώ,
και τη χήτη¹² του τινάζει
το Λεοντάρι το Ισπανό.¹³

⁶ Θέλω να υμνήσω την ελευθερία που είναι τόσο αγαπητή όπως γνωρίζει όποιος χάνει γι' αυτήν τη ζωή του.

⁷ χρεία: ανάγκη. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.

⁸ τες: τις.

⁹ κουρταλώ: κροταλίζω, βροντώ. (Βλ. και Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας της Ακαδημίας Αθηνών).

¹⁰ ανάσαση: ανάσα, ανακούφιση. Λεξικό Γεωργακά.

¹¹ Η χώρα του Τζορτζ Ουάσιγκτον, οι ΗΠΑ. Η χαρά των ΗΠΑ οφείλεται στην Αμερικανική Επανάσταση.

¹² χήτη: χείτη.

¹³ Στο εθνόσημο της Ισπανίας, μεταξύ των άλλων, απεικονίζεται το λιοντάρι με το στέμμα του βασιλείου της Λεόν (βορειοδυτική περιοχή της Ιβηρικής κερσονήσου).

24.

Ελαφιάσθη¹⁴ της Αγγλίας
το θηρίο, και σέρνει ευθύς
κατά τ' άκρα της Ρουσίας
τα μουγκρίσματα τσ' οργής.

32.

Το θηρίο π' ανανογιέται,¹⁵
πως του λείπουν τα μικρά,
περιορίζεται, πετιέται,
αίμα ανθρώπινο διψά.

34.

ερμιά, θάνατος και φρίκη
όπου επέρασες κι εσύ.
ξίφος έξω από τη δήκη
πλέον ανδρείαν σου προξενεί.
[...]

25.

Εις το κίνημά του δείχνει
πως τα μέλη είν' δυνατά.
και στου Αιγαίου το κύμα ρίχνει
μια σπιθόβολη ματιά.
[...]

33.

τρέχει, τρέχει όλα τα δάση,
τα λαγκάδια, τα βουνά,
και όπου φθάσει, όπου περάσει
φρίκη, θάνατος, ερμιά.

44.

Ακούω κούφια τα τουφέκια,
ακούω σμίξιμο σπαδιών,
ακούω ξύλα, ακούω πελέκια,
ακούω τρίζιμο δοντιών.

Ο **Διονύσιος Σολωμός** γεννήθηκε το 1798 στη Ζάκυνθο. Το 1808 πήγε στην Ιταλία, όπου και έζησε αρκετά χρόνια, για να σπουδάσει. Κατά το διάστημα 1815-1818 συνέθεσε τα πρώτα του ποιήματα στα ιταλικά. Το 1818 επέστρεψε στη Ζάκυνθο με γερή φιλολογική μόρφωση. Εκεί έγινε δεκτός σε μία φιλολογική οργάνωση, όπου αναγνωρίστηκε ως στιχουργός που αυτοσχεδίαζε σονέτα. Το 1823, σε ηλικία 25 ετών, συνέθεσε τον *Ύμνον εις την Ελευθερίαν* για την Ελληνική Επανάσταση. Έγραψε το κείμενο πρώτα στα ιταλικά και μετά του προσέδωσε ποιητική μορφή στα ελληνικά. Ο Ύμνος αποτελείται από 158 στροφές τετράστιχες, σε τροχαικό μέτρο, με πλεκτή ομοιοκαταληξία. Το συγκεκριμένο έργο μελοποιήθηκε από τον Ν. Μάντζαρο (1828-1830). Από το 1826 και μετά επεξεργάστηκε το έργο του *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι* σε τρία σχεδιάσματα χωρίς να το ολοκληρώσει. Το 1828 εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα, όπου αφοσιώθηκε στην ποίηση. Εκτός από τα παραπάνω ποιητικά έργα, έγραψε σύντομα ποιήματα και εκτενείς ανολοκλήρωτες συνθέσεις (*Ο Λάμπρος*, *Ο Πόρφυρας*, *Ο Κρητικός*), μεταφράσεις καθώς και τα πεζά *Διάλογος* και *Η γυναίκα της Ζάκυνθος*. Από την Κέρκυρα δεν έκανε ούτε ένα ταξίδι στην ελευθερωμένη Ελλάδα, γιατί, όπως υποστηρίζεται, «δεν εσυνθηούσε να θεατρίζει στο εθνικό του φρόνημα αλλά μες το άγιο βήμα της ψυχής». Πέθανε τον Φεβρουάριο του 1857 από εγκεφαλική συμφόρηση. Τα οστά του μεταφέρθηκαν το 1865 στη Ζάκυνθο και τοποθετήθηκαν στην αρχή σε ένα μικρό μαυσωλείο στον τάφο του Ανδρέα Κάλβου. Ο Σολωμός, εθνικός ποιητής της Ελλάδας, αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση στην ιστορία των γραμμάτων μας. Γεννημένος στα τέλη του 18ου αι. στα Επτάνησα, ζει όλη του τη ζωή εκτός των συνόρων του ελληνικού κράτους, ως Γάλλος, Επτανήσιος και Άγγλος πολίτης, έχοντας ως γλώσσα της παιδείας του, της σκέψης του, της προφορικής και γραπτής επικοινωνίας του την ιταλική. Σε αυτήν μάλιστα θα ξεκινήσει την ποιητική του διαδρομή. Ωστόσο, για την υψηλή ποιητική του έκφραση θα επιλέξει την ελληνική, την οποία, μολονότι θα χρειαστεί να τη σπουδάσει σαν να ήταν δεύτερη γλώσσα, θα κατορθώσει να την καλλιεργήσει σε τέτοιο βαθμό και να δημιουργήσει ποίηση τόσο σημαντική που το έργο του θα αποτελέσει την αρχή και τη βάση της νεότερης λογοτεχνίας μας.

Πηγή: βιβλιονέτ. Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα

¹⁴ αλαφιάζω: προκαλώ ξαφνικό και δυνατό φόβο, ξαφνιάζω, τρομάζω. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.

¹⁵ ανανογιέμαι: συλλογίζομαι, σκέφτομαι. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.

Κείμενα για
την ελευθερία

1. Χωριστείτε σε ομάδες και αναλάβετε μία από τις παρακάτω δραστηριότητες:
  - α) Ποια στοιχεία του ποιήματος το καθιστούν ύμνο;
  - β) Ποια είναι η θεά που υμνείται και ποια τα χαρακτηριστικά της γνωρίσματα; Ποια είναι η σχέση της με τον πόλεμο; Καταγράψτε προσεκτικά τα σημεία του ποιήματος στα οποία στηρίζεστε.
  - γ) Ποια είναι η σύνδεση της συγκεκριμένης θεάς με την Ελλάδα;
  - δ) Ποια εκφραστικά μέσα αξιοποιεί ο ποιητής για την παρουσίαση και την εξύμνηση της θεάς;
  - ε) Επιλέξτε ένα απόσπασμα του ποιήματος και αποτυπώστε το εικαστικά ή ψηφιακά (με τη βοήθεια των εργαλείων storyboard, pixton, storybird, scratch, sketch ή κάποιου άλλου ψηφιακού εργαλείου της e-me ή της e-class).
  - στ) Αναζητήστε το **ΨΜΑ Κείμενα για την ελευθερία**, για να διαβάσετε το απόσπασμα από την «Ωδή εις Ελευθερίαν» ενός άλλου μεγάλου Επτανήσιου ποιητή και σύγχρονου του Δ. Σολωμού, του Ανδρέα Κάλβου. Πρόκειται για την 9η ωδή της ποιητικής συλλογής *Η Λύρα*, που εκδόθηκε το 1824. Βλ. και [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#). Πώς φαίνεται να διαλέγεται η ωδή του Κάλβου με τον «Ύμνον εις την Ελευθερίαν» σχετικά με την αναγκαιότητα του αγώνα στην υπηρεσία της συγκεκριμένης θεάς;

2. Στη συνέχεια, οι μισές ομάδες αναλάβετε το (α) σκέλος της δραστηριότητας και οι μισές το (β):
  - α) Ποια είναι η σύνδεση των Ελλήνων με τις ξένες δυνάμεις στο απόσπασμα του «Ύμνου εις την Ελευθερίαν»; Σε ποια σημεία αποτυπώνεται και με ποιους τρόπους;
  - β) Αναζητήστε το **ΨΜΑ Κείμενα για την ελευθερία**, για να διαβάσετε το «Απόσπασμα από το έργο *Ελληνική Νομαρχία*». Ο Ανώνυμος δημιουργός της *Ελληνικής Νομαρχίας* υιοθετεί την ίδια ή διαφορετική στάση από αυτήν του Δ. Σολωμού απέναντι στις ξένες δυνάμεις; Πώς αιτιολογείται η πρότασή του;

Eugène Delacroix (1830).
Η Ελευθερία οδηγεί τον Λαό
(*La Liberté guidant le peuple*).
Μουσείο του Λούβρου.
Πηγή: wikimedia commons

3. Εργαστείτε στην ολομέλεια μελετώντας τη σύνδεση της Ελευθερίας με την ποίηση.
- Αναζητήστε το **ΨΜΑ Κείμενα για την ελευθερία**, για να διαβάσετε το απόσπασμα από την καλβική ωδή «Ελπίς Πατρίδος».
  - Πώς συνδέεται η Ελευθερία με την Ποίηση στο συγκεκριμένο απόσπασμα; Ποια είναι η αντίληψη του Α. Κάλβου για τη δύναμη της ποίησης; Πώς φαίνεται να υπηρετεί ο Δ. Σολωμός τη σύνδεση Ελευθερίας-Ποίησης με το έργο του;
4. Ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» ανήκει στην παραδοσιακή ποίηση. Κάθε ομάδα μπορεί να ελέγξει αν ισχύει στο έργο ένα από τα παρακάτω χαρακτηριστικά γνωρίσματα της παραδοσιακής ποίησης (αναζητήστε το **ΨΜΑ Χαρακτηριστικά Παραδοσιακής και Μοντέρνας ποίησης**):

Κείμενα για την ελευθερία

Χαρακτηριστικά Παραδοσιακής και Μοντέρνας ποίησης

α. Το ποίημα χωρίζεται σε στροφές που έχουν τον ίδιο αριθμό στίχων. Ποιος είναι ο αριθμός στίχων σε κάθε στροφή;	
β. Σε κάθε στίχο αναγνωρίζεται ο ίδιος αριθμός συλλαβών. Ποιος είναι ο αριθμός συλλαβών σε κάθε στίχο;	
γ. Σε κάθε στίχο αναγνωρίζεται συγκεκριμένο μέτρο, δηλαδή ακολουθία συγκεκριμένου μοτίβου, με τον συνδυασμό άτονων και τονισμένων συλλαβών.	
δ. Το μέτρο στο συγκεκριμένο ποίημα είναι τροχαϊκό, δηλαδή το μοτίβο που επανέρχεται προϋποθέτει τον συνδυασμό τονισμένης και άτονης συλλαβής.	
ε. Το μέτρο στο συγκεκριμένο ποίημα δεν είναι iamβικό, που θα προϋπέθετε τον συνδυασμό άτονης και τονισμένης συλλαβής.	
στ. Αξιοποιούνται οι διασκελισμοί. ¹⁶ Εντοπίστε τα αντίστοιχα σημεία στο κείμενο.	

¹⁶ διασκελισμός: συνέχιση και ολοκλήρωση του νοήματος στον επόμενο στίχο ενός ποιήματος. [Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας της Ακαδημίας Αθηνών](#).

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Ζωρζ Σαρζ, Κόκκινη κλωστή δεμένη (αποσπάσματα)

«Η είδησις ότι ήρχισεν η απελευθέρωσις της Ελλάδος με συγκινεί βαθύτατα. Ουσιωδώς δεν κατεκτήθη ποτέ η Ελλάς. Κατά τα τέσσερα έτη της γερμανικής κατοχής η Ελλάς εδοκίμασεν αφαντάστους στερήσεις. Εκεί όπου ολόκληροι λαοί έχανον κάθε θάρρος και κάθε ελπίδα, η Ελλάς μόνη ύψωνε το ανάστημά της εναντίον των μηχανοκινήτων βαρβάρων ορδών¹⁷ αποφασισμένη να μείνη ελευδέρα. Τέσσερα έτη είναι πολλά να βλέπη κανείς άρρωστα τα παιδιά του, καμένα τα χωριά του και την πείνα να θερίζη τους συμπατριώτας του. Αλλά δεν είναι αρκετά διά να σβήσουν τη φλόγα της ελευθερίας. Σήμερον η Ελλάς ελευθερώνεται και πάλι, όμως ελευθερώνεται από ελεύδερους ανθρώπους. Η Ακρόπολις, η οποία επί 25 αιώνας υπήρξε το σύμβολον της ελευθερίας, θα γίνη και πάλι ο πυρσός¹⁸ της ελπίδος, διά ένα λαμπρό μέλλον».

Ο πατέρας είναι αξύριστος. Πίσω από τα γυαλιά του, τα δάκρυα θολώνουνε τα μάτια του. Το πρόσωπό του είναι χλωμό κι αδύνατο.

– Αυτά λέει για μας ο Μέγας Ρούσβελτ!¹⁹ [...]

Η φωνή του είναι βραχνή.

Κοιτάζω την Ειρήνη. [...]

– Εμείς, Ειρήνη, θα πρέπει να πηγαίνουμε. [...]

– Πάλι θα ξεπορτίσετε; φωνάζει ο πατέρας. [...]

– Γιατί φωνάζεις, πατέρα; Καταφέραμε και ζήσαμε όλα αυτά τα χρόνια και τώρα φοβάσαι; Είμαστε ελεύδεροι! Ακούς; Ελεύδεροι! Όλα θα σιάξουν, μη στενοχωριέσαι.

– Εύκολα τα λόγια, κόρη μου, ρώτησε όμως κι εμένα πώς τα φέρνω βόλτα. Ξέρεις πόσο έφτασε η λίρα; 800 δισεκατομμύρια!²⁰ Το κρέας, το ψάρι, το λάδι, 200 δισεκατομμύρια η οκά.²¹ Δε βρήκα να ψωνίσω ούτε ένα πράσινο φύλλο. Εξαφανίστηκαν τα λαχανικά. Ως πότε θα τρώμε όσπρια; Θα μπει ο χειμώνας, πώς θα ζεσταθούμε; 12 δισεκατομμύρια η οκά το κάρβουνο και δυο τσιγάρα ένα δισεκατομμύριο! Χτες πληρώδηκα 146 δισεκατομμύρια και σήμερα η τσέπη μου είναι άδεια.

– Και σε τι μπορούμε να βοηθήσουμε εμείς; ρώτησε η Ειρήνη.

– Καθίστε σπίτι. Βοηθήστε με στους λογαριασμούς. Παρατήσατε το νοικοκυριό και πήρατε τους δρόμους, λες και σεις θα σώσετε την Ελλάδα!

Φουρκίζομαι, άλλο δεν υποφέρεται ο πατέρας! Σηκώνομαι να φύγω. Το βλέμμα της Ειρήνης διατάζει: Κάθισε.

Αθήναι. 12 Οκτώβριου 1944.

Πλήθος στην οδό Σταδίου γιορτάζει την απελευθέρωση της πόλης.

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ. Κωδικός τεκμηρίου 6Κ21.001

Εικόνα: Κατοχή

¹⁷ ορδή: (εδώ) στρατός που συμπεριφέρεται βάρβαρα. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁸ πυρσός: (εδώ, μεταφορικά) ό,τι φωτίζει, καθοδηγεί πνευματικά ή ηθικά. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁹ Φράνκλιν Ντελάνο Ρούζβελτ (1882-1945): Ο 32^{ος} Πρόεδρος των ΗΠΑ. Ήταν Πρόεδρος και κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου.

²⁰ Για τον υψηλό πληθωρισμό κατά τη διάρκεια της Κατοχής βλ. και το άρθρο της Ελένης Νικολαΐδου «Η διακύμανση των τιμών την περίοδο της Κατοχής (1941-44) στην Αθήνα», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 30.12.2015. Βλ. και ΨΜΑ.

²¹ οκά: παλαιά μονάδα βάρους που αντιστοιχεί σε 1280 γραμμάρια. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

Ξανακάδομαι. Με τις πολλές κουβέντες δ' αργήσω και οι άλλοι, φυσικά, δε θα περιμένουν εμένα.

Η Ειρήνη μιλάει. Η φωνή της είναι ήρεμη, όμως τα μάτια της έχουν θυμώσει.

– Πατέρα, δεν έχεις δίκιο. Και με τους Γερμανούς τα ίδια μας έλεγες: Δε θα σώσετε εσείς την Ελλάδα. Ποιοι λοιπόν είναι αυτοί οι ελεύθεροι άνθρωποι που ελευθέρωσαν την Ελλάδα; Εμείς, πατέρα. Τέσσερα χρόνια αγωνιστήκαμε. Παίξαμε τη ζωή μας κορόνα-γράμματα. Η Ζωή, ο Γιώργος, όλοι μας, σώσαμε την Ελλάδα. Γιατί από τη μια βάζεις τα κλάματα όταν διαβάζεις τα λόγια του Ρούσβελτ κι από την άλλη θυμώνεις και θέλεις να κλειστούμε στο σπίτι και να κάνουμε λογαριασμούς; [...]

Μόλις έφεξε ξεχυθήκαμε στους δρόμους. Ο ήλιος ανέτειλε πάνω σε μια καταγάλανη Αθήνα. Πού βρέθηκαν μέσα σε μια νύχτα τόσες χιλιάδες σημαίες; [...]

Πανηγύρι. Όχι: Χίλια πανηγύρια μέσα σ' ένα! Χόρευαν στους δρόμους. Οι άνθρωποι κλαίγανε και γελούσανε μαζί. Αγκάλιαζε ο άγνωστος τον άγνωστο. Ο ένας φιλούσε τον άλλο. Άκουγες; Χριστός Ανέστη! Ποιος έζησε ποτέ του Πάσχα τον Οκτώβρη; Τα χέρια απλώνονταν ν' αγγίξουν, να χαϊδέψουν τους αντάρτες που κατέβηκαν απ' τα βουνά. Όλοι με τα φισεκλίκια²² τους και τις πυκνές γενειάδες τους. Ηλιοκαμένοι, όμορφοι, ψηλοί. Στις 8 το βράδυ τα χωνιά βούιζαν πάνω στην πόλη: «Αυτή τη στιγμή τα συμμαχικά στρατεύματα αποβιβάζονται στο Φάληρο». [...]

Εκείνη τη νύχτα η Ειρήνη κι εγώ δε γυρίσαμε σπίτι. Είχαμε πολλή δουλειά. Φτιάχναμε λάβαρα, πλακάτ. Οι άλλοι συνέχιζαν το γλέντι τους. Κι όταν ξημέρωσε, οι καμπάνες άρχισαν να χτυπάνε όλες μαζί. Πόσες εκκλησιές να 'χει η Αθήνα; Όπου κι αν στεκόσουν τις άκουγες. Αμ' οι παρελάσεις; Μπροστά οι μουσικές, τα ταμπούρλα, οι τρομπέτες, τα σαξόφωνα και τα κλαπατσιμπαλα, πίσω ακολουθούσε ο λαός. Πηγαίναμε να υποδεχτούμε τους συμμάχους, τους Άγγλους, τους Αμερικάνους, και τους Έλληνες που πολεμούσανε όλον αυτόν τον καιρό στη Μέση Ανατολή. Τραγουδούσαμε το *It's a long way to Tipperary*²³ κι όλα τα τραγούδια του αγώνα που τόσα χρόνια σιγοψιθυρίζαμε, και μόνο στις διαδηλώσεις τολμούσαμε και τα τραγουδούσαμε δυνατά. [...]

Όλοι βαστούσαμε αγκαλιές λουλούδια, λουλούδια όλων των λογίων, και τα πετούσαμε πάνω στα κεφάλια των ηρώων μας και κείνοι τα 'πιαναν στον αέρα και τα 'ριχναν πάλι απάνω μας. Ένας ανθοπόλεμος ύστερα από έναν πόλεμο... [...]

Όλο αυτό το πανηγύρι μοιάζει με παραμύδι. Ένα παραμύδι με δράκοντες και παλικάρια που σκοτώνουν τους δράκοντες κι όλα τελειώνουν με χαρές και γέλια και ζούμε εμείς καλά κι εμείς πάλι καλύτερα.

Η **Ζωρζ Σαρή** (1925-2012) (πραγματικό όνομα: **Γεωργία Σαρηβαξεβάνη**) γεννήθηκε στην Αθήνα από Γαλλίδα μητέρα και Έλληνα πατέρα. Κατά τα νεανικά της χρόνια σπούδασε και ασχολήθηκε με την υποκριτική. Στη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου συμμετείχε στην Αντίσταση και στην ΕΠΟΝ. Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου τραυματίστηκε και το 1947 αυτοεξορίστηκε στο Παρίσι. Επέστρεψε στην Ελλάδα το 1962 με την οικογένειά της και συνέχισε να παίζει στο θέατρο μέχρι την εποχή της Δικτατορίας. Η συγγραφική της καριέρα άρχισε το 1969 με τον *Θησαυρό της Βαγίας*. Από το 1969 και μέχρι το τέλος της ζωής της έγραψε μυθιστορήματα για παιδιά και εφήβους, νουβέλες, θεατρικά παιδικά έργα και ιστορίες για μικρά παιδιά. Επίσης ασχολήθηκε με τη μετάφραση γαλλικών μυθιστορημάτων. Όλα τα βιβλία της έχουν κάνει αρκετές επανεκδόσεις και μερικά από αυτά έχουν βραβευτεί. Διακρίσεις: Κρατικό Βραβείο Παιδικού Λογοτεχνικού Βιβλίου (1994), βραβείο από τον Κύκλο Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου (1994 και 1999). Άλλα έργα: *Όταν ο ήλιος* (1971), *Το γαϊτανάκι* (1973), *Κόκκινη κλωστή δεμένη* (1974), *Τα γενέθλια* (1977), *Οι νικητές* (1983), *Το ψέμα* (1987), *Τα Χέγια* (1987), *Το παραρτίδιο* (1989), *Τα στενά παπούτσια* (1992), *Όταν ο ήλιος* (1992), *Κόκκινη κλωστή δεμένη* (1992), *Νινέτ* (1993), *Ζουμ* (1994), *Ε.Π.* (1995), *Ο χορός της ζωής* (1998), *Σοφία* (1998), *Ο πόλεμος, η Μαρία και το αδέσποτο* (2003), *Τότε... Αθήνα* (2004), *Γράμμα από την Οδησό* (2005) κ.ά.

Πηγή: βιβλιονέτ και το εσώφυλλο του βιβλίου *Ο θησαυρός της Βαγίας*. Γκράφικ νόβελ. Σενάριο και εικονογράφηση Kanellos Cob. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη

²² φισεκλίκι: η θήκη για τα φυσίγγια. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

²³ *It's a long way to Tipperary*: αγγλικό τραγούδι που απέκτησε μεγάλη φήμη ως εμβατήριο στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο.

► Διαβάστε το κείμενο στην ολομέλεια μοιράζοντας «ρόλους» και υποδυόμενοι/-ες τα πρόσωπα του κειμένου.

1. Χωριστείτε σε ομάδες και κάθε ομάδα ας αναλάβει μία από τις ακόλουθες δραστηριότητες:
  - α) Πώς αποτυπώνεται στο κείμενο η δυσχερής οικονομική κατάσταση του λαού;
  - β) Πώς αντιδρούν οι Έλληνες απέναντι στους Γερμανούς που αναχωρούν;
  - γ) Ποιες μορφές αντίστασης κατά των Γερμανών αποκαλύπτονται άμεσα ή έμμεσα στο κείμενο;
  - δ) Πώς γιορτάζουν την απελευθέρωσή τους οι Έλληνες; Ποιες είναι οι σχέσεις μεταξύ τους; Ποια μέσα χρησιμοποιούν στον εορτασμό;
  - ε) Με τι παραλληλίζει η αφηγήτρια τον εορτασμό για την απελευθέρωση από τους Γερμανούς;
2. Η πρωτοπρόσωπη αφήγηση δίνει στο κείμενο αυτοβιογραφικό χαρακτήρα. Εντόπισε τρία σημεία στο κείμενο που θεωρείς «αυτοβιογραφικά» (= που σχετίζονται με τη ζωή της συγγραφέα).
3. Ποια στοιχεία του κειμένου δείχνουν τη συναισθηματική φόρτιση των προσώπων απέναντι στην ελευθερία;
4. Σε μία αντίστοιχη περίπτωση θα αντιδρούσες σήμερα με τον ίδιο ή διαφορετικό τρόπο; Αιτιολόγησε την απάντησή σου.

Ο λαός της Αθήνας πανηγυρίζει στην πλατεία Συντάγματος, 18 Οκτωβρίου 1944.

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ.

Κωδικός τεκμηρίου 00.2.156.18

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Μανόλης Αναγνωστάκης, «Απολογία νομοταγούς»²⁴

Γράφω ποιήματα μέσα στα πλαίσια που ορίζουν οι υπεύθυνες
υπηρεσίες 1
Που δεν περιέχουν τη λέξη: Ελευθερία, τη λέξη: Δημοκρατία
Δεν φωνασκούν: Κάτω οι τύραννοι ή: Θάνατος στους προδότες
Που παρακάμπτουν επιμελώς τα λεγόμενα φλέγοντα γεγονότα
Γράφω ποιήματα άνετα και αναπαυτικά για όλες τις λογοκρισίες 5
Αποστρέφομαι τετριμμένες εκφράσεις όπως: σαπίλα ή καθάρματα
ή πουλημένοι
Εκλέγω σε πάσα περίπτωση την αρμοδιότερη λέξη
Αυτή που λέμε «ποιητική»: στιλπνή,²⁵ παρθενική, ιδεατός²⁶
ωραία.

Γράφω ποιήματα που δεν στρέφονται κατά της καθεστηκίας τάξεως.²⁷

Ο **Μανόλης Αναγνωστάκης** (Θεσσαλονίκη 1925 - Αθήνα 2005) σπούδασε Ιατρική και ειδικεύτηκε ως ακτινολόγος στη Βιέννη (1955-1956). Εργάστηκε στη Θεσσαλονίκη και το 1978 μετεγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Για την πολιτική του δράση στο φοιτητικό κίνημα φυλακίστηκε στο διάστημα 1948-1951, ενώ το 1949 καταδικάστηκε σε θάνατο από έκτακτο στρατοδικείο. Εμφανίστηκε στα γράμματα στη διάρκεια της Κατοχής, στο περιοδικό *Πειραϊκά Γράμματα* (1942) και στο φοιτητικό περιοδικό *Στο Ξεκίνημα* (1944). Στο τελευταίο μάλιστα ήταν αρχισυντάκτης για τα πρώτα 12 τεύχη (μέχρι τον Οκτώβρη του 1944). Δημοσίευσε ποιήματα σε πολλά περιοδικά. Εξέδωσε το περιοδικό *Κριτική* στη Θεσσαλονίκη (1959-1961). Συνέθεσε ποίηση, κριτικά κείμενα και δοκίμια. Ποιήματά του μεταφράστηκαν στα αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά. Τα μελοποίησαν ο Μίκης Θεοδωράκης, ο Θάνος Μικρούτσικος, η Αγγελική Ιονάτου, ο Μιχάλης Γρηγορίου και ο Δημήτρης Παπαδημητρίου. Τιμήθηκε με το Βραβείο Ιδρύματος Κώστα & Ελένης Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών (2001), καθώς και με το Μεγάλο Κρατικό Βραβείο Γραμμάτων (2002).

Πηγή: βιβλιονέτ

²⁴ νομοταγής: που υπακούει στους νόμους, που ζει σύμφωνα με αυτούς. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁵ στιλπνός: λείος και λαμπερός, γυαλιστερός. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁶ ιδεατός: (εδώ) ιδανικά (επίρ.). [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁷ καθεστηκία τάξη: κατεστημένη τάξη σε μία κοινωνία. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

1. **α)** Σε ποια πολιτική συνθήκη φαίνεται να δρα το ποιητικό υποκείμενο;
β) Ποια στάση φαίνεται να τηρεί απέναντι στο καθεστώς που έχει επικρατήσει στη χώρα του;
2. **α)** Σε ποιο είδος (αν)ελευθερίας αναφέρεται κυρίως το ποίημα;
β) Πώς καταφέρνει το ποιητικό υποκείμενο να αντιμετωπίσει τους περιορισμούς που υφίσταται;
γ) Πώς αξιοποιεί την ειρωνεία στην προσπάθειά του αυτή;
3. Στο ποίημά του «Ποιητική» από τη συλλογή *Ο Στόχος* (1970), ο Μ. Αναγνωστάκης δηλώνει (στ. 16-17):

*«Σαν π ρ ό κ ε ς πρέπει να καρφώνονται οι λέξεις
Να μην τις παίρνει ο άνεμος.»²⁸*

Θεωρείς ότι το ποίημα «Απολογία νομοταγούς» υπηρετεί την άποψη που διατυπώνεται στους συγκεκριμένους στίχους; Αν ναι, με ποιον τρόπο;

4. Το ποίημα θυμίζει σε μεγάλο βαθμό πεζό κείμενο και ανήκει στη μοντέρνα ποίηση.²⁹ Πρόσεξε πώς χρησιμοποιείται η στίξη.
  - α)** Εντόπισε διαφορές από τη χρήση των σημείων στίξης στον πεζό λόγο.
  - β)** Αναγνώρισε τη λειτουργία της στίξης ή της απουσίας της σε τρία τουλάχιστον σημεία του ποιήματος.

Γιάννης Γαϊτής (1968). *Η δολοφονία της Ελευθερίας*.
Πηγή: wikimedia commons

Χαρακτηριστικά
Παραδοσιακής
και Μοντέρνας
ποίησης

²⁸ Αναγνωστάκης, Μανόλης (2000). *Τα Ποιήματα. 1941-1971*. Αθήνα: Νεφέλη, σ. 159. Βλ. και [Φωτόδεντρο](#).

²⁹ Αναζητήστε το ΨΜΑ Χαρακτηριστικά Παραδοσιακής και Μοντέρνας ποίησης, για να θυμηθείτε τα αντίστοιχα γνωρίσματα.

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Κ.Π. Καβάφης, «Η Σατραπεία»³⁰

Τι συμφορά, ενώ είσαι καμωμένος 1
για τα ωραία και μεγάλα έργα
η άδικη αυτή σου η τύχη πάντα
ενδάρρυνσι κ' επιτυχία να σε αρνείται·
να σ' εμποδίζουν ευτελείς συνήθειες, 5
και μικροπρέπειες, κι αδιαφορίες.
Και τι φρικτή η μέρα που ενδίδεις,
(η μέρα που αφέθηκες κ' ενδίδεις),
και φεύγεις οδοιπόρος για τα Σούσα,³¹
και πηαίνεις στον μονάρχην Αρταξέρξη 10
που ευνοϊκά σε βάζει στην αυλή του,
και σε προσφέρει σατραπείες και τέτοια.
Και συ τα δέχεσαι με απελπισία
αυτά τα πράγματα που δεν τα θέλεις.
Άλλα ζητεί η ψυχή σου, γι' άλλα κλαίει· 15
τον έπαινο του Δήμου και των Σοφιστών,
τα δύσκολα και τ' ανεκτίμητα Εύγε·
την Αγορά, το Θέατρο, και τους Στεφάνους.
Αυτά πού θα σ' τα δώσει ο Αρταξέρξης,
αυτά πού θα τα βρεις στη σατραπεία· 20
και τι ζωή χωρίς αυτά θα κάμεις.

Καβάφης

Ξάνδρεια και ο Κωνσταντίνος αποποιήθηκε τη Βρετανική υπηκοότητα που είχε και από τους δύο γονείς του, κρατώντας μόνον την Ελληνική, με αποτέλεσμα να προσληφθεί το 1892 στον Τρίτο Κύκλο Αρδεύσεων του Υπουργείου Δημοσίων Έργων της Αιγύπτου ως έκτακτος και όχι ως μόνιμος υπάλληλος, καθώς δεν είχε Αιγυπτιακή ή Βρετανική υπηκοότητα. Ως μεθοδικός και ευσυνειδητός υπάλληλος όμως, διατήρησε αυτήν την προσωρινή θέση και την οικονομική ασφάλεια που του παρέιχε για τριάντα χρόνια. Παράλληλα δημοσιεύει ποιήματα και πεζά έργα. Το 1908, όταν έφυγε και ο αδελφός του Παύλος από την Αίγυπτο, η ζωή του άλλαξε ριζικά: ελάττωσε σταδιακά τις κοσμικές του εμφανίσεις, και αφοσιώθηκε στην ποίηση. Είχε βρει πια τη δική του ποιητική φωνή. Η εκδοτική πρακτική που ακολούθησε ήταν ιδιαίτερη. Προτιμούσε να τυπώνει τα ποιήματά του ιδιωτικά σε μονόφυλλα, κάνοντας στη συνέχεια αυτοσχέδιες συλλογές που μοίραζε στους ενδιαφερόμενους. Ο Καβάφης πέθανε από καρκίνο στον λάρυγγα το 1933. Η ειρωνική γλώσσα του είναι άμεση και δραστηκή. [...] η ερωτική θεματολογία του αποκάλυπτη, η μέσω της Ιστορίας ανταπόκρισή του προς τα σύγχρονα γεγονότα σταθερώς ανικνεύσιμη. Με ισόβια και αταλάντευτη αφοσίωση στην Τέχνη της Ποίησης, μίλησε για τον έρωτα και τον θάνατο, για τη βία και τη μέθη της εξουσίας, για τη διάψευση των μεγάλων ιδανικών. Σήμερα αναγνωρίζεται παγκοσμίως ως ένας από τους μείζονες ποιητές του 20ού αι.

Πηγή: Ίδρυμα Ονάση / Αρχείο Καβάφης

Ο **Κωνσταντίνος / Κ.Π. Καβάφης**, γιος του Πέτρου-Ιωάννη Ιωάννου Καβάφη και της Χαρίκλειας Γεωργάκη Φωτιάδη, γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου στις 29 Απριλίου 1863. Οι γονείς του ήταν Κωνσταντινουπολίτες, και ο Κωνσταντίνος υπεργαφανευόταν για την καταγωγή του. Κοσμοπολίτης από τα γεννοφάσκια του, με τις οικογενειακές του ρίζες να απλώνονται από την Κωνσταντινούπολη στην Αλεξάνδρεια και από την Τραπεζούντα στο Λονδίνο, αλλά και τη Χίο, την Τεργέστη, τη Βενετία και τη Βιέννη, ο Καβάφης ήταν ο βενιαμίν μιας πολυμελούς οικογένειας. Ο πατέρας του, ικανότατος έμπορος, είχε αποκτήσει διπλή υπηκοότητα, ελληνική και βρετανική. Μετά την Κωνσταντινούπολη, το Λονδίνο και το Λίβερπουλ, επέλεξε να εγκατασταθεί στην Αλεξάνδρεια, όπου και υπήρξε από τους ιδρυτές της Ελληνικής Κοινότητας. Μετά τον θάνατό του η οικογένεια εγκαταστάθηκε για ένα διάστημα στη Βρετανία, πριν επανέλθει εκ νέου στην Αλεξάνδρεια. Εκεί φοίτησε ο Κωνσταντίνος στο εμποροπρακτικό λύκειο «Ερμή». Σε πέντε χρόνια, εξαιτίας των ταραχών που ακολούθησαν ένα εθνικιστικό στρατιωτικό κίνημα, η οικογένεια Καβάφης, βλέποντας ότι η επέμβαση των ξένων δυνάμεων επίκειται, κατέφυγε στην Κωνσταντινούπολη. Το 1885 επέστρεψαν στην Αλε-

³⁰ σατραπεία: α) διοικητική περιφέρεια του αρχαίου περσικού κράτους, β) το αξίωμα του σατράπη και ο χρόνος της θητείας του. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

³¹ Σούσα: μία από τις τέσσερις πρωτεύουσες της αρχαίας Περσικής Αυτοκρατορίας.

Αναγνώσεις:
Σατραπεία

► Διαβάστε το ποίημα στην ολομέλεια ή ακούστε το αναζητώντας το ΨΜΑ Αναγνώσεις: Σατραπεία.

1. Τα κείμενα του Κ.Π. Καβάφη διακρίνονται θεματικά σε ιστορικά, φιλοσοφικά και ερωτικά. Το ποίημά του «Σατραπεία» μοιάζει ιστορικό, αλλά στην πραγματικότητα αποδεικνύεται φιλοσοφικό. Ποια στοιχεία του συνδέονται με την ιστορική και ποια με τη φιλοσοφική του φύση; Οργανωμένοι/-ες σε ομάδες, καταγράψτε τα στοιχεία σε δύο στήλες συμπληρώνοντας τα δικά σας σχόλια.

Ιστορικά στοιχεία	Φιλοσοφικά στοιχεία

2. Σύμφωνα με τα καβαφικά αυτοσχόλια: «Ο ποιητής δεν υπονοεί κατ' ανάγκην τον Θεμιστοκλέα ή τον Δημάρατον αλλ' ούτε και άνθρωπον πολιτικόν [...]». ³² Σε ποιον, επομένως, απευθύνεται το ποιητικό υποκείμενο κατά τη γνώμη σας; Ποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αποδίδει; Ποιο είδος ελευθερίας στερείται το πρόσωπο αυτό και γιατί;
3. Δουλεύοντας ανά ομάδες, αναζητήστε το ΨΜΑ **Κείμενα για την ελευθερία**, για να διαβάσετε ένα απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Άλκης Ζέη, *Η Κωνσταντίνα και οι αράχνες της*, ³³ όπου η ηρωίδα Κωνσταντίνα παλεύει να ξεφύγει από τη σκλαβιά των ναρκωτικών.

Απαντήστε στις ερωτήσεις (κάθε ομάδα αναλαμβάνει να απαντήσει σε μία από αυτές):

- α) Ποιος είναι ο *μονάρχης Αρταξέρξης* στον οποίο φαίνεται να έχει ενδώσει η ηρωίδα;
  - β) Ποιες είναι οι επιδράσεις του *μονάρχη Αρταξέρξη* στον οργανισμό της;
  - γ) Ποιοι συμπαραστέκονται στην Κωνσταντίνα και τη βοηθούν να αντισταθεί;
  - δ) Αρκεί η εξωτερική βοήθεια, για να ανακτήσει την *ελευθερία* της η Κωνσταντίνα;
4. Το κείμενο του Κ.Π. Καβάφη έχει πεζολογικό ρυθμό. Παρόλα αυτά εντοπίζονται στοιχεία που το διαφοροποιούν από τον πεζό λόγο καθιστώντας το ποίημα. Ποια στοιχεία του μπορείτε να συνδέσετε με αυτήν τη διαφοροποίηση;

Κείμενα για
την ελευθερία

³² Λεωνίτης, Γ. (1942). *Καβαφικά αυτοσχόλια. Με Εισαγωγικό Σημείωμα Τίμου Μαλάνου*. Αλεξάνδρεια: Ιδιωτική Έκδοση, σ. 23.

³³ Ζέη, Άλκη (2011). *Η Κωνσταντίνα και οι αράχνες της*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 214-218.

δραστηριότητες μετά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

- α)** Στα κείμενα της συστάδας εξετάσατε διάφορα είδη ελευθερίας και ανελευθερίας. Χωριστείτε σε ομάδες και δημιουργήστε στο σχολείο σας τον «Τοίχο της Ελευθερίας» επιλέγοντας λέξεις ή φράσεις από τα κείμενα της συστάδας και προσθέτοντας αποσπάσματα από άλλα κείμενα, εικόνες από μνημεία αφιερωμένα στην ελευθερία, έργα ζωγραφικής, τραγούδια ή ορχηστρικά κομμάτια.

β) «Ταξιδέψτε» στο ΨΜΑ Συλλογή εικόνων: Ελευθερία. Τι παρουσιάζει η καθημέρα τους; Ποιες είναι οι χρωματικές επιλογές του κάθε καλλιτέχνη και πώς παίζει με το σκοτάδι και το φως; Πώς συνδέονται οι επιλογές του με το μήνυμα που θέλει να εκφράσει;

Συλλογή
εικόνων:
Ελευθερία

- Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, ετοιμαστείτε να πάρετε εικονική συνέντευξη από τον/τη συγγραφέα ενός κειμένου της συστάδας. Ποια ερωτήματα θα του/της υποβάλετε; Μπορείτε να αξιολογήσετε ένα εργαλείο τεχνητής νοημοσύνης για τον σκοπό αυτό.
- Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες:

α) Παρουσιάστε έναν λογοτεχνικό χαρακτήρα που ζει ελεύθερα και έναν που συμβιβάζεται και υποτάσσεται. Μπορείτε να αντλήσετε στοιχεία από τα κείμενα της συστάδας και από άλλα συμπληρωματικά κείμενα που θα αναζητήσετε.

β) Προχωρήστε σε συγκρίσεις και αντιπαραθέσεις με τη δική σας ζωή.

Στη συνέχεια εργαστείτε ο καθένας/η καθημέρα ατομικά:

Επίλεξε έναν λογοτεχνικό χαρακτήρα που κατά τη γνώμη σου ενσαρκώνει στον μέγιστο βαθμό την ιδέα της ελευθερίας και παρουσιάσε τον αναλυτικά σε μία ομιλία που απευθύνεις στους/στις συμμαθητές/-ήτριές σου (περ. 250 λέξεις).

- α)** Επίλεξε ένα από τα κείμενα της συστάδας και διερεύνησε τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζει την έννοια της ελευθερίας.

β) Μετασχημάτισε τα συμπεράσματά σου σε εικαστικό έργο: Μπορείς να ζωγραφίσεις, να δημιουργήσεις κάποιο σκίτσο ή κολάζ ή ακόμη και να συνθέσεις μία κατασκευή. Λάβε υπόψη ότι το έργο σου θα παρουσιαστεί στους/στις συμμαθητές/-ήτριές σου.

γ) Στη συνέχεια χωρίστε τους τοίχους της τάξης σας σε τμήματα, ένα για κάθε κείμενο της συστάδας, και εκθέστε τα έργα σας στο αντίστοιχο τμήμα (στην γκαλερί της τάξης).

δ) Παρατήρησε τα έργα των συμμαθητών/-τριών σου σημειώνοντας σε post it για το καθένα:

  - ▶ τρία σημεία που έλαβε υπόψη από το κείμενο-αφετηρία
  - ▶ δύο στοιχεία που σε βοήθησε να προσέξεις στο κείμενο-αφετηρία
  - ▶ ένα στοιχείο που σε προβλημάτισε ή σου δημιούργησε κάποιο ερώτημα ή κάποια ανησυχία (βλ. και ΨΜΑ).

Ανατροφο-
δότηση

5. α' στάδιο (σε ατομικό επίπεδο):

Σύνθεσε ένα ποίημα με θέμα την προσωπική ελευθερία στη σύγχρονη εποχή αξιοποιώντας τρία στοιχεία από τα κείμενα της συστάδας – δύο στοιχεία από την πραγματικότητα γύρω σου – ένα στοιχείο σχετικό με τον εαυτό σου.

Λάβε υπόψη ότι το κείμενό σου θα ανακοινωθεί στους/στις συμμαθητές/-ήτριές σου.

β' στάδιο (στην ολομέλεια της τάξης):

Παρουσιάστε τα ποιήματά σας στην τάξη ακούγοντας τα σχόλια των συμμαθητών/-τριών σας σχετικά με τα δυνατά σημεία των κειμένων σας και προτάσεις για βελτίωσή τους (ετεροαξιολόγηση).

[Αν το αποφασίσετε στην ολομέλεια της τάξης, κάθε μαθητής/-ήτρια μπορεί να ξεκινήσει το ποίημα από διαφορετικό γράμμα της αλφαβήτας, οπότε με τον τρόπο αυτό θα έχετε δημιουργήσει την ποιητική αλφαβήτα της προσωπικής ελευθερίας. Μπορείτε να κατανείμετε τα αρχικά γράμματα με κλήρωση.]

6. Μελοποίησε το ποίημα που συνέθεσες στη μεταναγνωστική δραστηριότητα υπ' αρ. 5 κάνοντας τις απαραίτητες αλλαγές.

7. Γράψε μία επιστολή στον εαυτό σου σε νεότερη ηλικία (για παράδειγμα: μόλις είχες μπει στο Γυμνάσιο) παρουσιάζοντας τι σε κάνει να νιώθεις λιγότερο ελεύθερος/-η και σχεδιάζοντας πώς μπορείς να αντιμετωπίσεις το πρόβλημα.

8. Αποφασίστε στην ολομέλεια της τάξης για μία από τις παρακάτω δραστηριότητες:

α) Χωρισμένοι/-ες σε τέσσερις ομάδες, μία για κάθε κείμενο της συστάδας, δημιουργήστε, με αφετηρία το αντίστοιχο κείμενο, ένα ολιγόλεπτο βίντεο μέσω κινητού τηλεφώνου ή τάμπλετ.

β) Αξιοποιώντας την 3η Προαναγνωστική Δραστηριότητα συνεργαστείτε μεταξύ σας, για να μετασχηματίσετε ένα από τα κείμενα της συστάδας σε θεατρικό έργο. Μπορείτε να αντλήσετε στοιχεία συμπληρωματικά και από άλλα κείμενα (της συστάδας ή δικής σας επιλογής).

9. Χωριστείτε σε δύο ομάδες και οργανώστε στην τάξη σας αγώνα λόγων (debate) με θέμα «Ελευθερία με όρια ή χωρίς κανέναν περιορισμό;».

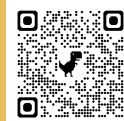
10. Γράψε μία επιστολή στον/στην Πρόεδρο της Δημοκρατίας ή στον/στην Πρωθυπουργό ή στον/στην Υπουργό Παιδείας εκθέτοντας ένα είδος «ανελευθερίας» που σε απασχολεί και ζητώντας τη συνδρομή του/της για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Μη διστάσεις να προχωρήσεις σε συγκεκριμένες προτάσεις ή/και να ζητήσεις τη στήριξη του/της σε συγκεκριμένη δράση σου.

Επέκταση συστάδας:
Ελευθερία

δελτίο

εξόδου 1

Δελτίο
Εξόδου [2]:
Ελευθερία

Έχοντας ολοκληρώσει τη συστάδα συμπλήρωσε τον παρακάτω πίνακα, με τον περιορισμό να μη χρησιμοποιήσεις τη λ. «ελευθερία» ή κάποιο ομόρριζό της.

Σύνδεσε κάποιο από τα στοιχεία που εξετάσατε στα κείμενα με τη δική σου ζωή	
Εντόπισε ένα στοιχείο που έμαθες κατά τη διάρκεια της συστάδας ή μία άποψη που δεν είχες σκεφτεί	
Διατύπωσε ένα ερώτημα / έναν προβληματισμό / μία ανησυχία σου σχετικά με την έννοια της ελευθερίας σήμερα	

Théophile-Alexandre Steinlen (1915).
Πρόσφυγες από τον ποταμό Μόσα
(*Refugees from the Meuse*). Πηγή: artic.edu

«Ημουν Ιρανή στη Δύση, Δυτική στο Ιράν».

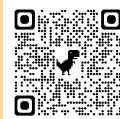
Μαριάν Σατραπί¹

¹ Συγγραφέας του δίτομου γκραφικ νόβελ *Persepolis* (ελλ. μτφρ. Γ. Τσάκωνα, εκδ. Ηλίβατον, τόμ. Α΄-Β΄, Αθήνα 2011). Για το παράθεμα βλ. το «αυτί» του τόμ. Α΄. [Το «αυτί» του βιβλίου αποτελεί την προέκταση του εξώφυλλου που διπλώνει προς τα μέσα.]

ΤΙΤΛΟΣ ΣΥΣΤΑΔΑΣ Ανάμεσα σε δύο πατρίδες: Ξενιτιά-Μετανάστευση-Προσφυγιά

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Στην παρούσα συστάδα σου δίνεται η δυνατότητα να ασχοληθείς με την ξενιτιά, τη μετανάστευση, την προσφυγιά. Η παγκόσμια σκηνή σήμερα παρουσιάζει μία έντονη κινητικότητα ως προς τα συγκεκριμένα ζητήματα, τα οποία ασφαλώς επηρεάζουν τη ζωή σου αλλά και την κοινωνία στην οποία καλείσαι να ζήσεις. Παλαιότερα οι Έλληνες μετανάστευαν από την Ελλάδα σε άλλες χώρες υπό την πίεση οικονομικών και πολιτικών προβλημάτων. Πολλοί νέοι μας και στο παρελθόν και σήμερα σπουδάζουν στο εξωτερικό. Από την άλλη, μεγάλο τμήμα του πληθυσμού μας αλλά και της οικονομικής μας ανάπτυξης συνδέεται με τους πρόσφυγες που εκπατρίστηκαν λόγω της Μικρασιατικής Καταστροφής. Σήμερα η χώρα μας δέχεται κύματα προσφύγων που αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη γη τους λόγω πολεμικών συρράξεων, αλλά και μετανάστες που αναζητούν καλύτερες συνθήκες ζωής από αυτές των χωρών τους. Στο πλαίσιο της συστάδας διαβάζεις και επεξεργάζεσαι έργα ποικίλων ειδών, στοχάζεσαι, διαλέγεσαι, προβληματίζεσαι και αναλαμβάνεις δράση σχετικά με τα θέματα αυτά. Η θεματική αυτής της συστάδας «συνομιλεί» με άλλους άξονες των μαθημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (βλ. ΨΜΑ).

Διαθεματική
συνομιλία:
Ξενιτιά

Λίστα κειμένων συστάδας

- Βιζυηνός, Γ.Μ. [1876] (2003). «Αποχωρισμός». *Τα Ποιήματα* (Ε. Κουτριάνου, Φιλ. Επιμ.). τόμ. Β΄. Νεοελληνική Βιβλιοθήκη. Αθήνα: Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, σ. 31-32.
- Καβάφης, Κ.Π. [1968' σύνθεση: 1906] (1993). «Ποσειδωνιάται». *Κρυμμένα Ποιήματα 1877;-1923* (Γ.Π. Σαββίδης, Επιμ.). Αθήνα: Ίκαρος, σ. 89.
- Σολούρ (2014). *Αίβαλί* (γκράφικ νόβελ). Αθήνα: Κέδρος, σ. 204-211.
- Χριστοδούλου, Π. [2007] (¹²2017). *Ο Ναβίντ δεν ήρθε για διακοπές*. Αθήνα: Κέδρος, σ. 77-85.

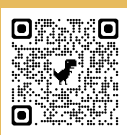
Λέξεις – κλειδιά

ακροστιχίδα,
γκράφικ νόβελ,
δημοτικό τραγούδι,
ενσυναίσθηση,
μετανάστευση,
μικροαφήγηση,
νόστος - νοσταλγία,
ξενιτιά, ξενοφοβία,
παραδοσιακή ποίηση -
μοντέρνα ποίηση,
προσφυγιά, συμπερίληψη

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- κατανοείς τη σημασία της μετανάστευσης και της προσφυγιάς για τα άτομα και τα κοινωνικά/εθνικά σύνολα, όπως την αποτυπώνει η λογοτεχνία
- αξιοποιείς τη δημιουργική ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων
- εκφράζεις σε ατομικό και ομαδικό, προφορικό, γραπτό και πολυτροπικό λόγο
- αντιλαμβάνεσαι πληρέστερα τον «διάλογο» των κειμένων
- γνωρίζεις περισσότερα στοιχεία για το δημοτικό τραγούδι
- προσεγγίζεις το γραφιστικό μυθιστόρημα (γκράφικ νόβελ) που προτείνει μία εναλλακτική - οπτικοποιημένη απόδοση μίας ιστορίας
- προσεγγίζεις τη μικροαφήγηση
- αντιλαμβάνεσαι τη σημασιολογική διαφορά των όρων «μετανάστης» και «πρόσφυγας».
- εκτιμάς τη σημασία της ενσυναίσθησης
- αντιλαμβάνεσαι τη ζωτική σημασία της λογοτεχνίας για την κατανόηση του εαυτού σου και του κόσμου.

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Παζλ: Ξενιτιά

Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Ξενιτιά

- Αναζητήστε το ΨΜΑ Παζλ: Ξενιτιά, για να συνθέσετε την εικόνα και να απαντήσετε στα ερωτήματα που προκύπτουν.
  - Να δημιουργήσετε ομαδοσυνεργατικά ακροστικίδες για τις έννοιες: Ξενιτιά – μετανάστευση – προσφυγιά – πατρίδα – ενσυναίσθηση.² Κάθε ομάδα να αναλάβει μία έννοια. Αναζητήστε ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Ξενιτιά, για να δείτε τη σημασία του όρου «ακροστικίδα».
- Ετοιμάζεσαι να ταξιδέψεις σε άλλη χώρα για πάνω από δύο μήνες, προκειμένου να συμμετάσχεις σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Σκέψου τρία αντικείμενα που θα συμπεριλάβεις στις αποσκευές σου, για να σου θυμίζουν α) την καταγωγή σου από/τη σχέση σου με την Ελλάδα, β) την ευρωπαϊκή ταυτότητά σου, γ) την πεποίθηση ότι είσαι πολίτης του κόσμου.
- Αναζητήστε και παρατηρήστε τον πίνακα του Norman Rockwell: *Golden Rule* 1961 [NORMAN ROCKWELL GOLDEN RULE UNITED NATIONS GIFTS]. Προσέξτε την έκφραση «Do Unto Others as You Would Have Them Do Unto You (= Να συμπεριφέρεσαι στους άλλους όπως θα ήθελες να συμπεριφέρονται σε εσένα)». Τι σημαίνει η εφαρμογή της συγκεκριμένης ρήσης για τη συμπεριφορά μας ως ατόμων και ως κοινωνίας απέναντι σε ανθρώπους από άλλους τόπους που μεταναστεύουν εκούσια ή ακούσια στον τόπο μας;
- Με αφετηρία τον 16ο Στόχο Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ για την Ειρήνη, τη Δικαιοσύνη και τους Ισχυρούς Θεσμούς,³ σκέφτεστε να οργανώσετε μία Ημέρα Αγάπης στο σχολείο σας. Τι σημαίνει μία τέτοια ημέρα για εσάς, ιδιαίτερα σε σχέση με τους/τις συμμαθητές/-ήτριές σας που έχουν καταγωγή από το εξωτερικό; Χειρόγραφα ή με το εργαλείο e-map δημιουργήστε ομαδοσυνεργατικά έναν εννοιολογικό χάρτη με την έκφραση «Ημέρα Αγάπης» στο κέντρο και γύρω τις σημασίες της.

- Ο Γιάννης Μπεχράκης είναι γνωστός φωτοδημοσιογράφος, με διεθνή καριέρα, που ξεκίνησε το 1988 στο πρακτορείο Reuters και διακόπηκε με τον απρόσμενο θάνατό του το 2019. Το 2016 είχε βραβευθεί με το βραβείο Πούλιτζερ ως επικεφαλής ομάδας φωτογράφων του διεθνούς πρακτορείου για την κάλυψη της προσφυγικής κρίσης. Με αφορμή τη διπλανή φωτογραφία του για το προσφυγικό ετοιμάστε ερωτήσεις, για να πάρετε συνέντευξη από την ομάδα του.

Γιάννης Μπεχράκης για Προσφυγικό

Γιάννης Μπεχράκης. Σύρος πρόσφυγας φιλά την κόρη του στα σύνορα Ελλάδας-Βόρειας Μακεδονίας (Reuters 2015).

Η φωτογραφία βραβεύτηκε με το βραβείο Πούλιτζερ.

² ενσυναίσθηση- ενσυναίσθημα: η ικανότητα να συμμετέχουμε στις ψυχικές εμπειρίες ενός άλλου, να ξαναζούμε, κατά κάποιον τρόπο, τα βιώματά του. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

³ «Προάγουμε τις ειρηνικές και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνίες, παρέχουμε πρόσβαση στη δικαιοσύνη για όλους και οικοδομούμε αποτελεσματικούς θεσμούς σε όλα τα επίπεδα». Παράρτημα Ι - Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (2016-2030) (Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων, gslegal.gov.gr).

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Γεώργιος Βιζυηνός, «Αποχωρισμός»

Α΄. Η Μάνα

Φουρτούνιασεν η θάλασσα και βουρκωθήκαν τα βουνά! 1
είναι βουβά τ' αηδόνια μας και τα ουράνια σκοτεινά,
κ' η δόλια μου η ματιά θολή.
Παιδί μου, ώρα σου καλή!

Είν' η καρδιά μου κρύσταλλο και το κορμί μου παγωνιά! 5
σαλεύ' ο νους μου, σαν δενδρί, που στέκ' αντίκρυ στο χιονιά,
και είναι ξέβαθο⁴ πολύ,
παιδί μου, ώρα σου καλή!

Βοΐζει το κεφάλι μου σαν του χειμάρρου τη βοή! 10
ξηράθηκαν τα χείλη μου, και μου εκόπη κ' η πνοή,
σ' αυτό το ύστερο φιλί,
παιδί μου, ώρα σου καλή!

Να σε παιδέψ' ο Πλάστης μου, κατηραμένη ξενητιά!
Μας παίρνεις τα παιδάκια μας και μας αφίνεις στη φωτιά, 15
και πίνουμε τόση χολή,⁵
όταν τα λέμ' «ώρα καλή!»

Β΄. Το παιδί

Φυσά βοριάς, φυσά θρακιάς,⁶ γεννιέται μόρα φοβερή!
με παίρνουν, μάνα, σαν φτερό, σαν πεταλούδα τρυφερή,
και δεν μπορώ να κρατηθώ,
μάνα, μην κλαις, θα ξαναρθώ. 20

Βογγούν του κόσμου τα στοιχειά, σηκώνουν κύμα βροντερό!
θαρρείς ανάλωσεν η γη, και τρέχ' η στράτα, σαν νερό,
και 'γώ το κύμα τακλουδώ
μάνα, μην κλαις, θα ξαναρθώ.

Όσες γλυκάδες και χαρές μας περεχύν'⁷ ο ερχομός, 25
τόσες πικράδες και χολές μας δίν' ο μαύρος χωρισμός!
Ωχ! Ας ημπόργα⁸ να σταθώ...
μάνα μην κλαις, θα ξαναρθώ.

⁴ ξέβαθος: (εδώ) χωρίς βαθιές ρίζες (εννοείται το δέντρο).

⁵ χολή: (μεταφορικά) πίκρα.

⁶ θρακιάς: βοριάς που φυσά από τη Θράκη.

⁷ περεχύνω: πλημμυρίζω.

⁸ ημπόργα: μπορούσα.

Πλάκωσε γύρω καταχνιά, κι ήρθε στα χείλη μ' η ψυχή!
Δος με την άγια σου δεξιά,⁹δος με συντρόφισσαν ευχή,
να με φυλάγη, μη χαθώ,
μάνα μην κλαις, θα ξαναρθώ.

30

Ο **Γεώργιος Βιζυηνός** (πραγματικό όνομα: **Γεώργιος Μιχαηλίδης**) (1849-1896) γεννήθηκε στη Βιζύη της Ανατολικής Θράκης και ήταν ποιητής και πεζογράφος. Τύπωσε τα πρώτα του στικουργήματα (*Ποιητικά πρωτόλεια*) στην Κωνσταντινούπολη. Παρακολούθησε μαθήματα στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών και έπειτα σπούδασε φιλοσοφία στο Göttingen, τη Λιψία και το Βερολίνο της Γερμανίας. Πήρε το πρώτο βραβείο στον Βουτσινάιο διαγωνισμό με το επικό ποίημα *Κόδρος* (1874) και ξανά με την ποιητική του συλλογή *Άραις, Μάραις, Κουκουνάραις* (1876, μετέπειτα: *Βοσπορίδες Αύραι*) όπου ανήκει και το ποίημα «Αποχωρισμός». Το 1881 αναγορεύτηκε διδάκτορας με θέμα *Το παιδικό παιχνίδι σε σχέση με την ψυχολογία και την παιδαγωγική*. Το 1883, στο Λονδίνο, ξεκίνησε να γράφει διηγήματα, με πρώτο «Το αμάρτημα της μητρός μου». Άλλα γνωστά του διηγήματα είναι: «Ποίος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου», «Μεταξύ Πειραιώς και Νεαπόλεως», «Αι συνέπειαι της παλαιάς ιστορίας», «Πρωτομαγιά», «Το μόνον της ζωής του ταξείδιον», «Διατί η μηλιά δεν έγινε μηλέα», «Μοσκόβ Σελήμ» και «Ο Τρομάρας». Στο Λονδίνο έγραψε και τη διατριβή του επί υφηγεσία και εξέδωσε την ποιητική συλλογή *Αττίδες Αύραι*. Το 1884 εγκαθίσταται οριστικά στην Αθήνα και σε ηλικία 35 ετών γίνεται υφηγητής της Ιστορίας της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας. Παράλληλα διδάσκει σε Γυμνάσια Ψυχολογία και Λογική. Το 1891 διορίστηκε καθηγητής Δραματολογίας στο Ωδείο Αθηνών. Άρρωστος από σύφιλη, θα εμφανίσει μια νευρασθένεια που θα τον οδηγήσει το 1892 στο Δρομοκαΐτειο Ψυχιατρείο, όπου και θα πεθάνει το 1896. Συνδύαζε επιστημονικό έργο, ποιητική και έγκυρη αφηγηματική δημιουργία.

Πηγή: βιβλιονέτ. Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα

► Διαβάστε στην ολομέλεια το ποίημα του Γ. Βιζυηνού. Αναζητήστε [ΝΙΚΟΣ ΞΥΔΑΚΗΣ | ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ | ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ] και ακούστε το μελοποιημένο από τον Νίκο Ξυδάκη.¹⁰

1. Στο τμήμα του ποιήματος όπου παρουσιάζεται η οπτική της μητέρας (στ. 1-16), φαίνεται να διαδραματίζει ιδιαίτερο ρόλο η φύση.
  - α) Εντόπισε τις σχετικές αναφορές.
  - β) Πώς αξιοποιούνται οι διαφορετικές αισθήσεις στις αναφορές στη φύση;
  - γ) Πώς συνδέει ο ποιητής τη θλίψη της μητέρας με τα στοιχεία της φύσης;
2. Στους πρώτους 12 στίχους επανέρχεται τρεις φορές η ευχή «Παιδί μου, ώρα σου καλή!», για να ακολουθήσει στους στ. 13-16 η κατάρα της ξενιτιάς. Πώς συνδέονται η ευχή στο παιδί και η κατάρα της ξενιτιάς με την ψυχική κατάσταση της μητέρας;
3. Στους στ. 17-32 ακούγεται η φωνή του παιδιού που ξενιτεύεται.
  - α) Ποια στοιχεία της φύσης συναντά στην πορεία του;
  - β) Πώς νιώθει απέναντί τους; Με ποια εκφραστικά μέσα αποτυπώνει ο ποιητής την ψυχική κατάσταση του ξενιτεμένου;
  - γ) Ποιο όπλο επιθυμεί να αξιοποιήσει ο ξενιτεμένος στον δρόμο του; Ποια υπόσχεση επαναλαμβάνει στη μητέρα του;
4. Θεωρείς ότι πρόκειται για ποίημα παραδοσιακό ή μοντέρνο; Βλ. και ΨΜΑ.

Χαρακτηριστικά
Παραδοσιακής
και Μοντέρνας
ποίησης

⁹ δεξιά (η): το δεξί χέρι. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.

¹⁰ Ξυδάκης, Ν. (Συνθέτης - Ερμηνευτής). Βιζυηνός, Γ. (Στικουργός) (1999). *Το αμάρτημα της μητρός μου* (CD). Lyra.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Κ.Π. Καβάφης, «Ποσειδωνιάται»

Ποσειδωνιάταις τοῖς ἐν τῷ Τυρρηρικῷ κόλπῳ τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς Ἑλλησιν οὖσιν ἐκβαρβαρῶσθαι Τυρρηνοῖς ἢ Ρωμαίοις γεγονόσι καὶ τὴν τε φωνὴν μεταβληκέναι, τὰ τε πολλὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἄγειν δὲ μίαν τινα αὐτοῖς τῶν ἑορτῶν τῶν Ἑλλήνων ἔτι καὶ νῦν, ἐν ἧ ἑσυνιόντες ἀναμνησκονται τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων τε καὶ νομίμων, ἀπολοφυράμενοι πρὸς ἀλλήλους καὶ δακρύσαντες ἀπέρχονται.

Αθήναιος

Την γλῶσσα την ελληνική οι Ποσειδωνιάται¹¹ 1
εξέχασαν τόσους αιώνας ανακατευμένοι
με Τυρρηνοῦς, και με Λατίνους, κι άλλους ξένους.
Το μόνο που τους έμενε προγονικό
ήταν μια ελληνική γιορτή, με τελετές ωραίες, 5
με λύρες και με αυλούς, με αγώνας και στεφάνους.
Κι είχαν συνήθειο προς το τέλος της γιορτής
τα παλαιά τους έθιμα να διηγούνται,
και τα ελληνικά ονόματα να ξαναλένε,
που μόλις πια τα καταλάμβαναν ολίγοι. 10
Και πάντα μελαγχολικά τελείων' η γιορτή τους.
Γιατί θυμούνταν που κι αυτοί ήσαν Έλληνες —
Ιταλιώται έναν καιρό κι αυτοί·
και τώρα πώς εξέπεσαν, πώς έγιναν,
να ζουν και να ομιλούν βαρβαρικά 15
βγαλμένοι — ω συμφορά! — απ' τον Ελληνισμό.

[1906]

Για το βιογραφικό σημείωμα του Κ.Π. Καβάφη βλ. εδώ, σ. 55.

¹¹ Αναζήτησε [ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΑ (ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΑΔΑ)], για να βρεις χρήσιμα στοιχεία σχετικά με την πόλη και να την εντοπίσεις στον χάρτη.

1. Οι Ποσειδωνιάτες ήταν ελληνικής καταγωγής κάτοικοι της Ποσειδωνίας, κοντά στο σημερινό Σαλέρνο. Είχαν φθάσει εκεί από την επίσης ελληνική αποικία της Κάτω Ιταλίας Σύβαρι.
  - α) Ποια στοιχεία φαίνεται να έχουν χάσει από την ελληνική τους ταυτότητα; Για ποιον λόγο συνέβη αυτό;
  - β) Ποια στοιχεία διατηρούν με τελετουργικό τρόπο από την προγονική τους καταγωγή;
2. Περιέγραψε την ατμόσφαιρα και την ψυχική διάθεση που επικρατεί στο ποίημα. Ποια εκφραστικά μέσα αξιοποιούνται για τον σκοπό αυτό; Σε ποια σημεία του κειμένου στηρίζεις την απάντησή σου;
3. Θυμήσου ότι τα καβαφικά ποιήματα διακρίνονται σε α. ιστορικά β. ερωτικά και γ. φιλοσοφικά. Σε ποια ή σε ποιες από τις τρεις κατηγορίες νομίζεις ότι εντάσσεται το ποίημα «Ποσειδωνιάται»; Αιτιολόγησε την απάντησή σου, χωρίς να ξεχάσεις να καταγράψεις τα σημεία του κειμένου στα οποία βασίζεσαι.
4. Το ποίημα ανήκει στην παραδοσιακή ή στη μοντέρνα ποίηση; Για την απάντησή σου λάβε υπόψη την 4η Δραστηριότητα του Κειμένου 1 και το σχετικό ΨΜΑ.

Giovanni Battista Piranesi (1778). *Πρόναος του Ιερού του Ποσειδώνα στο Paestum*.
Πηγή: artic.edu

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Σολούρ, Αϊβαλί (γκράφικ νόβελ - αποσπάσματα)

Το Αϊβαλί ή Κυδωνίες, πόλη των δυτικών ακτών της Μ. Ασίας, απέναντι από το νησί της Λέσβου, καταλήφθηκε από τον ελληνικό στρατό στις 29 Μαΐου 1919 επιτρέποντας στους Έλληνες που είχαν εκδιωχθεί κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου να επανεγκατασταθούν εκεί. Ωστόσο στις 29 Αυγούστου 1922 άρχισαν να φθάνουν στην πόλη τα πρώτα τουρκικά στρατιωτικά τμήματα. Η Μικρασιατική Καταστροφή οδήγησε τα γυναίκοπαιδα στον δρόμο της προσφυγιάς προς την Ελλάδα και τους άντρες σε τάγματα εργασίας στο εσωτερικό της Ανατολίας, τα γνωστά ως «αμελέ ταμπουρού».

Ένα ταξίδι του Σολούρ στη σύγχρονη εποχή από τη Μυτιλήνη στο Αϊβαλί γίνεται αφορμή για τη σύνθεση του γκράφικ νόβελ Αϊβαλί (αναζήτησε και δες το σύντομο βίντεο [AIVALI-SOLOUP, GRAPHIC NOVEL]). Το έργο αποτελείται από τέσσερις αυτοτελείς αφηγήσεις, εμπνευσμένες από τη συλλογή διηγημάτων Το Αϊβαλί η πατρίδα μου του Φώτη Κόντογλου ('1962), Το Νούμερο 31328 ('1931) και το Μικρασία, χαίρε ('1974) του Ηλία Βενέζη, καθώς και Τα παιδιά του πολέμου ('2005) του Τούρκου συγγραφέα Αχμέτ Γιουρουλμάζ. Πρόκειται για τέσσερις πτυχές της ίδιας ιστορίας που αλληλοσυμπληρώνονται και επιτρέπουν στον Σολούρ να συνδέσει το παρόν με το παρελθόν.

Το έργο έχει τη μορφή ενός γκράφικ νόβελ. Αναζήτησε το ΨΜΑ Γραφιστικό μυθιστόρημα, για να διαβάσεις στοιχεία σχετικά με το συγκεκριμένο είδος και τα χαρακτηριστικά του.

Γραφιστικό
μυθιστόρημα

206

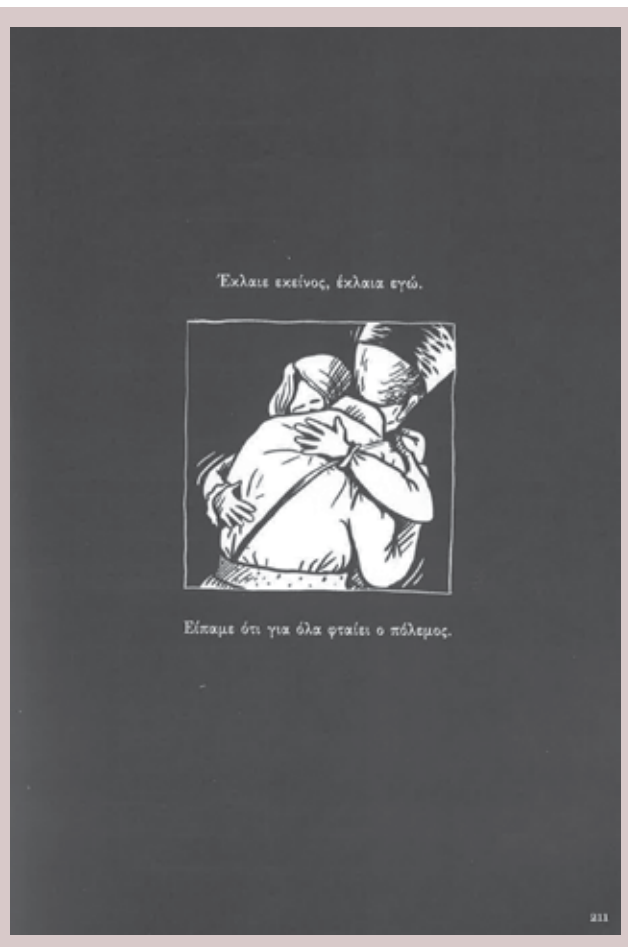
207

208

209

Ο **Soloups** (πραγματικό όνομα: **Αντώνης Νικολόπουλος**, Αθήνα 1966) είναι πολιτικός γελοιογράφος και δημιουργός κόμικς. Είναι διδάκτωρ Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας (Πανεπιστήμιο Αιγαίου) κι έχει σπουδάσει Πολιτικές Επιστήμες στην Πάντειο. Μέχρι σήμερα έχει κυκλοφορήσει 14 άλμπουμ με γελοιογραφίες και κόμικς, τη μελέτη *Τα Ελληνικά Κόμικς* (Τόπος, 2012) και το γκράφικ νόβελ *Αϊβαλί* (Κέδρος, 2014), το οποίο έχει μεταφραστεί στα γαλλικά και τα τουρκικά. Επίσης το *Αϊβαλί* έχει βραβευτεί ως «Καλύτερο κόμικς» και «Καλύτερο Σενάριο» στα Ελληνικά Βραβεία Κόμικς 2015 και έχει λάβει το «Coup de Coeur 2016» στο 17ο φεστιβάλ *Rendezvous du Carnet De Voyage* (Clermont Ferrand/France). Το 2015 πραγματοποιήθηκε στο μουσείο Μπενάκη η έκθεση «Αϊβαλί - ένα ταξίδι στο χρόνο» (Φεβρουάριος-Μάιος) - η πρώτη στην Ελλάδα μεγάλη έκθεση για βιβλίο comics που φιλοξενήθηκε σε μουσείο. Η έκθεση περιόδευσε συνολικά για πάνω από 400 μέρες σε μουσεία, γκαλερί και βιβλιοθήκες σε όλη την Ελλάδα. Ο Soloups έχει σχεδιάσει ζωντανά επί σκηνής (live drawing) συνοδευόντας μουσικές παραστάσεις.

Πηγή: βιβλιονέτ

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων: Ξενιτιά

1.
  - α) Η ιστορία εξελίσσεται στα διαδοχικά καρέ¹² του γκράφικ νόβελ. Δοκίμασε να τη μετασχηματίσεις σε ένα ενιαίο κείμενο, για να την αφηγηθείς συνοπτικά σε έναν/μία συμμαθητή/-ήτριά σου από άλλη τάξη. Μην ξεπεράσεις τις 50-60 λέξεις.
  - β) Σε ποιες λεπτομέρειες των καρέ στηρίζεις τη συνοπτική σου αφήγηση;
  - γ) Παρατήρησε προσεκτικά την εικονογράφηση. Εντόπισε τρεις τουλάχιστον λεπτομέρειες των καρέ που συμπληρώνουν το κείμενο στη διαμόρφωση της ιστορίας, του σκηνικού, των χαρακτήρων ή της πλοκής. Στη σ. 206, για παράδειγμα, η λάμπα «δείχνει» ότι η σκηνή διαδραματίζεται το βράδυ. **Βλ. και ΨΜΑ.**

2.
  - α) Ποια είναι η αφηγήτρια και ποιος είναι ο ρόλος της στην ιστορία; Σχολίασε την επιλογή της αφηγήτριας «φορώντας τα γυαλιά του συγγραφέα».
  - β) Παρατήρησε την εικονογράφηση: Χρησιμοποιούνται δύο ειδών «μπαλόνια», το κυκλικό και το τετράγωνο. Διάκρινε τη διαφορετική τους λειτουργία.
  - γ) Μετασχημάτισε μία σκηνή, για να την παρουσιάσεις στο θέατρο του σχολείου σου.

3. Σχολίασε την αρχή της ιστορίας («Σταματήσαμε κάπου. Ήταν ένα σπίτι μέτριο») σε σύνδεση με την εικόνα. Ποια είναι η εντύπωσή σου για τη ζωή των Ελλήνων στο Αϊ-βαλί, αν λάβεις υπόψη ότι η αφηγήτρια θεωρεί το σπίτι που απεικονίζεται «μέτριο»;

4.
  - α) Γιατί αλλάζει την αρχική του απόφαση να εκδικηθεί ο Τούρκος αξιωματούχος;
  - β) Σε ποιο συμπέρασμα καταλήγουν ο Τούρκος αξιωματούχος και η αφηγήτρια; Σχολίασέ το.

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας. *Σύνθεση.*

Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

¹² καρέ: εικόνες μέσα σε τετραγωνίδια.

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Πάνος Χριστοδούλου, *Ο Ναβίντ δεν ήρθε για διακοπές* (αποσπάσματα)

9η ΕΚΘΕΣΗ

«Χθες, στο σχολείο, παρακολούθησες μια διάλεξη. Μπορείς να γράψεις περιληπτικά τι καινούρια πράγματα έμαδες από αυτήν τη διάλεξη;»

Χθες, ήταν πάλι μια ωραία μέρα στο σχολείο! [...]

Να σας πω όμως από την αρχή τι έγινε. Μετά το διάλειμμα της δεύτερης ώρας, η διευθύντριά μας, η κυρία Παπαδοπούλου, μας είπε να μην πάμε στις τάξεις αλλά στην αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου. [...] Μας είπε, ακόμη, να είμαστε ήσυχοι, να μη θγάλλουμε τσιμουδιά, γιατί -είπε- θα παρακολουθήσουμε μια διάλεξη. Οι καλές κυρίες και οι καλοί κύριοι, που ήρθαν είναι δικηγόροι και κοινωνικοί λειτουργοί και είχαν πολύ σοβαρά πράγματα να μας πουν.

Η αλήθεια είναι ότι στην αρχή ανησύχησα λιγάκι. Σκέφτηκα ότι, για να έρχονται στα καλά καθούμενα δικηγόροι στο σχολείο, μάλλον δεν είναι καλό. [...]

[...] Άσε που, μέχρι χθες, δεν ήξερα τι σημαίνει [...] κοινωνικός λειτουργός.

Τώρα όμως, μετά τη χθεσινή διάλεξη, ξέρω τι είναι κοινωνικός λειτουργός και ξέρω επίσης ότι τουλάχιστον αυτοί οι δικηγόροι ήρθαν για καλό σκοπό! Γιατί αυτοί οι δικηγόροι και οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι από το Ελληνικό Συμβόλαιο για τους Πρόσφυγες (ή Ελληνικό Σύμβολο για Πρόσφυγες ή μήπως Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες;...) Τέλος πάντων, δεν θυμάμαι ακριβώς το όνομα, αλλά αυτοί είπαν, είναι από μια φιλανθρωπική οργάνωση που βοηθά τους πρόσφυγες! [...]

Οι οργανώσεις αυτές, με τους δικηγόρους τους, βοηθάνε τους πρόσφυγες όταν αδικούνται, τους βοηθάνε να πάρουν άσυλο και γενικά υπερασπίζονται τα δικαιώματά τους. Οι κοινωνικοί λειτουργοί τους βοηθούν να πάνε στον γιατρό, να γραφτούν στο σχολείο, να βρουν δουλειά και σπίτι.

Και φυσικά θα με ρωτήσετε τι είναι πρόσφυγας και τι είναι άσυλο... Αυτά όμως εγώ τα ήξερα πριν έρθουν από αυτή την οργάνωση να μας μιλήσουν. Μου τα είχε πει ο Ναβίντ, που με τη μαμά του έχουν ζητήσει άσυλο στην Ελλάδα. Η αλήθεια είναι όμως ότι δεν τα είχα καταλάβει και τέλεια. Από χθες όμως, που ήρθε αυτή η οργάνωση στο σχολείο μας, ξέρω τι είναι πρόσφυγας και τι είναι άσυλο και μπορώ να το πω και σ' εσάς περιληπτικά.

Πρόσφυγας, λοιπόν, είναι αυτός που αναγκάζεται να φύγει από τη χώρα του, γιατί εκεί τον καταπιέζουν και του στερούν τα δικαιώματά του ή τον κυνηγάνε να τον σκοτώσουν, να τον βάλουν φυλακή, να τον τιμωρήσουν, επειδή ψηφίζει διαφορετικό κόμμα ή επειδή πιστεύει σε άλλο θεό ή επειδή έχει διαφορετικό χρώμα ή επειδή είναι από άλλη φυλή, κατάγεται από κάπου αλλού, ή επειδή γενικά είναι διαφορετικός.

Αυτοί από την οργάνωση μας μίλησαν για πολλές χώρες, όπου οι άνθρωποι καταπιέζονται και αναγκάζονται να φύγουν για να σωθούν. Για παιδιά, που τα αναγκάζουν να γίνουν στρατιώτες και δεν τα αφήνουν να πάνε στο σχολείο. Για

γυναίκες, που δεν επιτρέπεται να κυκλοφορούν στον δρόμο, που τις βαράνε μόνο και μόνο επειδή είναι γυναίκες. Γενικά, για ανθρώπους, που άλλοι άνθρωποι, πιο δυνατοί, τους διώχνουν από τις δουλειές τους, τους φοβερίζουν, τους κάνουν να αφήσουν τα σπίτια τους, τους φίλους τους και να πάνε πρόσφυγες σε άλλη χώρα, γιατί, αν μείνουν στη δική τους, θα τους βασανίσουν ή ίσως θα τους σκοτώσουν.

Πρόσφυγας λοιπόν είναι και ο Ναβίντ με τη μαμά του. [...]

Πολύ ήθελα, χθες στη διάλεξη, να σηκώσει ο Ναβίντ το χέρι του και να πει ο ίδιος την ιστορία του, για να καταλάβει όλο το σχολείο τι σημαίνει να είσαι πρόσφυγας. Όμως ο Ναβίντ έμεινε με το στόμα κλειστό και παρακολουδούσε με ύφος σοβαρό. Κι όταν εγώ τον ρώτησα γιατί δεν μιλάει, μου είπε ότι δεν γουστάρει να τον λυπούνται. Κι εγώ τα είπα όλα αυτά στη μαμά μου, όταν με ρώτησε -όπως κάθε μέρα- τι έγινε στο σχολείο, κι εκείνη μου είπε ότι ο Ναβίντ είναι περήφανο παιδί κι ότι έτσι είναι όλοι οι πρόσφυγες. Δεν δέλουν και δεν πρέπει να τους λυπόμαστε. Αυτό που θέλουν είναι να τους σεβόμαστε και να καταλάβουμε ότι είμαστε πολύ τυχεροί που ζούμε σε μία ειρηνική και δημοκρατική χώρα κι έτσι δεν χρειάζεται να ξεριζωθούμε, όπως έκανε ο Ναβίντ. [...]

Όλα αυτά εγώ θα τα πω στον Αλέξανδρο, που συνέχεια λέει ότι στην Ελλάδα πρέπει να ζούνε μόνο οι Έλληνες και οι ξένοι να γυρίσουν στη χώρα τους, γιατί είναι εγκληματίες, μας παίρνουν τις δουλειές και σε λίγο θα γίνουν τόσο πολλοί που θα μας εξαφανίσουν. Θα του πω ότι εγώ δεν φοβάμαι τους ξένους και δεν φοβάμαι μη με εξαφανίσουν. Όταν έρχονται στην Ελλάδα, μαθαίνω καινούρια πράγματα από αυτούς και ιστορίες για τις χώρες τους. Μ' αρέσει να παρατηρώ πού μοιάζουμε και πού διαφέρουμε. Και θέλω να τους βοηθώ. [...] Άλλωστε όλοι, Έλληνες και ξένοι, είμαστε άνθρωποι και αξίζουμε ο ένας τον σεβασμό και την αγάπη του άλλου.

Κι ύστερα ο παππούς μου λέει ότι εμείς οι Έλληνες θα έπρεπε να ξέρουμε τώρα πια τι σημαίνει να είσαι αναγκασμένος να φύγεις από το σπίτι σου. Θα έπρεπε να καταλαβαίνουμε τους ξένους, που έρχονται στη χώρα μας και μας ζητούν βοήθεια. Άλλωστε, ο περισσότερος κόσμος αγαπάει τη χώρα του και το σπίτι του. Δεν φεύγει από εκεί χωρίς λόγο, ούτε κάνει ένα τόσο δύσκολο και επικίνδυνο ταξίδι μέχρι την Ελλάδα για πλάκα. Μάλιστα, πολλοί Έλληνες, κάποιες φορές, τα παλιά χρόνια, χρειάστηκε να φύγουν από το σπίτι τους και να πάνε σε άλλες χώρες. Άλλοι έφυγαν, επειδή ήταν φτωχοί, άλλοι, επειδή γινόταν πόλεμος, άλλοι, επειδή τους κυνηγούσαν, άλλοι, επειδή δεν ήταν ελεύθεροι.

Νά, και το 1821 [...] δεν ήμασταν ελεύθεροι. Φυσικά, δεν ζούσα εκείνο τον καιρό, για να ξέρω, όμως σίγουρα πολλοί Έλληνες θα έφυγαν αναγκαστικά από το σπίτι τους, για να γλιτώσουν την σκλαβιά. Άρα δίκαιο έχει ο παππούς μου! Θα έπρεπε πια να ξέρουμε τι σημαίνει να αφήνεις το σπίτι σου...

Ο Πάνος Χριστοδούλου γεννήθηκε το 1972 στην Αθήνα. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και Ανθρώπινα Δικαιώματα στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Έχει εργαστεί ως δημοσιογράφος στην εφημερίδα *Τα Νέα*, ήταν διευθυντής του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες και έχει συνεργαστεί με διάφορους φορείς στην Ελλάδα και στην Ευρώπη για θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σήμερα είναι διευθυντής του Δικτύου για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Πηγή: βιβλιονέτ

1. **α)** Παρατηρήστε τον τίτλο του κειμένου και σχολιάστε τον. Αν λάβετε υπόψη το θέμα της έκθεσης «Μπορείς να γράψεις περιληπτικά τι καινούρια πράγματα έμαθες από αυτήν τη διάλεξη;», θεωρείτε ότι το κείμενο του παιδιού ανταποκρίνεται στο ερώτημα του θέματος;
β) Δώστε τον δικό σας τίτλο στο κείμενο και αιτιολογήστε την επιλογή σας.
2. **α)** Ποιος είναι ο αφηγητής στο κείμενο;
β) Η επιλογή του συγκεκριμένου αφηγητή ποια αποτελέσματα επιφέρει στο ύφος του κειμένου; Εντοπίστε τρία τουλάχιστον παραδείγματα, για να στηρίξετε την απάντησή σας.
3. Πώς συνδέει ο αφηγητής το περιεχόμενο της «διάλεξης» με τον δικό του κόσμο και με πρόσωπα του στενότερου και ευρύτερου περιβάλλοντός του;
4. «αυτοί οι δικηγόροι και οι κοινωνικοί λειτουργοί είναι από το Ελληνικό Συμβόλαιο για τους Πρόσφυγες (ή Ελληνικό Σύμβολο για Πρόσφυγες ή μήπως Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες;...)»:
α) Γιατί νομίζετε ότι εντάσσει στο κείμενο ο συγγραφέας το λάθος του αφηγητή και την προσπάθειά του να το διορθώσει; Τι πετυχαίνει με τον τρόπο αυτό;
β) Ποιος είναι ο σωστός όρος της οργάνωσης στην οποία ανήκουν οι δικηγόροι και οι κοινωνικοί λειτουργοί που αναφέρονται στο κείμενο; Αναζητήστε πληροφορίες για την οργάνωση αυτή και παρουσιάστε στους/στις συμμαθητές/-ήτριές σας τρία σχετικά στοιχεία που θεωρείτε ενδιαφέροντα σε ένα ινφογράφημα.

Εσωτερικό προσφυγικής κατοικίας. Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ.
Κωδικός τεκμηρίου: L038.059

δραστηριότητες μετά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Δημοτικά τραγούδια της Ξενιτιάς

1. Ξεχωριστή κατηγορία δημοτικών τραγουδιών αποτελούν τα τραγούδια της Ξενιτιάς. Αναζήτησε το ΨΜΑ Δημοτικά τραγούδια της Ξενιτιάς, για να διαβάσεις ενδεικτικά δύο από αυτά. Στη συνέχεια να δημιουργήσεις μία ζωγραφιά ή ένα κολάζ με θέμα μια σκηνή αναχώρησης για την Ξενιτιά λαμβάνοντας υπόψη τα δύο δημοτικά τραγούδια και τα κείμενα της συστάδας.

Ιωάννου: Η πρωτεύουσα των προσφύγων

2. Στον σύνδεσμο [Σελιδοδείκτες](#) μπορείς να δεις τα χαρακτηριστικά της μικροαφήγησης. Με βάση τα κείμενα της συστάδας, να συνθέσεις μία μικροαφήγηση 100 λέξεων για τους μετανάστες ή τους πρόσφυγες. Μην ξεχάσεις να συμπεριλάβεις στην ιστορία σου μια ανατροπή.

Προδρόμου «Συνταγή πολιτική»

3. Αναζήτησε το ΨΜΑ Ιωάννου: Η πρωτεύουσα των προσφύγων, κάνε την άσκηση και διάβασε τα αντίστοιχα αποσπάσματα σε συνδυασμό με τα κείμενα της παρούσας συστάδας και ιδιαίτερα με το ποίημα του Κ.Π. Καβάφη «Ποσειδωνιάται». Ζωγράφησε στη συνέχεια μία βαλίτσα με ό,τι φέρνει ο πρόσφυγας από την πατρίδα-αφετηρία και ό,τι προσθέτει στην πατρίδα-προορισμό.

4. Αναζήτησε το ΨΜΑ Προδρόμου «Συνταγή πολιτική», για να διαβάσεις το αντίστοιχο διήγημα, το οποίο δημοσιεύτηκε στις 31.12.21 στο ηλεκτρονικό περιοδικό *Φρέαρ*. Λαμβάνοντας υπόψη και τα κείμενα της παρούσας συστάδας να δημιουργήσεις μία γκράφικ μικροαφήγηση για τη συναισθηματική φόρτιση μιας οικογένειας μεταναστών ή προσφύγων.

5. Λαμβάνοντας υπόψη τα κείμενα της συστάδας δημιουργήστε ομαδικά ένα παιχνίδι για τον 16ο στόχο βιώσιμης ανάπτυξης του ΟΗΕ (βλ. σ. 62, σημ. 3).

6. Αποφασίζετε, ως τάξη, να οργανώσετε μία εκδήλωση για τις παλιές και νέες πατρίδες. Χρησιμοποιώντας τουλάχιστον 3 φράσεις από τα κείμενα της συστάδας, δημιουργήστε την αφίσα της εκδήλωσης.

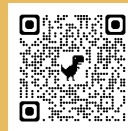

Μετανάστες από τον Πειραιά για την Αυστραλία (1960).
Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ.
Κωδικός Τεκμηρίου: DP37.11.17

7. Λαμβάνοντας υπόψη τα κείμενα της συστάδας, δημιουργήστε συνεργατικά με τη βοήθεια του κατάλληλου ψηφιακού εργαλείου (Animoto, Moviemaker, h5p.org) μία σύντομη ταινία για τους πρόσφυγες.
8. Εκ μέρους μιας αντιρατσιστικής οργάνωσης υποστήριξης των προσφύγων, δημιουργείς έναν λογαριασμό στο Instagram, αντλώντας στοιχεία και από την 4η προαναγνωστική δραστηριότητα, καθώς και από τα κείμενα της συστάδας. Φτιάξε τρεις αναρτήσεις για τον συγκεκριμένο λογαριασμό. Μην ξεχάσεις να αποφασίσεις για το όνομά του.
9. Συνθέστε μία ποιητική επιστολή «υποδοχής» μαθητών/-τριών που έρχονται στο σχολείο σας από άλλες χώρες.
10. Αναγκάζεσαι να ακολουθήσεις τον δρόμο της προσφυγιάς. Μόλις φθάνεις σε ασφαλή προορισμό, στέλνεις επιστολή σε κάποιον/-α φίλο/-η στην πατρίδα σου: περιγράφεις τα συναισθήματά σου για ό,τι έχεις αφήσει πίσω και για ό,τι βρίσκεις, καθώς και τις προσδοκίες σου για το μέλλον. Βλ. και ΨΜΑ Επιστολή.

Επιστολή

Επέκταση συστάδας:
Ξενιτιά

Δελτίο

εξόδου 1

Προσδιόρισε τη σημασιολογική διαφοροποίηση των όρων «μετανάστευση» και «προσφυγιά» και κατάγραψε τρία συναισθήματα που σου προκαλεί ο καθένας από τους δύο.

Δελτίο εξόδου
2: Ξενιτιά

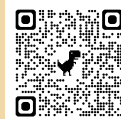
Γιάννης Μπεχράκης. 8η Διάσκεψη Κορυφής του Ισλαμικού Συνεδρίου,
Τεχεράνη (Reuters 1997)

«Ελπίζοντας πάντοτε πως κάποτε
θα σταματήσει η αλυσίδα».

Μανόλης Αναγνωστάκης

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Στην παρούσα συστάδα σου δίνεται η δυνατότητα να ασχοληθείς με το πρόβλημα της βίας και του εκφοβισμού. Στη σύγχρονη κοινωνία οι διαφορετικές εκφάνσεις του «Άλλου» στοχοποιούνται προκαλώντας απρόβλεπτα βίαιες αντιδράσεις, γεγονός που καθιστά επιτακτική ανάγκη τη διερεύνηση ποικίλων τρόπων αντιμετώπισης του φαινομένου. Καθώς οι διάφορες μορφές βίας (ρατσιστική, έμφυλη, ενδοσχολική, οπαδική, διαδικτυακή κ.ά.) κλιμακώνονται, χρειάζεται να εντατικοποιηθούν οι προσπάθειες καταστολής της και να ενισχυθεί συστηματικά η έννοια της ανεκτικότητας απέναντι στο διαφορετικό, με την προοπτική μιας αρμονικής συμβίωσης στην κοινωνία. Διαβάζεις και επεξεργάζεσαι έργα ποικίλων ειδών σχετικά με τον εκφοβισμό, στοχάζεσαι, διαλέγεσαι, προβληματίζεσαι και αναλαμβάνεις ενεργό δράση για την αντιμετώπισή του. Η θεματική αυτής της συστάδας «συνομιλεί» με άλλους άξονες των μαθημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (βλ. ΨΜΑ).

Διαθεματική
συνομιλία:
Βία

Λίστα κειμένων συστάδας

- Πατσαρός, Κ. [2014] (2023). *Το κουτί*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 70-76.
- Ηλιόπουλος, Β. (2011). «Ποια είναι η e-μάγισσα του διαδικτύου;».
Delete στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό. Αθήνα: Ε.Ψ.Υ.Π.Ε, σ. 37, 49-54.
- Μανδηλαράς, Φ. (2010). *Κάπου ν' ανήκεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 85-87.
- Angelou, Μ. [1978] (2018) «Ακόμη ανατέλλω» (Α. Ξηρογιάννη, Μτφρ.). Στο ηλεκτρονικό περιοδικό *Φρέαρ*, 27.8.2018.
Το πρωτότυπο εκδόθηκε στην ποιητική συλλογή: Angelou, Μ. (1978). *And Still I Rise: A Book of Poems*. Νέα Υόρκη: Random House.

Λέξεις – κλειδιά

αποκλεισμός, αφήγηση, βία, διάκριση, διαφορετικότητα, εκφοβισμός, ενσυναίσθηση, ημερολόγιο, θύμα, προκατάληψη, ρατσισμός, σεβασμός, στερεότυπα

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

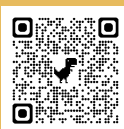
- αναλύεις τα θέματα της βίας, του διά ζώσης και διαδικτυακού εκφοβισμού, του ρατσισμού, της θυματοποίησης, της οπαδοποίησης, αλλά και της συνύπαρξης, της ενσυναίσθησης και της προσωπικής ευθύνης, «περπατώντας» στους δρόμους της λογοτεχνίας
- αξιοποιείς την εκφραστική και τη δημιουργική ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων
- κατανοείς με μεγαλύτερη άνεση το περιεχόμενο των κειμένων
- κατανοείς υφολογικούς μηχανισμούς της λογοτεχνίας
- διακρίνεις αφηγηματικές τεχνικές
- παράγεις ατομικό και ομαδικό, προφορικό, γραπτό και πολυτροπικό λόγο
- επεξεργάζεσαι και να ασκείσαι στην ημερολογιακή έκφραση και γραφή
- εξετάζεις κριτικά την κοινωνική πραγματικότητα
- διαμορφώνεις σταδιακά συνείδηση ενεργού και δημοκρατικού πολίτη, που υπερασπίζεται τα ανθρώπινα δικαιώματα.

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Μύθος ή αλήθεια:

1. Αναζητήστε το ΨΜΑ Μύθος ή αλήθεια:, για να συζητήσετε αν ισχύουν οι δηλώσεις που προβάλλονται ή αν ανήκουν στη σφαίρα του μύθου.
2. Η τάση να ανήκει κάποιος σε μία ομάδα είναι ισχυρή. Οι έφηβοι/-ες επιθυμείτε συχνά να ενταχθείτε στη «δημοφιλή ομάδα», στην «αποδεκτή ομάδα», την ομάδα των «απέξω» (των μη αποδεκτών από τους άλλους, τους μεγάλους κ.λπ.). «Διάφορα "σύμβολα", όπως αντικείμενα, ρούχα, στιλ συμπεριφοράς, ποδοσφαιρικές ομάδες, προτιμήσεις σε παιχνίδια ή άλλα ενδιαφέροντα, αποτελούν τα "διαβατήρια" ένταξης και παραμονής σε μια ομάδα. Συνάμα όμως, όταν αυτά δεν υφίστανται, αποτελούν και λόγους απόρριψης από αυτήν, καθώς και περιθωριοποίησης από τα μέλη της».¹
  - α) Καταγράψτε, χωρισμένοι/-ες σε ομάδες 3-4 μελών, τρία τουλάχιστον παραδείγματα «συμβόλων» εφηβικών ομάδων που θεωρείτε ότι ενισχύουν τον κίνδυνο αποκλεισμού και εμφάνισης φαινομένων εκφοβισμού.
  - β) Για το καθένα από τα τρία παραδείγματα παρουσιάστε ένα σύντομο σκετς που φωτίζει την πιθανότητα εκδήλωσης εκφοβιστικής συμπεριφοράς.
3. Συνήθως αντιλαμβανόμαστε μόνο την κορυφή του παγόβουνου σε σχέση με τον εκφοβισμό. «Δηλαδή το πρόβλημα είναι πολύ πιο εκτενές και σύνθετο από αυτό που φαίνεται με την πρώτη ματιά».²
  - α) Στην ολομέλεια της τάξης δημιουργήστε έναν κατάλογο με επτά συμπτώματα που δείχνουν ότι ένας/μία συμμαθητής/-τρια σας έχει υποστεί εκφοβισμό. Μπορείτε να τα αποτυπώσετε σε ένα ινφογράφημα.
  - β) Μπειτε στη θέση του/της συγκεκριμένου/-ης συμμαθητή/-τριάς σας (θύματος εκφοβισμού) και καταγράψτε σε έναν κύκλο τα συναισθήματα που θεωρείτε ότι βιώνει. Έξω από τον κύκλο καταγράψτε τα συναισθήματα που νιώθουν οι άλλοι για το θύμα.
4. Αναζήτησε το ΨΜΑ Κρυπτόλεξο: Βία. Επινόησε μία ιστορία στην οποία ένα φαινόμενο σχολικού εκφοβισμού αντιμετωπίζεται σε πρώιμο στάδιο με την ενεργοποίηση των συγκεκριμένων προϋποθέσεων.
5. Με αφετηρία τον 16ο Στόχο Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ για την Ειρήνη, τη Δικαιοσύνη και τους Ισχυρούς Θεσμούς,³ σκέφτεστε να οργανώσετε ένα Δίκτυο Αλληλεγγύης ενάντια στον Αποκλεισμό και τον Εκφοβισμό στο σχολείο σας. Τι σημαίνει ένα ανάλογο δίκτυο για εσάς; Χειρόγραφα ή με το εργαλείο e-map δημιουργήστε ομαδοσυνεργατικά έναν εννοιολογικό χάρτη με την έκφραση «Δίκτυο Αλληλεγγύης» στο κέντρο.

Κρυπτόλεξο:
Βία

¹ Βλ. Ρασιδάκη, Χ. (2015). Σχολικός εκφοβισμός - *Bullying* - Αποτελεσματικές δεξιότητες επικοινωνίας - Τρόποι αντιμετώπισης. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 17.

² Βλ. Ρασιδάκη, Χ. (2015). *ό.π.*, σ. 54-55.

³ Βλ. σ. 62, σημ. 3.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Κωνσταντίνος Πατσαρός, *Το κουτί* (απόσπασμα)

Η δασκάλα μάς έκανε αρχικά ορισμένες ερωτήσεις σχετικές με το κείμενο, συζητήσαμε για λίγα λεπτά και έπειτα ανοίξαμε τα τετράδιά μας, για να γράψουμε μια άσκηση κατανόησης. Ο Ρασίντ άρχισε να ψάχνει στην τσάντα του λίγο νευρικά.

– Μήπως έχεις δεύτερο μολύβι να μου δανείσεις, με ρώτησε αγχωμένος.

Και τι δε θα έδινά να είχα.

– Δεν έχω, αλλά πάρε το δικό μου, δε με πειράζει. Θα γράψω μετά από εσένα.

– Όχι, δε θέλω να πάρω το δικό σου, δεν είναι σωστό. Θα ρωτήσω αν έχει να μου δώσει η κυρία.

Σήκωσε το χέρι του και, όταν ήρθε η δασκάλα προς το μέρος μας, της ψιθύρισε στο αυτί. Εκείνη τον άκουσε, έριξε μια ματιά στην τσάντα, μετά στο γραφείο της, και, όταν δε βρήκε τίποτα, απευδύνηθηκε στην τάξη.

– Μήπως έχει κανείς δεύτερο μολύβι, να το δανείσει μόνο για σήμερα στον νέο μας φίλο, τον Ρασίντ;

Κανείς δε μίλησε, μόνο βλέμματα πηγαиноέρχονταν από τον έναν μαθητή στον άλλο. Απόλυτη ησυχία, όμως, στην αίθουσα. Χωρίς να χάσει την ψυχραιμία της, η δασκάλα κατευδύνηθηκε προς το κουτί και άρχισε να ψαχουλεύει.

– Εδώ μέσα υπάρχουν τόσο πολλά πράγματα, και όσο περνάει ο καιρός ολοένα και αυξάνονται. Ρίχνετε καμιά ματιά πού και πού, για να δείτε μήπως έχετε χάσει κάτι;

– Ναι, ναι, κυρία, πετάχτηκαν δυο τρία κορίτσια σχεδόν την ίδια στιγμή.

– Για παράδειγμα, αυτό το μολύβι το έχει χάσει κάποιος από εσάς; ρώτησε η δασκάλα βγάζοντας από το κουτί τον χδεσινοβραδινό φιλαράκο μου.

Χάρηκα που τον ξαναέβλεπα τόσο σύντομα, αλλά, όταν σκέφτηκα το ενδεχόμενο να πέσει πάλι στα χέρια του Στέφανου, στράβωσα το στόμα μου και του έριξα μια φοβισμένη ματιά, αναμένοντας από στιγμή σε στιγμή την αντίδρασή του. Κρίνοντας από την έκφρασή του, ο Στέφανος μάλλον αναγνώρισε το παλιό του μολύβι. Δεν είπε τίποτα όμως.

– Κανείς δε μιλάει... Πολύ ωραία. Ρασίντ, μπορείς να πάρεις αυτό το μολύβι. Σου το χαρίζω. Αν το ξύσεις λιγάκι, είμαι σίγουρη ότι θα γράφει υπέροχα, είπε η δασκάλα, και εγώ έσκασα ένα τεράστιο χαμόγελο ευτυχίας από το ένα μάγουλο μέχρι το άλλο, το οποίο δεν κράτησε πολύ, γιατί στο σημείο αυτό πετάχτηκε ο αγαπητός Στέφανος.

Σύνθημα κατά του εκφοβισμού

- Νομίζω, κυρία, ότι το μολύβι είναι δικό μου, είπε.
- Είσαι σίγουρος, Στέφανε; Και γιατί δε μιλάς τόσην ώρα;
- Δεν ήμουν πολύ σίγουρος, κυρία. Μπορώ να το δω;

Η κυρία τού το πήγε και εκείνος άρχισε να το περιεργάζεται. Ήμουν έτοιμος να εκραγώ.

- Ναι, κυρία, τώρα είμαι σίγουρος. Το μολύβι είναι δικό μου. Θα το κρατήσω.

Ήθελα να σπάσω το θρανίο από τα νεύρα μου. Και θα το έκανα, αν δεν πίστευα ότι μπορεί να το έβλεπα στον ύπνο μου να κλαιγεται, γιατί του μαύρισα το μάτι. Σήκωσα, όμως, αμέσως το χέρι μου και χωρίς να μου δώσει κανείς τον λόγο, είπα καθαρά και ελαφρώς τσαντισμένα:

- Κυρία, κι εγώ αναγνωρίζω αυτό το μολύβι. Είναι το μολύβι που μου είχαν πετάξει στο κεφάλι εκείνη τη μέρα.

- Είσαι σίγουρος, Αρίφ;

- Εκατό τοις εκατό. Από τη μέρα που ήρθε στο κεφάλι μου, το μολύβι έμεινε στο πάτωμα για δύο μέρες και μετά κάποιος το έβαλε στο κουτί με τα χαμένα. Από τότε είναι εκεί μέσα και κανείς δεν το έχει αναζητήσει.

- Μάλιστα... Εσύ λοιπόν πέταξες το μολύβι στον Αρίφ, Στέφανε; ρώτησε αμέσως η κυρία.

Ο Στέφανος έσκυψε το κεφάλι.

- Σε ρώτησα κάτι, Στέφανε. Περιμένω απάντηση.

Νεκρική σιγή στην τάξη. Όλοι κρέμονταν από τα χείλη του Στέφανου. Πώς να το κάνουμε, είκοσι εφτά παιδιά είναι πολλά για να κρέμονται από ένα ζευγάρι χείλη.

- Δικό σου είναι το μολύβι; τον ρώτησε πάλι.

- Όχι, κυρία, δεν είναι δικό μου. Λάθος έκανα. Τώρα που το ξαναβλέπω, έχει πολλές χαρακιές. Το δικό μου μολύβι δεν ήταν έτσι.

- Φέρε το μολύβι, Στέφανε. Πάρ' το, Ρασίντ. Αρκετά χάσαμε τον χρόνο μας. Εμείς θα τα ξαναπούμε αργότερα, Στέφανε. Μην κατεβείς στο διάλειμμα στο προαύλιο. Θέλω να σου μιλήσω, του είπε νευριασμένη.

Ένωσα σαν να είχα βάλει γκολ στο Ολυμπιακό στάδιο στον τελικό κυπέλλου με βολ πλανέ,⁴ τακουνάκι⁵ και ανάποδο ψαλίδι⁶ μαζί. Διαστημικά πράγματα. Το γκολ της νίκης στο τελευταίο λεπτό της παράτασης, ύστερα από 120 λεπτά κουραστικού αγώνα με έντονα και συχνά αντιαθλητικά μαρκαρίσματα. Ενώ οι θεατές απορούσαν για το θέαμα που έβλεπαν και αναρωτιόνταν από ποια γωνιά του γαλαξία κατάγομαι, ακούστηκε από τον διαιτητή το τέλος του αγώνα.

Ο Κωνσταντίνος Πατσαρός γεννήθηκε στην Αθήνα, όπου ζει και εργάζεται ως εκπαιδευτικός. Τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Παιδικού Λογοτεχνικού Βιβλίου για *Το Κουτί* (εκδ. Μεταίχμιο, 2014). Το βιβλίο του *Ο άνθρωπος φωτιά* (εκδ. Μεταίχμιο, 2017) τιμήθηκε με το βραβείο Public 2018 στην κατηγορία της εφηβικής λογοτεχνίας.

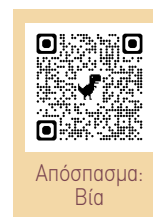
Πηγή: βιβλιονέτ

⁴ βολ πλανέ: γκολ ή σουτ που πραγματοποιείται από παίκτη που «ίπταται» στον αέρα.

⁵ τακουνάκι: το χτύπημα της μπάλας με το πίσω μέρος του παπουτσιού. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁶ ανάποδο ψαλίδι: κίνηση στο ποδόσφαιρο κατά την οποία ο παίκτης κλοτσάει την μπάλα προς την πίσω πλευρά του υψώνοντας το πόδι του και συνήθως πέφτοντας με την πλάτη στο έδαφος. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

1. **α)** Ποιο περιστατικό εκφοβισμού φαίνεται να έχει προηγηθεί με θύμα τον Αρίφ; Να το αφηγηθείς σε 40-50 λέξεις με δικά σου λόγια. Σε ποια σημεία του κειμένου στηρίζεις την απάντησή σου;
  - β)** Πώς νομίζεις ότι αισθάνθηκε ο Αρίφ μετά την επίθεση που δέχτηκε; Για την απάντησή σου συμβουλευόσου και το ΨΜΑ Απόσπασμα: Βία.
  - γ)** Πώς αισθάνεται ο Αρίφ μετά την αποκάλυψη του ενόχου; Σε ποια σημεία του κειμένου στηρίζεις την απάντησή σου; Ποια εκφραστικά μέσα αξιοποιούνται για τον σκοπό αυτό;
2. **α)** Αρίφ – Ρασίντ – Στέφανος: Παρουσιάστε τους χαρακτήρες, τον ρόλο τους στα επεισόδια εκφοβισμού, καθώς και τα γνωρίσματά τους στο κείμενο. Χωρισμένοι/-ες σε τρεις ομάδες, μία για το κάθε πρόσωπο, κατασκευάστε για τον σκοπό αυτό τρεις μικρές αφίσες.
  - β)** Ποια εκφραστικά μέσα αξιοποιεί ο συγγραφέας για τη σκιαγράφηση του σκηνικού (τόπου – χρόνου – ατμόσφαιρας – ψυχικής διάθεσης); Συμπληρώστε την απάντηση που είχατε δώσει στη δραστηριότητα 1 (γ).
3. **α)** Πώς αντιδρά η δασκάλα στη συμπεριφορά των μαθητών της; Εντόπισε στο κείμενο τα αντίστοιχα σημεία.
  - β)** Μπείτε στη θέση της: συζητήστε στην ολομέλεια πώς θα αντιδρούσατε εσείς σε ανάλογη περίπτωση. Ποια αντίδραση περιμένετε από τους/τις εκπαιδευτικούς σας σε αντίστοιχες συνθήκες;
3. **α)** Στο κείμενο χρησιμοποιείται ο διάλογος. Ποια είναι η λειτουργία του στην πορεία της πλοκής;
  - β)** Σε ποιο σημείο του κειμένου προσπαθεί ο Στέφανος να επιβραδύνει την αποκάλυψη της ενοχής του; Τι νομίζεις ότι πετυχαίνει με τον τρόπο αυτό;

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Βαγγέλης Ηλιόπουλος, «Ποια είναι η e-μάγισσα του διαδικτύου;»
(αποσπάσματα)

ΚΥΡΙΑΚΗ 10 Μαΐου

Απόψε όλο το βράδυ δεν κοιμήθηκα. Στριφογυρνούσα ιδρωμένη στο κρεβάτι μου. Είχα κλείσει υπολογιστές και κινητό. Το μυαλό μου όμως δεν μπορούσα να το κλείσω.

Σαν ταινία μού έρχονταν ξανά και ξανά τα γεγονότα της τελευταίας εβδομάδας. Παίρνω λοιπόν το μίτο⁷ και αρχίζω να πηγαίνω μέρα τη μέρα προς τα πίσω. Πρέπει να βρω ποια είναι η e-μάγισσα του διαδικτύου. Πρέπει να βρω ποια μου καταστρέφει τη ζωή μου. Ανοίγω το ημερολόγιό μου και για κάθε μέρα της περασμένης εβδομάδας διαβάζω τι έχω γράψει, τι έχω κάνει, με ποιους έχω μιλήσει. [...]

ΔΕΥΤΕΡΑ 4 Μαΐου

Φαντάζομαι ότι κανένα παιδί δε χαίρεται όταν ξεκινάει η εβδομάδα. Όλα είμαστε «δυστυχισμένα» και περιμένουμε την Παρασκευή. Αυτοί που έχουν φτιάξει τα σχολεία δεν το ξέρουν; Αλλά αυτή την εβδομάδα έχω και ένα λόγο παραπάνω να είμαι «δυστυχισμένη».

Πρωί πρωί, την ώρα που φεύγω για το σχολείο, ανοίγω τον υπολογιστή να δω τα μηνύματά μου και βρίσκω ένα παράξενο μήνυμα από κάποια που υπογράφει e-μάγισσα του διαδικτύου. Μου γράφει: «Φαντάζομαι πως δεν θέλεις όλοι να μάθουν το μυστικό σου. Αν θέλεις να μη μιλήσω, ΜΗ ΛΑΒΕΙΣ ΜΕΡΟΣ ΣΤΟ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ».

Ταραζομαι. Το μυστικό μου; Όχι κανείς δεν δέλω να μάθει για το πρόβλημα με την τριχοφυΐα στην πλάτη μου.

Όλη μέρα στο σχολείο είμαι σκεπτική. Οι φίλες μου με ρωτούν τι έχω. Τελικά το κέφι της Άντζης και η πολυλογία του Μανώλη με παρασύρουν και με κάνουν να ξεχαστώ. Σιγά που θα φοβηθώ μια άγνωστη που με απειλεί από το διαδίκτυο. Πώς μπορεί όμως αυτή να ξέρει το μυστικό μου;

- Πάω να δηλώσω συμμετοχή στο διαγωνισμό Ιστορίας. Θα έρθεις;
- Δεν το αφήνεις να κερδίσει και κανένας άλλος; με ρωτά η Άντζη.
- Όχι. Αφού η Ιστορία είναι το αγαπημένο μου μάθημα.
- Θα έρθω να δηλώσω κι εγώ! μου απαντά.

Προχωράμε κρατώντας η μια το χέρι της άλλης. Όλη μέρα ούτε που ξανασκέφτομαι την e-μάγισσα.

ΚΥΡΙΑΚΗ 3 Μαΐου

Είμαι σπίτι και δε σκοπεύω να βγω. Ο μπαμπάς κάνει δουλειές που είχε αφήσει όλη την εβδομάδα. Πλυντήριο, σκούπισμα, μαγείρεμα. Κι εγώ διαβάζω. Το μεσημέρι έρχεται η κολλητή μου, η Άντζη. Έχει να έρθει πολύ καιρό. Σαν να ήταν λίγο

Οι εικόνες του κειμένου προέρχονται από το βιβλίο του Β. Ηλιόπουλου (2011) *Delete στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό* (Αθήνα: Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.), Κεφάλαιο «Ποια είναι η e-μάγισσα του διαδικτύου;»

⁷ μίτος: (μεταφορικά) λογική σειρά που οδηγεί στην κατανόηση ή στην ερμηνεία ορισμένου, συνήθως σύνθετου, προβλήματος. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*.

απόμακρη τελευταία. Σαν θυμωμένη. Να είναι εξαιτίας του Γιώργου; Μπα, ιδέα μου θα είναι. Θέλω πολύ να μιλήσουμε. Τρώμε όλοι μαζί με τον μπαμπά και μετά κλεινόμαστε οι δυο μας στο δωμάτιό μου.

– Έχει πολύ πλάκα ο μπαμπάς σου, έτσι;

– Προσπαδεί. Νομίζω πως το κάνει, για να μη στεναχωριέμαι εγώ. Τίποτα δεν είναι εύκολο χωρίς τη μαμά. Ακόμη και για το Γιώργο που του ανέφερα, διαπιστώνω ότι δεν ξέρει τι να με συμβουλευσει.

– Καλά, δεν είσαι ούτε η πρώτη ούτε η τελευταία.

– Υπάρχουν στιγμές που ο μπαμπάς νιώθει άβολα. Να, προχθές στο δερματολόγο.

– Γιατί πήγες;

– Για την ακμή.

Δεν της λέω την αλήθεια. Είχα πάει για την τριχοφυΐα, κυρίως στην πλάτη. Έχω αρχίσει θεραπεία. [...] Όπως είναι φυσικό δεν θέλω κανείς να ξέρει. Κανείς. Ούτε οι κολλητοί μου. Φοβάμαι μην το μάθει ο Γιώργος, μην το μάθουν και τα άλλα αγόρια κι αρχίσουν οι κοροϊδίες. [...]

Η Άντζη φεύγει. Δεν κατάλαβα τι είχε. Επιμένω να πάω βόλτα μαζί της μέχρι την πλατεία. Θα βρω ευκαιρία να τη ρωτήσω.

– Μισό λεπτό να αλλάξω και να έρθω μαζί σου.

Δεν μου αρέσει το μπλουζάκι που φοράω. Ασυναίσθητα ανοίγω το συρτάρι και παίρνω ένα άλλο. Βγάζω αυτό που φοράω. Είμαι με την πλάτη γυμνή. Τρομάζω. Τη βλέπω που κοιτάει επίμονα. Δεν λέει τίποτα και έτσι δεν είμαι σίγουρη αν πρόσεξε, αν κατάλαβε το πρόβλημα που έχω και ότι ξεκίνησα θεραπεία. Προτιμώ να μη ρωτήσω. Φοράω γρήγορα το άλλο μπλουζάκι. Ακόμη κι αν έχει καταλάβει, είμαι βέβαιη πως θα σεβαστεί το γεγονός ότι δεν θέλω ούτε να το συζητήσω με κανέναν, ούτε να το μάθει κανένας.

ΚΥΡΙΑΚΗ 10 Μαΐου (συνέχεια)

Κλείνω το ημερολόγιο. Κακώς ήμουν βέβαιη! Πόσο λάθος έκανα! Τώρα που τα διάβασα και τα θυμήθηκα όλα ξανά, μόνο εκείνη ήξερε. Η Άντζη, η κολλητή μου. Νιώθω ακόμη ακόμα πιο χάλια, ακόμη κι από τότε που πήγα στο δερματολόγο και γδύθηκα μπροστά του. Σηκώνω το ακουστικό και σχηματίζω τον αριθμό της.

– Έλα ρε, τι κάνεις; Με ρωτάει.

– Εσύ! Εσύ είσαι e-μάγισσα του διαδικτύου. Όλα τα έκανες εσύ. Δε θα το φανταζόμουν ποτέ! Εσύ με αγαπούσες! Έτσι έλεγες. Γιατί να με βασανίσεις τόσο; Με πρόδωσες. Δε θα πιστέψω πια κανέναν. Έχουν δίκιο που λένε πως η καλύτερη φίλη μπορεί να γίνει ο χειρότερος εχθρός. Αυτό είσαι. Ένας αληθινός εφιάλτης.

Ουρλιάζω και κλαίω.

Από την άλλη πλευρά δεν ακούγεται τίποτα. Κλείνω το ακουστικό χωρίς να περιμένω απάντηση. Είναι για εμένα άλλος ένας αποχωρισμός. Από αυτούς που μας τσακίζουν. Από αυτούς που μας ωριμάζουν.

Κι αν ο πόλεμος συνεχιστεί; Κι αν γράφει για εμένα στο διαδικτυο; Ξέρει τόσα μυστικά μου!

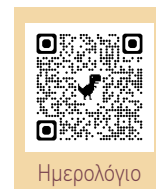
Ψάχνω και βρίσκω το τηλέφωνο της Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος. Σχηματίζω τον αριθμό. Δεν είμαι όμως σίγουρη αν δέλω να την καταγγείλω. Θέλω;

Ο **Βαγγέλης Ηλιόπουλος** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1964. Σπούδασε παιδαγωγικά και θεολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και εργάζεται στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Έχει συγγράψει πολλά λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά και εφήβους. Αρκετά από αυτά έχουν βραβευθεί και κυκλοφορούν μεταφρασμένα και στο εξωτερικό. Θεωρείται ο συγγραφέας της αποδοχής του διαφορετικού, της κατανόησης και του αλληλοσεβασμού.

Πηγή: βιβλιονέτ

1. **α)** Να αφηγηθείς την ιστορία συνοπτικά (σε 50-60 λέξεις).
β) Παρατήρησε προσεκτικά την εικονογράφηση. Σε ποια σημεία θεωρείς ότι φωτίζει περισσότερο και σε ποια ότι συμπληρώνει το κείμενο;
2. **α)** Ποια είναι η αφηγήτρια στο κείμενο;
β) Ποιους τρόπους επιλέγει, για να αποκαλύψει τον ένοχο / την ένοχη; Πώς την εξυπηρετεί το ημερολόγιο στην προσπάθειά της αυτή; Ποια χαρακτηριστικά του ημερολογίου αξιοποιεί; **Βλ. και ΨΜΑ Ημερολόγιο.**
γ) Πώς χειρίζεται τον χρόνο στη διαδικασία αποκάλυψης του ενόχου / της ένοχης;
δ) Σχολίασε τα αντίστοιχα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας.
3. Ζωγράφισε τους διαφορετικούς χαρακτήρες και κατάγραψε λέξεις-κλειδιά σε σχέση τα συναισθήματά τους. Σε παρένθεση πρόσθεσε τα αντίστοιχα σημεία του κειμένου.
4. **α)** Μετά την αποκάλυψη της ένοχης το θύμα του διαδικτυακού εκφοβισμού σκέφτεται να καλέσει τη Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος. Τι είναι αυτό που την κάνει να είναι διστακτική στην απόφασή της αυτή;
β) Υπόθεσε ότι η Άντζη μετάνιωσε για την πράξη της και γράψε το ηλεκτρονικό μήνυμα που θα έστελνε στην αφηγήτρια (Μαρία), για να τη συγχωρέσει.

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Φίλιππος Μανδηλαράς, *Κάπου ν' ανήκεις* (διασκευασμένα αποσπάσματα)

Ο Γιάννης είναι μόλις δεκαπέντε χρόνων, αλλά η ζωή του, όπως την αφηγείται ένα βράδυ στην Ανθή, είναι γεμάτη ανατροπές, που οφείλονται στην ανάγκη του να ανήκει κάπου. [...] Γραμμένο σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση, με διαρκείς παρεμβολές από την Ανθή [...] το μυθιστόρημα οδηγεί τον αναγνώστη στους μαιάνδρους της εφηβικής σκέψης [...] (από την ιστοσελίδα του εκδότη).

Θα σου πω πρώτα την ιστορία με την ομάδα.⁸

Όλα ξεκίνησαν εκείνο το Σάββατο στο ΟΑΚΑ με τον Δημήτρη και την παρέα του. Όλοι καλά παιδιά από τη Θεσσαλονίκη μαζί με μερικούς που έμεναν στην Αθήνα. Ο Σκέρης αρχηγός τους -τον άκουγαν σαν θεό.

Η ομάδα πήγε καλά -λίγο ακόμα και θα τον έπαιρνε τον αγώνα. Δεν έχει σημασία, όμως. Μετά τον αγώνα έγινε μια αναμπουμπούλα έξω από το γήπεδο, κάπου μας στρίμωξαν οι μπάτσοι,⁹ κάπου τα μπινελίκια¹⁰ που ακούγαμε από τους άλλους, κάπου η χαρά για το x, τα πήρε ο Σκέρης κι άρχισε τις ψιλές από δω κι από κει κι ακολούθησαν όλα τα καλά τα παλικάρια. Έγινε χαμός. Εγώ είχα στριμωχτεί πίσω από ένα φορτηγάκι κι έβλεπα όλη την παράνοια να εξελίσσεται μπροστά στα μάτια μου δίχως να μπορώ να προφυλαχτώ. [...] Όταν μας στρίμωξαν οι άλλοι για τα καλά κι άρχισαν οι πέτρες, έφαξα κι εγώ πέτρες να ρίξω. Σπάσαμε αυτοκίνητα, ανοίξαμε κεφάλια, άνοιξαν και τα δικά μας. Οι μπάτσοι μάς φυγάδεψαν όπως όπως στο πούλμαν [...] κι εκεί, αφού μπήκαμε όλοι μέσα, ξεκινήσαμε για την Εθνική. Τους είπα να με αφήσουν μαζί με πέντε έξι άλλους στον ηλεκτρικό και μας άφησαν. [...] Φυσικά εκεί δεν είχε πέτρες και τσαμπουκαλίκια¹¹ αλλά γαργάρες.¹² Ακούσαμε τα πάντα δίχως να βγάλουμε κουβέντα. Μετά την Ομόνοια έμεινα μόνος με έναν ακόμα που πήγαινε Μοσχάτο κι εκεί έμαθα για έναν σύνδεσμο οπαδών της ομάδας στην Καλλιθέα που μαζεύονταν κάθε Τετάρτη. Ανταλλάξαμε τηλέφωνα και του υποσχέθηκα πως θα πάω. [...]

Τετάρτη έκανα κοπάνα και πήγα στην Καλλιθέα [...]. Οι μισοί ήταν Σαλονικιοί που ζούσαν στην Αθήνα, όλοι μεγαλύτεροί μου. Με υποδέχτηκαν σαν πρίγκιπα. Οργανώθηκα.

«Που σημαίνει;»

«Που σημαίνει ότι πηγαίναμε στο γήπεδο οργανωμένοι, ότι τραγουδούσαμε συνθήματα της ομάδας, ότι θγάζαμε στιχάκια κι άλλα χαριτωμένα που ντρέπομαι να τα θυμάμαι...»

Εγώ πολύ περήφανος μέσα σ' όλο αυτό. Πρώτα απ' όλα η γοητεία του παράνομου (οι δικοί μου δεν ήξεραν τίποτα μέχρι το τέλος), μετά η δυναμική της ομάδας, η αίσθηση ότι κάπου ανήκα κι εγώ...

Ο Φίλιππος Μανδηλαράς γεννήθηκε στην Αθήνα το 1965. Ασχολείται με το παιδικό και εφηβικό βιβλίο από το 1997 ως συγγραφέας και μεταφραστής. Μεταξύ των βιβλίων του τα τρία έργα *Κάπου ν' ανήκεις*, *Γαινες*, *Ζωή σαν σασνσέρ*, αποτελούν την *Τριλογία του δρόμου* (2010-2012). Το τελευταίο βιβλίο της *Τριλογίας* έχει βραβευτεί με το Κρατικό Βραβείο Εφηβικού-Νεανικού Λογοτεχνικού Βιβλίου.

Πηγή: βιβλιονέτ

⁸ Απαλείφονται/αντικαθίστανται ονόματα ομάδων και συναφή στοιχεία (επίθετα δηλωτικά των οπαδών τους, χρώματα στολών κ.λπ.)

⁹ μπάτσοι: (υβρ.) αστυνομικός. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*.

¹⁰ μπινελίκια: κατηγορίες ή βρισιές. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*.

¹¹ τσαμπουκαλίκι: συμπεριφορά του τσαμπουκαλή, δηλαδή ανθρώπου καβατζή και προκλητικού. Βλ. τη λέξη *τσαμπουκαλής* στο *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*.

¹² γαργάρα: το/τα κάνω γαργάρα: (έκφρ.) αποφεύγω να σχολιάσω κάτι που δεν μου αρέσει, αποστομόνομαι.

1. **α)** Ποιος πρωταγωνιστεί στο Κείμενο 3; Ποιο είναι το βασικό του γνώρισμα;
- β)** Το πεζογράφημα *Κάπου ν' ανήκει* καταδικάζει την οπαδική βία ανεξαρτήτως της ομάδας όπου ανήκουν οι οπαδοί. Φαίνεται αυτό στο συγκεκριμένο απόσπασμα; Δικαιολόγησε την απάντησή σου με στοιχεία του κειμένου.
- γ)** Παρατήρησε την εικόνα που ακολουθεί. Ποια διάσταση του ποδοσφαίρου αποτυπώνεται σε αυτήν; Να τη συγκρίνεις με τη διάσταση που αποτυπώνεται στο κείμενο.

Το ποδόσφαιρο μας ενώνει

2. Στο Κείμενο 3 γίνεται λόγος για δύο επεισόδια.
  - α)** Ποια είναι αυτά;
  - β)** Γιατί είναι σημαντικά για τον πρωταγωνιστή και την εμπλοκή του στην οπαδική βία;
3. **α)** Παρατήρησε την ιδιόλεκτο¹³ του ήρωα. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της γλώσσας που χρησιμοποιεί; Μπορείς να τα δικαιολογήσεις;
- β)** Η αφήγηση της ιστορίας είναι πρωτοπρόσωπη και αναδρομική, καθώς ο ήρωας αναφέρεται στο παρελθόν του και απευθύνεται σε ένα οικείο σε αυτόν πρόσωπο. Πρόσεξε τη διαφορετική μορφοποίηση του κειμένου στην προτελευταία παράγραφο. Τι δηλώνει; Εμπεριέχει ενδείξεις ότι η στάση του ήρωα απέναντι στην οπαδική βία έχει αλλάξει;
4. **α)** Χρησιμοποίησε τη φαντασία σου, για να συνθέσεις το δικό σου τέλος στην ιστορία του αποσπάσματος.
- β)** Σε ένα σύντομο κείμενο περίπου 50 λέξεων αιτιολόγησε τις επιλογές σου.

¹³ ιδιόλεκτο και ιδιόλεκτος: η ιδιαίτερη γλώσσα που χρησιμοποιεί ένα άτομο και με επέκταση η ιδιαίτερη γλώσσα που πλάστηκε και χρησιμοποιείται από ένα περιορισμένο σύνολο ατόμων. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Μάγια Αγγέλου, «Ακόμη ανατέλλω» (Μτφρ. Ασημίνα Ξηρογιάννη)

Μπορείτε να με γράψετε στην ιστορία 1
Με τα πικρά, στρεβλά¹⁴ σας ψέματα
Μπορείτε να με σύρετε στην ίδια τη βρωμιά
Αλλά ακόμα, σαν τη σκόνη, θ' ανεβαίνω ψηλά.

Σας αναστατώνει η ευφορία μου; 5
Γιατί με περιβάλλετε με σκοτάδι;
Μήπως γιατί περπατώ σαν να κατέχω πετρελαιοπηγές
Που ξεχειλίζουν απ' το σαλόνι μου;

Ακριβώς όπως τα φεγγάρια και όπως οι ήλιοι 10
Με τη βεβαιότητα της παλίρροιας¹⁵
Ακριβώς όπως οι ελπίδες που πηγάζουν από ψηλά
Ακόμα θ' ανατέλλω.

Θέλατε να με δείτε να σπάω;
Καλυμμένο κεφάλι και χαμηλωμένα μάτια;
Ώμους που πέφτουν κάτω σαν δάκρυα 15
Αδύναμη από τις οργισμένες μου κραυγές;

Μήπως το αγέρωχό μου ανάστημα σας προσβάλλει;
Δεν σας έρχεται πολύ δύσκολο
Που γελώ σαν να έχω ορυχεία χρυσού
Σκάβοντας στην πίσω αυλή μου; 20

Μπορείτε να με πυροβολήσετε με τις λέξεις σας
Μπορείτε να με σφάξετε με τη ματιά σας
Μπορείτε να με δολοφονήσετε με το μίσος σας
Αλλά ακόμα, σαν αέρας, θα ανεβαίνω ψηλά.

Μήπως η σεξουαλικότητά μου σας ενοχλεί; 25
Εκπλήσσετε
Που χορεύω σαν να φορώ διαμάντια
Τη στιγμή που σμίγουν οι μηροί μου;

¹⁴ στρεβλός: που δεν είναι ορθός, σωστός, που είναι εσφαλμένος. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁵ παλίρροια: το φυσικό φαινόμενο κατά το οποίο η στάθμη της θάλασσας ανεβαίνει και κατεβαίνει περιοδικά, δηλαδή καθημερινά και σε ορισμένο τόπο (αντίστοιχα: πλημμυρίδα, όταν ανεβαίνει η στάθμη, και άμπωτη, όταν κατεβαίνει). [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

Πέρα από τις καλύβες της ντροπής της ιστορίας
Ανατέλλω 30
Πάνω από ένα παρελθόν που ρίζωσε στον πόνο
Ανατέλλω
Είμαι ένας μαύρος ωκεανός, κυματιστός και ανοιχτός
Εκπνέοντας γιγαντώνομαι κι αντέχω στην παλίρροια

Αφήνοντας πίσω νύχτες φόβου και τρόμου 35
Ανατέλλω
Σε ένα ηλιοβασίλεμα που είναι δαυμαστά ξάστερο
Ανατέλλω
Κουβαλώντας τα χαρίσματα που οι πρόγονοι μού κληροδότησαν
Είμαι το όνειρο και η ελπίδα του σκλάβου. 40
Ανατέλλω
Ανατέλλω
Ανατέλλω

Η [Μάγια Αγγέλου] **Maya Angelou** γεννήθηκε στο St. Louis του Μισούρι των ΗΠΑ το 1928 και πέθανε το 2014. Το πραγματικό της όνομα ήταν **Marguerite Ann Johnson**. Ωστόσο, το 1951 παντρεύτηκε τον Έλληνα ναυτικό Anastasios Angelos, το όνομα του οποίου επέλεξε να διατηρήσει, για καλλιτεχνικούς λόγους, ακόμη και μετά το διαζυγίό τους. Ήταν αфроαμερικανή συγγραφέας, ποιήτρια, θεατρική συγγραφέας, παραγωγός και σκηνοθέτης ταινιών για τον κινηματογράφο και την τηλεόραση, καθώς και πολιτική ακτιβίστρια για θέματα σχετικά με τα δικαιώματα των μαύρων. Συνεργάστηκε μεταξύ άλλων με τον Μάρτιν Λούθερ Κινγκ. Το 2000 τιμήθηκε με το Εθνικό Μετάλλιο Τεχνών του αμερικανικού National Endowment for the Arts και το 2011 ο Πρόεδρος Ομπάμα τής απένειμε το Presidential Medal of Freedom. Απήγγειλε ένα από τα ποιήματά της στην τελετή ορκωμοσίας του Αμερικανικού Προέδρου Μπιλ Κλίντον το 1993. Ζούσε στο Ουίνστον-Σέιλεμ στη Βόρεια Καρολίνα, όπου ήταν καθηγήτρια Αμερικανικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Γουέικ Φόρεστ. Συνολικά έγραψε περισσότερα από τριάντα βιβλία, ενώ τιμήθηκε με πολλά βραβεία.

Πηγή: βιβλιονέτ

Για περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να αναζητήσετε [ΜΑΓΙΑ ΑΓΓΕΛΟΥ | ΑΚΟΜΑ ΑΝΑΤΕΛΛΩ | SEMINA ΔΙΓΓΕΝΗ | PODCAST LIFO] και να ακούσετε το podcast.

Χαράλαμπος Κορωναίος. *Ήλιοι*.
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης
της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Ανατέλλω

► Διαβάστε στην ολομέλεια το ποίημα «Ακόμη ανατέλλω» και στη συνέχεια ακούστε το από την Ασημίνα Ξηρογιάννη, αφού αναζητήσετε [ΜΑΓΙΑ ΑΓΓΕΛΟΥ | ΑΚΟΜΑ ΑΝΑΤΕΛΛΩ | ΑΣΗΜΙΝΑ ΞΗΡΟΓΙΑΝΝΗ | AUDIOBOOK | ΑΝΟΙΚΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ].¹⁶ Αναζητήστε και το ΨΜΑ *Ανατέλλω* για να ακούσετε ένα τμήμα του ποιήματος. Κατόπιν γνωρίστε καλύτερα το κείμενο συζητώντας με βάση τα ακόλουθα ερωτήματα:

1. **α)** Παρατήρησε τον τίτλο του κειμένου και σχολίασέ τον. Ποια συναισθήματα σου προκαλεί;
  - β)** Ο τίτλος, συντομευμένος ή τροποποιημένος, επανέρχεται και στην πορεία του ποιήματος. Εντόπισε τα σημεία και σχολίασε τον τρόπο που λειτουργεί η επανάληψη του τίτλου.
  - γ)** Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, δοκιμάστε να δώσετε τον δικό σας τίτλο στο κείμενο αιτιολογώντας την επιλογή σας.
2. **α)** Εντόπισε τα χαρακτηριστικά, τη δράση και τα εμπόδια που συναντά το ποιητικό υποκείμενο στο κείμενο.
  - β)** Ποιες μορφές ρατσισμού και εκφοβισμού φαίνεται να έχει βιώσει;
3. Εντόπισε τρία εκφραστικά μέσα που σου κάνουν εντύπωση και σχολίασε τη λειτουργία τους στο κείμενο.
4. Αναζήτησε το ΨΜΑ *Ανατέλλω: Φως και σκοτάδι*, για να δοκιμάσεις μία ακόμη σχετική δραστηριότητα.

Ανατέλλω:
Φως και σκοτάδι

¹⁶ Αγγέλου, Μάγια (Στιχουργός), Ξηρογιάννη, Ασημίνα (Ερμηνεύτρια) (2021). «Ακόμη ανατέλλω» (audiobook). *Project Καραντίνα 2021*. Soundcloud.

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων της συστάδας**

- α)** Χωριστείτε σε ομάδες και εντοπίστε τις μορφές βίας στις οποίες αναφέρονται τα παραπάνω κείμενα. Σε ποια σημεία των κειμένων στηρίζετε τις απαντήσεις σας;

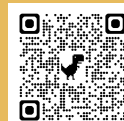
β) Μπορείτε να συμπληρώσετε τον κατάλογο που φτιάξατε, και με άλλες μορφές βίας και εκφοβισμού; Για τον σκοπό αυτό αναζητήστε [ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΕΦΗΒΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΠΟΥ ΥΠΕΣΤΗΣΑΝ BULLYING_LIFO] και διαβάστε το άρθρο.
- Ποιοι είναι οι θύτες και ποια τα αίτια της βίαιης-εκφοβιστικής τους δράσης στα κείμενα της συστάδας;
- Παρατήρησε τη δράση ή τη μη-δράση (αδράνεια) των «μαρτύρων»: Κατάγραψε τις διαφορετικές αντιδράσεις τους και συμπλήρωσε μία σελίδα ημερολογίου με τη δική σου –πραγματική ή φανταστική– αντίδραση σε ένα επεισόδιο εκφοβισμού.
- Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες:

α) Διατυπώστε πέντε τουλάχιστον ερωτήματα που σας δημιουργούνται για τον εκφοβισμό μετά την ανάγνωση των κειμένων.

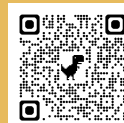
β) Πάρτε συνέντευξη -πραγματική ή φανταστική- από έναν/μία σύμβουλο σχολικής ζωής / σχολικό ψυχολόγο σχετικά με τον ενδεδειγμένο τρόπο αντίδρασης σε ενέργειες εκφοβισμού.

γ) Συντάξτε ένα άρθρο για τη σχολική ιστοσελίδα σχετικά με τους τρόπους αντιμετώπισης του εκφοβισμού στο σχολείο σας.
- Συνεργαστείτε και δημιουργήστε με το διαδικτυακό εργαλείο canva ένα ενημερωτικό-ενθαρρυντικό infoγράφημα για τις ποικίλες μορφές εκφοβισμού. Αναρτήστε το στον πίνακα ανακοινώσεων του σχολείου.
- Στείλε μία επιστολή σε ένα παιδί που εκφοβίστηκε παρουσιάζοντας τι έχει συμβεί, εκφράζοντάς του τη συμπαράστασή σου και προτείνοντάς του λύσεις. **Βλ. και ΨΜΑ.**
- Σύνθεσε ένα ποίημα αφιερωμένο σε κάποιο/-α από τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα των τεσσάρων κειμένων που προτιμάς.
- α)** Δημιούργησε ένα «Δέντρο Αγάπης» και στα κλαδιά του κόλλησε διαφορετικά φύλλα εκφράζοντας τα συναισθήματά σου για τα θετικά στοιχεία που διακρίνεις στους/στις συμμαθητές/-ήτριές σου.

β) Σύνθεσε ένα μήνυμα για τους/τις συμμαθητές/-ήτριές σου παροτρύνοντάς τους/τες να προσθέσουν τα δικά τους φύλλα στο δέντρο.
- Βάσει της 5ης προαναγνωστικής δραστηριότητας οργανώστε ένα «δίκτυο προστασίας» για θύματα εκφοβισμού στο σχολείο σας σχεδιάζοντας τη δημιουργία ενός καναλιού επικοινωνίας, στο οποίο να μπορούν να απευθύνονται. Επιλέξτε τα μέσα που σας ταιριάζουν και καταγράψτε τα πρόσωπα τα οποία χρειάζεται να συμβουλευθείτε σχετικά.
- Αποφάσισε να αντιδράσεις στα περιστατικά βίας και εκφοβισμού: σύνθεσε, για παράδειγμα, ένα διήγημα (βλ. ΨΜΑ), ζωγράφισε, σύνθεσε ένα τραγούδι, δημιούργησε μια ταινία. Στην ιστοσελίδα του σχολείου αναρτήστε τα έργα της τάξης σε ένα αφιέρωμα ενάντια στη βία και τον εκφοβισμό.

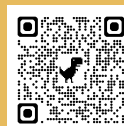
Επιστολή

Εκτενές γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων

Επέκταση συστάδας:
Βία

Δελτίο Εξόδου:
Βία

Ο κόσμος του αύριο

«Καμία έρευνα δεν μπορεί να υπερισχύσει των δεμελιωδών ελευθεριών και της αξιοπρέπειας του ατόμου».

Διακήρυξη Unesco για το Ανθρώπινο Γονιδίωμα και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα – άρθρο 10

Ο συρμός που οδηγεί στον υπεράνθρωπο: Επιστημονική περιέργεια vs. Δεοντολογία

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Στην παρούσα συστάδα σου δίνεται η δυνατότητα να ασχοληθείς με λογοτεχνήματα που αφορούν στον ρόλο της βιοηθικής,¹ της ελεύθερης σκέψης και της τεχνητής νοημοσύνης στην κοινωνία του παρόντος και του μέλλοντος. Η ραγδαία εξέλιξη στην τεχνολογία και τις βιοεπιστήμες επιτρέπει την αξιοποίηση πολλαπλών εφαρμογών που προϋποθέτουν τον έλεγχο της ανθρώπινης και της μη ανθρώπινης ζωής με τρόπους πρωτόγνωρους. Είναι απαραίτητη μια συνετή οριοθέτηση, προκειμένου να διασφαλίζονται οι θεμελιώδεις αρχές της κοινωνικής συμβίωσης, που συνδέονται με την αξιοπρέπεια και την προσωπική ελευθερία. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η τεχνητή νοημοσύνη,² είτε αξιοποιείται σε λογισμικό (π.χ. μηχανή αναζήτησης) είτε ενσωματώνεται σε κάποια μηχανή (π.χ. ρομπότ). Κατά την προσέγγιση των λογοτεχνημάτων, έχεις τη δυνατότητα να στοχαστείς, να προβληματιστείς, να διαλεχθείς εποικοδομητικά, να δημιουργήσεις και να αναλάβεις δράση σχετικά με την κοινωνία ενός όχι πολύ μακρινού μέλλοντος. Η θεματική αυτής της συστάδας «συνομιλεί» με άλλους άξονες των μαθημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (βλ. ΨΜΑ).

Διαθεματική
συνομιλία:
Βιοηθική

¹ Πρώτος χρησιμοποίησε τον όρο ο Potter van Rensselaer (1971) στο έργο του *Bioethics. Bridge to the future*. Prentice-Hall, Inc.: Νέα Υόρκη.

² Η τεχνητή νοημοσύνη αναφέρεται στην ικανότητα μιας μηχανής να αναπαράγει τις γνωστικές λειτουργίες ενός ανθρώπου, όπως είναι η μάθηση, ο σχεδιασμός και η δημιουργικότητα.

Λίστα κειμένων συστάδας

Huxley, A. [1932] (1988). *Θαυμαστός καινούργιος κόσμος* (Α. Αποστολίδης, Μτφρ.). Αθήνα: Μέδουσα, σ. 43, 59-64.

Κούκιας, Θ. (2022). *Τετράγωνα κύματα, Ιπτάμενες μέδουσες*. Αθήνα: Κέδρος, σ. 20-22, 115-117.

Bradbury, R. [1953] (2010). *Φαρενάιτ 451* (γκράφικ νόβελ) (Τ. Hamilton, Εικονογράφηση, Α. Καλοφωλιάς, Μτφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 49-52.

Ισιγκούρο, Κ. (2021). *Η Κλάρα και ο Ήλιος* (Α. Μαντόγλου, Μτφρ.). Αθήνα: Ψυχογιός, σ. 99-103.

Λέξεις – κλειδιά

βιοηθική,
γκράφικ νόβελ,
δεοντολογία,
δημοκρατία,
δικτατορία,
ρομπότ,
τεχνητή νοημοσύνη,
υπεράνθρωπος,
υποταγή

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- κατανοείς προοπτικές και κινδύνους στην πολιτική και την κοινωνία του άμεσου μέλλοντος, τον ρόλο της βιοηθικής, τις δυνατότητες και τους περιορισμούς της τεχνητής νοημοσύνης
- προσεγγίζεις το γραφιστικό μυθιστόρημα (γκράφικ νόβελ)
- αναγνωρίζεις υφολογικούς μηχανισμούς της λογοτεχνίας
- παράγεις ατομικό και ομαδικό, προφορικό, γραπτό και πολυτροπικό λόγο
- διαμορφώνεις σταδιακά συνείδηση ενεργού και δημοκρατικού πολίτη, που αντιμετωπίζει το μέλλον με ψυχραιμία και κριτική ματιά
- αντιλαμβάνεσαι τη ζωτική σημασία της λογοτεχνίας για την κατανόηση του εαυτού σου και του κόσμου
- προσεγγίζεις κείμενα υπό το πρίσμα της σύγκρισης, προκειμένου να αναγνωρίζεις διαφορετικές οπτικές σε σχέση με τα θέματα και να διακρίνεις γνωρίσματα διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών.

δραστηριότητες **πριν** από την **ανάγνωση** των **κειμένων** της **συστάδας**

Εννοιολογικός
χάρτης:
Βιοθική

1. Με την έννοια της «βιοθικής» στο κέντρο του πίνακα σκεφτείτε ο καθένας/η καθεμιά ατομικά, κατόπιν μοιραστείτε με τον/την διπλανό/-ή σας και, τέλος, καταθέστε στην ολομέλεια όσο γίνεται περισσότερα σχετικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος άνθρωπος. Αναζητήστε και το ΨΜΑ **Εννοιολογικός χάρτης: Βιοθική**. Φροντίστε να κρατήσετε προσεκτικά σημειώσεις στο τετράδιό σας.
2. Μοιραστείτε σε δύο ομάδες και εμπλακείτε σε έναν αγώνα λόγων (debate) για τα πλεονεκτήματα και τους κινδύνους που συνδέονται με την τεχνητή νοημοσύνη.

Alexander Henry (1885-1887). Στο εργαστήριο (*In the laboratory*).
Πηγή: metmuseum.org

δραστηριότητες κατά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. Πριν από την ανάγνωση των κειμένων παρατηρήστε τους τίτλους: Ποιες προσδοκίες σας δημιουργούν; Έχετε διαβάσει κάποιο από τα έργα;
2. Στη συνέχεια διαβάστε στην ολομέλεια τα κείμενα.
3. Αμέσως μετά την ανάγνυσή τους, συζητήστε τα συναισθήματα και τις πρώτες εντυπώσεις που σας προκάλεσαν. Σας άρεσαν; Αν ναι, για ποιον ή για ποιους λόγους;

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Άλντους Χάξλεϋ, Θαυμαστός καινούργιος κόσμος (αποσπάσματα) (Μτφρ. Ανδρέας Αποστολίδης)

Ο Διευθυντής σήκωσε το χέρι του, το ύφος του σοβάρησε. «Η Διαδικασία Μπουκανόφσκι αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες της κοινωνικής σταθερότητας!»

Τυποποιημένοι άνδρες και γυναίκες, φουρνιές ομοιόμορφων ανθρώπων. Ένα ολόκληρο μικρό εργοστάσιο επανδρώνεται με τα παράγωγα ενός ωαρίου.

«Ενενήντα έξι δίδυμοι να δουλεύουν ενενήντα έξι πανομοιότυπες μηχανές!» Η φωνή του παλλόταν από ενθουσιασμό. «Ξέρεις πού βρίσκεσαι, για πρώτη φορά στην ιστορία». Μνημόνευσε το παγκόσμιο σύνθημα «Κοινότητας, Ταυτότητας, Σταθερότητας». Σπουδαία φράση. «Αν μπορούσαμε να εφαρμόσουμε διαρκώς τη Διαδικασία Μπουκανόφσκι, το όλο πρόβλημα θα είχε λυθεί.

Θα είχε λυθεί με τυποποιημένους Γάμμα, πανομοιότυπους Δέλτα και ομοιόμορφους Έψιλον. Εκατομμύρια αυθεντικών διδύμων. Η αρχή της μαζικής παραγωγής εφαρμοσμένη, επιτέλους, στη βιολογία.» [...]

Ο Διευθυντής και οι σπουδαστές του μπήκαν στο κοντινότερο ασανσέρ και βγήκαν στον 5ο όροφο.

ΒΡΕΦΟΚΟΜΕΙΟ

ΑΙΘΟΥΣΑ ΝΕΟΠΑΒΛΟΦΙΑΝΟΥ³ ΠΡΟΚΑΘΟΡΙΣΜΟΥ ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΤΙΚΩΝ

Ο Διευθυντής άνοιξε την πόρτα. Πέρασαν σε μια μεγάλη γυμνή αίθουσα, φωτεινή και ηλιόλουστη [...]. Έξι νοσοκόμες ντυμένες, σύμφωνα με τον κανονισμό, με στολές από συνθετικό μετάξι, με τα μαλλιά τους κομμένα κάτω από άσπρα κασκέτα, τοποθετούσαν στο πάτωμα, σε σειρά, βάζα με τριαντάφυλλα. [...]

Με την εμφάνιση του Διευθυντή οι νοσοκόμες δορυβήθηκαν.

«Βγάλτε τα βιβλία», είπε κοφτά.

Οι νοσοκόμες υπάκουσαν σιωπηλά. Τα άνοιξαν ανάμεσα στα βάζα με τα τριαντάφυλλα. Ήταν όλο έγχρωμες εικόνες από ζώα, ψάρια ή πτηνά.

► Αναζητήστε το ΨΜΑ Εισαγωγικό σημείωμα: Θαυμαστός καινούργιος κόσμος, για να διαβάσετε κάποια στοιχεία σχετικά με τον Θαυμαστό καινούργιο κόσμο του Α. Χάξλεϋ.

Εισαγωγικό σημείωμα: Θαυμαστός καινούργιος κόσμος

³ Ο Ιβάν Πετρόβιτς Παβλόφ (1849-1936), Ρώσος φυσιολόγος και γιατρός, τιμήθηκε με το Νόμπελ Ιατρικής το 1904. Είναι κυρίως γνωστός για το πείραμά του σε σχέση με τα εξαρτημένα αντανακλαστικά. Παρατήρησε ότι τα σκυλιά στα οποία πειραματιζόταν, εμφάνιζαν τις ίδιες αντιδράσεις σε ερεθίσματα που είχαν συνδέσει με ενστικτώδεις ανάγκες τους, ακόμη κι αν δεν ικανοποιούνταν τελικά οι ανάγκες αυτές.

«Τώρα φέρτε τα παιδιά».

Βγήκαν από την αίθουσα βιαστικά κι επέστρεψαν σ' ένα-δυο λεπτά, σπρώχνοντας κάτι σαν τραπεζάκια για σερβίρισμα, όπου στο καθένα από τα τέσσερα ράφια τους υπήρχε και ένα μωρό οκτώ μηνών. Όλα έμοιαζαν (προφανώς ανήκαν στην ίδια ομάδα Μπουκανόφσκι) και ήταν ντυμένα χακί (άρα ανήκαν στην κατηγορία Δέλτα).

«Βάλτε τα στο πάτωμα».

Ξεφόρτωσαν τα μωρά.

«Γυρίστε τα, ώστε να βλέπουν τα λουλούδια και τα βιβλία».

Αμέσως σιώπησαν, κι άρχισαν να μπουσουλάνε προς τα στιλπνά⁴ χρώματα και τις φανταχτερές εικόνες στο λευκό χαρτί. [...] Από τα μωρά στο πάτωμα ακούγονταν μικρές κραυγές ενδουσιασμού, γουργουρίσματα και τιτιβίσματα ικανοποίησης.

Ο Διευθυντής έτριψε τα χέρια του. «Υπέροχα [...]».

Τα πιο κινητικά μωρά είχαν φθάσει το στόχο τους. Με τα χεράκια τους άγγιζαν αβέβαια τα μεταμορφωμένα πέταλα των τριαντάφυλλων που τα τραβούσαν και τις φωτισμένες εικόνες που τις τσαλάκωναν. Ο Διευθυντής περίμενε μέχρι

να είναι όλα απασχολημένα. Ύστερα είπε: «Παρακολουθήστε προσεκτικά». Σήκωσε το χέρι του για να δώσει το σήμα.

Η Προϊσταμένη, που στεκόταν δίπλα από ένα ταμπλό με διακόπτες στην απέναντι άκρη της αίθουσας, κατέβασε έναν μικρό μοχλό.

Ακούστηκε μια βίαιη έκρηξη. Μια σειρήνα αντήχησε, όλο και πιο διαπεραστική. Κουδούνια συναγερμού χτυπούσαν τρελά.

Τα μωρά άρχισαν να τσιρίζουν. Τα πρόσωπά τους κυριεύτηκαν από τρόμο.

«Και τώρα», φώναξε δυνατά ο Διευθυντής (διότι ο θόρυβος ήταν εκκωφαντικός), «προχωράμε το μάθημα μ' ένα ελαφρό ηλεκτροσόκ».

Έκανε νεύμα και η Προϊσταμένη κατέβασε έναν δεύτερο μοχλό. Τα ουρλιαχτά των μωρών άλλαξαν τόνο. Είχαν κάτι σπαρακτικό, σχεδόν παρανοϊκό, όπως τα μικρά κορμιά τους συστρέφονταν και κοκάλωναν. Τα άκρα τους τέντωναν, σαν να είχαν αγγίξει ηλεκτροφόρο σύρμα.

«Μπορούμε να ηλεκτροδοτήσουμε ολόκληρο το τμήμα του πατώματος», εξήγησε ο Διευθυντής. «Αρκετά όμως».

Οι εκρήξεις σταμάτησαν, το κουδούνισμα και η σειρήνα έσβησαν σταδιακά. Τα μέλη των μωρών χαλάρωσαν, που έκλαιγαν πλέον με τον συνηθισμένο τρόπο που τους υποβάλλει ένας καθημερινός φόβος.

«Προσφέρετε τους ξανά τα λουλούδια και τα βιβλία».

Οι νοσοκόμες υπάκουσαν. Με τη θέα των τριαντάφυλλων και των παιδικών πολύχρωμων εικόνων, το κλάμα και ο τρόμος τους μεγάλωσε.

Εικόνα της τεχνητής νοημοσύνης που δημιουργήθηκε από την τεχνητή νοημοσύνη. Πηγή: wikimedia commons

⁴ στιλπνός: λείος και λαμπερός, γυαλιστερός. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

«Κοιτάξτε», είπε θριαμβευτικά ο Διευθυντής, «κοιτάξτε».

Τα βιβλία και οι εκκωφαντικοί ήχοι, τα λουλούδια και τα ηλεκτροσόκ είχαν ήδη συνδεθεί στο ανήλικο μυαλό τους. Ύστερα από διακόσιες επαναλήψεις του ίδιου μαθήματος, η σύνδεσή τους θα ήταν πλέον τελεσίδικη, οριστική. Ό,τι ενώνει στο μυαλό του ο άνθρωπος η φύση δεν μπορεί να χωρίσει.

«Θα μεγαλώσουν με ό,τι οι ψυχολόγοι ονομάζουν “ενστικτώδες” μίσος για τα βιβλία και τα λουλούδια. Με αντανakλαστικά τελεσίδικα προκαθορισμένα. Θα κρατηθούν μακριά από βιβλία και φυτά». Ο Διευθυντής στράφηκε στις νοσοκόμες. «Πάρτε τα».

Κλαίγοντας ακόμα, τα χακί μωρά φορτώθηκαν ανά τέσσερα στα καρότσια τους, αφήνοντας πίσω μια ξινή μυρουδιά γάλατος και, επιτέλους, λίγη ησυχία.

Ένας από τους σπουδαστές σήκωσε το χέρι του. Αν και καταλάβαινε το γιατί τα μέλη των κατωτέρων τάξεων δεν έπρεπε να χάνουν τον πολύτιμο χρόνο τους διαβάζοντας βιβλία, και ότι πάντα υπήρχε ο κίνδυνος να διαβάσουν κάτι που θα απορρύνιμιζε τα εξηρημένα αντανakλαστικά τους... όμως, δεν μπορούσε ν' αντιληφθεί τι το κακό έτρεχε με τα λουλούδια. Γιατί να μπει κανείς στον κόπο να δημιουργήσει στους Δέλτα έναν ψυχικό κόσμο στον οποίο δεν θα έχει θέση η αγάπη προς τα λουλούδια;

Ο Διευθυντής τού εξήγησε υπομονετικά. [...]

Τα άγρια τριαντάφυλλα και τα τοπία έχουν ένα μεγάλο ελάττωμα: προσφέρονται δωρεάν. Η φυσιολατρεία δεν απασχολεί εργοστάσια. Αποφασίστηκε λοιπόν να καταργηθεί από τις κατώτερες τάξεις η αγάπη προς τη φύση. [...]

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Θοδωρής Κούικας, *Τετράγωνα κύματα, Ιπτάμενες μέδουσες* (αποσπάσματα)

Έχουν περάσει περίπου είκοσι χρόνια από τον πόλεμο. Το 2042 ο κόσμος χωρίστηκε σε δύο στρατόπεδα. Σε εκείνους που υποστήριζαν ότι η φυσική υπόσταση του ανθρώπου θα έπρεπε να διαφοροποιείται από την ηλεκτρονική και σε εκείνους που ήθελαν να πάνε ένα βήμα παρακάτω, στην περιβόητη Ένωση. Οι αμφισβητίες, ή αλλιώς δικτυομάχοι, θεωρούσαν ότι το διαδίκτυο είχε πάψει να είναι δημοκρατικό και κατηγορούσαν τις κυβερνήσεις ότι επιδίωκαν να καθορίζουν τον τρόπο ζωής των πολιτών με βάση την ηλεκτρονική τους συμπεριφορά και τα ψηφιακά τους ίχνη. Από την άλλη οι μοντερνιστές, ή αλλιώς δικτυολάτρες, επιδίωκαν ενός είδους μόνιμη συγχώνευση του ανθρώπου με τις ροές δεδομένων, με απώτερο σκοπό τη μετάβαση σε μια νέα κατάσταση επαυξημένης πραγματικότητας. Στην προσπάθειά τους να φτιάξουν ένα καλύτερο διαδίκτυο, οι άνθρωποι έχασαν τον προσανατολισμό τους και από δημιουργοί κατέληξαν μικροκυκλώματα του συστήματος.

Ο [Αλντους Χάξλεϋ] Aldous Leonard Huxley γεννήθηκε στις 26 Ιουλίου 1894 στο Γκόνταλμινγκ του Σάρεϋ στην Αγγλία. Ανήκε σε οικογένεια επιστημόνων και μεγάλων ταλέντων. Σπούδασε στο Ήτον και το Μπάλιολ. Πριν αποσιωθεί ολοκληρωτικά στο συγγραφικό έργο, εργάστηκε ως δημοσιογράφος και κριτικός δραματικών έργων. Ο πατέρας του ήταν διευθυντής και εκδότης της *Κόρχιλ-Μάγκαζιν*. Πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του '20 στην Ιταλία. Το 1937 έφυγε από την Ευρώπη, για να ζήσει στην Καλιφόρνια. Επισκέφθηκε πολλές χώρες. Πέθανε στην Καλιφόρνια στις 22 Νοεμβρίου του 1963. Παρουσιάστηκε στα γράμματα με δύο ποιητικές συλλογές, αλλά αργότερα στράφηκε στο μυθιστόρημα και στο δοκίμιο. Το έργο του *Θαυμαστός καινούργιος κόσμος* εκδόθηκε το 1932.

Πηγή: βιβλιονέτ

Έτσι τουλάχιστον περιγράφουν τις συνθήκες τα βιβλία της Ιστορίας. Ο πατέρας υποστηρίζει ότι η κατάσταση ήταν πολύ χειρότερη από εκείνη που αναφέρεται στα βιβλία. Ότι το ίντερνετ είχε μετατραπεί σε μέσο χειραγώγησης των πολιτών, ότι η ελεύθερη βούληση είχε θυσιαστεί έναντι της εξασφάλισης προνομίων, ότι όλοι παρακολουθούνταν συστηματικά, ότι η αστυνομία ερχόταν στο κατώφλι του σπιτιού σου αν πληκτρολογούσες «ύποπτες» λέξεις, ότι τα δακτυλικά αποτυπώματα και οι φωτογραφίες κατέληγαν από το προσωπικό σου κινητό στην Ασφάλεια χωρίς τη συναίνεσή σου, ότι γίνονταν συλλήψεις αντιφρονούντων με καταδότη τις μηχανές αναζήτησης, ότι είχε καταλυθεί η δημοκρατία. Οι ψηφιακοί δικτάτορες είχαν οργανώσει το πιο αδύρικο πραξικόπημα του κόσμου και οι πολίτες τούς ακολούθησαν με μεγάλη προθυμία, αφού τους είχαν χαρίσει προηγουμένως τα πάντα. [...]

Ο **Θοδωρής Κούκιας** γεννήθηκε και μεγάλωσε στα Ιωάννινα. Σπούδασε λογιστική και απέκτησε μεταπτυχιακό δίπλωμα στη διοικητική επιστήμη στην Αγγλία. Συνέχισε τις σπουδές του στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο αποφοιτώντας από τη σχολή Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας. Έχει διατελέσει τραπεζικός υπάλληλος και υπήρξε εργαστηριακός συνεργάτης του ΤΕΙ Ηπείρου, καθώς και σύμβουλος νεανικής επιχειρηματικότητας. Τα τελευταία χρόνια εργάζεται ως μόνιμος εκπαιδευτικός στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Έχει τιμηθεί δύο φορές με το βραβείο Αριστείας και Καινοτομίας στην εκπαίδευση από το Υπουργείο Παιδείας.

Πηγή: βιβλιονέτ

[Κάποια παιδιά μεταφέρονται από τους Δικτυομάχους στους Δικτυολάτρεις και τους υποδέχεται στο γραφείο της η Διευθύντρια της Ακαδημίας Νέας Αγωγής Άλι Μάλθα. Μετά την πρώτη γνωριμία είναι απαραίτητο να τους δώσει τα νέα τους ονόματα.]

Η Μάλθα χαμογελάει.

«Άργο, ονόματα παρακαλώ!» λέει και κατευθύνεται προς τον πίνακα με τις ακίδες.⁵

Μόλις ακούγεται η εντολή, οι μεταλλικές ακίδες φωτίζονται και αρχίζουν να χοροπηδάνε πάνω στον πίνακα σαν τα κύματα της θάλασσας. Ύστερα από λίγο ένα απροσδιόριστο πρόσωπο, κάτι σαν γιγάντια μάσκα από παράλληλα μεταλλικά αγκάδια, εμφανίζεται μπροστά μας. Μένουμε με το στόμα ανοιχτό. Το δέαμα μοιάζει να είναι απευθείας βγαλμένο από κάποιον παιδικό εφιάλτη.

«Ο Άργος θα σας προτείνει τα ονόματα με τα οποία θα γίνετε γνωστοί στη Νέα Κοινωνία. Βασική παράμετρος να είναι απαλλαγμένα από το δρασηκευτικό, ή οποιοδήποτε ιδεολογικό, φορτίο του παλιού κόσμου. Σε περίπτωση που δεν είστε ικανοποιημένοι από την επιλογή, μπορείτε να ζητήσετε επαναπροσδιορισμό. Ωστόσο, κάθε αλλαγή ισοδυναμεί με ποινή δέκα μονάδων. Παρακαλώ», κάνει νόημα [...] [στον Βαγγέλη να σταθεί μπροστά από το αγκάδινο πρόσωπο.]

«Άγγελ», έρχεται η σειρά του Βαγγέλη.

«Μάγκα μου, δεν παίζει αυτό!» ξενερώνει αμέσως.

«Επαναπροσδιορισμός ονόματος. Ποινή: Δέκα πόντοι».

Το τατουάζ στο χέρι του φωτίζεται εκ νέου.

«Ελις», επανέρχεται ο Άργος.

Το πρόσωπο με τα παλλόμενα αγκάδια δεν χαμογελάει όπως τις προηγούμενες φορές. Προσπαθώ να καταλάβω αν το δίκτυό τους είναι ικανό να αντιλαμβάνεται ή και να εκφράζει συναισθήματα. [...]

«Ελις! Σαν το νησί των μεταναστών στη Νέα Υόρκη. Μετανάστες κι εμείς. Pas mal!»,⁶ λέει ο Βαγγέλης και κάνει τάχα πως υποκλίνεται βγάζοντας το αόρατο καπέλο του μπροστά από τις ακίδες.

⁵ ακίδα: αιχμηρή άκρη μεταλλικών αντικειμένων, μεταλλική μύτη. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.

⁶ Pas mal!: (γαλ.) όχι άσχημα, καλά, εντάξει.

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Ρέυ Μπράντμπερ, Φαρενάιτ 451
(γκράφικ νόβελ – αποσπάσματα)
(Μτφρ. Αλέξης Καλοφωλιάς)

► Αναζητήστε το ΨΜΑ Εισαγωγικό σημείωμα: Φαρενάιτ 451, για να διαβάσετε κάποια στοιχεία για το βιβλίο.

Εισαγωγικό
σημείωμα:
Φαρενάιτ 451

ΣΤΟ ΔΙΠΛΑΝΟ ΣΠΙΤΙ ΕΜΕΝΕ ΕΝΑ ΚΟΡΙΤΣΙ ΝΟΜΙΣΩ ΟΤΙ ΤΩΡΑ ΠΑΒΙ, ΤΕΘΑΝΕ. ΗΤΑΝ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ... ΠΩΣ ΣΥΝΕΒΗ;

ΕΝΘΟΥΣ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΜΑΚΚΕΛΕΑΝ; ΕΧΟΥΜΕ ΘΑΚΕΑΘ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΗΣ. ΤΟΥΣ ΕΧΑΜΕ ΥΠΟ ΣΤΕΝΗ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ. ΠΟΛΛΕΣ ΦΟΡΕΣ, Η ΚΑΡΔΙΟΜΙΚΡΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΠΑΙΖΟΥΝ ΠΑΡΑΣΕΝΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ.

ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙΣ ΝΑ ΑΠΑΛΛΑΓΕΙΣ ΑΠΟ ΟΛΑ ΤΑ ΣΑΠΙΑ ΜΗΛΑ ΜΕΣΑ ΣΕ ΛΙΓΑ ΧΡΟΝΙΑ. ΑΥΤΟ ΤΟ ΚΟΡΙΤΣΙ ΗΤΑΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΒΟΜΒΑ. ΔΕΝ ΘΕΛΕ ΝΑ ΖΕΡΕΙ ΠΩΣ ΓΙΝΟΝΤΑΝ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ, ΑΛΛΑ ΓΙΑΤΙ, ΟΤΑΝ ΡΩΤΑΣ ΠΟΛΛΑ ΓΙΑΤΙ, ΚΑΤΑΛΗΓΕΙΣ ΔΥΣΤΥΧΙΣΜΕΝΟΣ.

ΤΟ ΚΑΗΜΕΝΟ ΤΟ ΚΟΡΙΤΣΙ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΠΟΥ ΤΕΘΑΝΕ.

ΝΑΙ, ΤΕΘΑΝΕ.

ΜΟΝΤΑΓΚ, ΜΗΝ ΣΕΧΝΑΣ ΟΤΙ ΕΜΕΙΣ ΕΙΜΑΣΤΕ ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΔΙΝΟΥΝ ΤΗΝ ΕΥΤΥΧΙΑ. ΣΤΕΚΟΜΑΣΤΕ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΟΙ ΣΕ ΜΙΑ ΜΙΚΡΗ ΠΑΡΑΡΡΟΙΑ ΑΠΟ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΠΟΥ ΘΕΛΟΥΝ ΝΑ ΚΑΝΟΥΝ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ ΔΥΣΤΥΧΙΣΜΕΝΟΥΣ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΑΝΤΙΚΡΟΝΟΜΕΝΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΑΙ ΣΚΕΥΕΙΣ.

ΚΑΙ ΠΑΡ' ΟΛΑ ΑΥΤΑ, ΕΛΕΓΑ ΣΥΝΕΚΕΙΑ ΣΤΟΝ ΕΛΥΤΟ ΜΟΥ ΠΩΣ ΔΕΝ ΕΙΜΑΙ ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΟΣ. ΔΕΝ ΕΙΜΑΙ ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΟΣ.

ΛΥΤΑΜΑΙ, ΔΕΝ ΉΣΕΡΑ ΤΙ ΕΚΑΝΑ. ΑΛΛΑ ΤΩΡΑ ΜΟΥ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΟΤΙ ΕΙΜΑΣΤΕ ΣΥΝΕΝΟΧΟΙ.

Η ΜΙΑΝΤΡΕΝΤ ΑΡΤΙΣΤΕ ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΚΑΙ ΕΓΓΡΕΣΕ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΠΟΤΕΡΡΩΤΗ ΤΗΣ ΚΟΥΖΙΝΑΣ.

ΟΧΙ, ΜΙΑΙ...

ΟΧΙ! ΠΕΡΙΜΕΝΕ!

ΚΑΙ ΚΑΤΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ. ΚΑΒΕ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΗΣ, ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΚΑΡΙΕΡΑ ΤΟΥ, ΜΠΛΙΝΕΙ ΣΤΟΝ ΠΕΡΑΣΜΟ. ΑΝΑΡΤΩΤΑΙ: «ΤΙ ΝΑ ΛΕΝΕ ΑΡΑΓΕ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ!»

ΛΟΙΠΟΝ, ΤΙΣΤΕΥΕ ΜΕ, ΜΟΝΤΑΓΚ, ΑΝΑΓΚΑΣΤΗΚΑ ΝΑ ΔΙΑΒΑΣΩ ΜΕΡΙΚΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΟΥ ΓΙΑ ΝΑ ΜΑΘΩ ΤΙ ΕΛΕΓΑΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΙΣΤΩΣΑ ΟΤΙ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΔΕΝ ΛΕΝΕ ΑΠΟΛΥΤΟΣ ΤΙΠΟΤΑ!

ΕΝΑ ΘΥΣΙΚΟ ΣΦΑΛΜΑ.

ΑΔΗΝΟΥΜΕ ΤΟΝ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΗ ΝΑ ΚΡΑΤΗΣΕΙ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΕΙΚΟΣΙ ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΩΡΕΣ. ΑΝ ΔΕΝ ΤΑ ΕΧΕΙ ΚΑΦΕΙ ΜΕΧΡΙ ΤΟΤΕ, ΑΠΑΓΩ ΕΡΧΟΜΑΣΤΕ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΙΜΕ ΕΜΕΙΣ Γ' ΑΥΤΟΝ.

ΚΑΙ ΤΟΤΕ, ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΕΑΝ ΚΑΤΙΟΙΣ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΗΣ, ΤΥΧΑΙΑ, ΧΩΡΙΣ ΚΑΚΟ ΣΚΟΠΟ, ΠΑΡΕΙ ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΖΙ ΤΟΥ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ;

ΑΚΟΥΣΕΣ ΤΟΝ ΜΠΙΤΤΙ;

ΕΧΕΙ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ. Η ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΠΑΝ!

Ο [Ρέυ Μπράντμπερυ] Ray Bradbury (1920-2012) είναι ένας από τους δημοφιλέστερους συγγραφείς της σύγχρονης αμερικανικής λογοτεχνίας. Συνέθεσε μυθιστορήματα, δοκίμια, θεατρικά έργα, σενάρια για τον κινηματογράφο και την τηλεόραση και πολλές συλλογές διηγημάτων. Στα γνωστότερα έργα του συγκαταλέγονται τα: *Φαρενάιτ 451*, *Τα χρονικά του Άρη*, *The October Country*, *The Illustrated Man* (Ο εικονογραφημένος άνθρωπος), *Dandelion Wine* (Κρασί από πικραλίδα), *Something Wicked this Way Comes* (Κάτι κολασμένο έρχεται προς τα δω) κ.ά. Διασκεύασε 65 ιστορίες του για την τηλεοπτική εκπομπή "The Ray Bradbury Theatre" και κέρδισε βραβείο Emmy για το σενάριο της τηλεοπτικής ταινίας *The Halloween*. Το 2000 τιμήθηκε με μετάλλιο από το Εθνικό Ίδρυμα Βιβλίου της Αμερικής για την εξέχουσα συνεισφορά του στην αμερικανική λογοτεχνία. Πέθανε στο Λος Άντζελες σε ηλικία 91 ετών, στις 5 Ιουνίου 2012.

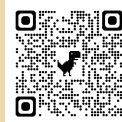
Πηγή: βιβλιονέτ

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Καζούο Ισιγκούρο, *Η Κλάρα και ο Ήλιος* (αποσπάσματα) (Μτφρ. Αργυρώ Μαντόγλου)

► Αναζητήστε το ΨΜΑ
Εισαγωγικό σημείωμα:
Η Κλάρα και ο Ήλιος,
για να διαβάσετε κάποια
στοιχεία για το έργο.

Εισαγωγικό
σημείωμα:
Η Κλάρα
και ο Ήλιος

«Λοιπόν, ακούστε όλοι σας», φώναξε η Τζόσι. «Θέλω να σας συστήσω την Κλάρα. Από δω η Κλάρα!»

Μου έκανε νόημα να πλησιάσω και καθώς προχωρούσα, όλα τα μάτια είχαν στραφεί πάνω μου. [...]

«Γεια σου, Τζόσι!» Το αγόρι που το έλεγαν Ντάι -εκείνο που καθόταν στον καναπέ με το πόδι του απλωμένο πάνω στα μαξιλάρια- φώναξε από το πίσω μέρος του δωματίου. «Ει, Τζόσι, αυτή είναι η καινούργια σου ΤΦ; Πες της να έρδει εδώ πέρα.»

«Πήγαινε, Κλάρα», είπε η Τζόσι. «Πήγαινε να χαιρετήσεις τα παιδιά.»

Δε μετακινήθηκα αμέσως, επειδή ξαφνιάστηκα από τον τόνο της φωνής της Τζόσι. Ήταν σαν τη φωνή που χρησιμοποιούσε μερικές φορές όταν απευθυνόταν στη Μελάνια την Οικονόμο, αλλά δεν έμοιαζε με καμία από τις άλλες φωνές με τις οποίες μου είχε απευθυνθεί μέχρι τότε.

«Τι συμβαίνει μ' αυτήν;» Ο Ντάι σηκώθηκε από τον καναπέ. «Δε δέχεται εντολές;»

Η Τζόσι με κοίταζε αυστηρά, κι έτσι άρχισα να προχωράω προς το μέρος των αγοριών στον καναπέ. Ο Ντάι όμως, που ήταν ψηλότερος απ' όλους στο δωμάτιο, πέρασε γρήγορα ανάμεσα από τους άλλους καλεσμένους και ενώ βρισκόμουν στα μισά της διαδρομής μέχρι τον καναπέ, με άρπαξε από τους δυο αγκώνες και ήταν πλέον αδύνατον να κινηθώ ελεύθερα.

Με κοίταξε από την κορυφή ως τα νύχια και είπε:

«Λοιπόν, προσαρμόστηκες;»

«Ναι. Ευχαριστώ.»

Ένα από τα άλλα αγόρια που κάθονταν στον καναπέ στο πίσω μέρος φώναξε: «Ε! Αυτή μιλάει! Τι ωραία!»

«Σκάσε, Σκραμπ», του φώναξε ο Ντάι. Έπειτα με ρώτησε. «Και πώς είπαμε ότι σε λένε;»

«Το όνομά της είναι Κλάρα», είπε η Τζόσι από πίσω. «Ντάι, άφησέ την. Δεν της αρέσει να την πιάνουν έτσι.»

[...] «Εσύ δεν είσαι Β3, σωστά;» ρώτησε ο Ντάι.

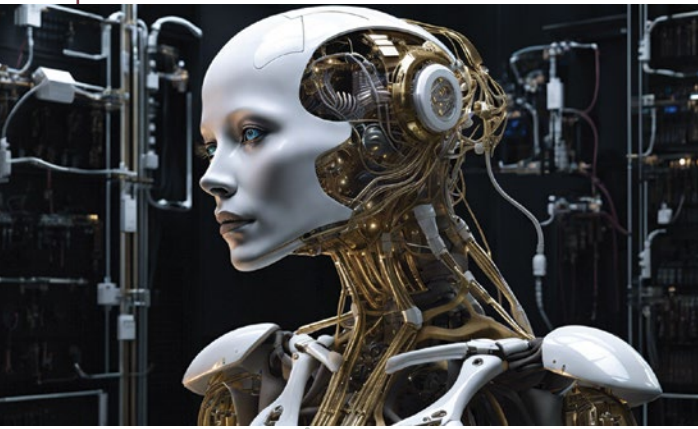
Δεν απάντησα, αλλά η Τζόσι πίσω μου είπε: «Όχι, είναι καλύτερη.»

[...] «Εγώ έχω τώρα έναν Β3», ακούστηκε η φωνή ενός κοριτσιού. «Θα τον γνωρίσετε στην επόμενη συνάντησή μας.»

Έπειτα μία άλλη φωνή ρώτησε: «Γιατί δεν πήρες κι εσύ μία Β3, Τζόσι;»

«Επειδή... Μου άρεσε τούτη εδώ». Η Τζόσι το είπε με κάποια αβεβαιότητα, αλλά αμέσως μετά η φωνή της ανέκτησε τη σιγουριά της.

«Δεν υπάρχει κάτι που κάνει ένα Β3 και δεν μπορεί να το κάνει η Κλάρα.»

Ρομπότ και άνθρωπος

Υπήρξε κίνηση πίσω μου και μετά το κορίτσι με τα μακριά χέρια θρέθηκε δίπλα στον Ντάνι. Εκείνος φάνηκε να ενθουσιάζεται, αλλά και να φοβάται δίπλα της και άφησε ελεύθερους τους αγκώνες μου. Τότε όμως το κορίτσι με τα μακριά χέρια άρπαξε τον αριστερό μου καρπό, αλλά όχι όσο δυνατά με είχε πιάσει ο Ντάνι.

«Γεια σου, Κλάρα», είπε και με κοίταξε πάλι προσεκτικά. «Λοιπόν, μπορείς να μου τραγουδήσεις στην ελάσσονα κλίμακα της αρμονίας;»

Δεν ήμουν σίγουρη για το πώς ήθελε η Τζόσι να ανταποκριθώ, έτσι περίμενα πρώτα να μιλήσει εκείνη. Αλλά παρέμεινε σιωπηλή.

«Α, δεν τραγουδάς;»

«Έλα τώρα», φώναξε το αγόρι που το έλεγαν Σκραμπ. «Πέταξέ τη στον αέρα, κι αν δεν μπορείς να συντονιστεί, θα την πιάσω εγώ».

«Δε μιλάει πολύ». Το κορίτσι με τα μακριά χέρια ήρθε πιο κοντά μου και με κοίταξε στα μάτια. «Ίσως έχει ξεμείνει από ηλιακή ενέργεια».

«Δεν έχει κάτι», η Τζόσι το είπε τόσο σιγανά, ώστε μπορεί να το άκουσα μόνο εγώ.

«Κλάρα», είπε το κορίτσι με τα μακριά χέρια, «χαιρέτησέ με».

Παρέμεινα σιωπηλή, περιμένοντας την Τζόσι να ξαναμιλήσει.

«Όχι; Τίποτα;»

«Ει, Τζόσι», είπε μια φωνή πίσω μου. «Θα μπορούσες να έχεις πάρει μια Β3, σωστά; Γιατί δεν πήρες;»

Η Τζόσι γέλασε και είπε: «Τώρα αρχίζω να σκέφτομαι πως ίσως θα έπρεπε».

Αυτό προκάλεσε κι άλλα γέλια, έπειτα μία άλλη φωνή είπε: «Τα Β3 είναι φανταστικά».

Ο **Καζούο Ισιγκούρο [Kazuo Ishiguro]** γεννήθηκε στο Ναγκασάκι της Ιαπωνίας το 1954, αλλά σε ηλικία πέντε ετών ήρθε με την οικογένειά του στη Βρετανία. Με το πρώτο του μυθιστόρημα, που μεταφράστηκε στα ελληνικά το 1984 (*Χλομή θέα των λόφων*, Λιβάνης), κέρδισε το βραβείο Winifred Holtby. Το δεύτερο μυθιστόρημά του, που μεταφράστηκε στα ελληνικά το 1990 (*Ένας καλλιτέχνης του ρευστού κόσμου*, Εστία), βραβεύτηκε με τα βραβεία Whitbread και Scanno, στην Ιταλία. Το επόμενο του μυθιστόρημα με τον τίτλο *Τ' απομεινάρια μιας μέρας*, κέρδισε το βραβείο Booker. Σήμερα θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα μεταπολεμικά μυθιστορήματα στην αγγλική γλώσσα. Το μυθιστόρημά του *Ο απαρηγόρητος* (1995) τιμήθηκε με το βραβείο Cheltenham. Το 1995 τού απονεμήθηκε ο τίτλος Officer of the Order of the British Empire/OBE και το 1998 κρίστηκε από τη Γαλλία Ιππότης των Τεχνών και των Γραμμάτων. Το μυθιστόρημά του *Τότε που ήμασταν ορφανοί* εκδόθηκε στα αγγλικά το 2000, ενώ το *Μη μ' αφήσεις ποτέ* (2005) συμπεριλήφθηκε από το *Time* στον κατάλογο με τα 100 σημαντικότερα μυθιστορήματα στην αγγλική γλώσσα από το 1923 έως το 2005. Το 2009 κυκλοφόρησε η συλλογή διηγημάτων του *Νυχτερινά*, ενώ το 2015 το μυθιστόρημα *Ο θαμμένος γίγαντας*. Το 2017 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας, επειδή -σύμφωνα με την ανακοίνωση της Σουηδικής Ακαδημίας- «αποκάλυψε στα μεγάλα λογοτεχνικά δυνάμεις μυθιστορηματά του την άβυσσο κάτω από την ψευδαίσθησή μας ότι είμαστε συνδεδεμένοι με τον κόσμο». Το μυθιστόρημά του *Η Κλάρα και ο Ήλιος* κυκλοφόρησε το 2021.

Πηγή: βιβλιονέτ

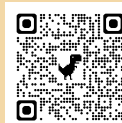
Εργασία στις ομάδες

Κείμενο 1: Άλντους Χάξλεϋ, *Θαυμαστός καινούργιος κόσμος*

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

ΟΜΑΔΑ 1

1. **α)** Σε ποιους απευθύνεται ο Διευθυντής στο πλαίσιο του κειμένου;
β) Πώς χρησιμοποιούνται τα μωρά που αναφέρονται στο κείμενο;
γ) Ποια συναισθήματα νιώθουν τα πρόσωπα στο κείμενο;
δ) Σκεφτείτε ότι έχετε τη δυνατότητα να μπειτε στο κείμενο ως ένας διαφορετικός χαρακτήρας. Πώς θα δρούσατε; Γράψτε τη συνέχεια του κειμένου.

2. **α)** Σκεφτείτε τις παρατηρήσεις σας για τον τίτλο του έργου από το οποίο αντλείται το απόσπασμα.
  - Ποια εκφραστικά μέσα, που αξιοποιούνται σε αυτόν, δεν υπαινίσσονται την ουτοπία⁷ αλλά τη δυστοπία;
  - Με τα στοιχεία που σας δίνει το κείμενο παρουσιάστε με δικά σας λόγια τη δυστοπία στους/στις συμμαθητές/-ήτριές σας.**β)** Οι ερωταποκρίσεις στο κείμενο αποτελούν γνήσιο διάλογο ανάμεσα σε ίσους/-ες συνομιλητές/-τριες; Πώς λειτουργούν στο πλαίσιο του αποσπάσματος και τι φανερώνουν για τη δυστοπία που οικοδομείται;

3. **α)** Ποιοι κανόνες της βιοηθικής και ποιες αξίες φαίνεται να καταστρατηγούνται στο Κείμενο 1;
β) Αναζητήστε το **ΨΜΑ Προβληματισμός** (του Sutherland), για να διαβάσετε και να προβληματιστείτε και εσείς. Μπορείτε να εντοπίσετε στοιχεία στη σύγχρονη ζωή που μαρτυρούν άμεσα ή έμμεσα ότι η απόσταση από την πρόβλεψη του Α. Χάξλεϋ δεν είναι πλέον πολύ μεγάλη;

4. Σύμφωνα με τον John Sutherland «Ο *Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος* δημιουργεί το όραμα μιας ουτοπίας, αλλά ούτε ένας από εμάς δεν θα ήθελε να ζει εκεί, όσο άνετα κι αν είναι».⁸ Τι θα αλλάζατε στο κείμενο 1, για να το μεταγράψετε από δυστοπία σε ουτοπία;

Προβληματισμός

⁷ ουτοπία: χαρακτηρισμός για κάθε ιδέα, ιδίως ιδεολογία, η οποία θεωρείται ότι είναι αδύνατο να πραγματοποιηθεί.
 Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.

⁸ Sutherland, J. (2014). *Μικρή Ιστορία της Λογοτεχνίας* (Γ. Λαμπράκος, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 290.

ΟΜΑΔΑ 2

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

- α)** Ποιο είναι το σκηνικό που παρουσιάζεται στο Κείμενο 2;
β) Διακρίνετε στοιχεία δυστοπίας; Αν ναι, ποια είναι αυτά;
- Ποια είναι τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο Κείμενο 2 και ποιος ο ρόλος τους;
- Γιατί πρέπει να αποκτήσουν νέο όνομα οι νεοφερμένοι στη Νέα Κοινωνία; Ποια είναι η σχετική διαδικασία;
- Αναζητήστε το **ΨΜΑ Τζωρτζ Όργουελ**, για να διαβάσετε ένα απόσπασμα από το μυθιστόρημα *1984* του συγκεκριμένου συγγραφέα.

α) Ποια κοινά στοιχεία αναγνωρίζετε στο παραπάνω απόσπασμα και στο Κείμενο 2;
β) Σύμφωνα με τον J. Sutherland (2014), *ό.π.*, σ. 293-294: «*Ο αρχικός τίτλος για το μυθιστόρημα ήταν 'Ο τελευταίος άνθρωπος στην Ευρώπη'. Ο τελευταίος άνθρωπος είναι ο ήρωας του μυθιστορήματος, ο Ουϊνστον Σμιθ, που προορίζεται για εκκαθάριση, αφού πρώτα 'επανεκπαιδευτεί'. Το κράτος είναι πανίσχυρο και θα εξακολουθεί να είναι στον αιώνα τον άπαντα.*» Πώς συνδέεται το σχόλιο του J. Sutherland με το παραπάνω απόσπασμα αλλά και με το Κείμενο 2; Σε ποια σημεία των κειμένων στηρίζετε την απάντησή σας;

γ) Ποιο πιστεύετε ότι είναι το επιθυμητό προφίλ ανθρώπου για την κοινωνία που περιγράφεται στο Κείμενο 2; Δημιουργήστε έναν αντίστοιχο νοητικό χάρτη.

δ) Αναζητήστε τη σημασία του χαρακτηρισμού «οργουελικός». Πιστεύετε ότι ισχύει για το Κείμενο 2 όπως και για το απόσπασμα από το *1984* και, αν ναι, γιατί;

Τζωρτζ Όργουελ

Κείμενο 3: Ρέυ Μπράντμπερυ, *Φαρενάιτ 451*

ΟΜΑΔΑ 3

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

- Τι συμπεραίνετε για τα δύο πρωταγωνιστικά πρόσωπα του Κειμένου 3; Σε ποια σημεία στηρίζετε την απάντησή σας;
- Παρουσιάστε το καθεστώς στο οποίο ζει ο ήρωας στην ολομέλεια της τάξης.
- Ποια είναι η θέση των βιβλίων στο περιβάλλον στο οποίο ζει ο ήρωας του Κειμένου 3; Γιατί νομίζετε ότι συμβαίνει αυτό;
- Σχολιάστε τα χρώματα που χρησιμοποιούνται στην εικονογράφηση των χαρακτήρων και του χώρου. Θεωρείτε ότι συμβάλλουν στην αποτύπωση συγκεκριμένης ατμόσφαιρας;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

ΟΜΑΔΑ 4

- α)** Δημιουργήστε έναν κατάλογο με τα πρόσωπα του Κειμένου 4 και γράψτε δύο βασικά χαρακτηριστικά για το καθένα.

β) Ποιες είναι οι μεταξύ τους σχέσεις;

γ) Ποια στοιχεία της συμπεριφοράς τους είναι διαφορετικά σε σχέση με τις προσδοκίες σας ως αναγνωστών και αναγνωστριών;
- α)** Ποιον βασικό αφηγηματικό τρόπο επιλέγει ο συγγραφέας στο Κείμενο 4;

β) Ποια είναι τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης επιλογής του;
- α)** Πώς ξεχωρίζει η Κλάρα από τα σύγχρονά της προγράμματα τεχνητής νοημοσύνης στο βιβλίο; Πώς ξεχωρίζει από τα σημερινά προγράμματα;

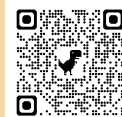
β) Ποια ζητήματα βιοηθικής συνδέονται με τον τρόπο που παρουσιάζεται η Κλάρα;
- Αντιστρέψτε τη σχέση μεταξύ της Κλάρα και της Τζόσι (δηλαδή έστω ότι η Κλάρα έχει στην υπηρεσία της την Τζόσι) και δημιουργήστε έναν διάλογο μεταξύ τους που αναδεικνύει μια διαφωνία τους (περ. 150 λέξεις).

Β΄ ΦΑΣΗ

Εργασία σε ομάδες Συνανάγνωση

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΟΙΝΟ ΓΙΑ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΟΜΑΔΕΣ

- Ετοιμάστε ένα podcast στο οποίο αναλύετε τη σύνδεση των τεσσάρων κειμένων με τη σύγχρονη πραγματικότητα. Προκειμένου να προετοιμάσετε το podcast, αναζητήστε το ΨΜΑ *Συνδέστε - Διευρύνετε - Προβληματιστείτε*.
- Ποιος αφηγείται την ιστορία σε καθένα από τα τέσσερα κείμενα; Σχολιάστε τις αντίστοιχες επιλογές του κάθε συγγραφέα.

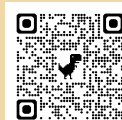

Συνδέστε -
Διευρύνετε -
Προβληματιστείτε

Γ΄ ΦΑΣΗ

Εργασία στην ολομέλεια Παρουσίαση των συμπερασμάτων των ομάδων και διάλογος

Παρουσιάστε τα συμπεράσματα της διερεύνησής σας και συζητήστε στην ολομέλεια. Φροντίστε να σημειώνετε τα βασικότερα σημεία στο τετράδιό σας. *Βλ. και ΨΜΑ.*

Ερωτήσεις
ολομέλειας:
Βιοηθική

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της **συστάδας**

Εκτενές
γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων

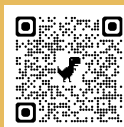

Παιχνίδι:
Βιοηθική

Πυξίδα

1. Με αφορμή τα κείμενα της συστάδας δημιουργήστε ένα αφιέρωμα στην ιστοσελίδα του σχολείου σας με τον τίτλο: «Τα βιβλία – το καλύτερο αντικό της βιοηθικής». Εμπλουτίστε το με αποσπάσματα από τα τέσσερα κείμενα που εξετάσατε, παραπομπές σε ποιήματα, τραγούδια και ταινίες, καθώς και ένα τουλάχιστον άρθρο θέσης, ένα άρθρο δηλαδή στο οποίο υποστηρίζετε τη συγκεκριμένη άποψη με επιχειρήματα, προκειμένου να πείσετε.
2. Εντοπίστε τρία στοιχεία από τα κείμενα της συστάδας και δημιουργήστε το δικό σας διήγημα (βλ. ΨΜΑ Εκτενές γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων) επιστημονικής φαντασίας με θέμα κάποιο ζήτημα βιοηθικής ή την τεχνητή νοημοσύνη. Φροντίστε να παρουσιάσετε με σαφήνεια το σκηνικό και τους χαρακτήρες και μην παραλείψετε να συμπεριλάβετε μία σκηνή κυριολεκτικής ή μεταφορικής σύγκρουσης. Αναζητήστε το ΨΜΑ Παιχνίδι: Βιοηθική, για να μπορέσετε να δημιουργήσετε το διήγημά σας παίζοντας.
3. Αναζητήστε σε ομάδες το ΨΜΑ Πυξίδα και καταγράψτε τα επιμέρους στοιχεία. Στη συνέχεια παρουσιάστε τα συμπεράσματά σας στην ολομέλεια συνθέτοντας την πυξίδα της τάξης.

Επέκταση συστάδας:
Βιοηθική

δελτίο

εξόδου

Έχοντας ολοκληρώσει τη συστάδα, να υποβάλετε στο Chat GPT ή σε άλλο πρόγραμμα τεχνητής νοημοσύνης που χρησιμοποιείτε, ένα ερώτημα σχετικό με τη βιοηθική ή την τεχνητή νοημοσύνη που εξακολουθεί να σας απασχολεί.

Στη συνέχεια να συζητήσετε στην ολομέλεια το ερώτημα και την απάντηση που σας δόθηκε από το πρόγραμμα τεχνητής νοημοσύνης που χρησιμοποιείτε.

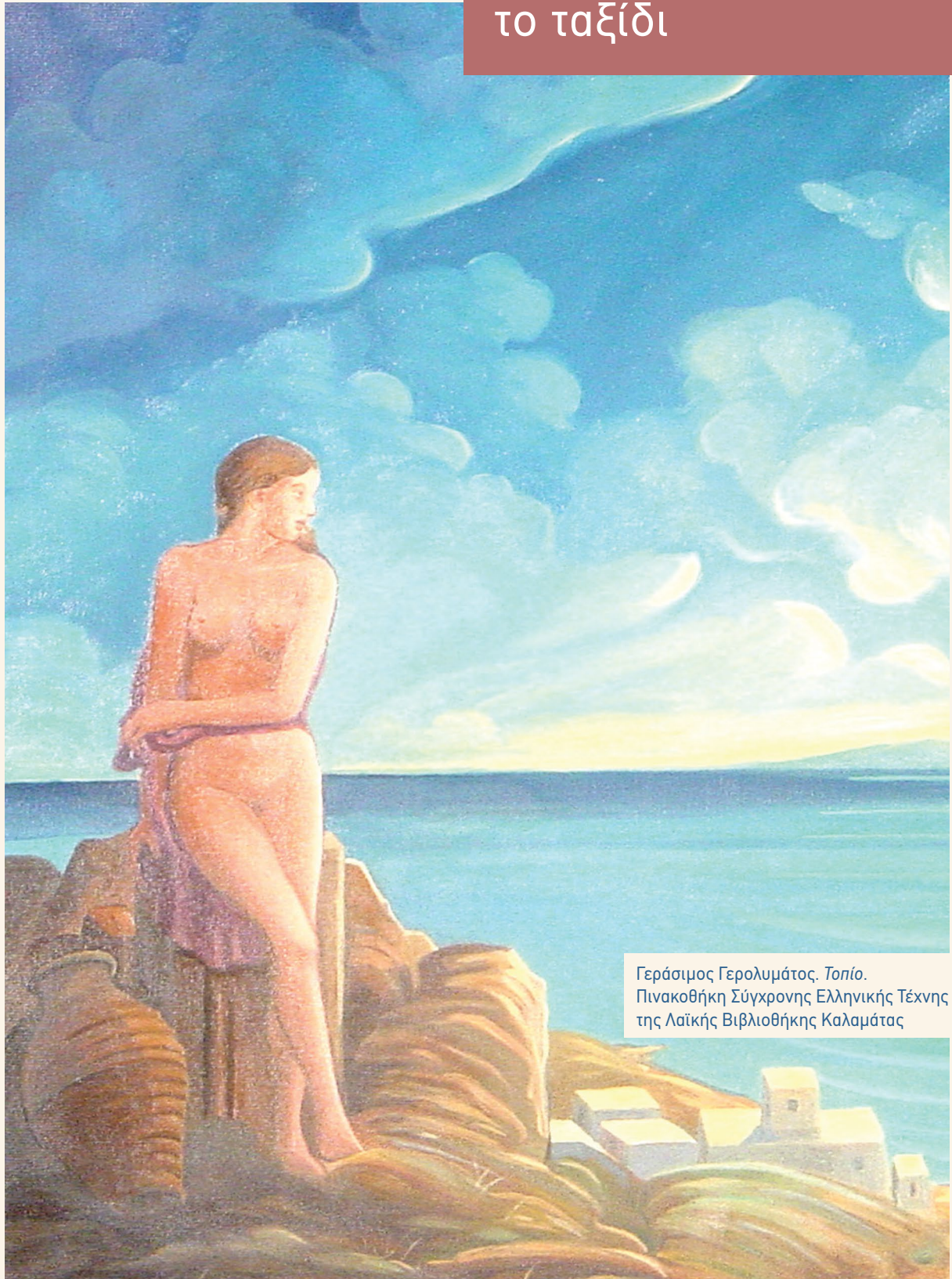

ΑΕΟΝΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

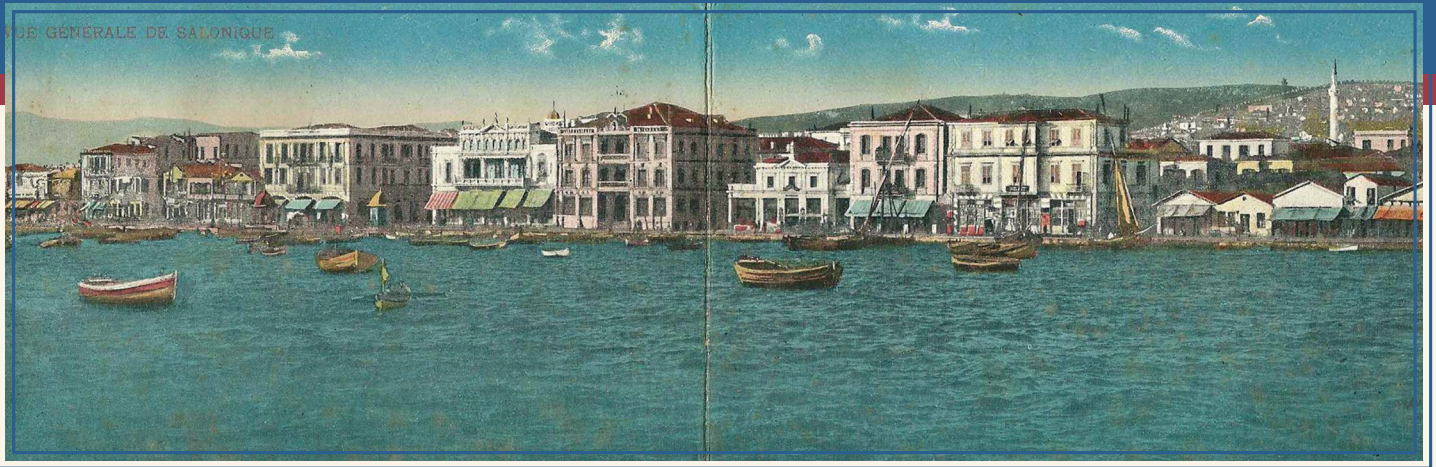
Εξερεύνηση

ΘΕΜΑ

Ο τόπος μου, ο κόσμος,
το ταξίδι

Γεράσιμος Γερολυμάτος, *Τοπίο*.
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης
της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

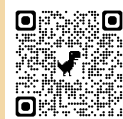

Θέα της παραλίας της Θεσσαλονίκης πριν από την πυρκαγιά του 1917.
Ιδιωτική συλλογή. Πηγή: wikimedia commons

«Εάν αποσυνδέσεις την Ελλάδα,
στο τέλος θα δεις να σου απομένουν
μία ελιά, ένα αμπέλι κι ένα καράβι.
Που σημαίνει: με άλλα τόσα την ξαναφτιάχνεις».
Οδυσσέας Ελύτης

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε αυτήν τη συστάδα σου δίνεται η δυνατότητα να ασχοληθείς με τον τόπο σου. Μελετάς κυρίως ποιήματα συνεξετάζοντας κείμενα διαφορετικών ειδών και εντοπίζοντας βασικά στοιχεία του ελληνικού τοπίου, τα οποία επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ελληνικής φυσιογνωμίας. Συγκρίνεις τη ματιά των λογοτεχνών με τη δική σου και προσεγγίζεις τον τόπο σου βιωματικά μέσα από ποικίλες μορφές τέχνης. Η θεματική αυτής της συστάδας «συνομιλεί» με άλλους άξονες των μαθημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (βλ. ΨΜΑ).

Διαθεματική
συνομιλία:
Ελλάδα

Λίστα κειμένων συστάδας

- Σεφέρης, Γ. [1935] (1989). «ΙΒ΄. Μποτίλια στο πέλαγο». *Μυθιστόρημα. Ποιήματα*. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 57.
- Ρίτσος, Γ. [1974] (1984). «Ο τόπος μας». *Ο τοίχος μέσα στον καθρέφτη*. Αθήνα: Κέδρος, σ. 31.
- Ελύτης, Ο. [1971] (2002). *Ο Ήλιος ο ηλιάτορας. Ποίηση*. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 242-243.
- Καζαντζάκης, Ν. [1961] (2011). *Αναφορά στον Γκρέκο*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελένης Καζαντζάκη, σ. 135-137.

Λέξεις – κλειδιά

αφίσα, ελληνική φυσιογνωμία, παράδοση, πατρίδα, «ποίηση της συσκότισης» (Black-out poetry), τοπίο, τόπος, φυσικό περιβάλλον, χαϊκού

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- προβαίνεις στην εκφραστική και δημιουργική ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων
- αναλύεις αφηγηματικούς τρόπους και τεχνικές
- εκφέρεις ατομικό και ομαδικό, προφορικό, γραπτό και πολυτροπικό λόγο
- αντιλαμβάνεσαι πληρέστερα τον «διάλογο» των κειμένων, ο οποίος παρέχει μία ολοκληρωμένη εικόνα για τον τόπο σου
- κατανοείς τη σύνδεση φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος
- εντοπίζεις τα βασικά χαρακτηριστικά του ελληνικού φυσικού τοπίου
- προσεγγίζεις τον τόπο σου βιωματικά, μέσα από τον συνδυασμό ποικίλων μορφών τέχνης (μουσικής, ζωγραφικής, κολάζ)
- κατανοείς ότι ο τρόπος που ένας λογοτέχνης «βλέπει» τον τόπο του, σχετίζεται με τα προσωπικά του βιώματα, τις ιστορικές συνθήκες και το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο ζει και δημιουργεί
- αντιλαμβάνεσαι τη σημασία του φυσικού περιβάλλοντος στη διαμόρφωση της ελληνικής φυσιογνωμίας.

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Τόπος: Ελλάδα

1. Αναζήτησε το ΨΜΑ Τόπος: Ελλάδα, για να δημιουργήσεις ένα ινφογράφημα επιχειρώντας να διευκρινίσεις τους τέσσερις όρους: **τόπος**, **πατρίδα**, **Ρωμιούσνη**, **Ελληνισμός**.

2. Αφού χωριστείτε σε δυάδες, δημιουργήστε έναν εννοιολογικό χάρτη με πέντε (5) στοιχεία που, κατά τη γνώμη σας, χαρακτηρίζουν τον τόπο σας. Μπορείτε να αξιοποιήσετε τον πίνακα της τάξης σας ή το τετράδιό σας ή κάποιο ψηφιακό εργαλείο εννοιολογικής χαρτογράφησης. Μετά την ολοκλήρωση της μελέτης των κειμένων της συστάδας μπορείτε να συμπληρώσετε τον χάρτη με επιπλέον γνωρίσματα του τόπου σας.

Στίχοι τραγουδιών: Ελλάδα

3. Αναζητήστε τα τραγούδια [ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ - Ν' ΑΓΑΠΑΣ | OFFICIAL VIDEO CLIP]¹ και [ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΤΑΛΑΡΑΣ - ΚΑΡΑΒΙΑ ΣΤΗ ΣΤΕΡΙΑ | (VIDEO CLIP)].² Αναζητήστε το ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: Ελλάδα, για να διαβάσετε τους στίχους των συγκεκριμένων τραγουδιών. Ποια συναισθήματα σας προκαλούν; Τι νιώθει ο άνθρωπος κατά την επαφή του με τη φύση στο πρώτο τραγούδι; Ποια αντιφατικά στοιχεία συνδυάζει η Ελλάδα στο δεύτερο;

4. Με τα μάτια των επισκεπτών:

Γεώργιος Μόσχος. Σκυριανό τοπίο. Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Ευθύμιος Παπαδημητρίου. Μύκονος. Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Πρόσθετες εικόνες: Ελλάδα

Ποια χαρακτηριστικά του ελληνικού τοπίου προβάλλουν στους πίνακές τους οι συγκεκριμένοι επισκέπτες; Αναζητήστε το ΨΜΑ Πρόσθετες εικόνες: Ελλάδα, για να βρείτε συμπληρωματικό εικονογραφικό υλικό.

¹ Βελιώτης, Ν. (Στιχουργός). Θαλασσινός, Π. (Συνθέτης, Ερμηνευτής) (2003). «Ν' αγαπάς». *Στης καρδιάς μου τ' ανοικτά* [Δίσκος]. ΜΒΙ (Παραγωγή).

² Γκανάς, Μ. (Στιχουργός). Μάτσας, Μ. (Συνθέτης). Νταλάρας, Γ. (Ερμηνευτής) (1997). «Καράβια βγήκαν στη στεριά». *Ο μάγος της πόλης* [Δίσκος]. ΜΙΝΟΣ (Παραγωγή).

5. Η προβολή της Ελλάδας μέσα από καλλιτεχνικές αφίσες (πόστερ).

Μιχάλης Κατζουράκης (1963).
Σύνθεση Ψηφιδωτό.
Πηγή: ΕΟΤ

HJB Halloween.
Ελλάδα, Αθήνα, Κόλπος της Καστέλλας
(Greece, Athènes, Baie de Castella).
Πηγή: openverse

Ποια χαρακτηριστικά της Ελλάδας προβάλλονται στις καλλιτεχνικές αφίσες; Αναζητήστε [ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ] και περιηγηθείτε στην ιστοσελίδα του ΕΟΤ. Ποια χαρακτηριστικά της Ελλάδας θα πρόβαλλε μία διαφημιστική καμπάνια της εποχής μας και με ποιον τρόπο; Αναζητήστε το [ΨΜΑ Διαφημίσεις](#), για να δείτε πρόσθετες αφίσες για την Ελλάδα.

Διαφημίσεις

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Γιώργος Σεφέρης, «ΙΒ'. Μποτίλια στο πέλαγο»
(από το *Μυθιστόρημα*)

Τρεις βράχοι λίγα καμένα πεύκα κι ένα ρημοκλήσι 1
και παραπάνω
το ίδιο τοπίο αντιγραμμένο ξαναρχίζει·
τρεις βράχοι σε σχήμα πύλης, σκουριασμένοι
λίγα καμένα πεύκα, μαύρα και κίτρινα 5
κι ένα τετράγωνο σπιτάκι θαμμένο στον ασβέστη·
και παραπάνω ακόμη πολλές φορές
το ίδιο τοπίο ξαναρχίζει κλιμακωτά
ώς τον ορίζοντα ώς τον ουρανό που βασιλεύει.

Εδώ αράξαμε το καράβι να ματίσουμε³ τα σπασμένα κου-
πιά, 10
να πιούμε νερό και να κοιμηθούμε.
Η θάλασσα που μας πίκρανε είναι βαθιά κι ανεξερεύνητη
και ξεδιπλώνει μιαν απέραντη γαλήνη.

Εδώ μέσα στα βότσαλα βρήκαμε ένα νόμισμα
και το παίξαμε στα ζάρια. 15
Το κέρδισε ο μικρότερος και χάθηκε.

Ξαναμπαρκάραμε με τα σπασμένα μας κουπιά.

Ο Γιώργος Σεφέρης (πραγματικό όνομα: Γεώργιος Σεφεριάδης, 1900-1971) γεννήθηκε στη Σύμνη της Μικράς Ασίας και προερχόταν από λόγια οικογένεια. Εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα το 1914. Σπούδασε Νομικά στο Παρίσι. Εκεί έμαθε για τη Μικρασιατική Καταστροφή, η οποία τον επηρέασε βαθύτατα. Το 1926 άρχισε τη διπλωματική του σταδιοδρομία. Έζησε μακριά από την Ελλάδα (Λονδίνο, Κορυτσά, Πρετόρια, Κάιρο, Άγκυρα, Λίβανος, Συρία, Ιορδανία, Ιράκ, Λονδίνο). Το 1963 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Μετά την απόσυρσή του από το διπλωματικό σώμα, αφοσιώθηκε ολοκληρωτικά στο λογοτεχνικό του έργο, μέχρι τον θάνατό του, το 1971. Η κηδεία του, εν μέσω της δικτατορίας και ύστερα από τη *Δήλωσή* του εναντίον της το 1969, προσέλαβε τον χαρακτήρα εκδήλωσης εναντίον του καθεστώτος των συνταγματαρχών. Το πρώτο έργο του Γ. Σεφέρη είναι η συλλογή *Στροφή* (1931), η οποία δημιούργησε ποικίλες αντιδράσεις, καθώς έφερνε έναν αέρα ανανέωσης στην ελληνική ποίηση. Ακολούθησαν η *Στέρνα* (1932) και το *Μυθιστόρημα* (1935). Σημαντικά έργα του: το *Τετράδιο Γυμνασμάτων 1928-1937*, το *Ημερολόγιο Καταστρώματος Α'*, το *Ημερολόγιο Καταστρώματος Β'*, η *Κίχλη*, το *Ημερολόγιο Καταστρώματος Γ'*, τα *Τρία Κρυφά Ποιήματα* κ.ά. Εκτός από το ποιητικό έργο, ο Σεφέρης έχει κάνει αξιολογότερες μεταφράσεις, ενώ σημαντικά είναι τα δοκίμιά του, που εκδόθηκαν σε τρεις τόμους με τον τίτλο *Δοκίμια*. Άλλα σημαντικά έργα του: οι πολύτομες *Μέρες* (το προσωπικό ημερολόγιο του ποιητή), το *Χειρόγραφο Σεπ. '41*, το μυθιστόρημα *Έξι νύχτες στην Ακρόπολη* και η αλληλογραφία του.

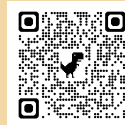
Πηγή: βιβλιονέτ

³ ματίζω: ενώνω, συγκολλώ προσθέτοντας ένα άλλο κομμάτι.

- ▶ Διαβάστε εκφραστικά στην ολομέλεια το ποίημα του Γ. Σεφέρη. Κάθε μαθητής/-τρια διαβάσει έναν μόνο στίχο.
- ▶ Στη συνέχεια αναζητήστε [ΣΕΦΕΡΗΣ ΙΒ΄ | ΜΠΟΤΙΛΙΑ ΣΤΟ ΠΕΛΑΓΟ] και ακούστε την απαγγελία του ποιήματος από τον ίδιο τον ποιητή. Συζητήστε σχετικά με την εκφραστική ανάγνωση του Γ. Σεφέρη. Ποια σημεία τονίζει και γιατί; Σε τι διαφέρει η ανάγνωσή του από τη δική σας;

1. α) Τι σου θυμίζει το τοπίο; Ποια στοιχεία συνθέτουν την εικόνα του;
β) Εντόπισε στοιχεία φθοράς στο ποίημα. Για την απάντησή σου πρόσεξε τη χρήση των επιθέτων και των μετοχών.
2. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, απαντήστε σε μία από τις παρακάτω ερωτήσεις που θα επιλέξετε. Παρουσιάστε την εργασία σας στην ολομέλεια.
  - α) Στο ποίημα παρατηρείται 1) η επανάληψη και 2) η κλιμάκωση. Αφού τις εντοπίσετε, σχολιάστε τη λειτουργία τους.
  - β) Το ποίημα μπορεί να χωριστεί σε δύο μέρη; 1) το τοπίο και 2) ο άνθρωπος. Αφού τα εντοπίσετε, εξηγήστε με ποιον τρόπο συνδέονται.
  - γ) Κατά τη γνώμη σας, τι συμβολίζουν η σκουριασμένη πύλη και το νόμισμα;
  - δ) Διαβάζοντας τον τίτλο του ποιήματος τι σας έρχεται στο μυαλό; Αφού μελετήσετε το ποίημα, συζητήστε γιατί ο ποιητής επέλεξε τον συγκεκριμένο τίτλο. (Λάβετε υπόψη ότι από τα 24 ποιήματα της συλλογής *Μυθιστόρημα* μόνο τα 5 φέρουν τίτλο). Στη συνέχεια δώστε έναν άλλο τίτλο στο ποίημα.
  - ε) Στο *Μυθιστόρημα* ο Γ. Σεφέρης εγκαταλείπει τις συμβάσεις της παραδοσιακής ποίησης επιδιώκοντας να ανοίξει έναν δικό του δρόμο. Ποια χαρακτηριστικά του ποιήματος επιβεβαιώνουν την άποψη αυτή; Βλ. ΨΜΑ.
3. Στο ποίημα αναφέρονται υπαινικτικά κάποια αρνητικά χαρακτηριστικά της φυσιογνωμίας του Έλληνα. Ποια νομίζεις ότι είναι αυτά;
4. α) Το ποίημα είναι αισιόδοξο ή απαισιόδοξο; Δικαιολόγησε την απάντησή σου.
β) Η Μικρασιατική Καταστροφή ήταν ένα ιστορικό γεγονός που «σημάδεψε» τον ποιητή, ο οποίος είχε γεννηθεί στη Σμύρνη. Φαίνεται αυτό στο ποίημα; Τεκμηρίωσε την απάντησή σου με στίχους ή φράσεις του ποιήματος.

Εναλλακτικά: Συσχέτισε τον τελευταίο στίχο του ποιήματος με τον στίχο «Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει» από το ποίημα του Γ. Σεφέρη «Με τον τρόπο του Γ.Σ.». Σε ποιες σκέψεις οδηγείσαι;

Χαρακτηριστικά
Παραδοσιακής
και Μοντέρνας
ποίησης

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Γιάννης Ρίτσος, «Ο τόπος μας»

Ανεβήκαμε πάνω στο λόφο να δούμε τον τόπο μας — 1
φτωχικά, μετρημένα χωράφια, πέτρες, λιόδεντρα.⁴
Αμπέλια τραβάν κατά τη θάλασσα. Δίπλα στ' αλέτρι
καπνίζει μια μικρή φωτιά. Του παππούλη τα ρούχα
τα σιάξαμε⁵ σκιάχτρο για τις κάργιες.⁶ Οι μέρες μας 5
παίρνουν το δρόμο τους για λίγο ψωμί και μεγάλες λιακάδες.
Κάτω απ' τις λεύκες φέγγει ένα ψάδινο καπέλο.
Ο πετεινός στο φράχτη. Η αγελάδα στο κίτρινο.
Πώς έγινε και μ' ένα πέτρινο χέρι συγυρίσαμε
το σπίτι μας και τη ζωή μας; Πάνω στ' ανώφλια 10
είναι η καπνιά, χρόνο το χρόνο, απ' τα κεριά του Πάσχα —
μικροί-μικροί μαύροι σταυροί που χάραξαν οι πεθαμένοι
γυρίζοντας απ' την Ανάσταση. Πολύ αγαπιέται αυτός ο
τόπος
με υπομονή και περηφάνεια. Κάθε νύχτα απ' το ξερό πηγάδι
βγαίνουν τ' αγάλματα προσεχτικά κι ανεβαίνουν στα δέντρα. 15

(Παρθένη Λέρου, 1967)

Ο **Γιάννης Ρίτσος** (Μονεμβασιά 1909-Αθήνα 1990) ήταν ποιητής, σημαντικός εκπρόσωπος της Γενιάς του '30. Στην παιδική του ηλικία βίωσε τραυματικές εμπειρίες, όπως ο θάνατος του αδερφού και της μητέρας του από φυματίωση και η οικονομική καταστροφή της οικογένειας. Το 1925 μετακόμισε στην Αθήνα, γράφτηκε στη Νομική, αλλά δεν μπόρεσε να φοιτήσει ποτέ. Άρρωστος και ο ίδιος από φυματίωση κέρδιζε τα προς το ζην με περιστασιακές εργασίες (γραφέας, ηθοποιός, χορευτής). Γνωρίστηκε με διανοούμενους και ήρθε σε συστηματική επαφή με τις μαρξιστικές ιδέες, που επηρέασαν τη ζωή και το έργο του. Εξορίστηκε σε διάφορα νησιά κατά την περίοδο του Εμφυλίου και της Δικτατορίας. Τότε, μάλιστα, οδηγήθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό στη Σάμο. Ταξίδεψε σε πολλές χώρες (Σοβιετική Ένωση, Ρουμανία, Βουλγαρία, Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας, Κούβα). Δημοσίευσε πάνω από εκατό ποιητικές συλλογές και συνθέσεις, είκοσι δύο μυθιστορήματα, ένα θεατρικό έργο και μελέτες. Τα έργα του συμπληρώνουν πολλές μεταφράσεις, χρονογραφήματα και άλλα δημοσιεύματα. Γνωστά του έργα είναι ο *Επιτάφιος* (1936), η *Ρωμιοσύνη* (1945-1947), τα *Δεκαοκτώ λιανοτράγουδα της Πικρής Πατρίδας* (1968) κ.ά. Έργα του μελοποιήθηκαν από τον Μ. Θεοδωράκη. Μετά τη μεταπολίτευση έλαβε πολλές διεθνείς τιμητικές διακρίσεις και βραβεία τόσο για τα ποιήματά του όσο και για τη δράση του υπέρ της ειρήνης. Θεμελιώδες χαρακτηριστικό της ποίησης του Γιάννη Ρίτσου στάθηκε η στράτευση της στην υπηρεσία του ανθρωπισμού, της αγάπης και της ελληνικότητας.

Πηγή: βιβλιονέτ και Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα

⁴ λιόδεντρο: ελαιόδεντρο. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁵ σιάζω και σιάχνω: φτιάχνω. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁶ κάργια και κάργια: πουλί με μαύρο φτέρωμα και άγρια φωνή, που φωλιάζει σε ρωγμές βράχων ή σε ερείπια· καλιακούδα. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

1. **α)** Ο ποιητής δεν περιορίζεται στην περιγραφή του ελληνικού τοπίου, αλλά από την παρατήρηση περνά στον στοχασμό. Τι βλέπει από τον λόφο και τι σκέφτεται;
- β)** Ο ποιητής προσδιορίζει τον τόπο μας με στοιχεία από τη φύση, τη ζωή και την παράδοση. Συμπλήρωσε τα στοιχεία αυτά στον παρακάτω πίνακα και δικαιολόγησε τις συγκεκριμένες επιλογές του Γ. Ρίτσου.

Φύση	Ζωή	Παράδοση

2. Πώς νιώθει το ποιητικό υποκείμενο; Ποιο μήνυμα θέλει να μεταδώσει στον αναγνώστη και την αναγνώστρια; Ερμήνευσε τη συναισθηματική κατάσταση και την πρόθεσή του λαμβάνοντας υπόψη ότι στο διάστημα που γράφεται το ποίημα, ο ποιητής είναι εξόριστος στο Παρθένι της Λέρου.
3. **α)** Κυρίαρχο εκφραστικό μέσο στο ποίημα είναι οι εικόνες. Μπορείς να τις εντοπίσεις και να τις περιγράψεις;
- β)** «Πώς έγινε και μ' ένα πέτρινο χέρι συγυρίσαμε / το σπίτι μας και τη ζωή μας;» Τι συμβολίζει το «πέτρινο χέρι»; Ποιος είναι, κατά τη γνώμη σου, ο ρόλος του ερωτήματος;
- γ)** Ποιοι ρηματικοί χρόνοι και ποια ρηματικά πρόσωπα χρησιμοποιούνται στο ποίημα; Δικαιολόγησε την εναλλαγή τους.
4. **α)** Εντόπισε σημεία του ποιήματος που σε δυσκόλεψαν στην κατανόηση. Τι κατάλαβες με την πρώτη ανάγνωση; Ποια σημασία αποκτούν για σένα τα συγκεκριμένα σημεία μετά τη μελέτη του ποιήματος στην τάξη;
- β)** Το τελευταίο δίστιχο του ποιήματος έχει στοιχεία που ξεπερνούν τη λογική, όπως συχνά συμβαίνει στη μοντέρνα ποίηση. Μπορείς να τα εντοπίσεις;

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Οδυσσέας Ελύτης, *Ο Ήλιος ο Ηλιάτορας* (απόσπασμα)

Όμορφη και παράξενη πατρίδα Ωσάν αυτή που μου 'λαχε δεν είδα	1
Ρίχνει να πιάσει ψάρια πιάνει φτερωτά Στήνει στη γη καράβι κήπο στα νερά	
Κλαίει φιλεί το χώμα ξενιτεύεται Μένει στους πέντε δρόμους αντρείυεται	5
Κάνει να πάρει πέτρα τηνε παρατά Κάνει να τη σκαλίσει βγάνει δάματα	
Μπαίνει σ' ένα βαρκάκι πιάνει ωκεανούς Ξεσηκωμούς γυρεύει θέλει τύραννους	10
Πέντε μεγάλους βγάνει πάνω τους βαρεί Να λείψουν απ' τη μέση τούς δοξολογεί.	

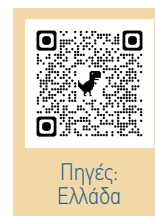
Ο **Οδυσσέας Ελύτης** (πραγματικό όνομα: **Οδυσσέας Αλεπουδέλης**) (Ηράκλειο Κρήτης 1911 – Αθήνα 1996) καταγόταν από τη Λέσβο. Το 1914 η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Εκεί ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες και τις πανεπιστημιακές σπουδές στη Νομική Σχολή. Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1935, δημοσιεύοντας ποιήματά του στο περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα*. Η γνωριμία του τον ίδιο χρόνο με τον Ανδρέα Εμπειρίκο ενίσχυσε τις επαναστατικές υπερρεαλιστικές του απόψεις. Κατά τον Ελληνο-ιταλικό Πόλεμο του 1940 πολέμησε στο αλβανικό μέτωπο. Στην κατεχόμενη Αθήνα έγραψε τον *Ήλιο τον πρώτο* και τα πρώτα σημαντικά πεζά του. Από το 1948 ως το 1951 πραγματοποίησε διάφορα ταξίδια στη Δυτική Ευρώπη, και διαμόρφωσε τις πεποιθήσεις του, που διακηρύσσονται στο *Άξιον Εστί*. Το 1969 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, όπου έγραψε τα ποιήματα *Το φωτόδεντρο*, *Το μονόγραμμα*, *Ο ήλιος ο ηλιάτορας*, *Τα ρω του έρωτα*. Στην Αθήνα επέστρεψε το 1971. Το 1979 βραβεύτηκε με το Βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Ποιήματά του μελοποιήθηκαν από τους Μ. Χατζιδάκη, Μ. Θεοδωράκη, Γ. Μαρκόπουλο κ.ά. Έγραψε πεζά κείμενα και το «σκηνικό ποίημα» *Η Μαρία Νεφέλη* (1978). Άλλα έργα του: *Προσανατολισμοί* (1940), *Ήλιος ο πρώτος* (1943), *Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό της Αλβανίας* (1945), *Το Άξιον Εστί* (1959-1960), *Έξη και μία τύψεις για τον ουρανό* (1960), *Τα Ετεροθαλή* (1974), *Σηματολόγιον* (1977), *Τρία ποιήματα με σημαία ευκαιρίας* (1982), *Το Ημερολόγιο ενός αθέατου Απριλίου* (1984), *Σαπφώ*, ανασύνθεση και απόδοση (1984), *Αποκάλυψη του Ιωάννη* (1985), *Ο μικρός ναυτίλος* (1985), *Τα ελεγεία της Οξώπορτας* (1991), *Δυτικά της λύπης* (1995) και *Εκ του πλησίον* (1998).

Πηγή: βιβλιονέτ

► Διαβάστε εκφραστικά στην ολομέλεια το ποίημα του Οδ. Ελύτη. Με εξαίρεση το πρώτο δί-στιχο, κάθε μαθητής/-τρια διαβάζει ένα μόνο ημιστίχο. Στη συνέχεια αναζητήστε [ΟΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΞΕΝΗ ΠΑΤΡΙΔΑ – ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΤΑΛΑΡΑΣ]⁷ και ακούστε το ποίημα μελοποιημένο. Ποια συναισθήματα νιώθετε πριν και μετά την ακρόαση του μελοποιημένου ποιήματος; Παρατηρείτε κάποια διαφορά; Πού πιστεύετε ότι οφείλεται;

1. Αφού διαβάσεις το παραπάνω βιογραφικό σημείωμα για τον Οδ. Ελύτη, αναζήτησε το ΨΜΑ Πηγές: Ελλάδα, για να μελετήσεις τα αντίστοιχα άρθρα και να εξηγήσεις γιατί ο Οδ. Ελύτης θεωρείται «ο ποιητής του Ελληνισμού».
2. Γιατί η πατρίδα του ποιητή είναι «όμορφη και παράξενη»; Τι είδους αντιθέσεις κρύβει μέσα της;
3. Χωριστείτε σε ομάδες και απαντήστε σε μία από τις παρακάτω ερωτήσεις που θα επιλέξετε. Παραουσιάστε τις εργασίες σας στην ολομέλεια.
  - α) Το ποίημα έχει ιδιαίτερη μορφή. Ποια είναι αυτή; Ποια πρόθεση του ποιητή εξυπηρετεί η συγκεκριμένη επιλογή;
  - β) Στο ποίημα κυριαρχούν τα ρήματα. Αφού τα εντοπίσετε, να εξηγήσετε την επιλογή τους.
  - γ) Στο ποίημα, με εξαίρεση τον πρώτο στίχο και το αριθμητικό «πέντε», δεν χρησιμοποιούνται επίθετα. Πώς επηρεάζει αυτή η επιλογή το ύφος του κειμένου;
  - δ) Σχολιάστε την έλλειψη σημείων στίξης στο ποίημα. Θεωρείτε τυχαία την έλλειψη αυτή; Πώς τη δικαιολογείτε;
  - ε) Εντοπίστε ασυνήθιστους λεξιλογικούς συνδυασμούς. Τι προσδίδουν στο ποίημα;
4. Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες αλλάξτε το 2ο ημιστίχο στις στροφές 2-6 (δεν είναι απαραίτητη η διατήρηση της ομοιοκαταληξίας). Τι παρατηρείτε;

Εναλλακτικά: Αφού προσθέσετε τις κατάλληλες συνδετικές λέξεις, μεταγράψτε το ποίημα σε πεζό.

⁷ Ελύτης, Οδ. (Στικουργός). Λάγιος, Δ. (Συνθέτης). Νταλάρας, Γ. (Ερμηνευτής) (1982). *Ο ήλιος ο ηλιότορας* [Δίσκος]. MINOS EMI.

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Νίκος Καζαντζάκης, Αναφορά στον Γκρέκο (αποσπάσματα)

Μιαν ανοιξιάτικη Κυριακή θυμούμαι δυο τρεις ανθισμένες κερασιές σ' ένα ορθωμένο κόκκινο χωράφι, γέμισε η καρδιά μου ευτυχία. Βγήκε τη στιγμή εκείνη κι έλαμψε ο ήλιος σαν την πρώτη μέρα που βγήκε από τα χέρια του Θεού· έλαμψε η θάλασσα του Σαρωνικού, πέρα η Αίγινα στο πρωινό φως γέμισε τριαντάφυλλα· δυο κοράκια πέταξαν καλοσήμαδα⁸ δεξιά μου και τα φτερά τους αντιδόνησαν σαν κόρδες⁹ δοξαριού.

Από τη μια μεριά τα κύματα σαν ομηρικά άλογα, με άσπρες χαίτες, δροσεροί μακρόσυρτοι στίχοι του Ομήρου, κι από την άλλη μεριά η ελιά της Αθηνάς όλο λάδι και φως, κι η δάφνη του Απόλλωνα, και τα θαματοουργά όλο κρασί και τραγούδι αμπέλια του Διόνυσου. Στεγνή, λιτοδίαιτη γης, πέτρες ροδοκοκκινισμένες από τον ήλιο, τα βουνά γαλάζια κυματίζουν ανάερα, αχνίζουν μέσα στο φως. Ολόγυμνα, και λιάζονται ήσυχα, αναπαμένα, σαν αθλητές.

Πήγαινα κι ως πήγαινα θαρρούσα πως όλη η γης κι ο ουρανός οδοιπορούσαν μαζί μου· έμπαιναν μέσα μου όλα τα γύρα μου δάματα, άνθιξα, γελούσα, αντιδονούσα κι εγώ σαν την κόρδα του δοξαριού· κι η ψυχή μου πώς χάνονταν την Κυριακή εκείνη κι έσβηνε τιτιβίζοντας στο πρωινό φως, σαν τη σταρήθρα!¹⁰ [...]

Γύριζα να γνωρίσω την Αττική, έτσι νόμιζα· μα εγώ γύριζα να γνωρίσω την ψυχή μου· στα δέντρα, στα βουνά, στη μοναξιά ζητούσα να βρω και να γνωρίσω την ψυχή μου, μάταια· η καρδιά δε σκιρτούσε· σημάδι άσφαλτο πως δεν έβρισκα αυτό που ζητούσα.

Μια μέρα μονάχα, ένα μεσημέρι, θάρρεψα πως τη βρήκα. Είχα πάει ολομόναχος στο Σούνιο· ήλιος καφτός, είχε μπει το καλοκαίρι, τα πληγωμένα πεύκα έχυναν το ρετσίνι τους κι ο αγέρας μωσχοβολούσε· ένα τζιτζίκι ήρθε και κάθισε στον ώμο μου και κάμποση ώρα οδοιπορούσαμε μαζί· μύριζα όλος σαν πεύκο, είχα γίνει πεύκο, κι άξαφνα, ως ξεπρόβαινα από τον πευκώνα, είδα τις άσπρες κολόνες του ναού του Ποσειδώνα, κι ανάμεσά τους, στραφταλιστή, σκούρα γαλάζια, την άγια θάλασσα. Τα γόνατά μου κόπηκαν, στάθηκα· ετούτη είναι η Ομορφιά, συλλογίστηκα, ετούτη είναι η αφτέρουγη Νίκη, η κορφή της χαράς, πιο απάνω δεν μπορεί να φτάσει ο άνθρωπος. Ετούτη είναι η Ελλάδα. [...]

Υποβάλλει το αττικό τοπίο πώς πρέπει να 'ναι το πρότυπο του ανθρώπου· καλοδουλεμένο, λιγόλογο, λυτρωμένο από τα περιττά πλούτη, δυνατό, που όμως να μπορεί να συγκρατάει τη δύναμή του και να βάζει όρια στη φαντασία. Φτάνει το αττικό τοπίο κάποτε στα σύνορα της αυστηρότητας, μα δεν τα περνάει, σταματάει στην πρόσχαρη καλόγνωμη σοβαροσύνη. Η χάρη του δεν ξεπέφτει σε ρομαντισμούς, μήτε πάλι η δύναμή του σε τραχύτητα. Όλα καλοζυγιασμένα, καλομετρημένα, κι οι αρετές ακόμα δεν φτάνουν την υπερβολή, δε σπάζουν το ανδρώ-

⁸ καλοσήμαδα: επίρρηση από το επίθετο «καλοσήμαδος»: τυχερός. «Καλό σημάδι»: ευοίωνο, που προμηνύει κάτι καλό.

⁹ κόρδα: χορδή. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁰ σταρήθρα = αιταρήθρα: αποδημητικό πτηνό που φωλιάζει σε θάμνους· είδος κορυδαλλού. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

πινο μέτρο, σταματούν εκεί απ' όπου, αν προχωρούσαν πιο πέρα, θα γίνονταν απάνθρωπες ή θεικές [...].

Μα κάπου κάπου, ανάμεσα στη σοβαρότητα ετούτη, ένα χαμόγελο – δυο τρεις ασημόκλωνες ελιές σε μια κατάξερη πλαγιά, δροσερά καταπράσινα πεύκα, ροδοδάφνες στον όχτο¹¹ κάτασπρου ξεροπόταμου, μια τούφα άγριες βιολέτες ανάμεσα σε πυρωμένες γαλαζόμαυρες πέτρες. Εδώ όλες οι αντιθέσεις σμίγουν και συγκερνούνται,¹² συμφιλιώνονται και δημιουργούν το ανώτατο θάμα, την αρμονία.

Πώς έγινε το θάμα ετούτο, πού βρίσκεται η χάρη τόση σοβαρότητα, πού βρίσκεται η σοβαρότητα τόση χάρη, πώς μπόρεσε η δύναμη να μην καταχραστεί τη δύναμή της; Τούτο θα 'ναι το ελληνικό θάμα.

Ο **Νίκος Καζαντζάκης** (1883-1957) γεννήθηκε στο Ηράκλειο της τουρκοκρατούμενης Κρήτης. Σπούδασε Νομική στην Αθήνα και στο Παρίσι, όπου επηρεάστηκε βαθύτατα από τις φιλοσοφικές αρχές του Μπερζόν και του Νίτσε. Την εποχή αυτή αρχίζει η συστηματική του ενασχόληση με τα γράμματα. Πραγματοποίησε πλήθος ταξιδιών στο εξωτερικό, αρκετές φορές ως ανταποκριτής εφημερίδων. Υπηρέτησε ως γενικός διευθυντής στο Υπουργείο Περιθάλψεως, διορίστηκε Υπουργός άνευ Χαρτοφυλακίου και εργάστηκε ως σύμβουλος λογοτεχνίας στην UNESCO. Διετέλεσε πρόεδρος της Εταιρείας Ελλήνων Συγγραφέων. Το 1956 τιμήθηκε με το Βραβείο Ειρήνης και προτάθηκε ως υποψήφιος για το Νόμπελ Λογοτεχνίας εννέα φορές. Ο ίδιος θεωρούσε τον εαυτό του πρωτίστως ποιητή, έχοντας γράψει την *Οδύσεια*, ένα μεγαλόπνοο έργο με 24 ραψωδίες και 33.333 στίχους. Διακρίθηκε στη δραματουργία (*Προμηθέας*, *Καποδίστριας*, *Κούρος*, *Νικηφόρος Φωκός*, *Κωνσταντίνος Παλαιολόγος*, *Χριστόφορος Κολόμβος* κ.ά.), στη συγγραφή ταξιδιωτικών εντυπώσεων (*Ισπανία*, *Ιταλία*, *Αίγυπτος*, *Σινά*, *Ιαπωνία* και *Κίνα*, *Αγγλία*, *Ρωσία*, *Ιερουσαλήμ* και *Κύπρος*), στα φιλοσοφικά δοκίμια (*Ασκητική*, *Συμπόσιο* κ.ά.). Ωστόσο, ευρύτερα γνωστός έγινε από τα μυθιστορηματά του: *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* (1946), *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται* (1948), *Ο καπετάν Μιχάλης* (1950), *Ο τελευταίος πειρασμός* (1951), *Αναφορά στον Γκρέκο* (1961) κ.ά. Το έργο του έχει μεταφραστεί και εκδοθεί σε περισσότερες από 50 χώρες και έχει δισκευαστεί για το θέατρο, τον κινηματογράφο, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση.

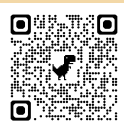
Πηγή: [Μουσείο Νίκου Καζαντζάκη](#)

C. Yannaco. Ακρόπολη.
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης
της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

¹¹ όχτος: όχθη. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹² συγκερνών = συγκεράζω: συνθέτω, συνδυάζω (αντιθέσεις ή διαφορές). [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

Εκτενές
γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων

1. **α)** Αφού χωριστείτε σε ομάδες, απαντήστε σε μία από τις παρακάτω ερωτήσεις και ανακοινώστε τα αποτελέσματα της εργασίας σας στην ολομέλεια.
  - Πού βρίσκεται ο αφηγητής; Τι βλέπει; Ποια στοιχεία του αττικού τοπίου τον εντυπωσιάζουν;
  - Εντοπίστε στο κείμενο στοιχεία από την αρχαία ελληνική ιστορία και την αρχαία ελληνική μυθολογία. Ποια σκοπιμότητα υπηρετεί η επιλογή τους;
  - Η σκέψη του αφηγητή λειτουργεί συνειρμικά. Ποιους συνειρμούς κάνει, όταν αγναντεύει το ελληνικό τοπίο;
  - Το αττικό τοπίο ξεχωρίζει όχι μόνο για τη φυσική ομορφιά του αλλά και για τις αξίες που προβάλλει. Ποιες είναι αυτές;
- β)** Κοινή δραστηριότητα για όλες τις ομάδες: Το κείμενο κλείνει με τη φράση του αφηγητή - συγγραφέα «Τούτο θα 'ναι το ελληνικό θάμα». Ποιο είναι το «ελληνικό θάμα» σύμφωνα με τον Ν. Καζαντζάκη;
2. **α)** Αφού χωριστείτε σε ομάδες, απαντήστε σε μία από τις παρακάτω ερωτήσεις και ανακοινώστε τα αποτελέσματα της εργασίας σας στην ολομέλεια.
  - Αναγνωρίστε τον τύπο του αφηγητή με βάση τη συμμετοχή του στην ιστορία. **Βλ. και ΨΜΑ.**
  - Εντοπίστε σημεία του κειμένου, στα οποία χρησιμοποιείται περιγραφή. Τι προσδίδει στο κείμενο;
  - Εντοπίστε σημεία του κειμένου, στα οποία διατυπώνεται σχόλιο. Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, η λειτουργία των σχολίων στο απόσπασμα;
  - Εντοπίστε αυτοβιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα στο κείμενο.
- β)** Κοινή δραστηριότητα για όλες τις ομάδες: «Γύριζα να γνωρίσω... αυτό που ζητούσα»: γράψτε το απόσπασμα αλλάζοντας τον τύπο του αφηγητή σε παντογνώστη. Ποια εκδοχή προτιμάτε και γιατί;
3. Γράψε στον πίνακα ένα από τα ακόλουθα εκφραστικά μέσα που απαντούν στο κείμενο. Στη συνέχεια συμπλήρωσέ τον με τις απαντήσεις των συμμαθητών/-τριών σου. Τι προσδίδει το καθένα στο συγκεκριμένο κείμενο;

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ	
<i>Εικόνα οπτική</i>	
<i>Εικόνα ακουστική</i>	
<i>Εικόνα οσφρητική</i>	
<i>Μεταφορά</i>	
<i>Παρομοίωση</i>	
<i>Προσωποποίηση</i>	
<i>Πολυσύνδετο</i>	
<i>Ασύνδετο</i>	
<i>Επίθετο</i>	

4. Ο Ν. Καζαντζάκης είναι ο συγγραφέας που καθιέρωσε την ταξιδιωτική λογοτεχνία στα ελληνικά γράμματα ταξιδεύοντας είτε για λόγους βιοπορισμού είτε για λόγους αναψυχής. Ωστόσο, το συγκεκριμένο κείμενο περιλαμβάνεται σε ένα έργο αυτοβιογραφικό (μυθιστόρημα με αυτοβιογραφικά στοιχεία). Αφού μελετήσεις αποσπάσματα από ταξιδιωτικά κείμενα του Ν. Καζαντζάκη (ενδεικτικά: Νίκος Καζαντζάκης, «[Ιαπωνία](#)»), μπορείς να εξηγήσεις γιατί το κείμενο δεν αποτελεί μέρος μιας απλής ταξιδιωτικής περιγραφής;

Αναζήτησε το ΨΜΑ Εναλλακτική δραστηριότητα: Καζαντζάκης, για μια διαφορετική δυνατότητα.

Εναλλακτική
δραστηριότητα:
Καζαντζάκης

Στάθης Σταθάκος. *Αιγαίο*.
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

1. Ποια κοινά χαρακτηριστικά του ελληνικού τοπίου παρουσιάζουν οι τέσσερις συγγραφείς; Σε τι διαφοροποιούνται; Πού νομίζεις ότι οφείλονται αυτές οι διαφορές; Ποιο κείμενο της συστάδας σου άρεσε περισσότερο και γιατί;
2. Τα έργα τέχνης φέρουν το στίγμα των προσωπικών βιωμάτων των καλλιτεχνών. Πώς οι προσωπικές «περιπέτειες» επηρεάζουν τον τρόπο που οι τέσσερις λογοτέχνες «βλέπουν» τον τόπο τους; Για να απαντήσετε, συμβουλευτείτε τα κείμενα και τα βιογραφικά σημειώματα των λογοτεχνών.
3. Ποια στοιχεία νομίζετε ότι συνθέτουν την Ελλάδα σήμερα; Γράψτε σε συνεργατικό έγγραφο Google Doc ένα άρθρο για το ιστολόγιο του σχολείου σας.
4. Διαβάστε το ποίημα του Γεώργιου Σουρή «[Ο Ρωμηός](#)». Σε ένα podcast που θα δημιουργήσετε χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, παρουσιάστε τον Γκρέκο του Ν. Καζαντζάκη να συνομιλεί με τον Ρωμηό του Γ. Σουρή. Στον διάλογο θα αναδεικνύονται με χιουμοριστικό τρόπο τα προτερήματα και τα ελαττώματα του Έλληνα. (Μην ξεχάσετε να αξιοποιήσετε τη διαφορά των όρων «Γκρέκο» - «Ρωμηός»).

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Ελλάδα

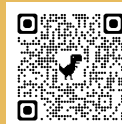
5. Αναζητήστε το [ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Ελλάδα](#), για να βρείτε πληροφορίες για το χαϊκού. Στη συνέχεια συνθέστε δικά σας χαϊκού με στοιχεία του ελληνικού φυσικού τοπίου. Οι δημιουργίες σας μπορούν να αναρτηθούν σε padlet ή σε τοίχο της e-me ή στην e-class με θέμα «Ο τόπος μου» ή στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης σας.

Άρθρο:
Ελλάδα

6. Αναζητήστε το [ΨΜΑ Άρθρο: Ελλάδα](#), για να διαβάσετε ένα απόσπασμα από το κείμενο του Γιώργου Γραμματικάκη στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* (10/10/2008), με θέμα την ιδιαιτερότητα του ελληνικού τοπίου. Αναζητήστε το [ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Ελλάδα](#), για να δημιουργήσετε ένα δικό σας ποίημα με την τεχνική «της συσκότισης» (Black-out poetry). Συγκρίνετε τα δημιουργήματα της ομάδας σας με αυτά των άλλων ομάδων.
7. Χωριστείτε σε ομάδες, επιλέξτε τα χρώματα από τον «καμβά» των τεσσάρων συγγραφέων και δημιουργήστε μία δική σας ζωγραφιά που να παρουσιάζει το ελληνικό τοπίο ή μία ανάλογη καρτ ποστάλ. Η ζωγραφιά ή η καρτ ποστάλ μπορεί να γίνει στο μπλοκ ζωγραφικής σας ή στον υπολογιστή / διαδραστικό πίνακα με τη βοήθεια κατάλληλου ψηφιακού εργαλείου όπως το tux paint.

8. Ο Γ. Ρίτσος και ο Οδ. Ελύτης είχαν ασχοληθεί και με άλλες τέχνες (ζωγραφική και κολάζ αντίστοιχα). Αναζητήστε το [ΨΜΑ Ζωγραφική και Κολάζ](#), για να δείτε σχετικές αναφορές.

Ζωγραφική
και Κολάζ

Ο Άγγελος της Αστυπάλαιας (1966)

Οδυσσέας Ελύτης

Η προσφορά (1967)

Το δωμάτιο με τις εικόνες. Πρόλογος Οδυσσέας Ελύτης. Κείμενο Ευγένιος Αρανίτσης, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1986, σ. 69, 80.

Επιλέξτε τον στίχο ή τη φράση από τα κείμενα της συστάδας που θεωρείτε ότι αντιπροσωπεύει τον τόπο σας, και φτιάξτε δικά σας σχέδια ή κολάζ με πρότυπο τα έργα των δύο ποιητών.

9. Αναζητήστε πίνακες ζωγραφικής που να αποτυπώνουν τον τόπο σας και συγκρίνετέ τους με τα ποιήματα. Στη συνέχεια, επιλέξτε τραγούδια που έχουν ως θέμα το ελληνικό τοπίο, δημιουργήστε ένα ολιγόλεπτο βίντεο με τη βοήθεια του κατάλληλου ψηφιακού εργαλείου (Animato, Moviemaker, h5p.org, ενός εργαλείου της e-me) και αναρτήστε το σε padlet ή σε τοίχο της e-me ή στην e-class. Ποιο είδος τέχνης θεωρείτε ότι αποδίδει πιο πιστά τον τόπο σας; Ποιο σας προκαλεί πιο έντονα συναισθήματα;
10. Δραματοποίηση: Αφού χωριστείτε σε ομάδες, μελετήστε την κατηγορία «Φύση» στο [Λεξικό Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας](#). Με τη βοήθεια του Λεξικού παρουσιάστε στην ολομέλεια, στη νοηματική γλώσσα και με θεατρικότητα, τα χαρακτηριστικά του ελληνικού τοπίου που θεωρείτε πιο σημαντικά.

Επέκταση συστάδας:
Ελλάδα

Δελτίο εξόδου:
Ελλάδα

Abraham Ortelius (1570).
Παγκόσμιος Χάρτης, ο πρώτος άτλας
(*Theatrum orbis terrarum*,
World Map by sjrankin).
Public Domain Mark 1.0. Πηγή: openverse

«Ο κόσμος είναι η Ελλάδα που διαστέλλεται.
Η Ελλάδα είναι ο κόσμος που συστέλλεται».

Βίκτωρ Ουγκώ

«Βγήκαμε εμείς· ελληνικός καινούριος κόσμος, μέγας».

Κ. Π. Καβάφης

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε αυτήν τη συστάδα σου δίνεται η δυνατότητα να ταξιδέψεις στην Ευρώπη και τον Κόσμο με ορμητήριο την Ελλάδα. Μελετάς ποίημα και πεζά κείμενα (αποσπάσματα από παραμύθι και μυθιστορήματα) ξένου και Ελλήνων συγγραφέων και αντιλαμβάνεσαι τη θέση του Ελληνισμού εντός ευρύτερων υπερεθνικών συνόλων. Με τη συνδρομή διάφορων μορφών τέχνης πραγματοποιείς μία «περιπλάνηση» σε μακρινούς τόπους και κατανοείς πώς διαμορφώνεται η φυσιογνωμία μας μέσα από τη συνύπαρξη με άλλους λαούς. Τελικά, συνειδητοποιείς ότι οι αξίες του Ελληνισμού μπορούν να διαδραματίσουν έναν ενοποιητικό ρόλο στην οικουμένη. Η θεματική αυτής της συστάδας «συνομιλεί» με άλλους άξονες των μαθημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (βλ. ΨΜΑ).

Διαθεματική
συνομιλία:
Κόσμος

Λίστα κειμένων συστάδας

«Το Λιμνοπούλι της Ευρώπης». <https://aesop.iep.edu.gr/node/21973>
(τελευταία ανάκτηση: 30/4/2024).

Ιορδανίδου, Μ. [1963] (³²1991). *Λωξάντρα*. Αθήνα: Εστία, σ. 19, 29-31.

Κορν, Β. [2008] (2009). *Πώς ένα κόκκινο γιλέκο έκανε το γύρο του κόσμου*.
(Π. Τσινάρη, Μτφρ.). Αθήνα: Κέδρος, σ. 206-211.

Σικελιανός, Α. [1945] (1968). «Πνευματικό Εμβατήριο». *Λυρικός Βίος Ε΄*.
Λυρικά II. (Γ.Π. Σαββίδης, Φιλ. επιμ.). Αθήνα: Ίκαρος, σ. 173-174.

Λέξεις – κλειδιά

αλληγορία,
Ελληνισμός, Ευρώπη,
ιδιωτισμοί,
κοσμοπολιτισμός,
λίμερικ,
παγκοσμιοποίηση,
παραμύθι, παροιμία,
slam poetry

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας, θα είσαι σε θέση να:

- αναγνωρίζεις τα κοινά στοιχεία των λαών της Ευρώπης
- κατανοείς τα χαρακτηριστικά της πολυπολιτισμικής κοινωνίας και του κοσμοπολίτη ανθρώπου
- αντιλαμβάνεσαι πώς η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει με θετικό και αρνητικό τρόπο την καθημερινή μας ζωή προβληματιζόμενος/-η για τη στάση μας απέναντι σε αυτή
- συνειδητοποιείς τον ρόλο των αξιών του Ελληνισμού ως ενοποιητικών στοιχείων της οικουμένης
- αναλύεις αφηγηματικούς τρόπους και τεχνικές
- αναγνωρίζεις διαφορετικά εκφραστικά μέσα που αξιοποιούνται στα λογοτεχνικά κείμενα και να εξηγείς τη λειτουργία τους στη διαμόρφωση της λογοτεχνικής ατμόσφαιρας
- παράγεις ατομικό και ομαδικό, προφορικό, γραπτό και πολυτροπικό λόγο
- καλλιεργείς την κριτική σου ματιά στη νέα κοινωνική πραγματικότητα που διαμορφώνεται από την εδραίωση των υπερεθνικών οργανισμών
- αναπτύσσεις κοινωνικές δεξιότητες μέσα από την ομαδοσυνεργατική μέθοδο προσέγγισης των κειμένων
- αντιλαμβάνεσαι πληρέστερα τον «διάλογο» των κειμένων και των τεχνών (λογοτεχνίας, ζωγραφικής, φωτογραφίας, μουσικής), ο οποίος παρέχει μία ολοκληρωμένη εικόνα για τη θέση της Ελλάδας στην Ευρώπη και τον κόσμο
- κατανοείς ότι η αλληλεπίδραση με άλλους λαούς οδηγεί στην εθνική αυτογνωσία.

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Αποσπάσματα:
Κόσμος

1. Αναζητήστε το ΨΜΑ Αποσπάσματα: **Κόσμος**, για να απαντήσετε στις αντίστοιχες ερωτήσεις:
  - α) Ο μύθος της Ευρώπης του Μόσχου (*Ευρώπη*, στ. 74-110).
Με βάση το κείμενο ποιες σκέψεις κάνετε για τις ρίζες του ευρωπαϊκού πολιτισμού; Αναζητήστε ένα ελληνικό κέρμα των 2 ευρώ που αναπαριστά την αρπαγή της Ευρώπης και δικαιολογήστε την επιλογή του θέματος.
  - β) Ο κοσμοπολίτης άνθρωπος του Στωικού φιλόσοφου Επίκτητου (*Διατριβαί*, Β 10.1-4).
Σύμφωνα με το κείμενο ποιο είναι το βασικό χαρακτηριστικό του κοσμοπολίτη ανθρώπου;
  - γ) «Ανάλυση: Μα τι ακριβώς είναι αυτά τα Κίτρινα Γιλέκα;»: άρθρο ιστοσελίδας για τις κινητοποιήσεις των «Κίτρινων γιλέκων» στη Γαλλία, που αντιδρούν στις αυξήσεις στα καύσιμα και σε άλλα οικονομικά μέτρα ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης.
Ποια αρνητική συνέπεια της παγκοσμιοποίησης αναφέρεται στο άρθρο;
  - δ) Βασίλης Μιχαηλίδης, «Η 9η Ιουλίου του 1821», ποίημα γραμμένο σε κυπριακή διάλεκτο.
Σύμφωνα με το κείμενο ποια είναι τα χαρακτηριστικά της Ρωμιουσύνης; Πώς συνδέεται με τον κόσμο;

Στίχοι
τραγουδιών:
Κόσμος

2. Αναζητήστε το ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: **Κόσμος**, διαβάστε τους στίχους των ακόλουθων τραγουδιών και κάντε τις δραστηριότητες:
  - α) Αναζήτησε [ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ – ΑΧ ΕΛΛΑΔΑ (LIVE) | OFFICIAL AUDIO RELEASE] και άκου το τραγούδι: «Αχ, Ελλάδα». ¹ Ποια συναισθήματα νιώθει για την πατρίδα του ένας Έλληνας που ζει μακριά από αυτή;
  - β) Αναζήτησε [STING – ENGLISHMAN IN NEW YORK | (AUDIO)] και άκου το τραγούδι: «Englishman in New York». ² Γιατί ο πρωταγωνιστής του τραγουδιού νιώθει ότι είναι “an alien”; ³

3. Δημιουργήστε έναν τροχό της έννοιας «παγκοσμιοποίηση». Σημειώστε στο κέντρο του κύκλου τη λέξη και σε έναν ομόκεντρο κύκλο τοποθετήστε:
  - α. τον ορισμό της έννοιας,
  - β. συνώνυμα,
  - γ. αντώνυμα,
  - δ. μία πρόταση με τη λέξη,
  - ε. εικόνες.

¹ Αλαγιάννη, Β. (Στιχογράφος). Ρασούλης, Μ. (Συνθέτης). Παπάζογλου, Ν. (Ερμηνευτής) (1991). «Αχ, Ελλάδα». *Live στο Λυκαβηττό* [Δίσκος]. ΕΤΑΙΡΙΑ ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ Α.Ε. για την BESTEND Α.Ε.Ε. (Παραγωγή). Lyra.

² Sting (Συνθέτης, Στιχογράφος, Ερμηνευτής) (1987). *Nothing Like the Sun* [Δίσκος]. Ν. Dorfsman & Sting (Παραγωγή). A&M Records.

³ alien: ο ξένος, ο αλλοδαπός που κατοικεί σε άλλη χώρα / ο εξωγήινος.

δραστηριότητες κατά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. Διαβάστε τους τίτλους των κειμένων της συστάδας: Ποιες προσδοκίες σας δημιουργούν για το περιεχόμενο των κειμένων; Έχετε διαβάσει κάποιο/-α από τα έργα ή γνωρίζετε κάποιον/-ους από τους τίτλους;
2. Διαβάστε εκφραστικά τα κείμενα. Το Κείμενο 2 μπορείτε να το διαβάσετε με τη μορφή θεατρικού διαλόγου. Μετά την ανάγνωση των τεσσάρων κειμένων συζητήστε για τα συναισθήματα και τις πρώτες εντυπώσεις σας. Σας άρεσαν τα κείμενα; Αν ναι, για ποιον ή για ποιους λόγους;

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

«Το Λιμνοπούλι της Ευρώπης» (αποσπάσματα)

Γνωρίζετε το Λιμνοπούλι της Ευρώπης;

Είναι ένα πουλί που ζει στον πλανήτη μας εδώ και πολλά χρόνια και πετά πολύ γρήγορα σ' όλη την Ευρώπη. Για την ακρίβεια πετά γρήγορα τα τελευταία 23 χρόνια!

Το Λιμνοπούλι τρέφεται με νερό. Ναι! Μόνο με νερό! Αλλά νερό λίμνης. Γι' αυτό ταξιδεύει, και ταξιδεύει... Για να μπορεί ν' αλλάζει γεύσεις και να μην πίνει πάντα το ίδιο νερό από την ίδια λίμνη.

Μα το πιο περίεργο χαρακτηριστικό του είναι τα φτερά του. Όταν πίνει νερό από την λίμνη Βάνερν της Σουηδίας, τα φτερά του γίνονται γαλάζια και κίτρινα. Νά! Κάπως έτσι! Όταν πίνει νερό από τη λίμνη Γκάρντα της Ιταλίας, τα φτερά του γίνονται... πράσινα, κόκκινα κι άσπρα! Νά σαν αυτή τη σημαία. Νομίζω πως μπορείτε να μαντέψετε ποια σημαία είναι! Κι όταν πίνει νερό από την λίμνη Μπόντενζι ή αλλιώς Κονστάνς, που βρίσκεται όχι σε ένα αλλά σε δύο κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στη Γερμανία και την Αυστρία, αλλά και την Ελβετία, μεταμορφώνεται σ' ένα πολύχρωμο πουλί από μαύρα, κόκκινα, άσπρα και κίτρινα φτερά. Νά σαν τη σημαία της Γερμανίας αλλά και της Αυστρίας.

Όσοι το βλέπουν, το θαυμάζουν για την ζωντάνια και την ποικιλία των χρωμάτων του! Τα παιδιά συνηθίζουν να μετρούν τα χρώματα που έχουν τα φτερά του. Πετάνει όμως τόσο γρήγορα, που δεν προλαβαίνουν να τα μετρήσουν!

Όταν πίνει νεράκι από τη λίμνη Μπάλατον της Ουγγαρίας, τα φτερά του αλλάζουν και ξαναγίνονται πράσινα, κόκκινα κι άσπρα. Ακολουθούν όμως άλλη φορά. Νά κάπως έτσι! Κάποιες φορές δεν μπορείς να το δεις καθόλου, γιατί έχει τα χρώματα του ουρανού, των άσπρων σύννεφων, της θάλασσας και των αφρισμένων κυμάτων. Τότε είναι η μέρα που πηγαίνει στην Ελλάδα και πίνει νερό από τη λίμνη Τριχωνίδα. Όταν επισκέπτεται τη Φιλανδία, νιώθει πολύ χαρούμενο.

Μπορείτε να μαντέψετε γιατί; Πίνοντας νεράκι από την παγωμένη λίμνη Σάιμαν μεταμορφώνεται σε ΚΥΚΝΟ! Στη Φιλανδία το Λιμνοπούλι αλλάζει όνομα. Το λένε ΚΥΚΝΟπούλι! Συνεχίζει όμως να τρέφεται μόνο με νερό, ταξιδεύοντας και ταξιδεύοντας...

ΤΟ ΔΩΡΟ

Όσπου μια μέρα, αφού πέρασε απ' όλες τις λίμνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αφού δοκίμασε απ' όλες το πολύτιμο νεράκι τους, είπε σκεπτικό: «Κάθε λίμνη που επισκέφτηκα ήταν διαφορετική. Άλλες ήταν πιο μεγάλες, κι άλλες πιο μικρές. Άλλες ήταν παγωμένες κι άλλες με πολλά αποδημητικά πουλιά. Όμως όλες με βοήθησαν να ξεδιψάσω. Γι' αυτό κι εγώ στο επόμενο ταξίδι μου, θα χαρίσω ένα δώρο σε κάθε μια λίμνη που θα περνώ».

Έτσι το Λιμνοπούλι πέρασε από τη μεγαλύτερη λίμνη της Σουηδίας, τη λίμνη Βάνερν, αφήνοντας να πέσει ένα χρυσό αστέρι. Κατόπιν πέρασε από τη μεγαλύτερη λίμνη της Ελλάδας, τη λίμνη Τριχωνίδα, αφήνοντας και εκεί ένα χρυσό αστέρι. Το Λιμνοπούλι χάρισε το ίδιο δώρο σ' όλες τις λίμνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μεγάλες και μικρές. Ένα χρυσό αστέρι σε κάθε χώρα-μέλος. Ένα αστέρι που υποσχόταν καθαρότητα και ομορφιά στις λίμνες που έπεφτε. Τα αστέρια που χάρισε ήταν συνολικά 28, όσα είναι τα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αστέρια που είχαν μικρόφωνο, κάμερα και ακουστικά, για να μπορούν να ανταλλάσσουν μηνύματα μεταξύ τους! Με το πέρασμα των εποχών, αντάλλαξαν πολλές ιδέες, παιχνίδια και τραγούδια, συζήτησαν τρόπους για να έχουν καθαρό νεράκι και τρόπους να μην το σπαταλούν. Και όλα αυτά από τους τόπους που βρίσκονταν, αλλά και από το Κοινοβούλιο.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο! Ένα κτήριο σε σχήμα κύκλου, όπου τα αστέρια κάθε χρόνο στις 9 Μαΐου συγκεντρώνονται και συζητούν, και συζητούν... [...]

Κάπου εδώ φτάσαμε στο τέλος! Η ιστορία μας όμως δεν τελείωσε. Γιατί;

Γιατί το Λιμνοπούλι... συνεχίζει να πετά!

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Μαρία Ιορδανίδου, Λωξάντρα (αποσπάσματα)

Η Κωνσταντινούπολη εκείνη την εποχή ήταν ένα χαρμάνι⁴ από διάφορες πολιτείες, προάστια και χωριά, σκορπισμένα πάνω στα παράλια της Μικράς Ασίας και της Ευρώπης. Και η κάθε πολιτεία, το κάθε προάστιο, το κάθε χωριό είχε τον τοπικό του χαρακτήρα, τα ήθη και τα έθιμα του πληθυσμού που πλειονοψηφούσε.

Την ευρωπαϊκή όχθη του Βοσπόρου την κατοικούσαν περισσότερο Έλληνες και γενικά Ευρωπαίοι, – το Μέγα Ρέμα, το Μπουγιούκ-Ντερέ, τα Θεραπεία, όλα εκείνα τα προάστια θυμίζανε Ευρώπη. Η ασιατική όχθη ήτανε Ανατολή. Εκεί έβγαινε το νταούλι⁵ για να θυμίσει στους πιστούς της πως ήταν ραμαζάνι.⁶ Εκεί

⁴ χαρμάνι: (εδώ) ανακάτωμα, συνονθύλευμα. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.](#)

⁵ νταούλι: λαϊκό μουσικό όργανο, είδος τυμπάνου. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.](#)

⁶ ραμαζάνι: γιορτή των Μουσουλμάνων.

ο μουεζίνης⁷ τρεις φορές τη μέρα διαλαλούσε ταχτικά πως ένας είναι ο Αλλάχ, και ο Μωάμεθ ο Προφήτης του Αλλάχ. Και στην απέναντι όχθη σαν έφτανε αυτός ο αντίλαλος, έφτανε σαν πα-
ραμυθένια φωνή από έναν άλλον κόσμο. [...]

Το μεγάλο ρολόι της σάλας χτυπούσε μεσημέρι όταν πια η Λω-
ξάντρα ξένιασε και έμπαινε στη σάλα. Είχε πλυθεί με άσπρο
κρητικό σαπούνι και είχε στάξει έναν κόμπο βενζόη⁸ στο νερό
για να ξεπλύνει το πρόσωπό της και να φρεσκαριστεί. Είχε φο-
ρέσει τα τρία μεσοφόρια της: το άσπρο το μανταπολένιο⁹ με το
κέντημα, το απλαγκένιο,¹⁰ και το μενεξεδί το ταφταδένιο με τους
φαρμαπαλάδες τους τούλινους. Από πάνω είχε βάλει το μενεξεδί
της το μεταξωτό με τις πολλές τις σούρες και με το νταντελένιο¹¹
το γιακά. Καρφίτσωσε τη μεγάλη καμέα¹² της στο στήθος
και στο μαντιλάκι της έσταξε κολόνια.

Σαν αρματωμένη φρεγάτα με φουσκωμένα τα πανιά μπήκε η
Λωξάντρα στη σάλα, και, μόλις μπήκε, λες και ήταν άδεια η σά-
λα και γέμισε.

– Καλώς ορίσατε, είπε όρθια στη μέση της σάλας, ανοίγοντας
τα χέρια της σα νάδελε όλους μαζί να τους αγκαλιάσει.

Και πριν προφτάσουν να φιληθούν, η Σουλτάνα από κάτω φώ-
ναξε:

– Να τους, έρχονται.

Η Κλεονίκη έτρεξε στο παράθυρο να δει αν έρχεται ο Θεόδω-
ρος. Η Ασπασία έτρεξε στο μεγάλο καθρέφτη, που ήταν πάνω
απ' το κονσόλι,¹³ και άρχισε να σιάζει τα μαλλιά της, να σαλιώ-
νει με το μικρό το δαχτυλάκι τα φρύδια της και να δαγκάνει τα
χειλία της να τα κάνει να κοκκινίσουν.

Ο Δημητρός σηκώθηκε χαρούμενος απάνω και ο Γιώργος πέτα-
ξε βιαστικά στη σόμπα το τσιγάρο που μόλις είχε ανάψει.

– Ο Θεόδωρος, είπε η Λωξάντρα.

Αργά-αργά, άρχισε η Λωξάντρα να κατεβαίνει τη σκάλα. Και σαν
έφτασε στο πλατύσκαλο σταμάτησε.

– Λ' εσκαλιέ ντε λα ρεν,¹⁴ είπε ο Θεόδωρος από την άλλη άκρη της
αυλής, όρθιος μπροστά στην ανοιχτή την πόρτα.

Η **Μαρία Ιορδανίδου** (1897-1989) γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Από το 1901 ως το 1909 έζησε με τους γονείς της στην Αθήνα, μετά τον χωρισμό τους, όμως, επέστρεψε στη γενέτειρα και γράφτηκε στο εκεί αμερικανικό κολλέγιο. Από το 1914 ως το 1919 έζησε εγκλωβισμένη (λόγω του ξεσπάσματος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου και της Ρωσικής Επανάστασης) στη Σταυρούπολη της Ρωσίας. Το 1919 επέστρεψε στην Πόλη και εργάστηκε σε αμερικανική εμπορική εταιρεία. Το 1920 πήρε μετάθεση για την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, όπου ήρθε σε επαφή με τους πνευματικούς κύκλους, έγινε μέλος του κομμουνιστικού κόμματος Αιγύπτου και το 1923 παντρεύτηκε τον εκπαιδευτικό Ιορδάνη Ιορδανίδη. Μετά τον γάμο της εγκαταστάθηκε με τον σύζυγο και τη μητέρα της στην Αθήνα, όπου εργάστηκε στην πρεσβεία της Σοβιετικής Ένωσης. Το 1939 απολύθηκε από την πρεσβεία και ασχολήθηκε με μαθήματα ξένων γλωσσών. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής καταστράφηκε το σπίτι της και η ίδια διώχτηκε και κλείστηκε σε διάφορα στρατόπεδα. Στη λογοτεχνία πρωτοεμφανίστηκε σε ηλικία εξήντα πέντε χρόνων με τη συγγραφή του μυθιστορήματος *Λωξάντρα*. Τιμήθηκε για το έργο της με τον Χρυσό Σταυρό και το Οφφίκιο της Αρχόντισσας του Οικουμενικού Θρόνου από το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης (1978). Έργα της μεταφράστηκαν σε πολλές ξένες γλώσσες. Βασικά χαρακτηριστικά του έργου της είναι το αυτοβιογραφικό στοιχείο, η αμεσότητα, η ακρίβεια και η φυσικότητα του λόγου της. Έργα: *Λωξάντρα* (1963), *Διακοπές στον Καύκασο* (1965), *Σαν τα τρελλά πουλιά* (1978), *Στου κύκλου τα γυρίσματα* (1979), *Η αυλή μας* (1981).

Πηγή: βιβλιονέτ

► Βλ. και ντοκιμαντέρ *Εποχές και Συγγραφείς* (EPT).

⁷ μουεζίνης: μουσουλμάνος κληρικός ο οποίος, συνήθως απ' τον εξώστη του μιναρέ, καλεί τους πιστούς να προσευχηθούν. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁸ βενζόη: ρητινώδες έκκριμα δέντρου, το οξύ του οποίου χρησιμοποιείται ως συντηρητικό, αντισηπτικό, στη βιομηχανία των χρωμάτων κ.τ.λ. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁹ μανταπολένιο: από πολυτελές ύφασμα.

¹⁰ απλαγκένιο: από πολυτελές ύφασμα.

¹¹ νταντελένιο: δαντελένιο.

¹² καμέα: σκληρός ημιπολύτιμος λίθος με ανάγλυφη παράσταση, ιδίως προσώπου. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹³ κονσόλι-κονσόλα: είδος τραπεζιού που ακουμπά στον τοίχο και στηρίζεται σε δύο πόδια. Βλ. τη λέξη *κονσόλα* στο [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁴ Λ' εσκαλιέ ντε λα ρεν: (γαλλ.) η σκάλα της βασίλισσας.

Είχε ξεκουμπώσει το βαρύ του το παλτό και από μέσα φαίνονταν η άψογη εγγλέζικια ρεδιγκότα¹⁵ του. Αψηλός, χοντροκόκαλος, γεροδεμένος, ποζάτος.¹⁶ Με αδριά¹⁷ χαρακτηριστικά και με μακριές φαβορίτες.

Ο Θεόδωρος φαίνονταν μεγαλύτερος απ' την ηλικία του. Κοντά στ' αυτιά του τα μαλλιά είχαν πάρει ν' ασπρίζουνε. Σοβαρός, λιγομίλητος, με καλούς τρόπους και χαμηλή φωνή. Τόσο βαθιά και χαμηλή, που η Λωξάντρα μόλις-μόλις άκουσε τι της λέει. Ποτέ του δε γελούσε δυνατά, ποτέ δεν έκανε χειρονομίες. Κοντολογίς – σωστός εγγλέζος τζέντλεμαν. Και πάνω του μύριζε κολόνια Άτκινσον, πούρο χαβανέζικο, και εγγλέζικο σαπούνι.

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Βόλφγκανγκ Κορν, Πώς ένα κόκκινο γιλέκο έκανε το γύρο του κόσμου. Μια μικρή ιστορία για το μεγάλο φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης (αποσπάσματα) (Μτφρ. Πελαγία Τσινάρη)

Πρωταγωνιστής μίας ιστορίας για την παγκοσμιοποίηση είναι ένα κόκκινο γιλέκο. Το ρούχο με το χαρακτηριστικό χρώμα ανήκε στον αφηγητή (Γερμανό συγγραφέα), ο οποίος το άφησε σε έναν κάδο για παλιά ρούχα. Καθώς παρακολουθεί στο δελτίο ειδήσεων μία είδηση για λαθρομετανάστες, αναγνωρίζει το γιλέκο του (από έναν λεκέ και από το ιδιαίτερο χρώμα του) που το φορά ένας νεαρός λαθρομετανάστης στοιβαγμένος μαζί με άλλους σε ένα πλοιάριο. Με αφορμή αυτό το γεγονός αφηγείται το «ταξίδι» του γιλέκου και προβληματίζεται για την επιρροή της παγκοσμιοποίησης στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων σε όλο τον κόσμο. Το απόσπασμα προέρχεται από το τελευταίο μέρος του βιβλίου.

Και τι απέγινε ο πρωταγωνιστής αυτού του βιβλίου, το κόκκινο γιλέκο; Ύστερα από τέτοια δοκιμασία, σίγουρα παρέδωσε τα όπλα. Θα μπορούσε να καταλήξει σε ένα κοντέινερ ανακύκλωσης και να κάνει άλλον ένα μικρό γύρο του κόσμου ως πρώτη ύλη. Αλλά στα Κανάρια Νησιά τα υλικά που ανακυκλώνονται δεν είναι ακόμη πολλά. Υπάρχουν βέβαια και εκεί πολλοί χρωματιστοί κάδοι ανακύκλωσης, αλλά ο κόσμος δε συμμετέχει. Το πιο πιθανό λοιπόν είναι το γιλέκο να διαλύεται σιγά σιγά σε κάποια χωματερή, ή ίσως να έχει κιόλας καεί. Κι επειδή περιείχε πολύ άνθρακα, κατά την καύση θα απελευθερώθηκε στην ατμόσφαιρα μεγάλη ποσότητα του βλαβερού για το περιβάλλον διοξειδίου του άνθρακα.

Ίσως μάλιστα ο Αντράμε¹⁸ να έκοψε και να κράτησε ένα κομματάκι από το γιλέκο που τον οδήγησε στην ελευθερία. Και το κομματάκι αυτό να το κρέμασε μαζί με το φυλαχτό του γέρου συνταξιδιώτη του. Από αυτό το κόκκινο κομματάκι ύφασμα θα μπορούσα κι εγώ να τον αναγνωρίσω, αν κάποτε τον έβλεπα ξανά στην Τενερίφη ή στο νησί Γκραν Κανάρια, στη Μαδρίτη ή στη Βαρκελώνη, στη Νάπολη ή στη Μασσαλία, στο Αμβούργο ή στο Ανόβερο. [...]

¹⁵ ρεδιγκότα: αντί για «ρεντικότα»: είδος επίσημου ανδρικού σακακιού που κουμπώνει σταυρωτά και φτάνει μέχρι το γόνατο. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.](#)

¹⁶ ποζάτος: με πόζα, που τηρεί μια επιτηδευμένη στάση σοβαρότητας, ακαταδεξιάς. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.](#)

¹⁷ αδριά: αδρά, όχι λεπτά αλλά έντονα και ευδιάκριτα. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.](#)

¹⁸ Αντράμε: ο νεαρός λαθρομετανάστης στον οποίο κατέληξε το κόκκινο γιλέκο του αφηγητή.

Πρέπει η ιστορία μας να έχει αυτό το τέλος; Πρέπει να αγοράζουμε φτηνά και κακής ποιότητας προϊόντα; Προϊόντα που κατασκευάζονται και πουλιούνται από ανθρώπους που δεν μπορούν να ζήσουν από τα λεφτά που βγάζουν; Όχι, δεν πρέπει σε καμία περίπτωση! Και μπορούμε εμείς να φροντίζουμε ώστε να αλλάξουν κάποια πράγματα. [...]

Πρέπει να πιέσουμε τους πολιτικούς μας να παίξουν δίκαιο παιχνίδι στην εμπορική πολιτική τους. Γιατί ζητάμε από τις άλλες χώρες να ανοίξουν τις αγορές τους και να τηρήσουν τους κανόνες της αγοράς. Όμως το ίδιο πρέπει να κάνουν και οι δικές μας χώρες. Ακόμη και αν με αυτό τον τρόπο κάποιες επαγγελματικές ομάδες έρθουν αντιμέτωπες με περισσότερο ανταγωνισμό και δυσκολευτούν, όπως για παράδειγμα οι αγρότες ή οι ψαράδες.

Το ζητούμενο είναι το fair play – όπως και στον αθλητισμό. Τι νόημα έχει μια νίκη στο ποδόσφαιρο, αν η αντίπαλη ομάδα μπορεί να κατέβει στο γήπεδο με πέντε αντί για έντεκα παίκτες; Έτσι, και στην παγκόσμια αγορά πρέπει να αναπτύξουμε δίκαιους κανόνες. Γιατί παγκοσμιοποίηση, πέρα από όλα τα άλλα, σημαίνει και κάτι ακόμη: ότι δεν μπορούμε να συμπεριφερόμαστε λες και δε μας αφορούν τα προβλήματα των άλλων ηπείρων. Με άλλα λόγια, ρωτήστε, μάθετε, διαμαρτυρηθείτε!

Αλλά κι εμείς οι καταναλωτές πρέπει να πάρουμε το μάθημά μας. Πρέπει επιτέλους να συνειδητοποιήσουμε ότι με κάθε μας κίνηση, και κυρίως με κάθε μας αγορά, συναποφασίζουμε σε τι κόσμο θέλουμε να ζούμε. [...]

Στο μέλλον [...] όλοι εμείς ενωμένοι, θα έχουμε πολύ περισσότερη δύναμη απ' ό,τι κάποιοι πολιτικοί, εμείς με το καλάθι του σουπερμάρκετ ή με το ποντίκι που χειριζόμαστε κάνοντας τις αγορές μας στο διαδίκτυο. [...]

Θα πρέπει απλά να ζήσουμε χωρίς εκείνο το ζευγάρι μοντέρνα αθλητικά, χωρίς εκείνο το στιλάτο παντελόνι ή χωρίς το γιλέκο από φλις σε τιμή ευκαιρίας – τουλάχιστον μέχρις ότου τα ρούχα αυτά αρχίσουν να παράγονται με τρόπο κοινωνικά και οικολογικά αποδεκτό.

Εγώ πάντως αποφάσισα, το επόμενο ρούχο που θα με κρατάει ζεστό τις ώρες που δουλεύω θα είναι ένα φλις γιλέκο από το Μπαγκλαντές – αυτή τη φορά όμως το γιλέκο μου θα έχει παραχθεί κάτω από δίκαιες συνθήκες. Και αυτήν τη φορά ασ μην είναι κόκκινο. Ένα καφέ ή ένα γκρι θα ήταν τέλειο, ίσως και ένα μπλε ή ένα μπες...

Ο **Βόλφγκανγκ Κορν [Wolfgang Korn]** γεννήθηκε το 1958. Σπούδασε Ιστορία, Πολιτικές Επιστήμες και Δημοσιογραφία. Ζει στο Ανόβερο και εργάζεται ως συγγραφέας και δημοσιογράφος. Συνεργάζεται με διάφορα περιοδικά και εφημερίδες. Το βιβλίο του *Πώς ένα κόκκινο γιλέκο έκανε το γύρο του κόσμου* έγινε μπεστ-σέλερ στη Γερμανία και πρόκειται να μεταφραστεί σε αρκετές γλώσσες. Έχει λάβει διάφορες διακρίσεις, μεταξύ των οποίων το βραβείο καλύτερου επιστημονικού βιβλίου για παιδιά.

Πηγή: το εσώφυλλο του βιβλίου

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Άγγελος Σικελιανός, «Πνευματικό Εμβατήριο» (αποσπάσματα)

Ο Άγγελος Σικελιανός (1884-1951) γεννήθηκε στη Λευκάδα, όπου ολοκλήρωσε τις βασικές σπουδές. Στην Αθήνα φοίτησε στη Νομική Σχολή (χωρίς να ολοκληρώσει τις σπουδές του) και εργάστηκε ως ηθοποιός. Δημοσίευσε τα πρώτα του ποιήματα σε περιοδικά της εποχής, όπως το *Διώνυσος* και τα *Παναθήναια* και συνεργάστηκε με τον *Νουμά*. Γνώρισε μεγάλη επιτυχία με την έκδοση του έργου του *Αλαφροϊσκίωτος* (1909). Εντάχθηκε στους φιλολογικούς κύκλους της Αθήνας, πήρε μέρος στην ίδρυση του Εκπαιδευτικού Ομίλου (1910) και τον επόμενο χρόνο δημοσίευσε τον *Δελφικό Ύμνο*. Το 1914 γνωρίστηκε με τον Ν. Καζαντζάκη, με τον οποίο συνδέθηκε με βαθιά φιλία, ενώ γνωρίστηκε και με άλλους διανοούμενους από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Επηρεασμένος από τα ταξίδια του (από το Άγιο Όρος μέχρι τους Αγίους Τόπους και τη Γαλλία) και την παραγμένη εποχή στην οποία έζησε, στα έργα του πρόβαλε την ιδέα της παγκόσμιας ειρήνης και της αδελφосύνης των λαών και εργάστηκε για την υλοποίηση της Δελφικής Ιδέας. Με την πρώτη σύζυγο του Εύα Πάλμερ αναβίωσαν τις Δελφικές Γιορτές (1927), για τις οποίες τιμήθηκαν από την Ακαδημία Αθηνών. Διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην πνευματική αντίσταση του λαού κατά την περίοδο της γερμανικής Κατοχής, με κορυφαία εκδήλωση το ποίημα και τον λόγο που εκφώνησε στην κηδεία του Κ. Παλαμά (28/2/1943). Προτάθηκε πέντε φορές για το βραβείο Νόμπελ (τη μία από κοινού με τον Ν. Καζαντζάκη) και τιμήθηκε με το Κρατικό Λογοτεχνικό Βραβείο (1939). Το έργο του διακρίνεται για τον λυρισμό και τον εκφραστικό πλούτο. Σε αυτό συνυπάρχουν στοιχεία από διάφορα λογοτεχνικά ρεύματα και προβάλλεται μία μεγαλόπνοη κοσμοθεωρία, που συνδυάζει το αρχαίο ελληνικό πνεύμα, την ορφική παράδοση και τη χριστιανική θεολογία. Έργα: *Λυρικός Βίος* (ποιήματα σε 6 τόμους), *Πεζός Λόγος* (πεζά κείμενα σε 5 τόμους) και *Θυμέλη* (τραγωδίες σε 3 τόμους).

Πηγή: βιβλιονέτ και Ελληνικός Πολιτισμός

Το ποίημα γράφτηκε μετά τη λήξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Το ποιητικό υποκείμενο προσπαθεί να εμψυχώσει τους Έλληνες, ώστε να αγωνιστούν για την ανόρθωση της Ελλάδας.

«Ομπρός¹⁹ βοηθάτε να σηκώσουμε τον ήλιο πάνω απ' την Ελλάδα· 1
ομπρός, βοηθάτε να σηκώσουμε τον ήλιο πάνω από τον κόσμο!

Τι, ιδέτε²⁰ εκόλλησεν η ρόδα του βαδιά στη λάσπη,

κι α, ιδέτε, χώθηκε τ' αξόνι²¹ του βαδιά μες στο αίμα!

Ομπρός, παιδιά, και δε βολεί²² μονάχος του ν' ανέβει ο ήλιος· 5

σπρώχτε με γόνα και με στήθος, να τον βγάλουμε απ' τη λάσπη,

σπρώχτε με στήθος και με γόνα, να τον βγάλουμε απ' το γαίμα.²³

Δέστε, ακουμπάμε απάνω του ομοαίματοι αδερφοί του!

Ομπρός, αδέρφια, και μας έζωσε με τη φωτιά του

ομπρός, ομπρός, κ' η φλόγα του μας τύλιξε, αδερφοί μου! 10

» Ομπρός, οι δημιουργοί! Την αχθοφόρα²⁴ ορμή Σας

στυλώστε με κεφάλια και με πόδια, μη βουλιάξει ο ήλιος!

Βοηθάτε με κ' εμένανε, αδερφοί, να μη βουλιάξω αντάμα!

Τι πια είν' απάνω μου και μέσα μου και γύρα,

τι πια γυρίζω σ' έναν άγιον ίλιγγο μαζί του! ... [...] 15

» Σιμώνει ο νέος ο Λόγος π' όλα θα τα βάψει

στη νέα του φλόγα, νου και σώμα, ατόφιο ατσάλι.

Η γη μας αρκετά λιπάστηκε από σάρκα ανθρώπου!

Παχιά και καρπερά, να μην αφήσουμε τα χώματά μας

να ξεραθούν απ' το βαθύ τούτο λουτρό του αιμάτου, 20

πιο πλούσιο, πιο βαθύ κι απ' όποιο πρωτοβρόχι!

Αύριο να βγει ο καθέννας μας με δώδεκα ζευγάρια βόδια

τη γην αυτή να οργώσει την αιματοποτισμένη...

Ν' ανθίσει η δάφνη απάνω της και δέντρο ζωής να γένει,

και η Άμπελό μας ν' απλωθεί ως στα πέρατα της Οικουμένης... 25

» Ομπρός, παιδιά, και δε βολεί μονάχος του ν' ανέβει ο ήλιος.

Σπρώχτε με γόνα και με στήθος, να τον βγάλουμε απ' τη λάσπη·

σπρώχτε με στήθος και με γόνα, να τον βγάλουμε απ' το γαίμα·

σπρώχτε με χέρια και κεφάλια, για ν' αστράψει ο ήλιος Πνέμα!»

¹⁹ Ομπρός: (λαϊκότρ.) εμπρός. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁰ ιδέτε: δείτε.

²¹ αξόνι: άξονας.

²² βολεί: ρήμα απρόσωπο: (λαϊκότρ.) είναι βολικό, είναι δυνατό. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

²³ γαίμα: αίμα.

²⁴ αχθοφόρος: (εδώ ως επίθετο) αυτός που μεταφέρει φορτίο. Για τη σημασία του ουσιαστικού ο αχθοφόρος, [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

Εργασία στις ομάδες

Η τάξη χωρίζεται σε τέσσερις ομάδες.
 Η **1η ομάδα** ονομάζεται «Οι Κρυπτογράφοι»,
 η **2η ομάδα** «Οι Ανθρωπολόγοι»,
 η **3η ομάδα** «Οι Σύγχρονοι Διανοητές» και
 η **4η ομάδα** «Οι Φιλολόγοι».

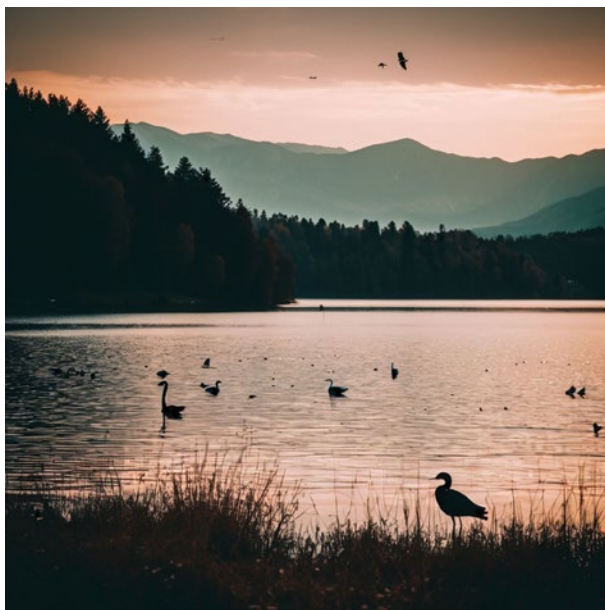
Μπορείτε να δώσετε κάποια άλλη ονομασία στην ομάδα σας σχετική με το κείμενο της συστάδας που μελετάτε, με το είδος της εργασίας σας κ.λπ.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

ΟΜΑΔΑ 1

Οι Κρυπτογράφοι

Παρατηρήστε την εικόνα και σχολιάστε τον συσχετισμό της με το κείμενο «Το Λιμνοπούλι της Ευρώπης». Στη συνέχεια απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις.

Πουλιά σε λίμνες της Ευρώπης.
 Η εικόνα δημιουργήθηκε με το εργαλείο τεχνητής νοημοσύνης img2go

- Εξηγήστε τη λειτουργία των συμβόλων «λιμνοπούλι», «κυκνοπούλι», «αστέρι». Στη συνέχεια, δικαιολογήστε την επιλογή τους.
  - Αναζητήστε το ΨΜΑ **Περίπατος στην Ευρώπη**, για να διαβάσετε ένα απόσπασμα από το ομώνυμο κείμενο του Γιώργου Θεοτοκά. Να συγκρίνετε την εικόνα της Ευρώπης που παρουσιάζει το παραμύθι με την εικόνα που δίνει το κείμενο του Θεοτοκά. Ποια κοινά στοιχεία και ποιες διαφορές στην προσέγγιση του θέματος παρατηρείτε μεταξύ των δύο κειμένων;
- Το κείμενο είναι ένα αλληγορικό παραμύθι.

  - Αναζητήστε το ΨΜΑ **Έντεχνο παραμύθι**, για να συμπληρώσεις έναν διαδραστικό εννοιολογικό χάρτη με παραδείγματα από το κείμενο. Σε τι διαφοροποιείται από ένα λαϊκό παραμύθι και γιατί;
  - Το κείμενο έχει χαρακτηριστικά αλληγορίας. Αναζητήστε το ΨΜΑ **Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Κόσμος**, για να δεις τη σημασία του όρου. Ποιο είναι το βαθύτερο νόημα του κειμένου και ποια η πρόθεση του δημιουργού του;

Περίπατος
στην Ευρώπη

Έντεχνο
παραμύθι

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων: Κόσμος

3. α) Παρακολουθήστε την πορεία που κάνει το λιμνοπούλι στην περιήγησή του στην Ευρώπη. Θεωρείτε τυχαία τη σειρά με την οποία αναφέρονται οι χώρες τις οποίες επισκέπτεται; Εσείς ποιες χώρες της Ευρώπης θα επισκεπτόσασταν και γιατί;
- β) Παρατηρήστε έναν σατιρικό χάρτη της Ευρώπης στα τέλη του 19ου αιώνα. Ποια χαρακτηριστικά των λαών της Ευρώπης σατιρίζονται με τις εικόνες; Στη συνέχεια, με τη βοήθεια του ψηφιακού εργαλείου Google Maps, δημιουργήστε έναν χάρτη με τις χώρες που επισκέπτεται το λιμνοπούλι. Προσθέστε στον χάρτη εικόνες από τις λίμνες που αναφέρονται στο κείμενο και άλλες εικόνες με τα χαρακτηριστικά αξιοθέατα των χωρών ή ακόμη και σατιρικές. (Εναλλακτικά, μπορείτε να δημιουργήσετε τον χάρτη στο μπλοκ ζωγραφικής σας και να κολλήσετε εικόνες).

Fred W. Rose (1899). *Ψαρεύοντας σε ταραγμένα νερά – ένας χάρτης της Ευρώπης «μεταξύ σοβαρού και αστειού» (Angling in Troubled Waters – a serio-comic map of Europe)*, National Library of Sweden. CC BY 2.0. Πηγή: openverse

4. Τι προσφέρει η Ευρωπαϊκή Ένωση στα κράτη-μέλη της, σύμφωνα με το κείμενο; Αφού καταγράψετε τις πληροφορίες σε εννοιολογικό χάρτη με τίτλο «Ευρωπαϊκή Ένωση» σύμφωνα με τα στοιχεία που σας δίνει το κείμενο και προσθέστε δικές σας απόψεις, να δημιουργήσετε μία σύντομη παρουσίαση 2-3 διαφανειών σε power point. Οι παρουσιάσεις σας μπορούν να αναρτηθούν σε padlet ή σε τοίχο της e-me ή στην e-class με θέμα «Ελλάδα – Ευρώπη – Κόσμος».

1. **α)** Ποια πρόσωπα αναφέρονται στο απόσπασμα και ποια είναι τα χαρακτηριστικά του καθενός; Ποιος/-α είναι ο πρωταγωνιστής/η πρωταγωνίστρια; Ποιο από τα πρόσωπα της ιστορίας συγκεντρώνει, κατά κύριο λόγο, τα χαρακτηριστικά του κοσμοπολίτη; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- β)** Περιγράψτε την εξωτερική εμφάνιση και τον χαρακτήρα της Λωξάντρας με βάση το κείμενο. Μπορείτε να τη ζωγραφίσετε στο μπλοκ ζωγραφικής σας ή με το ψηφιακό εργαλείο tux paint. Αναζητήστε [ERT-FLIX | ΛΩΞΑΝΤΡΑ] και δείτε επεισόδια από την ομώνυμη σειρά της ΕΡΤ, που προβλήθηκε το 1980-1981, με πρωταγωνίστρια τη Μπέτυ Βαλάση. Σας αρέσει ο τρόπος που παρουσιάζεται η Λωξάντρα στην τηλεοπτική σειρά; Συμφωνεί με τον τρόπο που τη φανταστήκατε; Τι θα αλλάζατε;
2. **α)** Στον πίνακα αφηγηματικών τρόπων» που ακολουθεί, καταγράψτε χωρία του κειμένου, στα οποία εμφανίζονται διαφορετικοί αφηγηματικοί τρόποι.

Στήλη Α΄ Αφηγηματικοί τρόποι	Στήλη Β΄ Χωρία του κειμένου
1. Αφήγηση	
2. Περιγραφή	
3. Διάλογος	

- β)** Τι εξυπηρετεί η χρήση τους κάθε φορά;
3. Στο κείμενο χρησιμοποιείται καθημερινό λεξιλόγιο, ξένοι όροι και κωνσταντινουπολίτικοι ιδιωτισμοί. Αφού δώσετε παραδείγματα, να εξηγήσετε ποια πρόθεση της συγγραφέα εξυπηρετούν.
4. **α)** Ποιος είναι ο ρόλος της Λωξάντρας ως Ελληνίδας που ζει στο σταυροδρόμι Ευρώπης και Ανατολής; Γράψτε μία σελίδα από το ημερολόγιό της, στο οποίο θα καταγράφονται οι σκέψεις, τα συναισθήματά της και οι προβληματισμοί της για το μέλλον. Στη συνέχεια αναρτήστε το σε padlet ή σε τοίχο της e-me ή στην e-class με θέμα «Ελλάδα – Ευρώπη – Κόσμος».
- β)** Ποια χαρακτηριστικά της Κωνσταντινούπολης ως πολυπολιτισμικής κοινωνίας εντοπίζετε στο κείμενο; Αναζητήστε φωτογραφίες σύγχρονων πολυπολιτισμικών μεγαλουπόλεων και δημιουργήστε ένα κολάζ.

Οι Σύγχρονοι
Διανοητές

Γνωρίστε καλύτερα το κείμενο συζητώντας με βάση τα ακόλουθα ερωτήματα:

- α)** Σε ποιο/-α είδος/-η ανήκει το κείμενο που διαβάσατε; Σε τι διαφοροποιείται από τα άλλα πεζά κείμενα που έχετε διαβάσει;

β) Ποιο είναι το θέμα του κειμένου; Ποια είναι η στάση του αφηγητή απέναντι στο θέμα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας με κειμενικές αναφορές.
- α)** Ποια ρηματικά πρόσωπα και ποιες εγκλίσεις χρησιμοποιούνται στο κείμενο; Ποια πρόθεση του συγγραφέα εξυπηρετεί η εναλλαγή τους;

β) Στο κείμενο διατυπώνονται διάφορα ερωτήματα. Ποιος είναι, κατά τη γνώμη σας, ο ρόλος τους;
- Συμπληρώστε το διάγραμμα που ακολουθεί με βάση όσα αναφέρονται στο κείμενο για την παγκοσμιοποίηση.

- α)** Γράψτε μία παράγραφο 60-80 λέξεων από την οπτική γωνία του Αντράμε.

β) Γράψτε έναν υποθετικό διάλογο ανάμεσα στο κόκκινο γιλέκο της ιστορίας και σε ένα «κίτρινο γιλέκο» από το κείμενο γ της προαναγνωστικής δραστηριότητας 1. Μπορείτε να δραματοποιήσετε τον διάλογο μέσα στην τάξη και, αφού τον βιντεοσκοπήσετε, να αναρτήσετε το βίντεο σε padlet ή σε τοίχο της e-me ή στην e-class με θέμα «Ελλάδα – Ευρώπη - Κόσμος».

Αναζητήστε [ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ | ΜΑΡΙΑ ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗ | ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΜΒΑΤΗΡΙΟ] και ακούστε το «Πνευματικό Εμβατήριο» μελοποιημένο από τον Μ. Θεοδωράκη.²⁵ Απαντήστε στα ακόλουθα ερωτήματα:

1. **α)** Ποια στοιχεία του κειμένου το καθιστούν «εμβατήριο»;²⁶ Η μελοποίηση του ποιήματος συμβάλλει στην κατανόησή του ως εμβατηρίου; Γιατί το εμβατήριο χαρακτηρίζεται «πνευματικό»;
- β)** ήλιος, δάφνη, Άμπελος, Λόγος, Πνέμα (= πνεύμα): λειτουργούν ως σύμβολα. Τι συμβολίζουν; Από πού τα δανείζεται ο ποιητής. Σχολιάστε τη χρήση των κεφαλαίων γραμμάτων στις τρεις τελευταίες λέξεις.
2. **α)** Στο ποίημα συνδέεται η Ελλάδα με τον κόσμο, την Οικουμένη. Θεωρείτε δικαιολογημένη αυτήν τη γενίκευση;
- β)** Στον παρακάτω πίνακα συμπληρώστε τις στήλες Β΄ και Γ΄ με τα εκφραστικά μέσα που εντοπίσατε ποίημα, και το αισθητικό τους αποτέλεσμα, αντίστοιχα.

Στήλη Α΄ Εκφραστικά μέσα	Στήλη Β΄ Εντοπισμός στο ποίημα	Στήλη Γ΄ Αισθητικό αποτέλεσμα
1. Εικόνες		
2. Μεταφορές		
3. Επαναλήψεις		
4. Προσφωνήσεις		
5. Εναλλαγή ρηματικών προσώπων		
6. Εναλλαγή ρηματικών εγκλίσεων		
7. Χρήση σημείων στίξης		
8. Λαϊκοί τύποι λέξεων		

- γ)** Με το ψηφιακό εργαλείο image hotspots της πλατφόρμας e-me (ή και το εργαλείο commonija.com) δημιουργήστε μία οπτική λογοτεχνική εικόνα επισυνάπτοντας τα εκφραστικά μέσα που εντοπίσατε.
3. Καταγράψτε σε πίνακα μέσα σε συνεργατικό έγγραφο Google Doc ή στο τετράδιό σας
    - α)** τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κόσμος στην εποχή που γράφεται το ποίημα και
    - β)** τα ενοποιητικά στοιχεία της οικουμένης.
 Τι θα προσθέτατε και τι θα αφαιρούσατε, αν το ποίημα αφορούσε τη σύγχρονη εποχή;

²⁵ Σικελιανός, Α. (Στιχοουργός). Θεοδωράκης, Μ. (Συνθέτης). Φαραντούρη, Μ., Καλογιάννης, Α., Θεοχάρης, Γ. (Ερμηνευτές) (1970). *Πνευματικό Εμβατήριο - Οιδίπους Τύραννος* [Δίσκος]. Συμφωνική Ορχήστρα του Λονδίνου. Polydor.

²⁶ Το εμβατήριο είναι μία μουσική σύνθεση (ή και τραγούδι) με ρυθμό που κανονίζει τον βηματισμό συντεταγμένης ομάδας (στρατιωτών). [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

4. Ποια αντίληψη για τον κόσμο και τη ζωή προβάλλεται στο ποίημα; Υποθέστε ότι είστε ο Ά. Σικελιανός και γράψτε μια επιστολή με αυτό το θέμα στον πολυταξιδεμένο κοσμοπολίτη, φίλο και ομότεχνό σας Ν. Καζαντζάκη. Ενισχυτικά, αναζητήστε [ΕΡΤ | ΕΠΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ | ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ | ΜΕΡΟΣ: 1] (19.57' - 22.30') και [ΕΡΤ | ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ-19 ΙΟΥΝΙΟΥ 1951] (32.25' -35.28' και 42.00' -43.15') και παρακολουθήστε τα αποσπάσματα από το ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ *Εποχές και Συγγραφείς: Άγγελος Σικελιανός* (σε δύο μέρη).

Β΄ ΦΑΣΗ

Εργασία σε ομάδες Συνανάγνωση

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΟΙΝΟ ΓΙΑ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΟΜΑΔΕΣ

- α) Ποιες όψεις του θέματος «Ελλάδα-Ευρώπη-Κόσμος-Κοσμοπολιτισμός-Παγκοσμιοποίηση» εξετάζονται στα κείμενα της συστάδας που μελετήσατε;

β) Πώς επηρεάζεται, κατά τη γνώμη σας, ο χαρακτήρας μας από τις εθνικές, ευρωπαϊκές και παγκόσμιες συνθήκες επικοινωνίας;
- Πώς οι επιλογές των συγγραφέων των κειμένων (λογοτεχνικό είδος, μορφή κειμένων, μορφή γλώσσας) συμβάλλουν στην ανάδειξη του θέματος της συστάδας; Καταγράψτε τα βασικά σημεία των απαντήσεών σας.

Γ΄ ΦΑΣΗ

Εργασία στην ολομέλεια Παρουσίαση των συμπερασμάτων των ομάδων και διάλογος

Παρουσιάστε στην ολομέλεια τα αποτελέσματα της εργασίας σας κατά τη Β΄ Φάση και απαντήστε στις ερωτήσεις:

- Επισκεφθείτε τις απαντήσεις σας στην πρώτη ερώτηση πριν την έναρξη των κειμένων της συστάδας και συζητήστε αν τελικά τα κείμενα ανταποκρίθηκαν στις προσδοκίες σας. Ποια στοιχεία τους θεωρείτε «δυνατά»; Τι σας άρεσε και τι όχι;
- Από το λιμνοπούλι της Ευρώπης του 1ου κειμένου μέχρι το ποιητικό υποκείμενο του 4ου κειμένου της συστάδας: Δικαιολογήστε την επιλογή των πρωταγωνιστών των κειμένων της συστάδας από τους συγγραφείς.

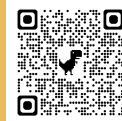
δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

1. Με αφορμή τα κείμενα της συστάδας επιλέξτε και γράψτε συνεργατικά:
  - α) μία ομιλία 200 περίπου λέξεων για σχολική εκδήλωση με θέμα «Ποιες αξίες έχει προσφέρει η Ελλάδα στην Ευρώπη και σε όλο τον κόσμο»,
  - β) ένα e-mail (150-200 λέξεων) σε φίλο/-η σας που ζει στο εξωτερικό, όπου εξηγείτε ποια στοιχεία της ελληνικής ταυτότητας διατηρήσατε και ποια αλλάξατε ως Έλληνες – Ελληνίδες λόγω της παγκοσμιοποίησης,
  - γ) ένα κείμενο αντιλογίας στο οποίο αμφισβητείτε το μήνυμα του κειμένου «Το Λιμνοπούλι της Ευρώπης».

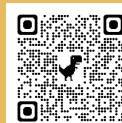
Εναλλακτικά:

Με αφορμή τα κείμενα της συστάδας δημιουργήστε ένα podcast στο οποίο εξηγείτε ποια χαρακτηριστικά διαθέτει ένας κοσμοπολίτης / μία κοσμοπολίτισσα της εποχής μας.

2. Δημιουργήστε μία αφίσα για εκδήλωση του σχολείου σας με θέμα «Η Ελλάδα στον σύγχρονο κόσμο». Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε κάποιο ψηφιακό εργαλείο (Poster My Wall, Canvastera ή το εργαλείο για δημιουργία ψηφιακής αφίσας της e-me).
3. Αναζητήστε και άλλα κείμενα σχετικά με το θέμα της συστάδας και δημιουργήστε μία έντυπη ή ηλεκτρονική ανθολογία (e-book).
4. Αναζητήστε το **ΨΜΑ Συλλογή εικόνων: Κόσμος**, παρατηρήστε τις εικόνες και απαντήστε στις ερωτήσεις: Ένας/μία σύγχρονος/-η έφηβος/-η ταξιδεύει στον κόσμο. Τι βλέπει; Τι νιώθει; Πώς τελειώνει το ταξίδι του/της; Στη συνέχεια φτιάξτε μία ψηφιακή ιστορία λαμβάνοντας υπόψη τα κείμενα που διαβάσατε και αξιοποιώντας τις εικόνες με όποια σειρά θέλετε.
5. Δημιουργήστε δικά σας έργα με αφορμή τα κείμενα της συστάδας. Αναζητήστε το **ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Κόσμος**, για να αναλάβετε μία από τις επόμενες δραστηριότητες:
  - α) Μεταβείτε στην «**Ανεμόσκαλα**» της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα και μελετήστε τα λίμερικ του Γ. Σεφέρη. Στη συνέχεια δημιουργήστε ένα δικό σας λίμερικ, με ήρωα ένα πρόσωπο που γνωρίσατε σε ένα υποθετικό ταξίδι σας σε κάποια πόλη της Ευρώπης ή του κόσμου.
  - β) Αναζητήστε και καταγράψτε παροιμίες που να σχετίζονται με το θέμα της συστάδας (π.χ. «παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είναι μπαλωμένο»). Στη συνέχεια γράψτε ένα δικό σας γνωμικό σχετικό με το θέμα.
  - γ) Υποθέστε ότι είστε κοσμοπολίτες. Επηρεασμένοι/-ες από το ταξίδι σας στην Αμερική συνθέστε μία δημιουργία που να θυμίζει slam poetry και βιντεοσκοπήστε τη. Οι δημιουργίες σας μπορούν να αναρτηθούν σε padlet ή σε τοίχο της e-me ή στην e-class με θέμα «Ελλάδα – Ευρώπη – Κόσμος» ή στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης σας.

Συλλογή
εικόνων:
Κόσμος

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Κόσμος

Επέκταση συστάδας:
Κόσμος

Δελτίο εξόδου 1:
Κόσμος

Δελτίο εξόδου 2:
Κόσμος

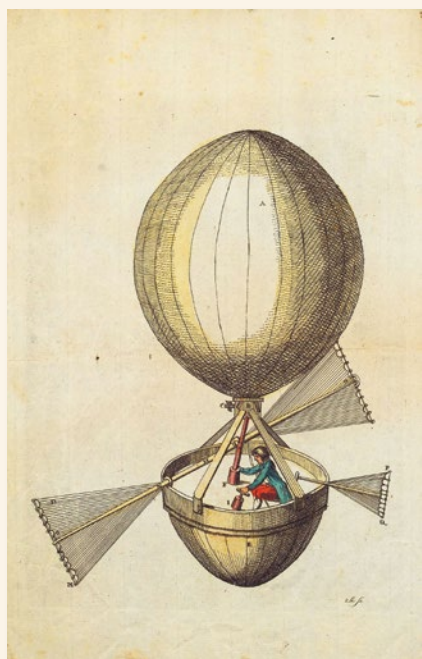

Ταξίδι.

Πηγή: freepic.com

«Το πραγματικό ταξίδι της ανακάλυψης
δεν σημαίνει να ψάχνεις καινούριους τόπους,
αλλά να έχεις καινούρια μάτια».

Μαρσέλ Προυστ

Αερόστατο (α' μισό του 19ου αι.).

Βιβλιοθήκη Herzog August ad Europeana

Πηγή: europeana.eu

Charles Parsons (1859). Τρένο Express.

Πηγή: metmuseum.org

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε αυτήν τη συστάδα σου δίνεται η δυνατότητα να ασχοληθείς με τα ταξίδια. Μελετάς ποιήματα, αποσπάσματα διηγήματος και γκράφικ νόβελ διαφορετικών λογοτεχνών συνεξετάζοντας άλλα κείμενα, και αναγνωρίζοντας τις ποικίλες μορφές ενός ταξιδιού (θαλασσινού, λογοτεχνικού, αναψυχής, περιπέτειας), ενώ συγχρόνως έρχεσαι στη θέση ενός ανθρώπου που αδυνατεί να ταξιδέψει. Με τη συνδρομή διάφορων μορφών τέχνης σχηματίζεις σφαιρική άποψη για τα οφέλη που προσφέρει στον άνθρωπο το ταξίδι. Η θεματική αυτής της συστάδας «συνομιλεί» με άλλους άξονες των μαθημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (βλ. ΨΜΑ).

Διαθεματική
συνομιλία:
Ταξίδι

Λίστα κειμένων συστάδας

- Παλαμάς, Κ. [1904] (2019). «Πατρίδες» [Σαν των Φιαάκων το καράβι...]. *Η Ασάλευτη Ζωή. Άπαντα*. τόμ. 2ος, Αθήνα: Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, σ. 151.
- Εμπειρικός, Α. [1945] (1980). «Στροφές στροφάλων». *Ενδοχώρα*. Αθήνα: Άγρα, σ. 100-103.
- Καραγάτσης, Μ. [1951] (2003). «Μοναχικό ταξίδι στα Κύθηρα». *Το μεγάλο Συναξάρι*. Αθήνα: Εστία, σ. 71-72.
- Σαρή, Ζ. [1969] (2023). *Ο θησαυρός της Βαγίας*. Γκράφικ Νόβελ. Σενάριο και εικονογράφηση Kanellos Cob. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 7-8, 30, 40-41, 50, 98, 109-113, 118.

Λέξεις – κλειδιά

αναψυχή,
γκράφικ νόβελ,
θάλασσα,
καλλιγράφημα,
κόσμος, περιπέτεια,
σονέτο, ταξίδι, τόπος,
φαντασία

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- αντιλαμβάνεσαι το ταξίδι ως μέσο απόδρασης, αναψυχής και περιπέτειας
- διακρίνεις τον ιδιαίτερο ρόλο της φαντασίας στο ταξίδι
- αναλύεις τα χαρακτηριστικά του «γραφιστικού μυθιστορήματος» (γκράφικ νόβελ)
- αναγνωρίζεις το λογοτεχνικό είδος του σονέτου
- αναλύεις αφηγηματικούς τρόπους και τεχνικές
- αναγνωρίζεις διαφορετικά εκφραστικά μέσα που αξιοποιούνται στα λογοτεχνικά κείμενα και να εξηγείς τη λειτουργία τους στη διαμόρφωση της λογοτεχνικής ατμόσφαιρας
- εκφράζεσαι δημιουργικά σχετικά με το θέμα των κειμένων σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/-ήτριές σου
- αντιλαμβάνεσαι πληρέστερα τον «διάλογο» των κειμένων και των τεχνών (λογοτεχνίας, ζωγραφικής, κόμικς, κινηματογράφου, μουσικής), ο οποίος παρέχει μία ολοκληρωμένη εικόνα για το ταξίδι
- κατανοείς ότι το ταξίδι είναι ένας τρόπος να γνωρίσουμε τόσο τον εξωτερικό όσο και τον εσωτερικό μας κόσμο
- θεωρείς την ανάγνωση ως μορφή ταξιδιού.

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Ποικίλες
μορφές
ταξιδευτή

1. «Ταξιδιώτης», «ταξιδευτής», «περιηγητής», «τουρίστας»: Πώς θα χαρακτήριζες τον εαυτό σου; Γιατί; Αφού χωριστείτε σε ομάδες, καταγράψτε σε διάγραμμα τα χαρακτηριστικά του ταξιδιώτη και του τουρίστα. Ποια είναι τα κοινά τους γνωρίσματα; Σε τι διαφοροποιούνται; Μπορείτε να αξιοποιήσετε τα [Λεξικά της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#). Αναζητήστε το **ΨΜΑ Ποικίλες μορφές ταξιδευτή**, για να δημιουργήσετε ένα σχετικό infoγράφημα.

Στίχοι
τραγουδιών:
Ταξίδι

2. Αναζητήστε το **ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: Ταξίδι**, διάβασε τους στίχους των παρακάτω τραγουδιών και κάνε τις δραστηριότητες:
  - α) Αναζητήστε [ΝΙΚΟΣ ΠΟΡΤΟΚΑΛΟΓΛΟΥ & ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΤΟΥ ΚΟΥΤΙΟΥ – ΤΑΞΙΔΙ (ΜΟΥΣΙΚΟ ΚΟΥΤΙ)] και άκου το τραγούδι: «Ταξίδι».¹
  - β) Αναζητήστε [IGGY POP – THE PASSENGER | (OFFICIAL VIDEO)] και άκου το τραγούδι: «The Passenger».²

Ποια συναισθήματα σου προκαλούν τα τραγούδια; Ποια ανάγκη των ανθρώπων ικανοποιούν τα ταξίδια στα συγκεκριμένα τραγούδια και γενικότερα;

3. Τα μεταφορικά μέσα για το ταξίδι.
  - α) Ποιο μεταφορικό μέσο προτιμάς για τα ταξίδια σου και γιατί;
  - β) Δώσε «φωνή» σε ένα μεταφορικό μέσο και αφηγήσου αυθόρμητα μία σύντομη ταξιδιωτική εμπειρία με την οπτική του μεταφορικού μέσου που θα επιλέξεις.

Μενταγιόν σε σχήμα πλοίου
(σχεδιάστηκε από τον Reinhold Vasters
και κατασκευάστηκε είτε από τον ίδιο
είτε από τον Alfred André) (περ. 1870/90).
Πηγή: artic.edu

¹ Πορτοκάλου, Ν. (Συνθέτης, Στιχουργός, Ερμηνευτής) & Μουσικοί του Κουτιού. (1988). *Ταξίδι* [Δίσκος]. Columbia.

² Pop, I. & Gardiner, R. (Συνθέτες, Στιχουργοί). Pop, I. (Ερμηνευτής). (1977). *Lust for Life* [Δίσκος]. Bewlay Bros (Παραγωγή). RCA Records.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Κωστής Παλαμάς, «Πατρίδες» [Σαν των Φαιάκων το καράβι...]

Σαν των Φαιάκων το καράβ³ η Φαντασία, 1
χωρίς να τη βοηθάν παννιά και λαμνοκόποι,⁴
κυλάει· κ' είναι στα βάθη της ψυχής μου τόποι
πανάρχαιοι κι ασάλευτοι σαν την Ασία,

πεντάγωνμοι⁵ κι απόκοτοι⁶ σαν την Ευρώπη, 5
σα μαύρη γη Αφρική με σφίγγ' η απελπισία,
κρατώ μian άγρια μέσα μου Πολυνησία,
και πάντα ένα Κολόμβο παίρνω το κατόπι.

Και τα τεράστια της ζωής και τα λιοπύρια 10
των τροπικών τα γνώρισα, και με των πόλων
τυλίχτηκα τα σάβανα, και χίλια μύρια

ταξίδια εμπρός μου ξάνοιξαν⁷ τον κόσμο ολό.
Και τ' είμαι; Χόρτο ριζωμένο σ' ένα σβώλο
απάνου, που ξεφεύγει κι απ' τα κλαδευτήρια.

Ο **Κωστής Παλαμάς** (1859-1943) γεννήθηκε στην Πάτρα από Μεσολογγίτες γονείς. Σε ηλικία 7 χρόνων έμεινε ορφανός και από τους δύο γονείς και εγκαταστάθηκε στο Μεσολόγγι. Το 1876 ξεκίνησε τις σπουδές του στη Νομική Σχολή Αθηνών, τις οποίες εγκατέλειψε, για να ασχοληθεί με τη λογοτεχνία. Για λόγους βιοπορισμού άσκησε το επάγγελμα του δημοσιογράφου. Το πρώτο του έργο *Ερώτων Έπη* (1876) γράφτηκε στην καθαρεύουσα. Το 1886 κυκλοφόρησε η πρώτη του συλλογή στη δημοτική *Τα τραγούδια της Πατρίδος μου* και το 1889 τιμήθηκε με το πρώτο βραβείο στον Φιλαδέλφειο ποιητικό διαγωνισμό. Υπήρξε ηγετική μορφή της Β' (Νέας) Αθηναϊκής Σχολής και υπέρμαχος της Δημοτικής.

Το 1897 έγινε γραμματέας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1925 τιμήθηκε με το Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών. Με την ίδρυση της Ακαδημίας Αθηνών έγινε ένα από τα βασικά μέλη της και το 1930 εξελέγη Πρόεδρος της. Η κηδεία του (27/2/1943) μετατράπηκε σε πάνδημη εκδήλωση αντίστασης εναντίον του Γερμανού κατακτητή. Άλλα έργα: *Τα Μάτια της Ψυχής μου* (1892), *Ίαμβοι και Ανάπαιστοι* (1897), *Ο Τάφος* (1898), *Η ασάλευτη ζωή* (1904), *Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου* (1907), *Η Φλογέρα του Βασιλιά* (1910), *Τα Σατιρικά Γυμνάσματα* (1912), *Οι κληροί της Λιμνοθάλασσας* (1912), *Η Πολιτεία και η Μοναξιά* (1912), *Βώμοι* (1915), *Τα Παράκαιρα* (1919), *Τα Δεκατετράστιχα* (1919), *Οι Πεντασύλλαβοι* (1925), *Τα Παθητικά Κρυφομιλήματα* (1925), *Δειλοί και σκληροί στίχοι* (1928), *Ο Κύκλος των Τετραστίων* (1930), *Περάσματα και Χαιρετισμοί* (1931), *Οι Νύχτες του Φήμιου* (1935), το θεατρικό έργο *Τρισεύγενη* (1903), το διήγημα *Θάνατος παλληκαριού* (1891/1901), κριτικές μελέτες, εκτενής αλληλογραφία κ.ά.

Πηγή: βιβλιονέτ, Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, Στέγη Γραμμάτων «Κωστής Παλαμάς»

Βλ. και *Πρόσωπα και Θέματα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#)

³ το καράβι των Φαιάκων: το γοργοτάξιδο καράβι με το οποίο ο Αλκίνοος έστειλε τον Οδυσσέα στην Ιθάκη.

⁴ λαμνοκόπος: κωπηλάτης. Βλ. τη λέξη *λαμνοκοπή* στο [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁵ πεντάγωνμος: αυτός που αλλάζει συχνά γνώμη ή άποψη για κάτι. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁶ απόκοτος: υπερβολικά τολμηρός, παράτολμος, ριψοκίνδυνος. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁷ ξάνοιγα: (εδώ) φανερώνω.

- α)** Σχολίασε τον τίτλο της συλλογής και τον τίτλο της ενότητας όπου ανήκει το ποίημα. Ποιες είναι οι πρώτες σκέψεις σου για το περιεχόμενο του ποιήματος; Μετά την ολοκλήρωση της ανάλυσης στην τάξη, δικαιολόγησε την επιλογή του ποιητή και δώσε έναν δικό σου τίτλο στο ποίημα.

β) Τι είδους ταξίδι πραγματοποιεί το ποιητικό υποκείμενο; Ποιοι είναι οι σταθμοί του ταξιδιού του; Με τη βοήθεια του ψηφιακού εργαλείου Google Earth παρακολούθησε την πορεία του ποιητικού υποκειμένου. (Εναλλακτικά, μπορείς να χρησιμοποιήσεις την υδρόγειο σφαίρα ή τον χάρτη της τάξης σου). Γιατί, κατά τη γνώμη σου, ακολουθεί αυτήν την πορεία;
- Αφού χωριστείτε σε ομάδες, συμπληρώστε στον παρακάτω πίνακα με τους τόπους, τους οποίους «επισκέπτεται» το ποιητικό υποκείμενο: α) τα βασικά χαρακτηριστικά τους (προσέχοντας ιδιαίτερα τα επίθετα που χρησιμοποιούνται) και β) τα αντίστοιχα γνωρίσματα της προσωπικότητας του ποιητικού υποκειμένου.

Τόποι – Σταθμοί ταξιδιού	Χαρακτηριστικά τόπων	Χαρακτηριστικά ποιητικού υποκειμένου
ΑΣΙΑ		
ΕΥΡΩΠΗ		
ΑΦΡΙΚΗ		
ΠΟΛΥΝΗΣΙΑ		
ΑΜΕΡΙΚΗ		
ΤΡΟΠΙΚΟΙ – ΠΟΛΟΙ		

Σονέτο

- α)** Ποιος είναι ο ρόλος του ερωτήματος στον προτελευταίο στίχο του ποιήματος; Σε ποιο συμπέρασμα καταλήγει το ποιητικό υποκείμενο στο τελευταίο δίστιχο; Ποια συναισθήματα σου προκαλεί;

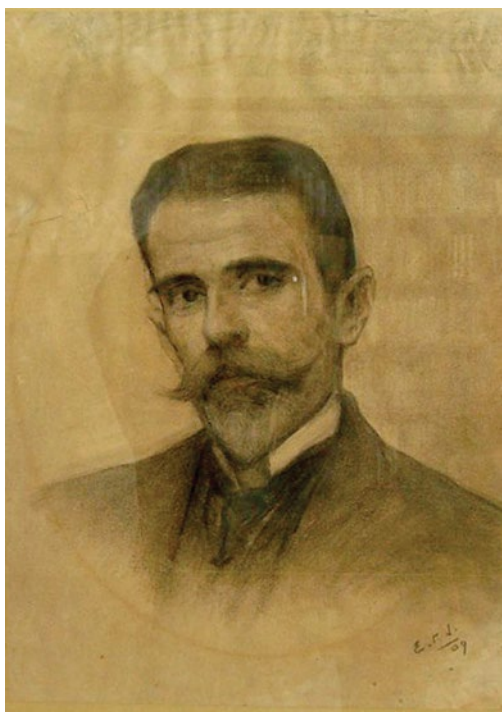
β) Το ποίημα είναι σονέτο. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, αναζητήστε το ΨΜΑ Σονέτο και εντοπίστε τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά στο ποίημα.
- Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να συντάξετε ένα ψυχογράφημα του «αταξίδευτου ταξιδιώτη» ποιητή και να το αναρτήσετε στον τοίχο του μαθήματος στην εκπαιδευτική πλατφόρμα e-me. Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη:

α) το παραπάνω σύντομο βιογραφικό σημείωμα του ποιητή, το αναλυτικό χρονολόγιο του στην ιστοσελίδα του [Ιδρύματος Κωστή Παλαμά](#) και την ταινία *Ο εθνικός ποιητής Κωστής Παλαμάς* του Σταμάτη Τσαρουχά⁸ στη [Στέγη Γραμμάτων «Κωστής Παλαμάς»](#).

β) το σονέτο της συστάδας και το γεγονός ότι περιλαμβάνεται στη συλλογή *Η ασάλευτη Ζωή*.

⁸ Τσαρουχάς, Σταμάτης (Σκηνοθέτης, Σεναριογράφος) (2017). *Ο εθνικός ποιητής Κωστής Παλαμάς*. Στέγη Γραμμάτων Κωστής Παλαμάς.

- γ) το τελευταίο δίστιχο του ποιήματος και
- δ) την προσωπογραφία του ποιητή σε ηλικία πενήντα ετών με το σχετικό σχόλιο από την ενότητα «Προσωπογραφίες» της ιστοσελίδας του Ιδρύματος Κωστή Παλαμά (παρακάτω, αριστερά), καθώς και την προτομή του, έργο του Γ. Ρουμελιώτη, από τη Στέγη Γραμμάτων «Κωστής Παλαμάς» που στεγάζεται στο σπίτι όπου γεννήθηκε ο ποιητής, στην Πάτρα (παρακάτω, δεξιά).

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Ανδρέας Εμπειρικός, «Στροφές στροφάλων»⁹ (αποσπάσματα)

Στον Λεωνίδα Α. Εμπειρικό

Ω υπερωκεάνειον τραγουδάς και πλέχεις¹⁰ 1
 Άσπρο στο σώμα σου και κίτρινο στις τσιμινιέρες¹¹
 Διότι βαρέθηκες τα βρωμερά νερά των αγκυροβολίων
 Εσύ που αγάπησες τις μακρινές σποράδες¹²
 Εσύ που σήκωσες τα πιο ψηλά μπαϊράκια¹³ 5
 Εσύ που πλέχεις ξέθαυρα στις πιο επικίνδυνες σπηλιάδες¹⁴
 Χαίρε που αφέθηκες να γοητευθής απ' τις σειρήνες
 Χαίρε που δεν φοβήθηκες ποτέ τις συμπληγάδες. [...]

Ω υπερωκεάνειον τραγουδάς και πλέχεις
 Αχούν¹⁵ οι φόρμιγγες¹⁶ της άπλετης χαράς μας 10
 Με τα σφυρίγματα του ανέμου πρύμα-πλώρα¹⁷
 Με τα πουλιά στα σύρματα των καταρτιών
 Με την ηχώ των αναμνήσεων σαν κιανοκιάλια¹⁸
 Που τα κρατώ στα μάτια μου και βλέπω
 Να πλησιάζουν τα νησιά και τα πελάγη 15
 Να φεύγουν τα δελφίνια και τα ορτύκια
 Κυνηγητές εμείς της γοητείας των ονείρων
 Του προορισμού που πάει και πάει μα δεν στέκει
 Όπως δεν στέκουν τα χαράματα
 Όπως δεν στέκουν και τα ρίγη 20
 Όπως δεν στέκουν και τα κύματα
 Όπως δεν στέκουν κ' οι αφροί των βαποριών
 Μήτε και τα τραγούδια μας για τις γυναίκες που
 αγαπάμε.

Ο Ανδρέας Εμπειρικός (1901-1975) γεννήθηκε στη Βράιλα της Ρουμανίας και πέθανε στην Αθήνα. Ήταν ο πρώτος Έλληνας υπερρεαλιστής ποιητής και εισηγητής της επιστήμης της ψυχανάλυσης στην Ελλάδα. Το 1926-31 βρέθηκε στο Παρίσι, όπου συνδέθηκε με τον André Breton και τους υπερρεαλιστές και άρχισε την ενασχόληση με την ψυχανάλυση. Το 1935 έδωσε στην Αθήνα την περίφημη διάλεξη «Περί σουρρεαλισμού» και εξέδωσε την *Ψυκλάμινο*, την κατεξοχήν υπερρεαλιστική συλλογή, ενώ άρχισε την άσκηση της ψυχανάλυσης (μέχρι το 1951).

Έργα: *Ενδοχώρα* (1945), *Γραπτά ή Προσωπική μυθολογία* (1960). Μετά τον θάνατό του κυκλοφόρησαν η *Αργώ ή Πλους αεροστάτου* (1980), η συλλογή *Οκτάνα, Αι γενεαί Πάσαι ή Η Σήμερον ως Αύριον και ως Χθες* (1985), το *Άρμαλα ή Εισαγωγή σε μία πόλι* κ.ά. Το 1990 άρχισε να εκδίδεται, σύμφωνα με την επιθυμία του ποιητή, ο *Μέγας Ανατολικός*, το τεράστιο έργο της ζωής του, το οποίο επεξεργαζόταν επί 25 χρόνια. Πρόκειται για το μεγαλύτερο και τολμηρότερο μυθιστόρημα της ελληνικής γλώσσας. Επίσης, εκδόθηκαν τα δύο εγκώμια για τον Ν. Εγγονόπουλο, το *Ημερολόγιο* και οι φωτογραφίες του ποιητή από το ταξίδι στη Ρωσία τον Δεκέμβριο του 1962 με τον Οδ. Ελύτη και τον Γ. Θεοδοκό (2001) και τα ψυχαναλυτικά κείμενά του. Επιστολές και η συλλογή των προ του 1935 ποιημάτων του με τίτλο *Προϊστορία ή Καταγωγή*, εντάσσονται στο προπολεμικό αρχείο του Α. Εμπειρικού που αποκαλύφθηκε στις αρχές του 21ου αι. και ανανεώνουν την εικόνα που είχαμε για τον ποιητή.

Πηγή: βιβλιονέτ

⁹ στρόφαλος: τμήμα μηχανισμού που επιτρέπει τη μετατροπή της ευθύγραμμης παλινδρομικής κίνησης σε περιστροφική και το αντίστροφο. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁰ πλέχω: πλέω.

¹¹ τσιμινιέρα: καπνοδόχος, φουγάρο. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹² σποράδες: διασκορπισμένα νησιά.

¹³ μπαϊράκι: σημαία, ιδίως πολεμική. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁴ σπηλιάδες: θυελλώδεις ριπές ανέμων.

¹⁵ αχών: δημιουργώ ηχώ, αντίλαλο.

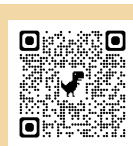
¹⁶ φόρμιγγα: αρχαίο ελληνικό έγχορδο μουσικό όργανο. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁷ πρύμα-πλώρα: από την πρύμη μέχρι την πλώρη.

¹⁸ κιανοκιάλι = κανοκιάλι: μικρό ναυτικό τηλεσκόπιο, ναυτική διόπτρα. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

► Διαβάστε εκφραστικά στην ολομέλεια το ποίημα του Α. Εμπειρικού. Κάθε μαθητής/-τριας διαβάσει έναν μόνο στίχο. Στη συνέχεια αναζητήστε [Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού | Στροφές Στροφάλων | Ανδρέας Εμπειρικός] και ακούστε το ποίημα από τον ίδιο τον ποιητή.¹⁹

1. **α)** Συζητήστε σχετικά με την εκφραστική ανάγνωση του ποιητή. Ποια σημεία τονίζει και γιατί; Σε τι διαφέρει η ανάγνωσή του από τη δική σας;
  - β)** Σε τι είδους ταξίδι αναφέρεται το ποίημα; Ποιος είναι ο προορισμός; Γιατί το ποιητικό υποκείμενο επιλέγει το υπερωκεάνειο ως μεταφορικό μέσο;
2. **α)** Αναζήτησε το ΨΜΑ Άσκηση αντιστοίχισης: Ταξίδι και κάνε την άσκηση.
  - β)** Εντόπισε στο ποίημα στοιχεία λόγιας γλώσσας και ναυτικής ορολογίας. Ποιο είναι το αποτέλεσμα από την ανάμειξη αυτών των γλωσσικών στοιχείων;
3. **α)** Το ποίημα μπορεί να θεωρηθεί ένας ύμνος στην ελληνική ναυσιπλοΐα, καθώς το ποιητικό υποκείμενο εκφράζει τον θαυμασμό του για το υπερωκεάνειο. Ποια στοιχεία του ποιήματος δικαιολογούν την άποψη αυτή; [Πρβλ. τους στίχους 332-337 από το Α΄ Στάσιμο της Αντιγόνης του Σοφοκλή σε μτφρ. Κ. Χρηστομάνου: *Πολλά είναι τα θαμαστά./ μα τίποτα πιο θαμαστό δεν είναι απ' τον άνθρωπο-/ αυτός και πέρα απ' την ασπριδερή τη θάλασσα/ με του νοτιά τη μάνητα προβαίνει./ περνώντας κύματα που γύρω του σαλεύουν (Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα)].*
  - β)** Με ποιον τρόπο το ποιητικό υποκείμενο ταυτίζεται με το υπερωκεάνειο; Ποια είναι τα κοινά τους γνωρίσματα;
4. **α)** Σε ποια σημεία το νόημα του ποιήματος υπερβαίνει την πραγματικότητα και είναι ασαφές; Ποια συναισθήματα σου προκαλεί;
  - β)** Η σύνδεση του πραγματικού με το φανταστικό, η κυριαρχία του ονείρου, η τόλμη των σχημάτων λόγου αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της μοντέρνας ποίησης. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, εντοπίστε ανάλογα στοιχεία στο ποίημα.
  - γ)** Διατηρώντας τον χωρισμό στις ομάδες δοκιμάστε την τεχνική της αυτόματης γραφής. Κάθε μέλος της ομάδας γράφει σε ένα χαρτί μία φράση που του φέρνει στον νου «αυτόματα» το ποίημα του Α. Εμπειρικού, το διπλώνει και το δίνει σε άλλο μέλος της ομάδας για να γράψει κ.ο.κ. Διαβάστε στην ολομέλεια το αποτέλεσμα της εργασίας σας και αξιολογήστε τις εργασίες των συμμαθητών/-τριών σας. Με ψηφοφορία στην τάξη αναδείξτε το καλύτερο έργο και αναρτήστε το στον τοίχο του μαθήματος στην εκπαιδευτική πλατφόρμα e-me (ή στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης σας). (Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το ψηφιακό εργαλείο για ψηφοφορίες tricider ή την ηλεκτρονική δημοσκόπηση στην πλατφόρμα e-me).

Άσκηση
αντιστοίχισης:
Ταξίδι

¹⁹ Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού: Εμπειρικός Ανδρέας, Ο Εμπειρικός διαβάζει Εμπειρικό, Διόνυσος 1964.

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Μ. Καραγάτσης, «Μοναχικό ταξίδι στα Κύθηρα» (αποσπάσματα)

Στο διήγημα ο αφηγητής επικεντρώνεται σε διάφορους συνταξιδιώτες του για να ξεπεράσει την ανία του. Με αφορμή τη συνάντησή με τον νιόπαντρο δικηγόρο Αντωνιάδη ειρωνεύεται τις συμβάσεις του γάμου.

Εκείνο το βράδυ, το λιμάνι ήταν συννεφιασμένο και σταχτί – όπως είναι όλα τα λιμάνια την ημέρα της αναχώρησης. Ακόμα για μια φορά, έφευγα από τη μονοτονία της αθηναϊκής ζωής μου. Πήγαινα σε κάποιο νησί, όπου με περίμενε απασχόληση πιο πληχτική ακόμα. Δυο φίλοι αγαπητοί με ξεπροβόδισαν στο βαπόρι: ο στατικός κι ο κινητικός. Κι οι δυο τους ζουν κολλημένοι σαν στρείδια πάνω στους βράχους της Ακρόπολης και του Λυκαβηττού. Δεν ταξίδεψαν ποτέ. Αυτό όμως δεν τους εμποδίζει να έχουν κατασταλαγμένες γνώμες για τα ταξίδια και τις περιπέτειές τους.

Όσπου το βαπόρι να σαλπάρη, ξαπλωθήκαμε σε τρεις πολυθρόνες, στο κατάστρωμα. Και σιωπηλοί, χαιρόμαστε τη ρωμαλέα ποίηση του βραδινού λιμανιού. Ο σύνδετος αυτός οργανισμός της ζωής μέσα στο στενάχωρο υδάτινο χώρο, είναι σαν πρόλογος ηδονικής προσμονής, προτού ανοίξη η αυλαία του δράματος της φυγής.

– Αγαπημένη φίλε, μου είπε άξαφνα ο κινητικός ξεπροβοδιστής μου. Συλλογίστηκα πως ένα καλό βιβλίο, είναι ο χρησιμότερος σύντροφος του ταξιδιώτη. Έχοντας τη γνώμη πως οι επαγγελματικές σου ασχολίες δεν σε αποκτήνωσαν ακόμα εντελώς, δεν σου έφερα τον Μπαίντεκερ.²⁰ Ίσως, ακολουθώντας την περί ταξιδίων θεωρία μου, δά 'πρεπε να σου πρόσφερα κανένα τόμο του Τζακ Λόντον,²¹ του Λοτί,²² του Μοράν,²³ ή και του Ιούλιου Βερν.²⁴ Μα προτίμησα να σου χαρίσω αυτό το βιβλιαράκι του Αλαίν Φουρνιέ: το «Μεγάλο Μωλν».²⁵ Όπως θα δεις, δεν είναι ανάγκη να ξεκινήσει κανείς για μακρινούς ορίζοντες αν θέλη να βρη την περιπέτεια. Αρκεί να ξεφύγει, έστω κι ένα μίλι, από το σταύλο και το παχί του. Το ασυνήθιστο, το παράξενο, το φανταστικό, είναι δυο βήματα από την πόρτα σου. Φίλε μου, είσαι ευτυχισμένος που ταξιδεύεις...

Πήρα το βιβλίο. Κι ευχαρίστησα μ' ένα κίνημα του κεφαλιού.

– Την ίδια σκέψη με τον αγαπητό συμπίλο είχα κι εγώ, είπε ο στατικός. Δεν σου έφερα τα έργα του Εστωνιέ.²⁶ Η ευτυχία στην ακινησία δεν είναι το δυνατότερο ατού της θεωρίας μας. Προτίμησα τους «Κατακτητές» του Μαλρώ.²⁷ Σ' αυτό το δαυμαστό βιβλίο, θα ιδής πως καμιά φυγή δεν μπορεί να πνίξει την αρρώστια της εποχής μας: δηλαδή την ανήσυχη ανία της ανθρώπινης ψυχής. [...]

²⁰ Μπαίντεκερ, Καρλ: Γερμανός περιηγητής και εκδότης ταξιδιωτικών οδηγών του 19ου αι.

²¹ Λόντον, Τζακ: Αμερικανός ρεαλιστής μυθιστοριογράφος.

²² Λοτί, Πιερ: Γάλλος συγγραφέας, γνωστός για τα εξωτικά του μυθιστορήματα.

²³ Μοράν, Πωλ: Γάλλος συγγραφέας, ασχολήθηκε με τις ταξιδιωτικές εντυπώσεις.

²⁴ Βερν, Ιούλιος: Γάλλος συγγραφέας, διακρίθηκε στο είδος της επιστημονικής φαντασίας.

²⁵ Φουρνιέ, Αλαίν, *Ο Μεγάλος Μωλν*: Κλασικό εφηβικό μυθιστόρημα της γαλλικής λογοτεχνίας (το μοναδικό μυθιστόρημα του Γάλλου συγγραφέα). Το διήγημά μας κλείνει (σ. 107) με αναφορά σε αυτό το βιβλίο. Ο αφηγητής ακούει το γέλιο των συνεπιβατών του και πετά το διήγημα στη θάλασσα, γιατί ενοχλεί τα χέρια του.

²⁶ Εστωνιέ, Εντουάρντ: Γάλλος μυθιστοριογράφος, μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας.

²⁷ Μαλρώ, Αντρέ, *Κατακτητές*: σημαντικό γαλλικό μυθιστόρημα που εξιστορεί ένα μέρος της Κινεζικής Επανάστασης του 1925-1927. Το βιβλίο αυτό στη συνέχεια (σ. 83) ο αφηγητής το ρίχνει στη θάλασσα, γιατί τον εμποδίζει να σηκώσει τις αποσκευές του.

– Σας ευχαριστώ, φίλοι μου, είπα παίρνοντας και το δεύτερο βιβλίο. Ίσως νά 'χετε κι οι δυο σας δίκιο. Μα αυτό, ούτε η λογική ούτε ο χρόνος μπορούν να το αποδείξουν. Εγώ, όταν ταξιδεύω, προτιμώ ν' αφήνω το σώμα και την ψυχή μου να παρασέρνονται άβουλα από τα γεγονότα και τις καταστάσεις. Κι όταν νιώθω μεγάλη ανία, διαβάζω κανένα βιβλίο μάλλον μη σοβαρό.

Κι έβγαλα, από την τσέπη μου, τις «Περιπέτειες του Μπαλταζάρ» του Μωρίς Λεμπλάν.²⁸

Η σφυρίχτρα του βαποριού γέμισε τ' αυτιά μας βοή και τα ρούχα μας πιτσιλάδες. Έτοιμοι προς αναχώρησιν! Οι δυο φίλοι μου με χαιρέτησαν. Κι έφυγαν.

– Επιτέλους μόνος! όπως λεν στα γαλλικά ρομάντζα.

Καθώς προσπερνάμε, οι δυο σκοτεινές γραμμές των δεμένων βαποριών υποχωρούν σε μιαν ασάλευτη παρέλαση. Γεννιέται μέσα μου η φρεναπάτη πως το λιμάνι απομακρύνεται μπροστά στην ακινησία μας. Θυμάμαι τους καθαφικούς στίχους:

Σαν έτοιμος από καιρό, σαν δαρραλέος

Αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που φεύγει...

Σκυμμένος στα ρέλια²⁹ χαιρετώ το δραπέτη Πειραιά. Πού θα μου πάει; Είμαστε τόσο παλιοί φίλοι, ώστε μοιραία κάποτε θα μου ξαναγυρίση. Εξάλλου δεν νιώθω το Θεό να με απολείπει...

Ένα βαρύ χέρι ακουμπάει στον ώμο μου. Είναι ένας παλιός φίλος μου, ο δικηγόρος Αντωνιάδης.

– Αγαπητέ, λέει, ομολογώ πως η παρουσία σου σ' αυτό το πλοίο με γεμίζει χαρά. Ήμουν τόσο μόνος μέσα στο παρδαλό πλήθος των επιβατών, ώστε άρχισα να νιώθω ένα ελαφρό σφίξιμο στην καρδιά...

Κοιτάω με προσοχή τον δικηγόρο Αντωνιάδη. Ο δετικός κι υγιής αυτός άνθρωπος δεν με είχε συνηθίσει σε παρόμοιες ευαισθησίες. Κι έξαφνα, θυμάμαι πως το βαπόρι πηγαίνει στην Κέρκυρα· πως οι Κορφοί³⁰ είναι το τέρμα του ταξιδιού μας. Μήπως ο δικηγόρος Αντωνιάδης πηγαίνει να διοργανώσει μία μόνιμη θεραπευτική διαμονή στο μυρωμένο νησί του Αλκίνοου; Ο φίλος μου ίσως καταλαβαίνει το στοχασμό μου. Χαμογελάει ανόρεχτα. Κι ακουμπάει πλάι μου, στα ρέλια.

– Παντρεύτηκα, μου λέει. Παντρεύτηκα σήμερα. Και τώρα, κάνω το γαμήλιο ταξίδι.

– Πού είναι η γυναίκα σου; τον ρωτώ.

– Μα... στην καμπίνα πρέπει νά 'ναι...

Κι ο δικηγόρος Αντωνιάδης κοιτάει με συγκίνηση, με δλίψη, με αγωνία την Αθήνα που φεύγει. Απολείπειν Θεός Αντωνιάδην...³¹

Ο Μ. Καραγάτσης (1908-1960) (πραγματικό όνομα: Δημήτρης Ροδόπουλος) ήταν πεζογράφος της Γενιάς του '30. Το αινιγματικό αρχικό «Μ.» λέγεται πως προέρχεται από το όνομα «Μίτια» και αποτελεί έκφραση της αγάπης του για τον Ντοστογιέφσκι και ιδίως για τους Αδελφούς Καραμαζώφ. ενώ το «Καραγάτσης» οφείλεται στο δέντρο «καραγάτσι», κάτω από το οποίο καθόταν μικρός και διάβαζε κοντά στην εκκλησία της Ραψάνης. Σπούδασε Νομική στην Γκρενόμπλ και στην Αθήνα. Το 1927 πήρε μέρος στον πρώτο λογοτεχνικό διαγωνισμό της *Νέας Εστίας* με το διήγημα «Κυρία Νίτσα», το οποίο απέσπασε τον Α' έπαινο και τις ευμενείς κρίσεις του Γρ. Ξενόπουλου. Αυτή ήταν η αρχή της λογοτεχνικής σταδιοδρομίας του και της μακράς συνεργασίας του με τη *Νέα Εστία*. Στα έργα του κυριαρχεί ο νατουραλισμός. Έργα: *Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν* (1933), *Το Συναξάρι των Αμαρτωλών* (1935), *Γιούγκερμαν* (1938), *Χίμαιρα* (1940), *Λιτανεία των Ασεβών* (1940), *Νυχτερινή Ιστορία* (1943), *Ο Κοτζάμπασης του Καστρόπυργου* (1944), *Πυρετός* (1945), *Ο Μεγάλος Ύπνος* (1946), *Αίμα Χαμένο και Κερδισμένο* (1947), *Ο Αντιπλοίαρχος Βασίλης Λάσκος* (1948), *Τα Στερνά του Μίχαλου* (1949), *Το Νερό της Βροχής* (1950), *Το Μεγάλο Συναξάρι* (1952), *Ο Θάνατος και ο Θόδωρος* (1954), *Ο Κίτρινος Φάκελος* (1956), *Σέργιος και Βάκκος* (1959), *Το 10* (1960) (το έργο έμεινε ανολοκλήρωτο λόγω του αιφνιδίου θανάτου του).

Πηγή: βιβλιονέτ

²⁸ Λεμπλάν, Μωρίς: Γάλλος συγγραφέας αστυνομικών μυθιστορημάτων.

²⁹ ρέλια: (στον πληθ.) το προστατευτικό κιγκλίδωμα που περιβάλλει το σκάφος. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

³⁰ Κορφοί: η Κέρκυρα.

³¹ Απολείπειν Θεός Αντωνιάδην...: παράφραση του τίτλου του ποιήματος του Κ. Π. Καβάφη «Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον».

- 1. α)** Προσδιόρισε τον τόπο, τον χρόνο, τα πρόσωπα του διηγήματος και τον σκοπό του ταξιδιού τους.

β) Απόδωσε με συντομία το περιεχόμενο του διηγήματος.
- 2. α)** Αφού χωριστείτε σε ομάδες, εντοπίστε στο κείμενο έναν από τους ακόλουθους αφηγηματικούς τρόπους που θα επιλέξετε και προσδιορίστε τη λειτουργία του: i) αφήγηση, ii) περιγραφή, iii) διάλογο, iv) μονόλογο.

β) Στο κείμενο παρατηρούνται πολλές αναφορές σε άλλους συγγραφείς. Γνωρίζεις κάποιον από αυτούς; Αφού εντοπίσεις τις διακειμενικές αναφορές, να εξηγήσεις τον ρόλο τους στο διήγημα.
- 3.** Στο διήγημα είναι έντονο το στοιχείο της ειρωνείας. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, επιλέξτε και εντοπίστε σημεία, στα οποία ο αφηγητής - συγγραφέας ειρωνεύεται: α) το ταξίδι, β) τη λογοτεχνία, γ) τις συνήθειες και αντιλήψεις της εποχής του, δ) τα πρόσωπα της ιστορίας, ε) τον εαυτό του. Ποια πρόθεση του συγγραφέα εξυπηρετεί η ειρωνεία κάθε φορά;
- 4.** Χωριστείτε σε ομάδες και υποθέστε ότι ο ήρωας είναι σαν το παγόβουνο (κάποια στοιχεία του χαρακτήρα του φαίνονται και κάποια άλλα όχι). Στη συνέχεια σχεδιάστε ένα παγόβουνο και στο ορατό του μέρος, εκείνο που είναι πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, γράψτε τα στοιχεία του χαρακτήρα του που είναι ορατά, ενώ στο μέρος του παγόβουνου που βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας, γράψτε τα στοιχεία του χαρακτήρα του που συμπεραίνετε από το κείμενο ότι υπάρχουν αλλά δεν είναι ορατά.

James McNeill Whistler (1893). *Βιολετί και Ασημί - Η βαθιά θάλασσα*.
Πηγή: artic.edu

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Ζωρζ Σαρή, *Ο θησαυρός της Βαγίας* (γκράφικ νόβελ - αποσπάσματα)

Μία παρέα παιδιών στα τέλη της δεκαετίας του '60 ταξιδεύουν με τους γονείς τους στην Αίγινα. Τα αδέρφια Αλέξης και Λίνα, ο φίλος τους Κλου, ο Άγγελος, οι αδελφές Ράνια και Σόφη, μαζί με την οικογενειακή φίλη, την ψυχολόγο Νικόλ, που έρχεται από το Παρίσι, αναζητούν πληροφορίες για να βοηθήσουν έναν Γερμανό, στρατιώτη στην Αίγινα την περίοδο του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, να ανακτήσει τη μνήμη του. Έτσι, πηγαίνουν στο χωριό Βαγία της Αίγινας και επισκέπτονται ντόπιους, για να πάρουν πληροφορίες για τη σκοτεινή περίοδο της Κατοχής.

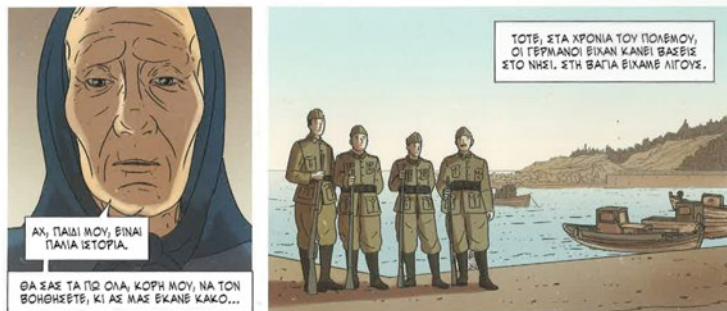
Για το γκράφικ νόβελ (γραφιστικό μυθιστόρημα), βλ. ΨΜΑ Γραφιστικό μυθιστόρημα.

Γραφιστικό
μυθιστόρημα

Η Νικόλ αποκαλύπτει τον λόγο του ταξιδιού της (σ. 30).

ΑΧ, ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ, ΕΙΝΑΙ ΠΑΛΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.
ΘΑ ΣΑΣ ΤΑ ΠΩ ΟΛΑ, ΚΟΡΗ ΜΟΥ, ΝΑ ΤΟΝ ΒΟΗΘΗΣΕΤΕ, ΚΙ ΑΣ ΜΑΣ ΕΚΑΝΕ ΚΑΚΟ...

ΤΟΤΕ, ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ, ΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ ΕΙΧΑΝ ΚΑΝΕΙ ΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΝΗΣΙ. ΣΤΗ ΒΑΡΓΙΑ ΕΙΧΑΜΕ ΛΙΓΟΥΣ.

ΜΟΛΙΣ ΕΙΧΑ ΠΑΝΤΡΕΦΕΙ ΤΗΝ ΚΟΡΗ ΜΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΠΙΑΝΝΗ, ΠΟΥ ΉΤΑΝ ΝΑΥΤΙΚΟΣ. ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΜΕΓΑΛΟ ΚΑΙ ΠΟΥ ΜΑΣ ΚΑΚΟΦΑΝΗΚΕ ΟΤΑΝ ΜΑΣ ΕΠΙΤΡΑΞΑΝ ΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΑΝΣ. ΑΛΛΑ ΉΤΑΝ ΝΕΟ ΠΑΙΔΙ, ΣΥΜΠΑΡΗΤΙΚΟ, ΔΕΝ ΉΠΙΝΕ ΚΑΙ ΔΕ ΜΑΣ ΕΝΟΧΛΟΥΣΕ.

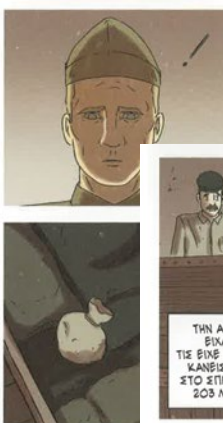
ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΕΙΧΑ ΚΑΤΙ ΛΕΦΤΑ ΑΠΟ ΕΝΑ ΣΤΙΒΑΚΙ ΠΟΥ ΕΙΧΑ ΠΟΥΛΗΣΕΙ ΚΑΙ ΚΑΤΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΑΚΑΡΙΤΗ ΤΟΝ ΑΝΤΡΑ ΜΟΥ. ΠΟΛΛΑ ΛΕΦΤΑ, 220 ΛΙΡΕΣ!

ΟΤΑΝ ΗΡΘΕ Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΔΟΛΗ, ΤΡΑΒΟΥΣΑΜΕ ΑΠΟ ΤΟ ΚΟΜΠΟΥΣΙΑ ΓΙΑ ΝΑ ΖΗΣΟΥΜΕ.

ΕΝΑ ΒΡΑΔΥ ΟΜΩΣ...

ΤΗΝ ΑΜΗ ΜΕΡΑ ΟΙ ΛΙΡΕΣ ΕΙΧΑΝ ΚΑΝΕΙ ΟΤΕΡΑ. ΤΙΣ ΕΙΝΕ ΚΑΘΩΣ Ο ΓΕΡΜΑΝΟΣ. ΚΑΝΕΙΣ ΑΛΙΟΣ ΔΕΝ ΗΠΙΝΕ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΕΚΕΙΝΟ ΤΟ ΒΡΑΔΥ. 203 ΛΙΡΕΣ, ΚΟΡΗ ΜΟΥ...

Ο ΓΑΜΠΡΟΣ ΜΟΥ ΠΗΡΕ ΤΟ ΚΟΥΡΑΓΙΟ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΙΛΗΣΕ, ΑΥΤΟΣ ΟΜΩΣ ΕΚΑΝΕ ΠΙΣΕ ΔΕΝ ΚΑΤΑΛΑΒΑΙΝΕΙ.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΟ ΓΙΑ ΤΗ ΘΙΒΕΝΙΑ.
ΣΤΟ ΚΑΛΟ, ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ, ΚΙ Ο ΘΕΟΣ ΝΑ ΣΕ ΣΥΓΚΟΡΒΕΙ.

ΕΝΑ ΒΡΑΔΥ, ΧΕΙΜΩΝΑΣ ΤΟΥ '43, ΜΑΘΑΜΕ ΠΙΣΕ ΤΟΝ ΣΤΙΒΑΚΙ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ, ΣΤΟ ΜΕΤΩΠΙΟ.

ΤΙ ΉΤΑΝ ΑΥΤΟΙ;
ΠΑΡΑ ΝΑ ΔΩ!

Ο ΠΙΑΝΝΗΣ ΠΡΟΛΑΒΕ, ΠΡΙΝ ΕΡΘΟΥΝ ΟΙ ΑΛΟΙ ΓΕΡΜΑΝΟΙ, ΚΑΙ ΕΨΑΞΕ ΤΑ ΠΙΣΑΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΠΑΣ ΚΑΙ ΕΦΕΙ ΤΙΣ ΛΙΡΕΣ.

Φεύγοντας, για να υπηρετήσει σε άλλο μέρος, ο Χανς τραυματίζεται και παθαίνει αμνησία. Η κυρία Μαρία είχε κρατήσει το σημειωματάριό του και το δίνει στα παιδιά. Με οδηγό τις κωδικοποιημένες σημειώσεις, που κάνουν λόγο για κάποιον ναό, τα παιδιά αναζητούν μάταια τις λίρες στην εκκλησία της Επισκοπής στην Παλιαχώρα και στην εκκλησία των Τριών Ταξιαρχών στο Ελλάνιον Όρος. Στόχος τους είναι να βοηθήσουν τον Γερμανό, ώστε να ξαναβρεί τη μνήμη του, και να επιστρέψουν τις λίρες στην κυρία Μαρία.

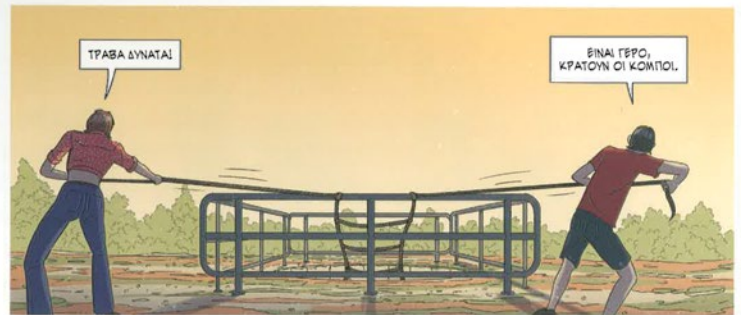

Η μικρή της παρέας, η Λίνα, έχει μία διαφορετική ιδέα (σ. 98).

98

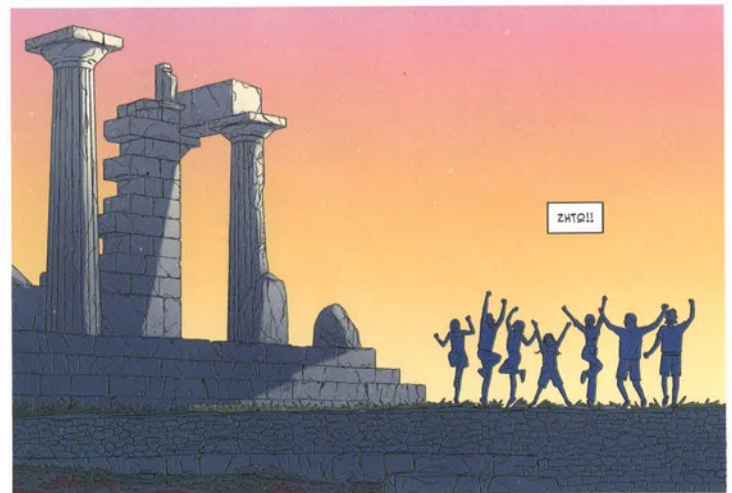
Και η αναζήτηση συνεχίζεται στη δεξαμενή στον Ναό της Αφάιας...³² (σ. 109-113).

109

³² Ναός της Αφάιας: Ναός (Αθηνάς) Αφάιας στην Αίγινα.

112

113

118

Το τέλος της ιστορίας... (σ. 118).

Για το βιογραφικό σημείωμα της Ζωρζ Σαρή
βλ. εδώ, σ. 51.

1. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, δημιουργήστε ένα συννεφόλεξο (με τη βοήθεια του ψηφιακού εργαλείου wordart) με τις αξίες που θεωρείτε ότι προβάλλονται μέσα στο γκράφικ νόβελ. Συγκρίνετε το συννεφόλεξο της ομάδας σας με αυτά των άλλων ομάδων. (Εναλλακτικά, καταγράψτε στο τετράδιό σας τις αξίες. Παρατηρήστε τις κοινές αξίες που εντόπισαν οι ομάδες και σχολιάστε τις).
2. Ποια είναι τα οφέλη που αποκόμισαν τα παιδιά από το ταξίδι στην Αίγινα; Σε ποια σημεία του κειμένου και σε ποια στοιχεία των εικόνων στηρίχτηκες για την απάντησή σου;
3. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, διερευνήστε τη συναισθηματική κατάσταση των παιδιών που συμμετέχουν στην ιστορία. Προσθέστε emojis στα κατάλληλα σημεία, για να δηλώσετε τα συναισθήματά τους.
4. Από το τέλος στην αρχή:
  - α) Αναζητήστε το ΨΜΑ **Κείμενα δραστηριοτήτων: Ταξίδι**, για να διαβάσετε ένα απόσπασμα από το 1ο κεφάλαιο του μυθιστορήματος *Ο θησαυρός της Βαγίας* (εκδ. Κέδρος, Αθήνα ²⁸1990, σ. 11-13). Ποιος από τους δύο μικρούς ήρωες δικαιώνεται στις προσδοκίες του με το τέλος της ιστορίας και γιατί;
  - β) Αν εικονογραφήσετε το κείμενο, σε ποια στοιχεία της ιστορίας θα εστιάζατε; Δημιουργήστε δύο καρτέ με τη βοήθεια ψηφιακού εργαλείου δημιουργίας κόμικ (storyboard, pixton, storybird, scratch, sketch ή κάποιου άλλου ψηφιακού εργαλείου της e-me ή της e-class) εικονογραφώντας το ταξίδι του Αλέξη και του Κλου για την Αίγινα.
  - γ) Αναζητήστε [ERT-FLIXI Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΗΣ ΒΑΓΙΑΣ | ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ 1ο] και δείτε το 1ο επεισόδιο της τηλεοπτικής σειράς της ΕΡΤ *Ο θησαυρός της Βαγίας* (1984). Ποια μορφή τέχνης προτιμάτε για την ανάδειξη του ταξιδιού στην Αίγινα και γιατί;

δραστηριότητες μετά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

- α) Ποιες πτυχές ενός ταξιδιού θίγουν τα τέσσερα κείμενα της συστάδας; Ποια κείμενα νομίζεις ότι βρίσκονται πιο κοντά μεταξύ τους από πλευράς περιεχομένου και μηνύματος; Ποιον από τους τέσσερις συγγραφείς θα επέλεγες για συνταξιδιώτη και γιατί;

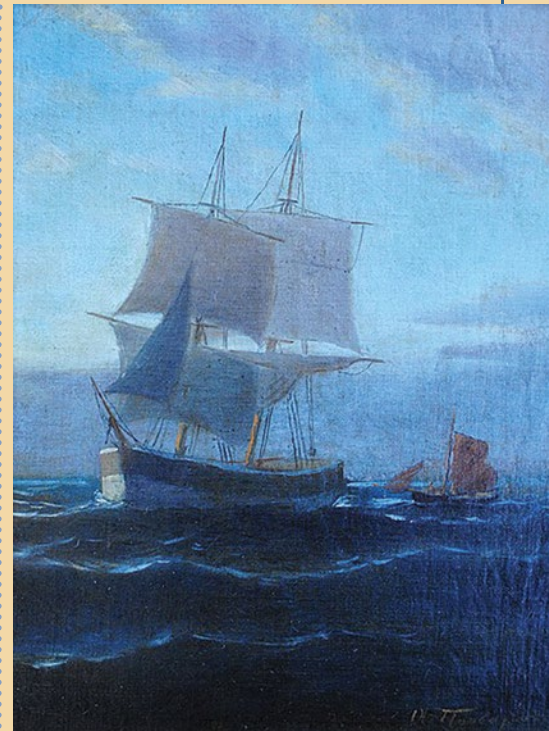
β) Αναζήτησε το ΨΜΑ *Αν το ταξίδι* και ακολούθησε τις οδηγίες για την αντίστοιχη δραστηριότητα.
- Εκτός από το πραγματικό ταξίδι, στη συστάδα γνώρισες και το φανταστικό ταξίδι. Γράψε ένα άρθρο για το ιστολόγιο (blog) του σχολείου σου σχετικά με τα χαρακτηριστικά αυτού του ταξιδιού αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα της συστάδας.
- Στο διήγημα του Μ. Καραγάτση βασική διακειμενική αναφορά είναι το ποίημα του Κ.Π. Καβάφη «Απολείπειν ο θεός Αντώνιον». Αναζήτησε το ΨΜΑ *Κείμενα δραστηριοτήτων: Ταξίδι*, για να διαβάσεις το ποίημα και να εξηγήσεις ποιος είναι ο ρόλος των καθαφικών στίχων «*Σαν έτοιμος από καιρό, σαν θαρραλέος / Αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που φεύγει...*» στο διήγημα του Μ. Καραγάτση. Τι συμβολίζει ο Αντώνιος στο ποίημα του Κ.Π. Καβάφη και πώς σχετίζεται με τον Αντωνιάδη του διηγήματος του Μ. Καραγάτση;
- Αναζητήστε το ΨΜΑ *Κείμενα δραστηριοτήτων: Ταξίδι*, για να διαβάσετε το ποίημα «*Ιθάκη*» του Κ.Π. Καβάφη και να το συγκρίνετε με το ποίημα «*[Σαν των Φαιάκων το καράβι...]*» του Κ. Παλαμά. Σε ένα podcast που θα δημιουργήσετε χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, παρουσιάστε έναν υποθετικό διάλογο, στον οποίο οι δύο ποιητές θα συζητούν τις απόψεις τους για το ταξίδι και τη στάση ζωής που εκφράζουν τα ποιήματά τους.
- Αφού χωριστείτε σε ομάδες, αναζητήστε το ΨΜΑ *Κείμενα δραστηριοτήτων: Ταξίδι*, για να διαβάσετε τον «*Σταυρό του Νότου*» και να το συγκρίνετε με το ποίημα «*Στροφές στροφάλων*» του Α. Εμπειρίκου. Αναζητήστε [ΘΑΝΟΣ ΜΙΚΡΟΥΤΣΙΚΟΣ-ΑΙΜΙΛΙΑ ΣΑΡΡΗ-ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΟΥ ΝΟΤΟΥ-OFFICIAL AUDIO RELEASE] και ακούστε το ποίημα μελοποιημένο από τον Θάνο Μικρούτσικο.³³ Σκεφτείτε ποια είναι τα θετικά στοιχεία ενός θαλασσινού ταξιδιού σύμφωνα με το ποίημα του Α. Εμπειρίκου και ποια τα αρνητικά στοιχεία σύμφωνα με το ποίημα του Ν. Καββαδία. Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη και τη *θαλασσογραφία*³⁴ του Αιμίλιου Προσαλέντη.

Αν το ταξίδι

Κείμενα
δραστηριοτήτων:
Ταξίδι

Αιμίλιος Προσαλέντης (1859-1926).
Θαλασσογραφία. Ιδιωτική Συλλογή

³³ Καββαδίας, Ν. (Στιχουργός). Μικρούτσικος, Θ. (Συνθέτης). Σαρρή, Α. (Ερμηνεύτρια) (1979). *Ο Σταυρός του Νότου* [Δίσκος]. Lyra.

³⁴ Θαλασσογραφία: ζωγραφικός πίνακας που παριστάνει θαλασσινό τοπίο ή που έχει θέμα με βασικό στοιχείο του τη θάλασσα. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

Ομοιοκαταληξία

6. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, συνθέστε σονέτα ακολουθώντας ως πρότυπο το ποίημα του Κ. Παλαμά. Για την ομοιοκαταληξία μπορείτε να αξιοποιήσετε το [Αντίστροφο Λεξικό](#) της Άννας Αναστασιάδη-Συμεωνίδη από την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα. Οι δημιουργίες σας μπορούν να αναρτηθούν σε padlet ή σε τοίχο της e-me ή στην e-class με θέμα «Ταξίδι» ή στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης σας. [Βλ. και ΨΜΑ](#).

Πεσσόα

7. **α)** Αναζητήστε το [ΨΜΑ Πεσσόα](#) και διάβασε προσεκτικά το απόσπασμα. Ποιες απόψεις διατυπώνει ο Φερνάντο Πεσσόα για το ταξίδι; Συμφωνείς μαζί του;
β) Αναζητήστε το [ΨΜΑ Δραστηριότητα: Ταξίδι](#) και, αφού χωριστείτε σε ομάδες, αναλάβετε δράση!

Δραστηριότητα:
Ταξίδι

8. Αναζητήστε το [ΨΜΑ Κείμενα δραστηριοτήτων: Ταξίδι](#), για να διαβάσετε τα εξής κείμενα: α. απόσπασμα από τα *Απτικά (Ελλάδος περιήγησις)* του Πausανία (περιηγητή και γεωγράφου των Αυτοκρατορικών Χρόνων), στο οποίο περιγράφει το Ερέχθειο, β. περιηγητικό κείμενο του περιηγητή Φρανσουά Ρεντέ ντε Σατωμπριάν, γ. απόσπασμα από ταξιδιωτικό οδηγό του Καρλ Μπαίντεκερ για τη Β. Λακωνία. Αφού συγκρίνετε τα κείμενα, συντάξτε έναν ταξιδιωτικό οδηγό για τον τόπο σας ή για ένα μέρος που επισκεφθήκατε και σας εντυπωσίασε. Εμπλουτίστε τον οδηγό σας με τις κατάλληλες φωτογραφίες και αναρτήστε τον στο ιστολόγιο του σχολείου.

Κείμενα
δραστηριοτήτων:
Ταξίδι

9. Με συστατικά από τα κείμενα της συστάδας: 1) Κ. Παλαμάς, «Πατρίδες», [Σαν των Φαιάκων το καράβι...] - φαντασία, 2) Α. Εμπειρικός, «Στροφές στροφάλων» - υπερωκεάνειο, 3) Μ. Καραγάτσης, «Μοναχικό ταξίδι στα Κύθηρα» - αναψυχή, 4) Ζ. Σαρή, «Ο Θησαυρός της Βαγίας» - περιπέτεια, γράψτε ένα συνεργατικό διήγημα ([βλ. ΨΜΑ Εκτενές γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων](#)) σε έγγραφο Google Docs. Αναζητήστε το [ΨΜΑ Κείμενα δραστηριοτήτων: Ταξίδι](#), για να διαβάσετε σχετικά με ένα ανάλογο εγχείρημα.

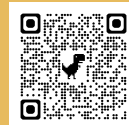

Εκτενές
γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων

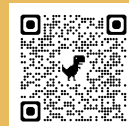
10. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, βρείτε τραγούδια με θέμα το ταξίδι και δημιουργήστε τη δική σας playlist. Στη συνέχεια καταγράψτε σε τι είδους ταξίδι αναφέρονται και ποια συναισθήματα σας προκαλούν. Ποιο θα επιλέγατε ως μουσική επένδυση για το δικό σας ταξίδι και γιατί; (Μπορείτε να συνθέσετε και να εντάξετε στην playlist και ένα δικό σας τραγούδι με θέμα το «ταξίδι»). Αναρτήστε τις playlists σε padlet ή σε τοίχο της e-me ή στην e-class με θέμα «Ταξίδι» ή στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης σας.

Jean-Antoine Watteau (1709-1710). *Η επιβίβαση για τα Κύθηρα*. Μουσείο του Λούβρου. Πηγή: wikimedia commons

Επέκταση
συστάδας:
Ταξίδι

Δελτίο εξόδου:
Ταξίδι

ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

Αυτογνωσία

ΘΕΜΑ

Ταυτότητες, διλήμματα
και προκλήσεις

Βασίλειος Σπεράντζας. *Σύνεσις Νο 6*.
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης
της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Jordi Payà Canals
IMG-2272
CC BY-SA 2.0.
Πηγή: openverse

«Ω νεότητα
Πληρωμή του ήλιου
Αιμάτινη στιγμή
Που αχρηστεύει το θάνατο».

Οδυσσέας Ελύτης

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε αυτήν τη συστάδα σου δίνεται η δυνατότητα να ασχοληθείς με την εφηβεία, βασική περίοδο διαμόρφωσης της ταυτότητας του ανθρώπου, η οποία ξεκινά κάπου ανάμεσα στα 10 και στα 12 χρόνια του. Δεν υπάρχει σαφής διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στην παιδική ηλικία και στην εφηβεία. Η εφηβεία είναι μια περίοδος κρίσης για το ίδιο το άτομο και ταυτόχρονα για όλη την οικογένεια. Έφηβοι/-ες και γονείς φαίνεται ξαφνικά να μιλούν άλλη γλώσσα. Η λογοτεχνία «αναλαμβάνει» να εκφράσει, με τον μοναδικό της τρόπο, τη γοητεία της εφηβείας, τα προβλήματα και τις αναζητήσεις των εφήβων, τις σχέσεις τους με τους «σημαντικούς άλλους» και με τον εαυτό τους. Η θεματική αυτής της συστάδας «συνομιλεί» με άλλους άξονες των μαθημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (βλ. ΨΜΑ).

Διαθεματική
συνομιλία:
Εφηβεία

Λίστα κειμένων συστάδας

- Βάρναλης, Κ. (1956). «Ύμνος της νιότης». *Ποιητικά*, Αθήνα: Ο Κέδρος, σ. 186-187.
- Ελύτης, Ο. (1985). [Είσαι νέος - το ξέρω] = «Και με φως και με θάνατον. 3». *Μικρός Ναυτίλος. Ποίηση*. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 501.
- Σιμόπουλος, Η. (1961). «Εφηβεία». *Σύγχρονη ποιητική ανθολογία*. Αθήνα: Δίφρος, σ. 166.
- Αναγνωστάκης, Μ. (Στιχουργός). Θεοδωράκης, Μ. (Συνθέτης). Παπακωνσταντίνου Β. (Ερμηνευτής) (1976). «Ήτανε νέοι». *Της εξορίας* [Δίσκος]. MINOS (Παραγωγή).

Λέξεις – κλειδιά

ακροστιχίδα,
αναζήτηση, αντίδραση,
άρνηση, εφηβεία,
μελοποιημένο κείμενο,
μικροαφήγηση,
νιότη, ταυτότητα,
χαϊκού

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

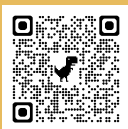
- αντιλαμβάνεσαι ότι ο/η κάθε αναγνώστης/-στρια προσλαμβάνει διαφορετικά τα κείμενα λόγω της πολυσημίας της λογοτεχνικής γραφής και των διαφορετικών εμπειριών του/της
- απολαμβάνεις ακουστικά τα κείμενα ως αναγνώσματα και ως μελοποιημένες «εκδοχές»
- παράγεις ατομικό και ομαδικό, προφορικό, γραπτό και πολυτροπικό λόγο
- αναλύεις τον κόσμο των εφήβων: σχέσεις με τον «άλλο» και με τον εαυτό, ενδοοικογενειακές σχέσεις, αποκλίνουσα συμπεριφορά, κρίση της εφηβείας, συγκρότηση ταυτότητας
- αξιολογείς τα θέματα της εφηβείας που ενδιαφέρουν ή προβληματίζουν περισσότερο εσένα και τους/τις συμμαθητές/-ήτριές σου
- προσεγγίζεις το θέμα της εφηβείας βιωματικά μέσα από τον συνδυασμό ποικίλων μορφών τέχνης (μουσικής, ζωγραφικής, κολάζ)
- αξιοποιείς την κριτική σου ικανότητα και τη δημιουργική σου σκέψη
- αποκωδικοποιείς τη μελοποίηση ενός ποιήματος, λαμβάνοντας υπόψη όσο το δυνατόν περισσότερους από τους παράγοντες που συμμετέχουν στη δημιουργία της (μελωδία, ρυθμός, ενορχήστρωση, ερμηνεία)
- συνδέεις τα κείμενα με την εποχή που γράφτηκαν και να εκφέρεις γνώμη για τη διαχρονικότητα των νοημάτων τους και τη σχέση τους με το παρόν.

δραστηριότητες **πριν** από την **ανάγνωση** των **κειμένων** της **συστάδας**

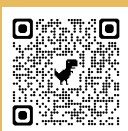
1. Αναζήτησε [ΕΝΑ ΛΕΠΤΟ ΕΦΗΒΕΙΑΣ] και παρακολούθησε το βίντεο που δείχνει τις αλλαγές στην έφηβη ζωή με τίτλο: «Ένα λεπτό εφηβείας». Τι είναι η εφηβεία για σένα; Έχεις βιώσει ανάλογες σωματικές και συναισθηματικές αλλαγές, καθώς μεγαλώνεις; Πώς αισθάνεσαι γι' αυτές; Διατύπωσε τις σκέψεις σου σε μία σελίδα ημερολογίου (100-150 λέξεις).

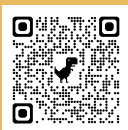
Μικροαφήγηση

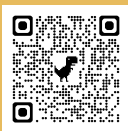
Μακρόπουλος

Στίχοι
τραγουδιού:
Εφηβεία

Εκτενές
γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων

Άσκηση:
Εφηβεία

2. Αναζήτησε τα ΨΜΑ Μικροαφήγηση και Μακρόπουλος, για να διαβάσεις ένα κείμενο του Μιχάλη Μακρόπουλου με τίτλο: «Η μικρή ιστορία του κοριτσιού που ονειρευόταν να πετάξει». Στη συνέχεια απάντησε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- α) Πώς σου φάνηκε η ιστορία; Πώς θα την περιέγραφε στους φίλους σου; Ποιο είναι το σημείο που σε εντυπωσίασε; Η ιστορία μοιάζει με κάτι που έχεις ο/η ίδιος/-α σκεφτεί;
- β) Γιατί πιστεύεις ότι ο συγγραφέας μετέτρεψε το κορίτσι σε κουνούπι και όχι σε χελιδόνι; Γράψε ένα δικό σου τέλος της ιστορίας, αν το κορίτσι γινόταν χελιδόνι.
- γ) Περιέγραψε την κίνηση/στάση του κοριτσιού στο μικροδιήγημα. Μπορείς να την αναπαραστήσεις με το δικό σου σώμα; Παίξε αυτό το παιχνίδι με τους/τις συμμαθητές/-ήτριές σου!

3. Αναζήτησε [ΕΦΗΒΕΙΑ – ΤΑΝΙΑ ΤΣΑΝΑΚΛΙΔΟΥ] και άκου το τραγούδι «Εφηβεία».¹ Αναζήτησε και το ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιού: Εφηβεία, για να διαβάσεις τους στίχους του τραγουδιού.

- α) Μπορείς να περιγράψεις τις εικόνες που δημιουργεί; Πόσες είναι και ποια σχέση έχουν μεταξύ τους; Είναι ρεαλιστικές ή όχι; Αιτιολόγησε την άποψή σου.
- β) Ποιες σκέψεις και συναισθήματα σου προκαλεί το τραγούδι; Παρουσίασε δική σου άποψη για το σχολείο και την οικογένεια.
- γ) Ποιο είναι το κεντρικό θέμα του τραγουδιού; Μπορείς να το εκφράσεις μέσα από το ποιητικό είδος χαϊκού (βλ. ΨΜΑ) ή να εικονογραφήσεις όποια στροφή σου αρέσει.

4. Γράψε μια ακροστικίδα (για την οποία βλ. ΨΜΑ Εκτενές γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων) με τη λέξη «**Ε Φ Η Β Ε Ι Α**» ή «**Ε Φ Η Β Ο Σ**».

5. α) Ποια προβλήματα των εφήβων παρουσιάζονται στις διπλανές φωτογραφίες; Βιώνεις εσύ αντίστοιχα προβλήματα; Σε ποιες περιπτώσεις; Δημιούργησε έναν εννοιολογικό χάρτη με στοιχεία που γνωρίζεις. Αναζήτησε το ΨΜΑ Άσκηση: Εφηβεία.

- β) Δημιούργησε έναν κατάλογο με τα χαρακτηριστικά της γενιάς σου και στη συνέχεια παρουσίασε τη γνώμη σου γι' αυτά σε ένα σύντομο e-mail σε φίλο/-η σου.

Στιγμή σιωπής
(Moment of silence).
sacks08 CC BY 2.0.
Πηγή: openverse

Μελαγχολία (Melancholy).
Frank M. Rafik, Berlin
CC BY-NC-SA 2.0.
Πηγή: openverse

¹ Ντούμος, Κ. (Στιχουργός). Χατζηγάσιος, Γ. (Συνθέτης). Τσανακλίδου, Τ. (Ερμηνεύτρια) (1980). *Χωρίς Ταυτότητα* [Δίσκος]. Φ. Παπαθεοδώρου (Παραγωγή). Polydor.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Κώστας Βάρναλης, «Ύμνος της Νιότης»

Με της άνοιξης τον ήλιο 1
Μόλις σκάει απ' το βουνό,
ήλιος κι άνοιξη κινάμε
για έναν κόσμο αβριανό.

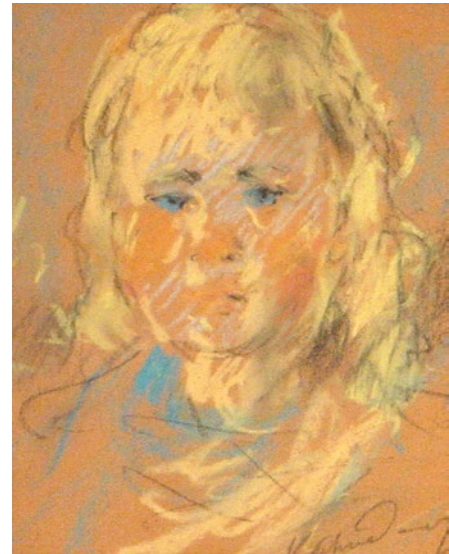
Η μελλούμενη ανθρωπότη 5
είμαστε τα νιάτα. Ορτοί²
για το θρίαμβο της Αλήθειας
μ' οδηγό την Αρετή.

Σε στεριά και σε πελάγη 10
με χαρά και μ' εμπνοή³
με τα μπράτσα, με το πνέμα⁴
πλάδουμε τη νέα ζωή!

Σε μια λέφτερη πατρίδα 15
δίχως άλυσες,⁵ ντροπή,
σκέψη λέφτερη και λόγος
δέληση και προκοπή.

Κι όμοια λέφτερη όλ' η πλάση 20
στον αγώνα του καλού,
χίλιοι τόποι, χίλιοι τρόποι,
χίλια δάματα παντού.

Κι' ανεβάζουμε όσο πάει
μ' ολοφώτεινα φτερά
την ανδρώπινη αξία
πιο ψηλά κάθε φορά.

Πάυλος Μαθιόπουλος. *Το κοριτσάκι*.
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής
Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Ο **Κώστας Βάρναλης** (1884-1974) γεννήθηκε στον Πύργο της Βουλγαρίας, όπου βίωσε το κλίμα του Ελληνοτουρκικού Πολέμου του 1897. Φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή και πήρε μέρος στη διαμάχη για το Γλωσσικό Ζήτημα ως υποστηρικτής των δημοτικιστών. Αποφοίτησε το 1908 και διορίστηκε ελληνοδιδάσκαλος στην Αμαλιάδα. Φοίτησε στο Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης του Δημήτρη Γληνού, υπηρέτησε ως καθηγητής και σχολάρχης σε διάφορα σχολεία και μετεκπαιδεύτηκε με υποτροφία στην αισθητική και τη νεοελληνική φιλολογία στο Παρίσι. Η εκεί παραμονή του σηματοδότησε την ιδεολογική προσχώρησή του στον μαρξιστικό διαλεκτικό υλισμό. Αφού δίδαξε νεοελληνική λογοτεχνία στην Παιδαγωγική Ακαδημία υπό τη διεύθυνση του Δ. Γληνού, παύτηκε από τη θέση του και στράφηκε στη δημοσιογραφία. Το 1935 πήρε μέρος ως αντιπρόσωπος των Ελλήνων συγγραφέων στο Συνέδριο Σοβιετικών Συγγραφέων στη Μόσχα και εξορίστηκε στη Μυτιλήνη και τον Άγιο Ευστράτιο. Τιμήθηκε από την Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών και το 1959 έλαβε το βραβείο Λένιν. Ποιητικά και κριτικά έργα του: *Το Φως που καίει*, *Σκλάβοι Πολιορκημένοι*, *Ζωντανοί άνθρωποι*, *Το Ημερολόγιο της Πηνελόπης*, *Ποιητικά*, *Δικτάτορες*, *Ελεύθερος κόσμος*, *Ο Σολωμός χωρίς μεταφυσική*, *Η Αληθινή απολογία του Σωκράτη*, *Αισθητικά-Κριτικά* (δύο τόμοι) κ.ά.

Πηγή: βιβλιονέτ

² ορτός: ορθός.

³ εμπνοή: ισχυρή πνοή ανέμου· έμπνευση. Βλ. ρήμα *εμπνέω* στο [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁴ πνέμα: πνεύμα.

⁵ άλυσος: αλυσίδα. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

- α)** Ο ποιητής αναφέρει την άνοιξη και τον ήλιο στην αρχή του ποιήματος. Γιατί πιστεύεις ότι χρησιμοποιεί τα συγκεκριμένα σύμβολα; Τι θέλει να πετύχει;

β) Με ποιες λέξεις ή φράσεις ο ποιητής τονίζει τη δύναμη και το θαυμαστό σφρίγος της νεότητας;
- α)** Ποιο θεωρείς ότι είναι το θέμα του ποιήματος και σε ποιους στίχους αναδεικνύεται; Να τεκμηριώσεις την απάντησή σου σε ένα κείμενο 150 περίπου λέξεων.

β) Με ποια χαρακτηριστικά παρουσιάζει τους/τις νέους/νέες ο ποιητής και σε τι τους/τις προτρέπει;
3. Πιστεύεις ότι το παραπάνω ποίημα, που γράφτηκε το 1950, μπορεί να συγκινήσει, να εμπνεύσει, να προβληματίσει έναν/μία σημερινό/-ή έφηβο/-η της γενιάς του ίντερνετ, της τεχνητής νοημοσύνης και της παγκοσμιοποίησης;
- α)** Διαβάζοντας τον τίτλο του ποιήματος, τι σου έρχεται στο μυαλό; Αφού μελετήσεις το ποίημα, συζήτησε με τους/τις συμμαθητές/-ήτριές σου γιατί ο ποιητής επέλεξε τον συγκεκριμένο τίτλο. Στη συνέχεια δώσε διαφορετικό τίτλο στο ποίημα αιτιολογώντας την επιλογή σου.

β) Να αποτυπώσεις εικαστικά την τελευταία στροφή του ποιήματος, ώστε να αναδεικνύεται η χρήση της ποιητικής εικόνας.

Edgar Degas (1876-77).
Στη σκηνή.
Πηγή: artic.edu

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Οδυσσέας Ελύτης, [Είσαι νέος - το ξέρω] (αποσπάσματα)

Είσαι νέος – το ξέρω – και δεν υπάρχει τίποτε. 1

Λαοί, έθνη, ελευθερίες, τίποτε.

Όμως είσαι. Και την ώρα που

Φεύγεις με το 'να πόδι σου έρχεσαι με τ' άλλο

Ερωτοφωτόσχιστος 5

Περνάς θέλεις - δε θέλεις

Αυλήτης φυτών και συναγείρεις⁶ τα είδωλα

Εναντίον μας. Όσο η φωνή σου αντέχει.

[...]

Εμπρός λοιπόν

Από σένα η άνοιξη εξαρτάται. Τάχυνε την αστραπή 10

Πιάσε το ΠΡΕΠΕΙ από το ιώτα και γδάρε το ίσα με το πι.

Sam Hood (περ. δεκαετία του 1930).

Κορίτσια πηδούν πάνω από αγόρια που κάθονται σε γήπεδο.

Hood Collection, Mitchell Library,

State Library of New South Wales. Πηγή: wikimedia commons

Για το βιογραφικό σημείωμα του **Οδυσσέα Ελύτη** βλ. εδώ, σ. 116.

⁶ συναγείρω: κινητοποιώ, ξεσηκώνω. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

1.
  - α) Ποια συναισθήματα σου υποβάλλει το ποίημα; Να τεκμηριώσεις την απάντησή σου αναφερόμενος/-η σε συγκεκριμένους στίχους.
  - β) Πρόσεξε τα ρηματικά πρόσωπα. Πώς αυτά βοηθούν στην κατανόηση του περιεχομένου του ποιήματος;
  - γ) Ποια φωνή ακούγεται στο ποίημα; Απευθύνεται σε συγκεκριμένο κοινό, πραγματικό ή φανταστικό; Πώς εμπλέκεται το κοινό στην ποιητική σκηνοθεσία;
  - δ) Ποια ερμηνεία θα έδινες στον στίχο «Πιάσε το ΠΡΕΠΕΙ από το ιώτα και γδάρε το ίσαμε το πι»; Γιατί ο ποιητής επέλεξε να γράψει τη λέξη «ΠΡΕΠΕΙ» με κεφαλαία γράμματα;

2.
  - α) Εντόπισε στο ποίημα του Οδ. Ελύτη την προστακτική και σχολίασε τη λειτουργία της. Τι σχέση δημιουργεί η έγκλιση αυτή μεταξύ ποιητή και αναγνώστη;
  - β) Στους δύο πρώτους στίχους του ποιήματος επαναλαμβάνεται η λέξη «τίποτε». Γιατί, κατά τη γνώμη σου, αξιοποιεί αυτή την επανάληψη ο ποιητής;
  - γ) Τη λέξη «Ερωτοφωτόσχιστος» την έχει πλάσει ο Οδ. Ελύτης όπως πολλές άλλες. Ανάλυσέ την στα συνθετικά της και γράψε έναν στίχο με κάθε συνθετικό. Γιατί πιστεύεις ότι ο ποιητής επιλέγει τη συγκεκριμένη λέξη, για να μιλήσει για τη νεότητα;
  - δ) Ποιες αντιθέσεις υπάρχουν στο ποίημα; Να σχολιάσεις τη λειτουργικότητά τους.

3. Ο Οδ. Ελύτης στους πρώτους στίχους του ποιήματός του τονίζει πως οι νέοι ενεργούν με την πεποίθηση πως τα πάντα, δικαιώματα, ελευθερίες, άνθρωποι, τους ανήκουν, χωρίς, όμως, να έχουν παλέψει οι ίδιοι, για να τα αποκτήσουν. Πιστεύεις ότι αυτό ισχύει και για τους/τις εφήβους/έφηβες της εποχής μας; Γράψε τις απόψεις σου σε ένα σύντομο κείμενο.

4.
  - α) Θεωρείς ότι ο τελευταίος στίχος είναι το κέντρο του ποιήματος; Θα μπορούσες να γράψεις ένα ποίημα ξεκινώντας από αυτόν τον στίχο, που να απευθύνεται στον κόσμο των ενηλίκων;
  - β) *Εμπρός λοιπόν/Από σένα η άνοιξη εξαρτάται.* Συνέχισε τη φράση με τρεις ή τέσσερις ελεύθερους στίχους. Μπορείς να παρουσιάσεις τους στίχους σε ένα ινφογράφημα.
  - γ) Να καταγράψεις μερικές φράσεις του ποιήματος που δείχνουν ότι ο ποιητής έχει «εικονοπλαστική ικανότητα», δηλαδή ικανότητα να δημιουργεί εικόνες. Επίλεξε αυτήν που σου αρέσει περισσότερο και με το εργαλείο Fotor Collage Maker φτιάξε τη δική σου ζωγραφιά.

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Ηλίας Σιμόπουλος, «Εφηβεία»

Τι όμορφο που ήτανε 1
το παραμύθι της άνοιξης
τα κυριακάτικα πρωινά
με τις καμπάνες του Άη-Σπυρίδωνα 5
σαν μian εξάισια μουσική συναυλία-
όταν ανεβαίναμε
τα μαρμάρινα σκαλοπάτια
όταν κατεβαίναμε
τους κήπους με τις τριανταφυλλιές 10
όταν δεν υπήρχε χτες
ούτε σήμερα
ούτε αύριο
παρά μονάχα τα ηλιοκαμένα μας σώματα
με τα πλατιά στέρνα, τα γερά μπράτσα
τα εφηβικά μας όνειρα 15
που δεν υποψιάζονταν τα δόντια της φθοράς
ο δίχως σύνορα ουρανός
κι ο στρατηλάτης⁷ άνεμος
που 'φερνε τα μηνύματα
μιας άνοιξης αιώνιας 20
Τι όμορφο που ήτανε
το παραμύθι της άνοιξης!

*Η Ευτυχία των αγοριών το καλοκαίρι
(Happiness of Summer boys).*

Sam Nasim

CC BY 2.0. Πηγή: openverse

Ο **Ηλίας Σιμόπουλος** γεννήθηκε στις 23 Νοεμβρίου 1913 στον Κραμποβό (σήμερα: Καστανοχώρι) Αρκαδίας. Τελείωσε τη Νομική Σχολή και το Γαλλικό Ινστιτούτο. Μιλούσε Γαλλικά, Αγγλικά και Ρώσικα. Από μαθητής στο Γυμνάσιο είχε αρχίσει να γράφει ποιήματα και κείμενά του δημοσιεύονταν στη *Διάπλαση των Παίδων*, την *Παιδική Χαρά* και άλλα έντυπα. Το 1946 κυκλοφόρησε η πρώτη του ποιητική συλλογή. Με το τέλος του Εμφύλιου Πολέμου, έγινε μέλος του Συνδέσμου Ελλήνων Λογοτεχνών το 1959 και της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών το 1960. Διετέλεσε Πρόεδρος επί σειρά ετών και στα δυο Λογοτεχνικά Σωματεία. Έδωσε σειρά διαλέξεων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και δημοσίευσε πλήθος μελετήματα σε ελληνικά και ξένα περιοδικά. Βιβλία του κυκλοφόρησαν μεταφρασμένα σε Γαλλία, Ιταλία, Βουλγαρία, Τσεχοσλοβακία, Σουηδία και ποιήματά του περιέχονται σε πολλές ξένες ανθολογίες. Πολλά από τα έργα του έχουν μελοποιηθεί από Έλληνες και ξένους συνθέτες. Το 2011 η Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών τον πρότεινε για το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Έφυγε από τη ζωή, πλήρης ημερών, στις 31 Αυγούστου 2015.

Πηγή: βιβλιονέτ

⁷ στρατηλάτης: χαρακτηρισμός αρχηγού στρατεύματος που το έχει οδηγήσει σε πολλές και μεγάλες νίκες. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

1.

α) Ποιες λέξεις ή φράσεις παραπέμπουν, άμεσα ή έμμεσα, κυριολεκτικά ή μεταφορικά, στην εφηβεία;

β) Το ποίημα αρχίζει και τελειώνει με τους ίδιους στίχους. Πώς ονομάζεται αυτό το εκφραστικό μέσο; Γιατί το επιλέγει ο ποιητής;

γ) Βρες τις λέξεις, τους στίχους, τις εικόνες που στοιχειοθετούν την παρομοίωση της νεότητας με ένα «παραμύθι» της άνοιξης. Τι βαρύτητα έχει, κατά τη γνώμη σου, η λέξη «παραμύθι» εδώ;
2.

α) Όλο σχεδόν το ποίημα αποτελεί μια εικόνα. Όρισε την τοπιογραφία αυτής της εικόνας και περίγραψε μια παρέα εφήβων οι οποίοι συζητούν για τα όνειρά τους, καθώς περπατούν εκεί.

β) Το ποιητικό υποκείμενο αναπολεί στιγμές από την άνοιξη της εφηβικής του ηλικίας. Με ποια εποχή του χρόνου ταυτίζεις τη δική σου εφηβεία και γιατί;

γ) Ποια συναισθήματα σου υποβάλλει το ποίημα; Να τεκμηριώσεις την απάντησή σου αναφερόμενος/-η σε συγκεκριμένους στίχους.
3.

α) Η στίξη απουσιάζει από το ποίημα (με εξαίρεση το θαυμαστικό στον τελευταίο στίχο).

  - i. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, παραλείπει τη στίξη ο ποιητής;
  - ii. Δημιουργεί αυτή η έλλειψη δυσκολίες στην ανάγνωση και την κατανόηση του ποιήματος;
  - iii. Ποιος ο ρόλος του θαυμαστικού του τελευταίου στίχου;

β) Σε ποιον χρόνο βρίσκονται τα ρήματα του ποιήματος; Να εξηγήσεις τον λόγο για τον οποίο ο ποιητής προτιμά αυτόν τον χρόνο.
4.

α) Πώς προσδιορίζει ο ποιητής την αίσθηση του χρόνου στην εφηβεία; Βρες τους στίχους και γράψε ένα δικό σου ποίημα ή μια μικροαφήγηση που να αρχίζει ή να τελειώνει με αυτούς.

β) Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες ζωγραφίστε τις επιμέρους σκηνές του ποιήματος. Βάλτε σε σειρά τις ζωγραφιές και τοποθετήστε λεζάντες με μικρή περιγραφή της εικόνας. Δώστε τίτλο στο έργο σας.

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Μανόλης Αναγνωστάκης, «Ήτανε νέοι»⁸

Οι δρόμοι ήταν σκοτεινοί και λασπωμένοι 1
το πιάτο στο τραπέζι λιγιστό,
το φιλί στο κατώφλι ήταν κλεφτό
κι έρωτες μέσα στις καρδούλες κλειδωμένοι

Ήτανε νέοι ήτανε νέοι, ήταν παιδιά 5
κι έτυχε να 'ναι και καλή σοδειά⁹

Τα βράδια ξενυχτούσαν στα υπόγεια,
και σβάρνα¹⁰ ολημερίς στις γειτονιές
αχ! τα σοκάκια εκείνα κι οι γωνιές
σφιχτά που φύλαξαν τα τίμια λόγια 10

Ήτανε νέοι ήτανε νέοι, ήταν παιδιά
κι έτυχε να 'ναι και καλή σοδειά

Δεν ξέρανε πατέρα, μάνα σπίτι,
έναν δε δίναν για το σήμερα παρά¹¹
δε ρίχνανε δραχμές στον κουμπαρά
δεν κράταγαν μεζούρα¹² και διαβήτη 15

Ήτανε νέοι ήτανε νέοι, ήταν παιδιά
κι έτυχε να 'ναι και καλή σοδειά

Για το βιογραφικό σημείωμα
του **Μανόλη Αναγνωστάκη**
βλ. εδώ, σ. 53.

Έφηβος/-η (Teen).
Jagrap CC BY-NC 2.0.
Πηγή: openverse

⁸ «Ποίημα-στικουόργημα» που έδωσε ο Μανόλης Αναγνωστάκης στον Μίκη Θεοδωράκη για μελοποίηση (βλ. Σπύρος Αραβανής, «Ο μελοποιημένος Μανόλης Αναγνωστάκης», περ. *Μετρονόμος*, τεύχ. 67 (Απρ. - Ιούν. 2018), σ. 15). Παρατίθεται στη μορφή που μελοποιήθηκε.

⁹ σοδειά: η γεωργική παραγωγή κυρίως σε ετήσια βάση· καλή σοδειά: (μεταφορικά) γενιά καλής ποιότητας.

¹⁰ παίρνω σβάρνα: (έκφρ.) αναζητώ κάτι ή κάποιον επίμονα πηγαίνοντας παντού χωρίς διάκριση, πηγαίνω με τη σειρά σε διάφορα μέρη, το ένα μετά το άλλο. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹¹ παράς: τουρκικό νόμισμα μικρής αξίας· δε δίνω έναν παρά: αδιαφορώ τελείως για κάτι. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹² μεζούρα: πλαστική ταινία, χωρισμένη συνήθως σε εκατόν πενήντα πόντους, που χρησιμοποιείται ως μέτρο μήκους ιδίως για τη μέτρηση τμημάτων του ανθρώπινου σώματος. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

► Αναζητήστε [HTANE ΝΕΟΙ ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ] και ακούστε το παραπάνω μελοποιημένο ποίημα. Προχωρήστε σε εκφραστική ανάγνωση του κειμένου στην ολομέλεια και γνωρίστε το καλύτερα συζητώντας με βάση τα ακόλουθα ερωτήματα.

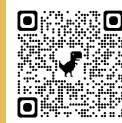
1. **α)** Το μελοποιημένο ποίημα που ακούσατε σε τι μοιάζει και σε τι διαφέρει ως προς τον ρυθμό από τα ποιήματα που συνήθως ακούτε/διαβάζετε; Παρατηρήστε τους στίχους και περιγράψτε τη σχέση που έχουν μεταξύ τους.
β) «Ήτανε νέοι...καλή σοδειά»:
  - i. Ποιες είναι οι λέξεις-κλειδιά σε αυτούς τους στίχους; Ποια εντύπωση δημιουργούν;
  - ii. Ποιοι ρηματικοί χρόνοι χρησιμοποιούνται στο απόσπασμα και πώς λειτουργούν;

2. **α)** Είναι αφηγηματικό ή περιγραφικό το μελοποιημένο ποίημα; Ποιος μιλάει; Τεκμηριώστε τις απαντήσεις σας.
β) Το μελοποιημένο ποίημα αναφέρεται σε εφήβους και νέους που αγωνίζονται σε ανελεύθερες εποχές. Μέσα σε ποιο σκηνικό εμφανίζονται; Πώς δρουν και γιατί, κατά τη γνώμη σας; Εργαζόμενοι/-ες σε ομάδες σκεφτείτε πρωτότυπες λέξεις και βάλτε στο ποίημα δικά σας φανταστικά στοιχεία. Μπορείτε να εικονογραφήσετε τη διασκευή που θα προκύψει ή να τη μετατρέψετε σε κόμικ.
γ) Ποιο είναι το κυρίαρχο συναίσθημα σε αυτό το κείμενο;
δ) Δικαιολογήστε τον χαρακτηρισμό «καλή σοδειά» που αναφέρεται στους νέους. Με ποιους στίχους δικαιώνεται αυτός ο χαρακτηρισμός;

3. Οι νέοι του συγκεκριμένου ποιήματος διαφέρουν από τους νέους που ζουν σε ήσυχους καιρούς. Πώς επιλέγει να αποδώσει ο δημιουργός αυτές τις διαφορές; Ποια εκφραστικά μέσα αξιοποιεί για τον σκοπό αυτό;

4. **α)** Το μελοποιημένο ποίημα είναι χωρισμένο σε στροφές; Υπάρχει ομοιοκαταληξία; (βλ. και ΨΜΑ). Έχει μέτρο ή είναι γραμμένο σε ελεύθερο στίχο;
β) Υπάρχουν λέξεις, στίχοι ή στροφές που επαναλαμβάνονται στο κείμενο και στη μελοποίησή του; Γιατί νομίζετε ότι συμβαίνει αυτό; Δείτε συνδυαστικά τη μεταγνωστική άσκηση 9.
γ) Εργαζόμενοι/-ες σε ομάδες εμπνευστείτε από τους στίχους και τις εικόνες του μελοποιημένου ποιήματος και δημιουργήστε τις δικές σας μουσικές εικόνες (μπορείτε να αξιοποιήσετε το ελεύθερο λογισμικό Kandinsky του chrome music lab).

Ομοιοκαταληξία

δραστηριότητες **μετά** την **ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

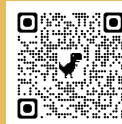
1. Ποια χαρακτηριστικά της εφηβείας και της νεότητας παρουσιάζουν οι δημιουργοί; Σε τι διαφοροποιούνται; Πού νομίζεις ότι οφείλονται αυτές οι διαφορές; Ποιο κείμενο της συστάδας σου άρεσε περισσότερο και γιατί;
2. Με αφετηρία τα ποιήματα της συστάδας, διερεύνησε τη μεταφορική χρήση της γλώσσας στη λογοτεχνία, εξετάζοντας τα σύμβολα, τα σχήματα λόγου, τις εικόνες κ.ο.κ. Αναζήτησε το ΨΜΑ **Μεταφορική γλώσσα** για ένα παράδειγμα.
3. Εργαστείτε σε ομάδες και απαντήστε στα παρακάτω ερωτήματα:
  - α) Ποια εικόνα σχημάτισε για τους/τις νέους/νέες και τους προβληματισμούς τους με βάση τα κείμενα της συστάδας;
  - β) Ποιες σκέψεις σάς προκαλούν οι αντιδράσεις τους και οι ενέργειές τους;
4. Εργαστείτε σε ομάδες και συμπληρώστε τη συστάδα των τεσσάρων κειμένων με πέντε τουλάχιστον πεζά αποσπάσματα ή ποιήματα σχετικά με την εφηβεία που θα αναζητήσετε. Παρουσιάστε τα στην τάξη, επιμένοντας στον τρόπο ανάδειξης του θέματος από τους/τις δημιουργούς τους. Επιχειρήστε και οι ίδιοι/-ες τη συγγραφή ανάλογων κειμένων και παρουσιάστε τα στην ολομέλεια.
5. Ποιο από τα εφηβικά πρόσωπα των κειμένων που εξετάσατε είναι πιο κοντά στον χαρακτήρα και την ψυχοσύνθεσή σας; Σκιαγραφήστε ένα πορτρέτο του εαυτού σας (σε γραπτό λόγο, κατά προτίμηση).
6. Πώς συνδέεται το τέλος του ποιήματος του Κ. Βάρναλη με το τέλος του ποιήματος του Οδ. Ελύτη;
7. Παρατήρησε τις εικόνες της συστάδας. Μπορείς να τις συνδυάσεις με τα ποιήματα; Δανείσου στίχους από τα ποιήματα και κάνε τους λεζάντες στις εικόνες.
8. Αναζήτησε το ΨΜΑ **Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Εφηβεία** και δοκίμασε να γράψεις μια στροφή ή ένα στικούργημα με κουπλέ και ρεφρέν. Θέμα η εφηβεία και οι αναζητήσεις των εφήβων.
9. Με αφετηρία κάποιον από τους στίχους των παραπάνω ποιητικών κειμένων γράψε σε ελεύθερο στίχο ή και έμμετρη μορφή ένα σύντομο ποίημα για τη δική σου εφηβεία.

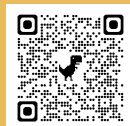
Μεταφορική
γλώσσα

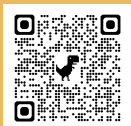
Ευτυχισμένοι έφηβοι (Happy teens).
demandaj: Amanda Tipton
CC BY-NC-ND 2.0. Πηγή: openverse

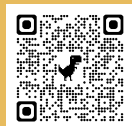
Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Εφηβεία

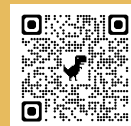
Επέκταση
συστάδας:
Εφηβεία

Δελτίο
εξόδου 1:
Εφηβεία

Δελτίο
εξόδου 2:
Εφηβεία

Δελτίο
εξόδου 3:
Εφηβεία

Η οικογένεια Ζαρίφη και η θεία της Ευανθίας Ζαρίφη
(περ. 1920) (Κολόμπο - Κεϋλάνη).
Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ.
Κωδικός Τεκμηρίου: 04.18.1.021

Οικογένεια από την Αλάσκα (1929).
Edward S. Curtis.
Πηγή: wikimedia commons

«Η οικογένεια είναι η ένωση που καθιερώθηκε από τη φύση
για την εξυπηρέτηση των καθημερινών αναγκών του ανθρώπου».

Αριστοτέλης

«Η οικογένεια είναι το κύτταρο
του πολιτισμού».

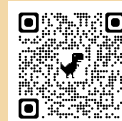
Γουίλ Ντυράν

«Όλο το ανθρώπινο γένος δεν είναι παρά μια οικογένεια
διασκορπισμένη σε όλη την επιφάνεια της γης».

Φρανσουά Φενελόν

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε αυτήν τη συστάδα σου δίνεται η δυνατότητα να ασχοληθείς με την οικογένεια ως χώρο ανάπτυξης σχέσεων, ανάληψης και υλοποίησης ρόλων. Μελετάς κείμενα διαφορετικών ειδών, προβληματίζεσαι για το νόημα και τη θέση της οικογένειας στον σύγχρονο, ταχύτατα μεταβαλλόμενο κόσμο, για την επιρροή της στην προσωπική σου ζωή και διαμόρφωση, και για τα διλήμματα που πολλές φορές θέτει στα μέλη της. Συζητάς, δημιουργείς και συνθέτεις ατομικά ή ομαδικά πολυτροπικά κείμενα, για να εκφράσεις τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου. Η θεματική αυτής της συστάδας «συνομιλεί» με άλλους άξονες των μαθημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (βλ. ΨΜΑ).

Διαθεματική
συνομιλία:
Οικογένεια

Λίστα κειμένων συστάδας

- Στρίντμπεργκ, Ά. [1887] (2010). *Ο πατέρας* (Ε. Μπελιές, Μτφρ.). Αθήνα: Ηριδανός, σ. 13, 19-22, 27-28, 46-48.
- Φακίνου, Ε. [1982] (2005). *Αστραδενή*. 90ή χιλιάδα. Αθήνα: Κέδρος, σ. 26-27, 29, 79-80.
- Καλοσπύρος, Λ. (2013). *Η μοναδική οικογένεια*. Μυθιστόρημα. Αθήνα: Πόλις, σ. 125-127.
- Ανδρουτσοπούλου-Πέτροβιτς, Λ. [1987] (³²2004). *Σπίτι για πέντε*. Μυθιστόρημα (Ε. Τσακνιά, Εικονογράφηση). Σύγχρονη Λογοτεχνία για παιδιά και για νέους. Συλλογή: *Χελιδόνια*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 16-17, 18-19, 115, 126-132.

Λέξεις – κλειδιά

αδέλφια, γονείς, ημερολόγιο, θέατρο, μυθιστόρημα, οικογένεια, παιδιά, παροιμία, σχέσεις, ταυτότητα, τηλεοπτική απόδοση, τίτλος

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων
αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

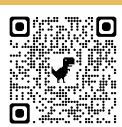
- αντιλαμβάνεσαι τις μορφές της οικογένειας, την πορεία της στον χρόνο και τη συμβολή της στη διαμόρφωση του ανθρώπινου χαρακτήρα
- προβληματίζεσαι για τους ρόλους των μελών της στο παρελθόν και στο παρόν
- κατανοείς συγκεκριμένους όρους με τους οποίους μιλάμε για τη λογοτεχνία
- καλλιεργείς το γλωσσικό σου αίσθημα, ασκούμενος/-η στον προφορικό και στον γραπτό λόγο, και μετέχοντας σε δραστηριότητες δημιουργικής γραφής
- προσλαμβάνεις κείμενα υπό το πρίσμα της σύγκρισης, προκειμένου να αναγνωρίσεις διαφορετικές οπτικές σε σχέση με το θέμα, αλλά και να διακρίνεις γνωρίσματα διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών
- προσεγγίζεις βασικά θέματα/όρους για το θέατρο ενόψει της διδασκαλίας θεατρικού έργου στη Γ΄ Γυμνασίου
- συγκρίνεις τη θεατρική και την τηλεοπτική απόδοση των λογοτεχνημάτων
- προσεγγίζεις το μυθιστόρημα και τις συμβάσεις του
- αξιοποιείς τον «κόσμο» των παροιμιών και των γνωμικών.

δραστηριότητες **πριν** από την **ανάγνωση** των κειμένων της συστάδας

1. **Οικογένεια:** Ψάξτε τα συνθετικά της λέξης και τη σημασία της. Στην έρευνά σας να συμβουλευτείτε τα έντυπα λεξικά του σχολείου σας, καθώς και το σχετικό λήμμα στο [Λεξικό της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#),
2. Αναζητήστε πληροφορίες για τους τύπους της οικογένειας στην εποχή μας (διευρυμένη, πυρηνική, μονογονεϊκή, πολυγονεϊκή, θετή κ.λπ.). Με ένα διαδικτυακό μέσο (λ.χ. το e-map ή κάποιο ψηφιακό εργαλείο της e-me) ή στον πίνακα της τάξης σας, φτιάξτε ένα λουλούδι, στο κέντρο του οποίου θα γράψετε τη λέξη «οικογένεια». Τα πέταλά του θα είναι τα είδη της οικογένειας που εντοπίσατε, με τη σημασία τους.
3. Αναζητήστε [ΦΟΙΒΟΣ ΔΕΛΗΒΟΡΙΑΣ – ΓΙΑΤΙ ΕΙΜΑΣΤΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ | ΜΙΚΡΗ ΑΡΚΤΟΣ] και ακούστε το τραγούδι «Γιατί είμαστε οικογένεια».¹ Αναζητήστε το **ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: Οικογένεια**, για να διαβάσετε τους στίχους. Συζητήστε στην ολομέλεια πώς αντιμετωπίζουν τα εμπόδια τα μέλη της οικογένειας του τραγουδιού και γιατί. Ποια στοιχεία «μπαίνουν» ανάμεσά τους και ποιος είναι ο πραγματικός ρόλος τους;
4. Αναζητήστε [1965 | ΜΙΑ ΤΡΕΛΛΗ... ΤΡΕΛΛΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ] και δες το απόσπασμα από την ταινία του 1965 *Μια τρελή, τρελή οικογένεια*.² Ποιες οικογενειακές σχέσεις αναπαριστά η ταινία; Ποιοι είναι οι ρόλοι που η κοινωνία της εποχής θεωρούσε ότι έπρεπε να έχουν τα μέλη της οικογένειας και ποιοι οι τρόποι επιβολής τους; Συζητήστε στην ολομέλεια ποιοι αναμένεται να είναι σήμερα οι ρόλοι των μελών της οικογένειας, τι έχει αλλάξει από το παρελθόν και για ποιους λόγους.
5. Δείτε τις εικόνες της συστάδας (βλ. **ΨΜΑ**). Κατόπιν, συζητήστε στην ολομέλεια το πώς αποτυπώνονται καλλιτεχνικά οι ρόλοι των μελών της οικογένειας στη διάρκεια του χρόνου. Πώς αντιλαμβάνεστε τους ρόλους των μελών της σύγχρονης οικογένειας (πατέρα, μητέρα, παιδιών-αδελφών, παππούδων, γιαγιάδων κ.λπ.);
Εναλλακτικά:
Πάρτε συνέντευξη από ανθρώπους της τρίτης ηλικίας και από τους γονείς σας σχετικά με τη δομή και τη λειτουργία της οικογένειας, όταν εκείνοι/-ες ήταν έφηβοι/-ες. Ποιες αλλαγές παρατηρείτε συγκρίνοντας με την εποχή μας; Πού τις αποδίδετε;

Στίχοι
τραγουδιών:
Οικογένεια

Συλλογή
εικόνων:
Οικογένεια

¹ Δεληβοριάς, Φ. (Συνθέτης, Ερμηνευτής). Παπαθεοδούλου, Α. (Στιχουργός, μαζί με τα παιδιά από το Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού). Συμμετέχουν τα παιδιά: Αλκυόνη, Υακίνθη, Νάντα, Τζάνα, Αχιλλέας, Κίτα, Αμάντα. *Αν σας τα τραγουδήσουμε* [Δίσκος]. Π. Καρασούλος (Παραγωγή έκδοσης). Ηχογράφηση: Studio Praxis. Μικρή Άρκτος – Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

² Δημόπουλος, Ν. (Σκηνοθεσία). Τσιφόρος, Ν.-Βασιλειάδης, Π. (Σενάριο). Φίνος Φιλμ (Παραγωγή).

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Άουγκουστ Στρίντμπεργκ, Ο πατέρας (αποσπάσματα) (Μτφρ. Ερρίκος Μπελιές)

ΠΡΑΞΗ ΠΡΩΤΗ

(Καθημερινό σαλόνι στο σπίτι του Ίλαρχου.³ Στο βάθος δεξιά πόρτα που οδηγεί στο χολ της εισόδου. Στη μέση του δωματίου ένα μεγάλο στρογγυλό τραπέζι με εφημερίδες και περιοδικά. Δεξιά δερμάτινος καναπές και τραπέζι. Στη γωνία δεξιά μια κρυφή πόρτα σκεπασμένη με ταπετσαρία, που οδηγεί πάνω, στο δωμάτιο του Ίλαρχου. Ακουμπισμένο στον αριστερό τοίχο ένα σεκρεταίρ⁴ με επιτραπέζιο εκκρεμές. Δίπλα από το σεκρεταίρ μια πόρτα που οδηγεί στο υπόλοιπο σπίτι. Στους τοίχους κρεμασμένα όπλα και κυνηγετικά σακίδια. Κοντά στην πόρτα μια κρεμάστρα με στρατιωτικά χιτώνια.⁵ Στο μεγάλο τραπέζι αναμμένη λάμπα).

ΣΚΗΝΗ 3

(Ίλαρχος, Πάστορας)

ΊΛΑΡΧΟΣ: [...] Αυτό το σπίτι είναι γεμάτο με γυναίκες, που κάθε μία θέλει ν' αναθρέψει το παιδί μου σύμφωνα με τις δικές της αντιλήψεις. Η πεθερά μου θέλει να την κάνει μέντιουμ – για να επικοινωνεί με τα πνεύματα. Η γυναίκα μου θέλει να την κάνει ζωγράφο. Η γκουβερνάντα της την πείθει ν' ακολουθήσει τους Μεθοδιστές,⁶ η γριά παραμάννα μου της κάνει κήρυγμα για τους Βαπτιστές⁷ κι οι υπηρέτριές της επιμένουν να πάει στο Στρατό της Σωτηρίας.⁸ Τόσο διαφορετικές μεταξύ τους απόψεις, που κάνουν την ψυχή της μικρής σαν κουρελού! Και αυτά όταν εγώ είμαι κανονικά ο μόνος υπεύθυνος για το μέλλον της. Αλλά, όπου στραφώ, βρίσκω εμπόδια. Τ' αποφάσισα: πρέπει το γρηγορότερο να φύγει απ' αυτό το σπίτι.

ΠΑΣΤΟΡΑΣ:⁹ Μάζεψες πολλές γυναίκες εδώ μέσα, κι όλες δέλουν να διοικούν.

ΊΛΑΡΧΟΣ: Εμένα μου λες; Είναι σαν να μπαίνεις σε κλουβί γεμάτο τίγρεις. [...] Μη νομίζεις ότι θέλω να κάνω τη Βέρδα παιδί-θαύμα, ούτε να την υποχρεώσω να γίνει ίδια μ' εμένα στο χαρακτήρα. Σκοπός μου δεν είναι [...] να της κάνω πλύση εγκεφάλου πως πρέπει να έχει στόχο τον καλό γάμο. Γιατί, αν τύχει και δεν παντρευτεί, θα γίνει μια δυστυχημένη γεροντοκόρη. Από την άλλη, δεν θέλω να σπουδάσει κάποιος απ' αυτά τα επαγγέλματα που είναι για άντρες γιατί, αν παντρευτεί, όλη εκείνη η μόρφωση θα πάει χαμένη.

► Αναζητήστε το ΨΜΑ
Εισαγωγικό κείμενο:
Στρίντμπεργκ, για να διαβάσετε
κάποια στοιχεία για το έργο.

Εισαγωγικό
κείμενο:
Στρίντμπεργκ

Jean Auguste Dominique Ingres
(1818). Η οικογένεια Σταματού
(The Stamaty Family).
Bonnat Collection, Bayonne.
Πηγή: wikimedia commons

³ Ίλαρχος: αξιωματικός του όπλου των τεθωρακισμένων (ή παλαιότερα του ιππικού), του οποίου ο βαθμός αντιστοιχεί προς τον βαθμό του λοχαγού του πεζικού. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁴ σεκρεταίρ: (γαλ.) είδος γραφείου εποχής.

⁵ χιτώνιο: κοντό στρατιωτικό σακάκι που μοιάζει με μπουφάν. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁶ Μεθοδισμός: προτεσταντικό κίνημα με έντονη ιεραποστολική δραστηριότητα.

⁷ Βαπτιστές: η μεγαλύτερη κοινότητα Ευαγγελικών Προτεσταντών. Πιστεύουν ότι το βάπτισμα στο νερό πρέπει να γίνεται σε πιστούς και απορρίπτον τον νηριοβαπτισμό.

⁸ Στρατός της Σωτηρίας: χριστιανική ιεραποστολική κίνηση με ρίζες στον Μεθοδισμό.

⁹ πάστορας: εφημέριος σε εκκλησία Διαμαρτυρομένων. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

Ο **Άουγκουστ / Αύγουστος Στρίντπεργκ [August Strindberg]** (Στοκκόλμη 1849-1912) ήταν πολυγραφότατος Σουηδός συγγραφέας και δραματουργός, πατέρας -κατά τον Ο' Νήλ- του σύγχρονου θεάτρου. Δύσκολη παιδική ηλικία, παράφορη φύση και ασταθής, οργισμένος ατομικισμός, βίαιος ενίοτε μισογυνισμός και διαρκής αναζήτηση του απόλυτου χαρακτηρίζουν τον Στρίντπεργκ αλλά και τα πρόσωπα των έργων του, κατά το μάλλον ή ήττον αυτοβιογραφικών. Η σκέψη του, επηρεασμένη από τον Kierkegaard, τον Nietzsche, τον Rousseau και τον Fourier, τον οδηγεί στον αθεϊσμό και τον μυστικισμό. Δεινός ερμηνευτής της συμπεριφοράς των ανθρώπων και των μυστηρίων του υποσυνείδητου, περνάει με θαυμαστή ευχέρεια από τον πιο σκληρό νατουραλισμό στον πλέον αέρινο συμβολισμό. Καταγγέλλει τον θρίαμβο της βίας στις διαπροσωπικές σχέσεις και την αδυναμία επικοινωνίας του ενός με τον άλλο, όσο και του ενός με τους πολλούς, έχοντας ο ίδιος φτάσει στα πρόθυρα της τρέλας ύστερα από τις οδυνηρές αποτυχίες των τριών γάμων του. Ο αριθμός τρία σηματοδοτεί και το έργο του, που διαιρείται σε ισάριθμες περιόδους. Η νατουραλιστική περίοδος σηματοδεύεται με επιρροές από τον Valles και τον Zola (*Το κόκκινο δωμάτιο*, μυθιστόρημα, τα θεατρικά *Ο πατέρας*, *Δεσποινίς Τζούλια* και *Οι δανειστές*, *Ο κυρ Ούλοφ*, *Γουσταύος Βάσσα*, *Γουσταύος Αδόλφος*, *Ο χορός του θανάτου*). Ακολουθεί η περίοδος του μυστικισμού (*Ονειρόδραμα*). Η τρίτη περίοδος φωτίζεται από ένα διαυγές ουμανιστικό φως χάρη στο *Intima Teatern* (1907), ένα μικρό θέατρο το οποίο ο Στρίντπεργκ δημιουργεί και διευθύνει (*Καταιγίδα*, *Ο Πελεκάνος*, *Η Σονάτα των φαντασμάτων*).

Πηγή: βιβλιονέτ

ΠΑΣΤΟΡΑΣ: Ε, και τότε, τι σκέφτεσαι;

ΛΟΧΑΓΟΣ: Να την κάνω δασκάλα. [...]

ΣΚΗΝΗ 4

(*Ιλαρχος, Λάουρα*)

ΙΛΑΡΧΟΣ: [...] Εγώ την απόφασή μου την έχω πάρει από καιρό. Αλλ' απόψε την ανακοίνωσα και στον μόνο αληθινό φίλο του σπιτιού. Η Βέρθα θα πάει να ζήσει στην πόλη. Φεύγει σε δυο βδομάδες. [...]

ΛΑΟΥΡΑ: Κι η μητέρα δεν έχει γνώμη σ' αυτό το θέμα;

ΙΛΑΡΧΟΣ: Όχι. Ο νόμος λέει πως, όταν η γυναίκα παντρεύεται, μεταβιβάζει όλα της τα δικαιώματα στον άντρα της, και σ' αντάλλαγμα αυτός αναλαμβάνει να συντηρεί την ίδια και τα παιδιά τους.

ΛΑΟΥΡΑ: Δηλαδή, η μάνα δεν έχει δικαίωμα πάνω στο παιδί της;

ΙΛΑΡΧΟΣ: Κανένα!¹⁰ [...]

ΛΑΟΥΡΑ: Τι γίνεται, αν ο πατέρας κι η μητέρα βρουν μια μέση λύση;

ΙΛΑΡΧΟΣ: Αυτό δεν γίνεται. Εγώ θέλω η κόρη μας να ζήσει στην πόλη, εσύ θέλεις να μείνει εδώ. Η μέση λύση θα ήτανε να μείνει ανάμεσα στο σπίτι και στην πόλη, δηλαδή στον σιδηροδρομικό σταθμό. Όπως βλέπεις, το πρόβλημα δεν λύνεται με συμβιβασμό.

ΛΑΟΥΡΑ: Τότε, πρέπει να λυθεί με τη βία... [...]

ΣΚΗΝΗ 8

(*Ιλαρχος, Παραμάνα, Βέρθα*)

ΙΛΑΡΧΟΣ: [...] Και θέλω να με πιστέψεις σ' αυτό που σου λέω: για το δικό σου το καλό πρέπει να φύγεις απ' αυτό το σπίτι! Τι λες; Θα ήθελες να ζήσεις στην πόλη και να μάθεις χρήσιμα πράγματα;

ΒΕΡΘΑ: Αχ, ναι! Θα μ' άρεσε πολύ να ζω στην πόλη, μακριά από 'δω. Βέβαια, με τον όρο ότι εσένα θα σε βλέπω συχνά. Αυτό το σπίτι είναι σκυθρωπό κι απαίσιο σαν χειμωνιάτικη νύχτα. Και μόνο όταν έρχεσαι εσύ γίνεται σαν ανοιξιάτικο πρωινό.

ΙΛΑΡΧΟΣ: Κορίτσι μου! Αγάπη μου!

ΒΕΡΘΑ: Όμως, μπαμπά, θέλω να είσαι καλός με τη μαμά – μ' ακούς; Τη βλέπω συνέχεια να κλαίει! [...]

ΙΛΑΡΧΟΣ: Θα της πεις να σ' αφήσει;

ΒΕΡΘΑ: Εσύ πρέπει να της το πεις, αλλά με καλό τρόπο. Εμένα δεν θα μ' ακούσει.

ΙΛΑΡΧΟΣ: Χμ! Αν εσύ το θέλεις, κι εγώ το θέλω, αλλά εκείνη λέει όχι, τότε τι κάνουμε;

ΒΕΡΘΑ: Τότε θα έχουμε πάλι φασαρίες. Μα γιατί δεν μπορείτε μια φορά εσείς οι δύο...

¹⁰ Μόνο μετά το 1949 η σουηδική νομοθεσία παρέχει στη σύζυγο ίσα δικαιώματα με τον σύζυγο πάνω στα παιδιά. Η διάταξη που προέβλεπε μεταβίβαση των δικαιωμάτων της συζύγου στον σύζυγο καταργήθηκε νωρίτερα, το 1920. [...]
(Σ.τ.Μ., σ. 28).

► Ξεκινήστε διαβάζοντας ατομικά και σιωπηρά το κείμενο. Κατόπιν, τέσσερις μαθητές/-ήτριες θα διαβάσουν εκφραστικά στην ολομέλεια τα λόγια των τεσσάρων προσώπων των αποσπασμάτων, ενώ πέμπτος/-η μαθητής/-ήτρια θα διαβάσει τις σκηνικές οδηγίες. Μετά, απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις.

1.
  - α) Αναζητήστε [ΕΡΤ Αρχείο | Αύγουστος Στρίντμπεργκ | Ο πατέρας | Θέατρο της Δευτέρας] (08.00-17.59) και δείτε σχετικό απόσπασμα από την παράσταση του Εθνικού Θεάτρου *Ο πατέρας* του Ά. Στρίντμπεργκ από το [Αρχείο της ΕΡΤ](#), σε μετάφραση-διασκευή Νίκου Γκάτσου, θεατρική σκηνοθεσία Αλέξη Μινωτή και τηλεοπτική σκηνοθεσία Γιώργου Αγαθονικιάδη, με τον Αλέξη Μινωτή στον πρωταγωνιστικό ρόλο. Ποιες διαφορές παρατηρείτε ανάμεσα στη δική σας ανάγνωση και την απόδοση του Α. Μινωτή; Ποια από τις δύο σας αρέσει περισσότερο και γιατί; Μην ξεχνάτε ότι κάθε ανάγνωση είναι μια μορφή ερμηνείας.
  - β) *Ο πατέρας* είναι έργο του 1887. Ποιους ρόλους είχαν, με βάση το κείμενο και την εποχή του, ο άνδρας-πατέρας, η γυναίκα-μητέρα, η γυναίκα-κόρη στην οικογένεια; Ποιες ήταν οι σχέσεις τους; Να παραθέσετε σχετικά χωρία του κειμένου.
  - γ) Να χαρακτηρίσετε τον πατέρα, λαμβάνοντας υπόψη τη συμπεριφορά του, το επάγγελμα και την εποχή του.
  - δ) Πώς νιώθει, κατά τη γνώμη σας, ο πατέρας για τη σύζυγό του Λάουρα και για την κόρη τους Βέρθα; Βασίστε την απάντησή σας σε στοιχεία του κειμένου.

2.
  - α) *Ο πατέρας* είναι θεατρικό έργο. Αναζητήστε το ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: *Οικογένεια*, για να διαβάσεις τα γνωρίσματα του θεάτρου και εντόπισε όσα μπορείς μέσα στα αποσπάσματα.
  - β) Στην αρχή της πρώτης πράξης υπάρχουν σκηνικές οδηγίες. Ποιες πληροφορίες αντλείτε από αυτές; Συζητήστε στην ολομέλεια ποιος είναι ο ρόλος των σκηνικών οδηγιών σε ένα θεατρικό έργο.
  - γ) Αναζήτησε:
 [ΑΟΥΓΚΟΥΣΤ ΣΤΡΙΝΤΜΠΕΡΓΚ | Ο ΠΑΤΕΡΑΣ | ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ]
 [ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ ΣΤΡΙΝΤΜΠΕΡΓΚ | Ο ΠΑΤΕΡΑΣ | ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΩΔΩΝΗ]
 [ΑΡΧΕΙΟ ΕΘΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ | Ο ΜΙΝΩΤΗΣ ΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΤΟΥ ΣΤΡΙΝΤΜΠΕΡΓΚ].
 Παρατήρησε τα εξώφυλλα των δύο μεταφράσεων του *Πατέρα* στα ελληνικά, καθώς και την αφίσα της παράστασης της Κεντρικής Σκηνής του Εθνικού Θεάτρου του 1987-88 με τον Α. Μινωτή ως «πατέρα». Σε ποιο συστατικό του θεάτρου εστιάζει το καθένα (συγγραφέα, ήρωα, κείμενο, σκηνογραφία, ηθοποιό, σκηνοθεσία κ.λπ.); Ποιο σου αρέσει περισσότερο και γιατί;

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Οικογένεια

3. Χωριστείτε σε τρεις ομάδες, τους/τις «φιλόλογους», τους/τις «θεατρانθρώπους» και τους/τις «σεναριογράφους», κάνετε τις ακόλουθες δραστηριότητες και παρουσιάστε τις στην ολομέλεια:

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Οικογένεια

α) **Ομάδα 1η – Οι φιλόλογοι:** Στα θεατρικά έργα βασικά «εργαλεία» είναι η ειρωνεία και ο προϊδεασμός (βλ. ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Οικογένεια). Μπορείτε να τα εντοπίσετε στο χωρίο «ΙΛΑΡΧΟΣ. Αυτό δεν γίνεται... με τη βία... [...]» της 4ης σκηνής και να εξηγήσετε τη λειτουργία τους;

β) **Ομάδα 2η – Οι θεατράνθρωποι:** Έχουν περάσει σχεδόν 140 χρόνια από την εποχή που γράφτηκε *Ο πατέρας*. Φέρτε το δράμα στην εποχή μας, αλλάξτε τον χώρο και τα ρούχα των ηθοποιών, επιλέξτε ηθοποιούς από τους/τις μαθητές/-ήτριες της ομάδας σας, γράψτε συνεργατικά και αποδώστε μια σκηνή όπου η Βέρθα μιλά με τους γονείς της προσπαθώντας να τους συμφιλιώσει και να τους δείξει τις δικές της προτιμήσεις. Τι πιστεύετε ότι θα τους έλεγε;

γ) **Ομάδα 3η – Οι σεναριογράφοι:** Συζητήστε πώς θα εξελιχθεί η υπόθεση και δώστε ένα τέλος στο δράμα.

4. Αναζήτησε [ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ – Ο ΠΑΤΕΡΑΣ – OFFICIAL VIDEO RELEASE] και σύγκρινε τον «Πατέρα» του Στρίντμπεργκ με τον «Πατέρα» του ομώνυμου τραγουδιού.¹¹ Αναζήτησε και το ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: Οικογένεια, για να διαβάσεις τους στίχους. Ποιες ομοιότητες και διαφορές ως προς τους ρόλους και τις σχέσεις των μελών των οικογενειών εντοπίζεις;

Στίχοι
τραγουδιών:
Οικογένεια

Ή οικογένεια

Δέτε την οικογένεια.
"Ετοιμοι όλοι νά φάνε.
Νά ο πατέρας, ή Λόλα,

ό Μίμης, ή "Ελλη, ή "Αννα,
ή γιαγιά κι ή μητέρα.
Τί μεγάλη οικογένεια!

Ιωάννης Κ. Γιαννέλης & Γεώργιος Κ. Σακκάς (1975).
Αλφαβητάριο. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
Πηγή: e-library.iep.edu.gr

Edouard Manet (1874). *Η οικογένεια Manet στον κήπο τους στο Argenteuil* (The family Manet in their garden in Argenteuil). Πηγή: metmuseum.org

¹¹ Κατσούλης, Η. (Στιχοουργός). Θαλασσινός, Π. (Συνθέτης, Ερμηνευτής) (1999). *Αν' την Τήλο ως τη Θράκη (Διά ζώσης)* [CD]. Κ. Κωτούλας (Παραγωγή). MUSIC BOX.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Ευγενία Φακίνου, Αστραδενή (αποσπάσματα)

Η Αστραδενή ζει με την οικογένειά της στη Σύμη. Όμως η ζωή στο νησί έχει δυσκολίες. Έτσι ο πατέρας του κοριτσιού αναγκάζεται να πουλήσει το καϊκι του και η οικογένεια μετακομίζει στην Αθήνα. Τα αποσπάσματα προέρχονται από το ταξίδι της οικογένειας από τη Σύμη στην Αθήνα και από το πρώτο βράδυ της διαμονής τους στην ελληνική πρωτεύουσα. Αφηγείται η Αστραδενή.

<στο καϊκι προς την Αθήνα>

«Να βάλουμε μια μπουκιά στο στόμα μας», λέει η μάνα μου κι ανοίγει το ταγάρι. Το 'χει υφάνει η συχωρεμένη η μάμμη¹² μου, η Ελένη, στη βούβα¹³ της. [...]

Ό,τι ύφαινε η μάμμη είχε τη μυρωδιά της: φασκόμηλο με ξερή μουσταλευριά¹⁴ μαζί. Μυστήριο πράμα! Λες κι η μάμμη έπινε όλη την ώρα φασκόμηλο – εκείνη το 'λεγε αλισφακιά – ή έτρωγε ξερή μουσταλευριά. [...]

Έχω μια χρωματιστή φωτογραφία με τη μάμμη μου [...] αγκαλιά, κάτω απ' την κρεβατίνα¹⁵ με τα νυχάτα¹⁶ σταφύλια, τα κίτρινα. Στη φωτογραφία, η μάμμη φοράει τον καλό της σάκο¹⁷ – το μαύρο με τ' ανθάκια – κι εγώ έχω τα μαλλιά κοτσίδα... Καλή είμαι... μόνο που πέφτει η σκιά απ' τ' αμπελόφυλλα στη μούρη μου και με δείχνει μαύρη.

[...] Έχουμε αφήσει πίσω τον Πανορμίτη.¹⁸ Το νησί μας όλο μικραίνει. Σε λίγο δε θα φαίνεται. Η μάνα μου άρχισε να κλαίει.

«Θα τα καταφέρουμε, μην κλαις», της λέει ο πατέρας μου.

Εκείνη δε μιλάει, μόνο κλαίει. Ο πατέρας την αγαπάει τη μάνα μου. Όταν της μιλάει – και δεν τους ακούει κανείς – η φωνή του είναι γλυκιά. Ούτε τη χτύπησε ποτέ. Κι όταν αποφάσιζε για κάτι, τη ρώταγε κιάλας. [...]

<στην Αθήνα>

«Ελάτε, πάμε», είπε ο πατέρας και μας έσπρωξε απαλά μέσα στο σπίτι. Κλείδωσε κι έβαλε κι ένα σύρτη που είχε η πόρτα.

Στεκόμαστε όρδιοι στη μέση του δωμάτιου και κοιταζόμαστε.

«Τα κορίτσια μου», είπε ο πατέρας και μας πήρε αγκαλιά. Και σαν να 'μαστε συνεννοημένες με τη μάνα μου, μας πήραν τα κλάματα.

Κάτσαμε έτσι αγκαλιασμένοι κι οι τρεις κάμποση ώρα...

«Τι λες, κυρα-Κατερίνα, λέει ο πατέρας, δεν ψήνεις κανένα φασκόμηλο να συνέλθουμε και να πέσουμε για ύπνο;»

Η αγκαλιά λύθηκε. Η μάνα πήγε στην κουζίνα κι εγώ έστρωσα το τραπέζι.

Ήπιαμε ζεστό φασκόμηλο με σταρένια παξιμάδια. Ξεπλύναμε τα φλιτζάνια, νοικοκυρέψαμε την κουζίνα. Πάνω στο κρεβάτι μου η μάνα μου είχε απλώσει το νυχτικό. Το καλό μου το νυχτικό. [...]

¹² μάμμη: γιαγιά.

¹³ βούβα: αργαλειός (ιδιωματική λέξη Δωδεκανήσων).

¹⁴ μουσταλευριά: γλύκισμα που γίνεται από μούστο και αλεύρι. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁵ κρεβατίνα: κληματαριά. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁶ νυχάτο: ποικιλία σταφυλιού που μοιάζει στο σχήμα με νύχι. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁷ σάκος: μονοκόμματο φόρεμα χωρίς κόψιμο στη μέση. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁸ Πανορμίτης: Ιερά Μονή Ταξιάρχου Μιχαήλ του Πανορμίτου στη Σύμη.

Ετοιμάζομαι και λέω την προσευχή μου. Πρώτα λέω το «Άγιος ο Θεός», μετά το «Πάτερ Ημών» και τέλος το «Θε μου, φύλαγε τον πατέρα μου, τη μάνα μου κι όλους τους συγγενείς». [...] Κουκουλώνομαι και περιμένω. Τώρα θα 'ρθει η μάνα μου να με σταυρώσει και να με φιλήσει.

Νά τη. Στέκεται σοβαρή σοβαρή από πάνω μου, με σταυρώνει και ανοιγοκλείνει τα χείλια της, ψιθυρίζοντας συνέχεια, με φιλάει στο κούτελο και μου λέει: «Καληνύχτα, Αστραδενή».

Βγαίνει από το δωμάτιο και σβήνει το φως. Τακτοποιούνται και κείνοι και σβήνουν και το άλλο φως.

«Καληνύχτα, Αστραδενή!»

«Καληνύχτα, πατέρα!»

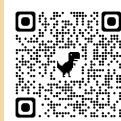
Τέλειο σκοτάδι. Ανοίγεις τα μάτια, κλείνεις τα μάτια... το ίδιο σκοτάδι. Όμως, δε φοβάμαι. Αυτό το σκοτάδι δεν το φοβάμαι. Λίγο λίγο συνηθίζω. Το καντήλι, που 'χει ανάψει η μάνα μου στο άλλο δωμάτιο μπροστά στην εικόνα του Πανορμίτη, ρίχνει ένα θαμπότσιο φως. Πρώτο βράδυ στην Αθήνα.

Η **Ευγενία Φακίνου** γεννήθηκε το 1945 στην Αλεξάνδρεια. Μεγάλωσε στην Αθήνα και σπούδασε γραφικές τέχνες και ξεναγός. Εργάστηκε για μερικά χρόνια σε περιοδικά ως γραφίστρια. Το 1976 δημιούργησε το κουκλοθέατρο «Ντενεκεδούπολη». Έχει γράψει και έχει εικονογραφήσει πολλά παιδικά βιβλία. Το 1982 κυκλοφόρησε το πρώτο της μυθιστόρημα *Αστραδενή*. Τα μυθιστορήματά της έχουν μεταφραστεί και κυκλοφορούν στα γερμανικά, αγγλικά, ρωσικά, ουγγρικά, δανέζικα, γαλλικά, ολλανδικά, ιταλικά και σερβικά. Το 2005 τιμήθηκε με το Βραβείο Αναγνωστών (Εθνικό Κέντρο Βιβλίου - Σκάι 100,3) για το μυθιστόρημα της *Η μέθοδος της Ορλεάνης* και το 2008 με το Κρατικό Βραβείο Διηγήματος για τη συλλογή διηγημάτων *Φιλοδοξίες κήπου*.

Πηγή: βιβλιονέτ

Αμφιπρίτη Αναγνωστοπούλου-Πετρέα.
Μητρότητα. Πίνακοθήκη Σύγχρονης
Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής
Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Οικογένεια

1. **α)** Αναζήτησε τη σημασία της λέξης «Αστραδενή». Γιατί, κατά τη γνώμη σου, την επιλέγει ως τίτλο του πεζογραφήματος η συγγραφέας; Αναζήτησε το ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Οικογένεια, για να διαβάσεις σχετικά με τη λειτουργία του τίτλου γενικά.

β) Οι χαρακτήρες του κειμένου, είναι τρεις: ο πατέρας, η μητέρα και η Αστραδενή. Ποιες σχέσεις τούς συνδέουν και ποια είναι τα συναισθήματα που τρέφουν μεταξύ τους;
2. **α)** Η Αστραδενή είναι μυθιστόρημα. Αναζήτησε το ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Οικογένεια, για να διαβάσεις κάποια από τα χαρακτηριστικά του. Εντόπισε στο κείμενο τα αντίστοιχα γνωρίσματα.

β) Το συγκεκριμένο μυθιστόρημα είναι γραμμένο σε πρώτο πρόσωπο. Ποιος/-α αφηγείται; Τι πιστεύεις ότι προσφέρει αυτό στο κείμενο;

γ) Στα αποσπάσματα κυριαρχεί ο διάλογος. Μετάτρεψέ τον σε αφήγηση ξεκινώντας ως εξής: *Η μάνα της Αστραδενής πρότεινε να βάλουν μια μπουκιά στο στόμα τους και άνοιξε το ταγάρι.* Ποιες διαφορές παρατηρείς; Ποια κειμενική μορφή προτιμάς και γιατί;
3. **α)** Η Αστραδενή μεγάλωσε σε μια διευρυμένη οικογένεια στη Σύμη. Πώς νιώθει γι' αυτήν καθώς και για την πυρηνική της οικογένεια; Ποιος ήταν ο ρόλος της γιαγιάς της; Συγκέντρωσε τις φράσεις με τις οποίες περιγράφει τη γιαγιά της και γράψε δίπλα τους τα συναισθήματα της Αστραδενής που αυτές μας αποκαλύπτουν.

Φράσεις που περιγράφουν τη γιαγιά της Αστραδενής	Συναισθήματα της Αστραδενής για τη γιαγιά της

- β)** Βρες φωτογραφίες και πληροφορίες για τη Σύμη. Φαντάσου τη ζωή της Αστραδενής εκεί και περίγραψε την.
4. Αναζητήστε [Η ΜΗΤΕΡΑ | ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ | ΑΡΒΑΝΙΤΑΝΤΩΝΗ | ΑΥΔΙΟΒΟΟΚ | ΑΝΟΙΚΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ] και ακούστε το ποίημα του Γεώργιου Βιζυηνού «Η μητέρα» σε απόδοση Βασιλικής Αρβανιταντώνη. Ποια στοιχεία αποτελούν την ταυτότητα της Ελληνίδας μητέρας στο τέλος του 19ου αιώνα; Εντοπίζεις ομοιότητες με τη συμπεριφορά και τα συναισθήματα της μητέρας και της γιαγιάς της Αστραδενής που «ζουν» έναν αιώνα αργότερα;

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Λευτέρης Καλοσπύρος, *Η μοναδική οικογένεια* (αποσπάσματα)

Ο Μιχάλης, συγγραφέας, και η Μάρθα, που έχει σπουδάσει ψυχολογία, είναι ζευγάρι. Έχουν κόρη τη Χριστίνα, για την οποία πιστεύουν ότι έχει υψηλή ευφυΐα. Σε πρόσφατο δυστύχημα σκοτώθηκαν η φίλη της Χριστίνας Αλίκη και η μητέρα της, γεγονός που επηρέασε την ψυχολογική κατάσταση του κοριτσιού.

ΠΡΑΞΗ 2η - ΣΚΗΝΗ 2η

Η Μάρθα σηκώνεται εκνευρισμένη από την πολυθρόνα. [...] Κοιτάζει αναστατωμένη τον Μιχάλη. Επιθετικά ερωτηματικό ύφος. Προσπαθεί να ξαναβρεί τον ειρμό της, να θυμηθεί πού είχε μείνει προτού σηκωθεί.

ΜΑΡΘΑ: Λοιπόν, θα μου πεις;

ΜΙΧΑΛΗΣ: Μην αρπάζεσαι.

ΜΑΡΘΑ: Πώς να μην αρπάζομαι;

ΜΙΧΑΛΗΣ: Δεν εννοώ ότι φταις μόνο εσύ. Δηλαδή, κι εγώ, έτσι χαμένος μες στα βιβλία και τα γραψίματά μου, κι εγώ δεν κάνω όσα... ε, όσα θα έπρεπε μάλλον να κάνω.

ΜΑΡΘΑ: (Οργισμένη). Τι δεν έχω κάνει [...]; Δεν παραιτήθηκα από τη δουλειά για να είμαι όλη μέρα μαζί της; Για να είμαι μαζί σας; Δεν παίζουμε μαζί κάθε μέρα, δεν βλέπουμε σειρές στην τηλεόραση, δεν την πηγαίνω στο σχολείο, στο ωδείο, στη λέσχη; Δεν είμαι η καλύτερή της φίλη, δεν είμαι η πιο πιστή μητέρα που θα μπορούσε να έχει;

ΜΙΧΑΛΗΣ: Είσαι η καλύτερη μητέρα που θα μπορούσε να έχει η κόρη μας. Όμως, ώρες ώρες, είσαι λίγο πιεστική. Αισθάνομαι ότι το παρακάνεις λιγάκι. Τη βάζεις να κάνει περισσότερα από όσα μπορεί να αντέξει αυτό τον καιρό.

ΜΑΡΘΑ: (Σηκώνεται ξανά και αρχίζει να πηγαίνει πάνω-κάτω στο σαλόνι, καπνίζοντας μανιωδώς και φυσώντας και ξεφυσώντας με φούρια τον καπνό). Δεν σε πιστεύω, ειλικρινά δεν σε πιστεύω! Δεν... δεν μπορώ να πιστέψω στα αυτιά μου με αυτά που ακούω. Εγώ απλώς προσπαδώ να είμαι δίπλα της. [...] Δεν κάνω τίποτα περισσότερο από το να της προσφέρω τη δυνατότητα να έχει κάποιον δίπλα της ανά πάσα στιγμή για να τον κάνει ό,τι θέλει. (Παύση). Είμαι δίπλα της. Για να με ακούει να αναπνέω. Για να ξεσπάσει πάνω μου όποτε της κάνει κέφι. Της παραστέκομαι με την παρουσία και την απουσία μου, την απουσία της παρουσίας μου. Της διαθέτω τον εαυτό μου είκοσι τέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο. Δεν αρκεί αυτό; Δεν είναι το περισσότερο που μπορώ να κάνω αυτή τη στιγμή; Δεν είναι το λιγότερο που μπορώ να κάνω;

Ο **Λευτέρης Καλοσπύρος** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1980. Σπούδασε Ιστορία και Φιλοσοφία των Επιστημών στο Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης (Μ.Ι.Θ.Ε.) στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και ακολούθησε μεταπτυχιακές σπουδές στο ίδιο τμήμα. Άρθρα και κριτικές του δημοσιεύονται τακτικά στην *Καθημερινή* και έχουν δημοσιευτεί στα περιοδικά *Διαβάζω*, *Ο Αναγνώστης*, *The Zone* και *The Books' Journal*, καθώς και στην επιθεώρηση *European Journal of American Studies*. Για το μυθιστόρημα *Η μοναδική οικογένεια*, το πρώτο του βιβλίο που εκδόθηκε από τις εκδόσεις Πόλις το 2013, τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Πρωτοεμφανιζόμενου Συγγραφέα, καθώς και με το Βραβείο Πρωτοεμφανιζόμενου Πεζογράφου του περιοδικού *Ο Αναγνώστης*.

Πηγή: βιβλιονέτ

► Υποδυθείτε τα δύο πρόσωπα του αποσπάσματος. 6 μαθητές/-ήτριες θα διαβάσουν εκφραστικά το κείμενο ανά ζεύγη στην ολομέλεια και οι υπόλοιποι θα επισημάνουν ομοιότητες και διαφορές στην απόδοσή τους. Στο τέλος, κάθε ομάδα θα επιλέξει την απόδοση που της άρεσε περισσότερο.

1. **α)** Το απόσπασμα έχει θεατρική μορφή, αν και εντάσσεται σε μυθιστόρημα. Ποια στοιχεία του τεκμηριώνουν τη θεατρικότητά του; Λάβε υπόψη τα χαρακτηριστικά του θεατρικού έργου που παρατέθηκαν στο Κείμενο 1.
- β)** Εντόπισε τις σκηνικές οδηγίες στο κείμενο. Τι προσφέρουν, κατά τη γνώμη σου, σε αυτό;

2. **α)** Στο κείμενο παρουσιάζεται μια σύγχρονη πυρηνική οικογένεια. Ποια είναι τα μέλη της, ποιες οι σχέσεις μεταξύ τους και ποιο είναι το πρόβλημα που απασχολεί τους γονείς;
- β)** Χαρακτήρισε τη Μάρθα και παρουσίασε τα συναισθήματά της. Πώς αντιλαμβάνεται και πραγματώνει τον ρόλο της ως μητέρας της Χριστίνας και πώς την κρίνει ο Μιχάλης;

3. **α)** Στον διάλογο μεταξύ του Μιχάλη και της Μάρθας διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο οι ερωτήσεις. Εντόπισε δύο από αυτές και εξήγησε τη λειτουργία τους.
- β)** Στα λόγια της Μάρθας «Εγώ απλώς προσπαθώ... Δεν είναι το λιγότερο που μπορώ να κάνω;» εντοπίζονται, εκτός από τις ερωτήσεις, επαναλήψεις και αντιθέσεις. Να εντοπίσεις μία επανάληψη και μία αντίθεση και να εξηγήσεις τον ρόλο τους.

4. **α)** Φαντάσου πως είσαι η Χριστίνα. Στείλε ένα γράμμα στον πατέρα σου Μιχάλη περιγράφοντας μια μέρα με τη μητέρα σου Μάρθα, όπου θα παρουσιάσεις τη συμπεριφορά της βασισμένος/-η στα στοιχεία του κειμένου και θα προτείνεις στον πατέρα σου τρόπους, για να «συνεργαστείτε» και να την ανακουφίσετε από κοινού συναισθηματικά.
Εναλλακτικά: Φαντάσου πως είσαι η Χριστίνα. Στείλε ένα γράμμα στη μητέρα σου. Γράψε αυτά που θα ήθελες να της πεις, ώστε να την ανακουφίσεις συναισθηματικά.
- β)** Μετάτρεψε το απόσπασμα σε διήγημα (βλ. ΨΜΑ). Μην ξεχνάς ότι το διήγημα, αντίθετα με το μυθιστόρημα, επικεντρώνεται σε έναν χαρακτήρα και έχει περιορισμένη έκταση. Επίλεξε την οπτική του προσώπου από την οποία θα αφηγηθείς τα συμβάντα (του Μιχάλη, της Μάρθας, της Χριστίνας, κάποιου άλλου) και πρόσθεσε πλοκή και τέλος στο κείμενό σου.

Εκτενές
γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων

► Αναζητήστε το ΨΜΑ Σπίτι για πέντε, για να διαβάσετε κάποια στοιχεία για το έργο.

Σπίτι για πέντε

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Λότη Πέτροβιτις-Ανδρουτσοπούλου, Σπίτι για πέντε (αποσπάσματα)

[...] «Μικρό» λένε και οι δυο τους τον Άρη, όταν δεν είναι μπροστά, γιατί έτσι και τους ακούσει γίνεται θηρίο. Δηλαδή θηρίο είναι έτσι κι αλλιώς ο καινούριος μου αδερφός, αλλά «αυτό είναι μια άλλη ιστορία», όπως λένε.

Είπα «ο καινούριος μου αδερφός» και τι σόι αδερφός είν' αυτός δεν μπορώ και πολύ να το καταλάβω. Δεν ξέρω αν μπορείς να πεις «αδερφό» ένα παιδί που δεν έχει ούτε τον ίδιο πατέρα ούτε την ίδια μητέρα με σένα. Κι αν πάλι δεν μπορώ να τον πω έτσι, πώς πρέπει να λέω το παιδί του πατριού μου, δηλαδή του Ορέστη, που τον παντρεύτηκε η μαμά πριν από ένα μήνα κι εννέα μέρες; [...]

«Όχι και θηρίο» σου λέει μετά η μαμά. Δηλαδή πώς να το πω αυτό το κακομαθημένο, που γυρίζει ολημέρα σαν σίφουνας μέσα στο σπίτι και δεν αφήνει τίποτα στην ησυχία του; Όλο κάτι πιάνει, όλο κάτι σκαλίζει, όλο κάποιον συρτάρι τραβάει, κάποιον ντουλάπι ανοίγει, κάποιον έπιπλο ξύνει, ησυχία δεν έχουν τα χέρια του, εκτός κι αν διαβάξει τίποτα κόμικς – Αστερίξ κατά προτίμηση – κι εγώ μέσα μου βράζω. [...]

[Ένα βράδυ ο Άρης τραυματίζεται σε τροχαίο ατύχημα και ο Φίλιππος τον σώζει δίνοντας αίμα].

Πέρασα ολόκληρη τη μέρα μονάχος. Κάποτε ήθελα πάρα πολύ να λείπανε όλοι και να με αφήναν στην ησυχία μου. Τώρα το σπίτι μου φαίνεται παγωμένο, ξένο και άγριο. Και τι δε θα 'δυνα, για να ήταν και οι άλλοι εδώ, να είμαστε όλοι μαζί όπως πρώτα. Κι ας με νευρίαζε το «τζιτζίκι» κι ας με φώναζε κάθε τόσο στην κάμαρά της η μαμά.

[...] Το μεσημέρι ήρθε για λίγο ο Ορέστης. Μ' αγκάλιασε, με φίλησε, «όλα θα πάνε καλά» μου είπε και ησύχασα. [...]

Μαγνητοφώνηση, νομίζω, η τελευταία για τη φετινή σχολική χρονιά. [...] Το Σάββατο, σε δυο μέρες, το σχολείο θα κλείσει. Είναι το Σάββατο του Λαζάρου κι αρχίζουν οι διακοπές του Πάσχα. Εγώ την Κυριακή των Βαΐων θα φύγω για τη Γερμανία. [...]

Έπειτα, όταν γυρίσω, θα έχει έρδει και το μωρό. Ξέρεις κάτι [Φιλοκτήτη]; Όλος ο κόσμος λέει πως μοιάζει και σε μένα και στον Άρη. «Κράμα των δυο σας η μικρή», έτσι μας είπε ο κύριος Σπύρος. Έλλη θα τη βγάλουμε τελικά. [...]

[Ο Ορέστης] έφερε και μας έδειξε, την περασμένη Δευτέρα, το πιστοποιητικό που έβγαλε για τη γέννηση του μωρού.

– Μα, τι επίδετο γράφει εδώ; απόρησα.

– Παπαδάκη, χαμογέλασε ο Ορέστης. Η Έλλη θα έχει το επίδετο της μητέρας της. [...] Δε θα έχει ούτε του Άρη ούτε και το δικό σου, φυσικά. Θα τη λένε Έλλη Παπαδάκη – ούτε Κωνσταντινίδη ούτε Φωτοπούλου!

Τρία παιδιά, λοιπόν, Φιλοκτήτη, τρία αδέρφια θα είμαστε, με τρία επίδετα διαφορετικά! Τι σημασία έχει όμως; Σημασία έχει πώς νιώθει κανείς, όχι τι όνομα γράφουνε τα χαρτιά του. Αυτό είναι αλήθεια και το λέω για να γραφτεί στην κασέτα και να μην το ξεχάσω ποτέ.

Η Λότη Πέτροβιτις-Ανδρουτσοπούλου γεννήθηκε το 1937 και σπούδασε στην Αθήνα. Έχει τιμηθεί με επτά βραβεία σε πανελλήνιους λογοτεχνικούς διαγωνισμούς, με τον έπαινο Pier Paolo Vergerio του Πανεπιστημίου της Ραδονα και με το βραβείο Ουράνη για την παιδική λογοτεχνία από την Ακαδημία Αθηνών. Έργα της έχουν μεταφραστεί στα αγγλικά και στα ισπανικά, έχουν μεταδοθεί από την ΕΡΤ και το ΡΙΚ και έχουν περιληφθεί σε ανθολογίες και ξένα αναγνωστικά. Έχει αντιπροσωπεύσει την Ελλάδα σε οκτώ διεθνή συνέδρια παιδικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό και έχει δώσει πλήθος διαλέξεις και ομιλίες για την παιδική λογοτεχνία σε όλη την Ελλάδα. Είναι ιδρυτικό μέλος της Λέσχης Μελέτης και Έρευνας της Παιδικής Λογοτεχνίας «Οι διαδρομές» και μέλος της Εθνικής Εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών, του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου (Γενική Γραμματέας 1984-1990) και άλλων λογοτεχνικών σωματείων.

Πηγή: βιβλιονέτ

► Διαβάστε το κείμενο εκφραστικά στην ολομέλεια παίρνοντας διαδοχικά τον λόγο ο καθένας/η καθεμία. Ακολουθώντας, απαντήστε στις ερωτήσεις.

- α) Στο πεζογράφημα παρουσιάζεται μια πολυγονεϊκή οικογένεια. Συζητήστε στην ολομέλεια ποια προβλήματα και ποια πλεονεκτήματα γεννιούνται στο πλαίσιο της.
  - β) Ο τρόπος που ο Φίλιππος αντιμετωπίζει τον καινούριο αδελφό του Άρη, αλλάζει στην πορεία του κειμένου. Στον παρακάτω πίνακα κατάγραψε τα μεταβαλλόμενα συναισθήματα του Φιλίππου και τις λέξεις/φράσεις που τα δηλώνουν.

Συναισθήματα του Φιλίππου	Λέξεις-φράσεις που δηλώνουν τα συναισθήματα

- γ) Ποιοι λόγοι οδηγούν τον Φίλιππο να αλλάξει στάση απέναντι στον αδελφό του;
- α) Στο κείμενο η συγγραφέας αξιοποιεί άλλοτε τον διάλογο και άλλοτε τον μονόλογο. Εντόπισε ένα δείγμα διαλόγου και ένα μονόλογου και εξήγησε πώς συμβάλλουν στην παραστατικότητα του κειμένου.
  - β) Στο κείμενο χρησιμοποιούνται επανειλημμένα τα εισαγωγικά. Εντόπισε τρεις περιπτώσεις χρήσης των εισαγωγικών και εξήγησε γιατί τα χρησιμοποιεί η συγγραφέας κάθε φορά.
- α) Χωριστείτε σε ομάδες και δραματοποιήστε το κείμενο. Γράψτε το σενάριο, μοιράστε ρόλους και αποδώστε τη διπλή υπόσταση του Φιλίππου ως ήρωα και, ταυτόχρονα, αφηγητή του κειμένου. Τι παρατηρείτε;
  - β) Δημιουργήστε έναν διάδρομο συνείδησης από τον οποίον θα περνά ένας/μία από εσάς που θα υποδέεται τον Φίλιππο. Οι μισοί/-ές θα σταθείτε από τη μία πλευρά και θα υποστηρίζετε τη σχέση με τον νέο αδελφό του, Άρη, οι υπόλοιποι/-ες θα παραθέτετε τα προβλήματα της συμβίωσης και θα καταφέρεστε εναντίον της σχέσης.
  - γ) Το *Σπίτι για Πέντε* είναι ένα προφορικό ημερολόγιο. Μπορείτε να εντοπίσετε χαρακτηριστικά ημερολογίου στα αποσπάσματά του που φιλοξενούνται στο βιβλίο μας; Αναζητήστε το ΨΜΑ Εκτενές γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων, για να θυμηθείτε τα χαρακτηριστικά του ημερολογίου.
- Αναζητήστε [ΣΠΙΤΙ ΓΙΑ ΠΕΝΤΕ | NICOS PILAVIOS] και παρακολουθήστε το τελευταίο μέρος (45:38-59:35) της τηλεοπτικής μεταφοράς του μυθιστορήματος.

  - α) Ποια μέσα χρησιμοποιεί ο σκηνοθέτης, για να εντείνει την αγωνία του θεατή; Πώς αποδίδει την τελική ένωση της οικογένειας;
  - β) Αξιολογήστε την τηλεοπτική απόδοση του μυθιστορήματος. Τι σας άρεσε και τι δεν σας άρεσε σε αυτήν;

Εκτενές
γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

1. Πώς «συνομιλούν» τα τέσσερα κείμενα της συστάδας; Ποιος είναι ο κοινός θεματικός τους άξονας; Σε τι διαφοροποιούνται;
2. Βέρθα και Ασπραδενή: βάλτε τα δύο κορίτσια να συζητήσουν για τις σχέσεις με τους γονείς τους και για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Ποια πιστεύεις ότι είναι τα όνειρά τους; Μην ξεχνάς ότι τις χωρίζουν 100 χρόνια περίπου. (Ο πατέρας, 1887 - Ασπραδενή, 1982 με δράση που τοποθετείται στη δεκαετία του 1970).

Αποσπάσματα:
Οικογένεια

3. Στα τέσσερα κείμενα της συστάδας εμφανίζονται τέσσερις άνδρες γονείς (ο Αδόλφος Λάσεν, ο πατέρας της Ασπραδενής, ο Μιχάλης, ο Ορέστης).
  - α) Σε έναν αγώνα λόγων βάλτε τους να συζητούν για το πώς αντιλαμβάνονται τον ρόλο του πατέρα στην οικογένεια.
  - β) Πώς πιστεύεις ότι θα αντιμετώπιζε ο καθένας τους το ποίημα του Γιώργου Τσιρώνη με τίτλο «Φωτογραφία»; Διάβασέ το στο [ΨΜΑ Αποσπάσματα: Οικογένεια](#).

Εκτενές
γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων

4.
  - α) Υπόθεσε ότι συναντώνται οι μητέρες των τεσσάρων κειμένων της συστάδας. Γράψε έναν διάλογο 300 λέξεων όπου συζητούν για τη θέση της γυναίκας στην οικογένεια και την κοινωνία σε σχέση με τον άνδρα.
  - β) Γράψε ένα κείμενο 150 λέξεων, το οποίο **i)** θα ξεκινά με την ελληνική παροιμία: *Από όλα τα λαλούμενα/ κάλλιο χτυπά η καμπάνα. / Από όλα τα μυρωδικά / κάλλιο μυρίζει η μάνα* και **ii)** θα συσχετίζει την παροιμία (βλ. [ΨΜΑ](#)) με τα κείμενα 1 και 3 της συστάδας.

Συλλογή
εικόνων:
Οικογένεια

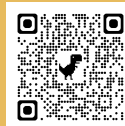
5. Συσχέτισε τα κείμενα της συστάδας με τις εικόνες που περιέχονται σε αυτήν (βλ. [ΨΜΑ](#)). Ποια/ποιες εικόνα/-ες θα ταίριαζε/-αν σε ποιο κείμενο και γιατί;
6. Χωριστείτε σε δύο ομάδες και συγκρίνετε τη θεατρική απόδοση του *Πατέρα* και την τηλεοπτική απόδοση του *Σπιτιού για πέντε*. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές εντοπίζετε;
7. Η Ασπραδενή μεγάλωσε σε διευρυμένη οικογένεια με ισχυρούς δεσμούς. Ποιες χαρές απολαμβάνουν και ποιες σχέσεις αναπτύσσουν τα πρόσωπα μιας άλλης διευρυμένης οικογένειας της ίδιας εποχής (δεκαετία του 1970), όπως περιγράφονται στο μυθιστόρημα *Οι τελευταίοι εγγονοί* (απόσπασμα); Αναζήτησε σχετικά το [ΨΜΑ Αποσπάσματα: Οικογένεια](#).

8. α) Τα παιδιά των οικογενειών στα κείμενα της συστάδας αντιμετωπίζουν διάφορα προβλήματα σε συμφωνία ή σε διαφωνία με τους γονείς τους. Τι θα τους έλεγε, όμως, ο ήρωας από το μυθιστόρημα *Ο Χάρι Πότερ και η Φιλοσοφική Λίθος*; Αναζήτησε σχετικά το ΨΜΑ Αποσπάσματα: Οικογένεια. Γράψε μια εξομολόγησή του στη Βέρθα, τη Χριστίνα, την Ασπραδενή και τον Φίλιππο.

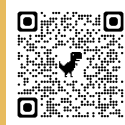
β) Στην αρχή της συστάδας διαβάσατε το απόφθεγμα του Φενελόν: *Όλο το ανθρώπινο γένος δεν είναι παρά μια οικογένεια διασκορπισμένη σε όλη την επιφάνεια της γης*. Επισκεφθείτε τις ιστοσελίδες της [Unicef](#) και της [Actionaid](#), για να μάθετε τι σημαίνει «Υιοθεσία και Αναδοχή παιδιού». Αναζητήστε το ΨΜΑ Ινφογράφημα: Οικογένεια. Έπειτα συζητήστε τις οικογενειακές προοπτικές που δημιουργούν για τα παιδιά αυτές οι οργανώσεις.

9. Τα κείμενα της συστάδας παρουσιάζουν τα μέλη της οικογένειας και τους ρόλους τους. Γράψε ένα ημερολόγιο από τη δική σου οικογενειακή καθημερινότητα. Πώς αντιλαμβάνεσαι τον ρόλο σου μέσα στην οικογένειά σου;

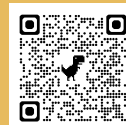
10. Σε κάθε εποχή και πολύ περισσότερο στη δική μας, που είναι εποχή ρευστή και μεταβαλλόμενη, ο ρόλος του γονέα, του παιδιού, του αδελφού και της αδελφής είναι μια πρόκληση. Υπόθεσε ότι είσαι ένας/μία σύγχρονος/-η γονέας. Ποιος θα ήταν ο ρόλος σου στην οικογένεια και ποια χαρακτηριστικά θα σε βοηθούσαν να αντεπεξέλθεις σε αυτόν; Ποια σχέση θα ήθελες να αναπτύξεις με τα παιδιά σου και πώς θα το κατόρθωνες; Γράψε έναν φανταστικό αυτοχαρακτηρισμό σου ως γονέα.

Αποσπάσματα:
Οικογένεια

Ινφογράφημα:
Οικογένεια

Επέκταση συστάδας:
Οικογένεια

δελτίο

εξόδου

Να συμπληρώσεις την ακροστιχίδα της λέξης

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά
που αποδίδουν τα τέσσερα
κείμενα σε αυτήν.

Ο .....
Ι .....
Κ .....
Ο .....
Γ .....
Ε .....
Ν .....
Ε .....
Ι .....
Α .....

Γ. Λυμπερόπουλος (Φωτογράφος).
Αθήνα. Ενθύμιον σχολικού έτους 1974-1975.
Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ.
Κωδικός Τεκμηρίου: ΦΑ 3Ε70.074

«Ο ιδανικός δάσκαλος είναι εκείνος που γίνεται γέφυρα για να περάσει αντίπερα ο μαθητής του. Κι όταν πια του διευκολύνει το πέρασμα, αφήνεται χαρούμενα να γκρεμιστεί, ενδιαγγύνοντας το μαθητή του να φτιάξει δικές του γέφυρες».

Νίκος Καζαντζάκης

«Εκεί που ανοίγει ένα σχολείο,
κλείνει μια φυλακή».

Βίκτωρ Ουγκώ

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε αυτήν τη συστάδα σου δίνεται η δυνατότητα να ασχοληθείς με λογοτεχνικά κείμενα έμμετρα και πεζά, που αποτυπώνουν τη σχέση μαθητών/-τριών με τους/τις εκπαιδευτικούς αλλά και εκπαιδευτικών-μαθητών/τριών με ανώτερα θεσμικά όργανα. Η σχολική ζωή αποτελεί κρίσιμο σταθμό στη διαδικασία κοινωνικοποίησης του ατόμου και η ποιότητά της έχει καθοριστική σημασία για την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών και μαθητριών κάθε ηλικίας. Μέσα από τα κείμενα θα εντοπίσεις τις διαφορές και τις ομοιότητες στα σχολεία του χθες και του σήμερα, θα διαπιστώσεις την ύπαρξη δίλημμάτων και προκλήσεων, θα συνειδητοποιήσεις την αναγκαιότητα των αλλαγών με το πέρασμα του χρόνου, αλλά και τη γόνιμη σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν και το μέλλον της εκπαίδευσης. Η θεματική αυτής της συστάδας «συνομιλεί» με άλλους άξονες των μαθημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (βλ. ΨΜΑ).

Διαθεματική
συνομιλία:
Σχολείο

Λίστα κειμένων συστάδας

- Ταχτσής, Κ. [1972] (2009). «Ζήτημα ιδιοσυγκρασίας». *Τα ρέστα*.
Αθήνα: Γαβριηλίδης, σ. 19-20, 25.
- Χιόνης, Α. [2006] (2019). «Νεαρός μαθητής». *Η φωνή της σιωπής. Ποιήματα 1966-2000*. Αθήνα: Νεφέλη, σ. 577.
- Γκοσινί, Ρ. - Σενπέ, Ζ.Ζ. [1959] (2010). «Ο κύριος Σχολικός Σύμβουλος στην τάξη μας». *Ο μικρός Νικόλας* (Α. Καρακίτσιος, Μτφρ.).
Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες, σ. 41-46.
- Brecht, Β. [1947-1956] (2014). «Όταν μιλάς, βάζε και τ' αφτί σου ν' ακούει!». *Η βαβυλωνιακή σύγχυση των λέξεων και άλλα 499 ποιήματα*
(Γ. Κεντρωτής, Μτφρ.). Αθήνα: Gutenberg, σ. 589.

Λέξεις – κλειδιά

αφήγηση, διάλογος,
εκπαιδευτικός,
έκφραση,
ενσυναίσθηση,
μάθημα,
μαθητής/-ήτρια,
σχολείο,
φωτογραφία

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- εμβαθύνεις στον κόσμο του/της μαθητή/-ήτριας και στις σχέσεις που αναπτύσσονται με τους/τις εκπαιδευτικούς και τους συμμαθητές/-ήτριες στο σχολείο
- εντοπίζεις τα θέματα της εκπαίδευσης που ενδιαφέρουν ή προβληματίζουν περισσότερο εσένα και τους/τις συμμαθητές/-ήτριές σου
- αντιλαμβάνεσαι ότι ο/η κάθε αναγνώστης/-στρια προσλαμβάνει διαφορετικά τα κείμενα λόγω της πολυσημίας της λογοτεχνικής γραφής και των διαφορετικών εμπειριών του/της
- εκφέρεις ατομικό και ομαδικό, προφορικό, γραπτό και πολυτροπικό λόγο
- προσεγγίζεις το θέμα της εκπαίδευσης βιωματικά, μέσα από τον συνδυασμό ποικίλων μορφών τέχνης (λογοτεχνίας, μουσικής, φωτογραφίας)
- αναλύεις ποικίλες αφηγηματικές τεχνικές
- αξιοποιείς την κριτική σου ικανότητα και τη δημιουργική σου σκέψη
- συνδέεις τα κείμενα με την εποχή που γράφτηκαν και να εκφέρεις γνώμη για τη διαχρονικότητα των νοημάτων τους και τη σχέση τους με το παρόν
- αντιλαμβάνεσαι τις αλλαγές στα εκπαιδευτικά συστήματα με το πέρασμα του χρόνου, συνδέοντας το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της εκπαίδευσης.

δραστηριότητες **πριν** από την **ανάγνωση** των κειμένων της συστάδας

Στίχοι
τραγουδιών:
Σχολείο

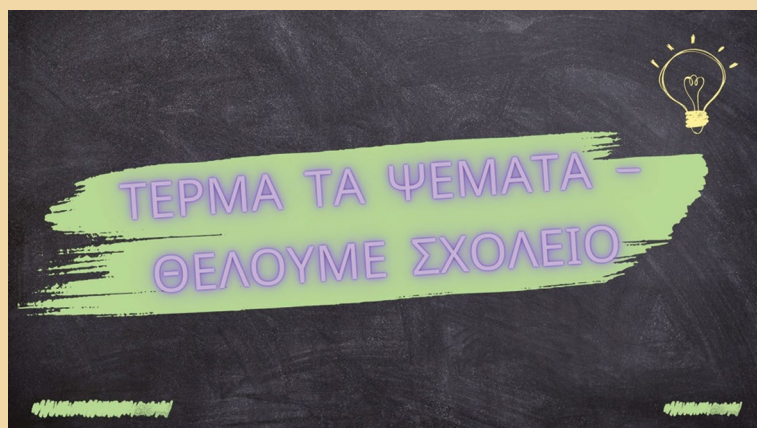
1. Αναζήτησε [ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΣ – ΕΞΟΔΟΣ – ΣΧΟΛΙΚΟΝ | OFFICIAL AUDIO RELEASE] και άκου το τραγούδι «Έξοδος - Σχολικόν».¹ Αναζήτησε το ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: Σχολείο, για να διαβάσεις τους στίχους. Στη συνέχεια απάντησε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- ▶ Ποιες εικόνες δημιουργούνται στο μυαλό σου;
- ▶ Ποια φράση του τραγουδιού σου αρέσει περισσότερο;
- ▶ Ποια λέξη/φράση/εικόνα βρίσκεις πιο παράξενη και γιατί;

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Σχολείο

2. Παρατήρησε το παρακάτω σύνθημα. Θεωρείς ότι σε εκφράζει; Ποια ζητήματα νομίζεις ότι θίγει σε σχέση με το σχολείο; Αιτιολόγησε την άποψή σου και στη συνέχεια διατύπωσε ένα δικό σου σύνθημα. Αναζήτησε το ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Σχολείο, για να διαβάσεις σχετικά.

3. **α)** Αναζήτησε [ΜΙΚΡΟ ΠΑΙΔΙ – ΓΙΩΡΓΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ] και άκου το τραγούδι: «Μικρό παιδί σαν ήμουνα».² Στο ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: Σχολείο μπορείς να διαβάσεις τους στίχους. Στο τραγούδι παρουσιάζεται μια ημέρα ενός παιδιού που πήγαινε σχολείο τη δεκαετία του 1960. Πώς κλιμακώνεται η ψυχολογική κατάσταση του παιδιού στο τραγούδι; Έχει κοινά στοιχεία με ένα παιδί που πηγαίνει σήμερα σχολείο; Δοκίμασε να μεταγράψεις το τραγούδι σε καθημερινό πεζό λόγο.
- β)** Αναζήτησε [PINK FLOYD – ANOTHER BRICK IN THE WALL, PART 2] και άκου το τραγούδι: «Another Brick in the Wall (Part II)».³ Αναζήτησε το ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: Σχολείο, για να διαβάσεις τη μετάφραση των στίχων.
Ποιες σκέψεις και συναισθήματα σου προκαλεί το τραγούδι; Έχεις παρόμοια ή διαφορετική άποψη για το εκπαιδευτικό σύστημα και για τους εκπαιδευτικούς; Γράψε ένα σχετικό άρθρο για το blog του σχολείου σου.

¹ Γιαννάκης, Β. (Συνθέτης, Στιχουργός). Θαλασσινός, Π. (Ερμηνευτής). (2009). *Ο Μεγαλέξανδρος και ο καταραμένος δράκος* [Δίσκος]. MBI (Παραγωγή).

² Βεργόπουλος, Α. (Στιχουργός). Κόκοτος, Λ. (Συνθέτης). Ζωγράφος, Γ. (Ερμηνευτής) (1966). *45άρια 1966* [Δίσκος]. Σ. Αθανασίου (Παραγωγή).

³ Waters, R. (Συνθέτης, Στιχουργός) (1979). Pink Floyd (Συγκρότημα). *The Wall* [Δίσκος]. B. Ezrin & D. Gilmour & J. Guthrie & R. Waters (Παραγωγή). Columbia – CBS.

4. Παρατήρησε προσεκτικά τα παρακάτω εικαστικά έργα (σχέδια). Πώς νιώθουν οι μαθητές των σκίτσων; Με τι ασχολούνται; Τι σκέφτονται; Τι νιώθεις εσύ, όταν τα βλέπεις; Έχεις βρεθεί και εσύ στην ίδια κατάσταση στον χώρο του σχολείου και έχεις νιώσει ανάλογα συναισθήματα; Αν ναι, ανάφερε τους λόγους που σε έφεραν σε αυτήν την κατάσταση.

Άγνωστος Ιταλός καλλιτέχνης (18ος αιώνας)
ή Francesco Di Maria (1623-1690).
Σκίτσα μαθητών (*Sketches of school boys*).
Πηγή: artic.edu

Thomas Jones Barker (1815-1882)
ή Thomas Barker (1769-1847).
Δύο μαθητές (*Two school boys*).
Πηγή: artic.edu

5. Ποιο είναι το θέμα των δυο παρακάτω φωτογραφιών; Δημιούργησε μια λεζάντα. Τι σκέφτεται το κορίτσι στις δύο φωτογραφίες; Ποια είναι τα συναισθήματά του; Γράψε την ιστορία του κοριτσιού σε πεζό ή ποιητικό λόγο.

Μαθήτρια με σχολική ποδιά σε ξύλινο θρανίο του 1950.
ΣΣ Γεώργιος Γλαράκης, 9ο Δημοτικό Σχολείο Πατρών
Νικόλαος Κοτοπούλης
CC BY-SA 4.0.
Πηγή: openverse

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Κώστας Ταχτσής, «Ζήτημα ιδιοσυγκρασίας» (αποσπάσματα)

Το άγχος των διαγωνισμάτων είναι πολύ συχνό στο σχολείο και περιλαμβάνει συναισθήματα έντασης και ανησυχίας πριν ή κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής τους. Στην πραγματικότητα, το άγχος των μαθητών/-τριών κρύβει τον φόβο της αποτυχίας. Το παρακάτω απόσπασμα από το διήγημα του Κώστα Ταχτσή αναφέρεται σε μια τέτοια μαθητική εμπειρία.

Ελληνικές Σχολές Ρόδου, Αίθουσα παραδόσεως Δημοτικού Σχολείου θηλέων, περ. 1902. Στον τοίχο το πορτραίτο του μεγάλου ευεργέτη του σχολείου Παύλου Καζούλλη. Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-MIET. Κωδικός Τεκμηρίου: ΦΑ 3Ε15.011

«Ησυχία», είπ' η κυρία Μίνα. «Είναι κανείς απών;»
Μερικά παιδιά φώναξαν πως απουσίαζε ο διπλανός τους.
Η κυρία Μίνα σημείωσε τα ονόματά τους.
«Μόνο πέντε;», είπε. «Πάλι καλά, μ' αυτό το κρύο. Τι μάθημα έχουμε την πρώτη ώρα, Μποζέλης;»
«Αριθμητική, κυρία», είπ' ο Μποζέλης.
«Α», έκαν' η κυρία Μίνα. «Κόψτε λοιπόν ένα φύλλο χαρτί απ' το τετράδιο της αριθμητικής, και γράψτε πάνω δεξιά τ' όνομά σας. Καθαρά. Άκουσες, Κελαϊδίτη;»
«Μάλιστα, κυρία», είπ' η Κελαϊδίτη.
«Τότε γιατί ρωτάς την Κεχαγιά;»
«Ξέχασα το τετράδιο της αριθμητικής στο σπίτι, κυρία».
«Δεν έχεις κανένα τετράδιο μαζί σου;»
«Έχω το τετράδιο της ορθογραφίας», είπ' η Κελαϊδίτη.
«Ε, τότε κόψ' ένα φύλλο απ' το τετράδιο της ορθογραφίας –φιλοσοφία χρειάζεται;»

Ύστερα πήγε στον πίνακα, και πήρε την κιμωλία. Μα επειδή κάτι παιδιά στα τελευταία θρανία άρχισαν να μιλάνε, η κυρία Μίνα γύρισε και κοίταξε καλά-καλά όλη την τάξη. Τα παιδιά στα τελευταία θρανία σώπασαν, κι η κυρία Μίνα ξαναγύρισε προς τον πίνακα. Έγραψε έναν τριψήφιο αριθμό, πλάι ένα Χ, κι ύστερα άλλον έναν τριψήφιο αριθμό.

«Τι αριθμητική πράξη είν' αυτή, Μποζέλη;»

«Πολλαπλασιασμός, κυρία», είπ' ο Μποζέλης.

«Τ' ακούσατε όλοι;»

«Μάλιστα, κυρία», είπ' όλη η τάξη.

«Γράφετε λοιπόν, και να μην ακούσω τσιμουδιά. Όποιον πιάσω να κοιτάει το γραφτό του διπλανού του, θα μηδενιστεί, και θα φέρει και τον κηδεμόνα του –τι συμβαίνει, Ζερβού;»

(Στη συνέχεια του κειμένου, η αυταρχικότητα και η ειρωνεία της δασκάλας δημιουργούν ανταγωνιστική σχολική ατμόσφαιρα ανάμεσα στα παιδιά και οδηγούν στη σχολική αποτυχία έναν από τους μαθητές, παρά την προσπάθειά του να «βγει πρώτος» στο διαγώνισμα των μαθηματικών και να ευχαριστήσει τη δασκάλα. Λίγα χρόνια αργότερα:)

«Είδατε τί γρήγορα που πλάκωσαν οι ζέστες;», είπ' η κυρία Περεσιάδη στη γιαγιά. «Θα πάτε πουθενά φέτος;»

«Ηθελα να πάω στην Αιδηψό⁴ να κάνω μερικά μπάνια», είπ' η γιαγιά. «Δυστυχώς, είναι η τρίτη χρονιά, ο εγγονός μου έμεινε μετεξεταστέος στα μαθηματικά, και πρέπει να κάτσουμε στην Αθήνα να προγυμναστεί».⁵

«Α, τον καημένο», είπ' η κυρία Περεσιάδη.

«Τι να κάνουμε», είπ' η γιαγιά. «Από μικρός που ήταν, και πήγαινε στο Δημοτικό, δεν τ' άρεσε καθόλου η αριθμητική. Έμοιασε σε μένα και στη μάνα του. Είναι, καταλαβαίνετε, ζήτημα ιδιοσυγκρασίας».

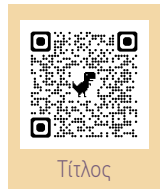
Ο **Κώστας Ταχτσής** (1927-1988) γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Ο πατέρας του καταγόταν από την Ανατολική Ρωμυλία. Σε ηλικία επτά ετών, μετά από χωρισμό των γονιών του, έφυγε με τη γιαγιά του για την Αθήνα. Εκεί πέρασε τα μαθητικά του χρόνια και γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου φοίτησε για δυο χρόνια. Έζησε στην Ελλάδα, τη Δυτική Ευρώπη, την Αυστραλία και τις ΗΠΑ. Ασχολήθηκε με διάφορα επαγγέλματα και εργάστηκε σε ποικίλες θέσεις. Κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας συνυπέγραψε τη «Δήλωση των 18» κατά της χούντας και της λογοκρισίας (1969) και διώχτηκε από την Ασφάλεια. Δολοφονήθηκε σε ηλικία εξηταενός χρόνων. Εξέδωσε ποιητικές συλλογές (*Ποιήματα*, *Συμφωνία του Μπραζιλιαν*, *Καφενείο Το Βυζάντιο*) και έλαβε μέρος στη συντακτική επιτροπή του περιοδικού *Πάλι* (1964-67). Το ποιητικό έργο του Κ. Ταχτσή συνδέεται με την καθημερινή ζωή και χαρακτηρίζεται από έντονα λυρική διάθεση, η οποία μεταφέρθηκε και στα πεζά του. Το έργο που τον καθιέρωσε στον χώρο της μεταπολεμικής ελληνικής λογοτεχνίας είναι το μυθιστόρημα *Το τρίτο στεφάνι*. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ψυχογραφική ικανότητα του Κ. Ταχτσή στους γυναικείους κυρίως χαρακτήρες του, και η εξαιρετική φροντίδα της γλωσσικής του έκφρασης.

Πηγή: βιβλιονέτ

- α)** Εντόπισε τα πρόσωπα, τον χώρο, τον χρόνο και το θέμα του κειμένου με αναφορές σε συγκεκριμένα σημεία του.

β) Γράψε έναν δικό σου τίτλο για το κείμενο με κυριολεκτική σημασία και έναν με μεταφορική. Ποιος από τους δυο, κατά τη γνώμη σου, αναδεικνύει πιο πιστά το θέμα του κειμένου; **Βλ. και ΨΜΑ.**
- Περίγραψε τον χαρακτήρα του μαθητή που έμεινε μετεξεταστέος στα μαθηματικά. Πώς τον φαντάζεσαι; Ποια είναι τα συναισθήματά του;
- α)** Ποιος αφηγηματικός τρόπος δεσπόζει στο κείμενο και τι προσδίδει σε αυτό;

β) Να μετατρέψεις το διαλογικό απόσπασμα «'Ησυχία'... τι συμβαίνει, Ζερβού;» σε αφηγηματικό και να συγκρίνεις την αποτελεσματικότητα των δύο κειμένων ως προς την παρουσίαση της σχέσης μαθητών/-τριών και δασκάλας.
- Πώς δικαιολογεί η γιαγιά τον εγγονό της που έμεινε μετεξεταστέος στα μαθηματικά; Εάν ήσουν στη θέση του μαθητή, ποια θα ήταν η άποψη της δικής σου γιαγιάς; Γράψε τον διάλογο που κάνεις με τη γιαγιά σου (120 λέξεις).

Τίτλος

⁴ Αιδηψός: παραθαλάσσια κωμόπολη της Εύβοιας, διάσημη για τα ιαματικά της λουτρά.

⁵ προγυμνάζομαι: προετοιμάζομαι για εξετάσεις με ιδιαίτερα μαθήματα ή φροντιστήριο. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Αργύρης Χιόνης, «Νεαρός μαθητής»

Νεαρός μαθητής μένει ενεός⁶ στη δέα λευκής σελίδας του τετραδίου του. Οι προηγούμενες σελίδες είναι ήδη πλήρεις σημειώσεων που καταχώρισε, εκεί, χωρίς κανένα δισταγμό. Γιατί, λοιπόν, διστάζει τώρα; Γιατί, εξαιφνης, νιώθει τέτοιο δέος μπροστά στην άγραφη σελίδα; Γιατί, με τρέμον χέρι, γράφει, τελικά: «Το χαρτί άσπρο σαν χιόνι· οι λέξεις μου κρυνούν.»; Μήπως κατάλαβε ότι κι οι λέξεις έχουνε ζωή; Έγινε μήπως ποιητής;

1

5

Ομαδικό πορτραίτο μαθητριών και δασκάλων Α΄ Ελληνικού Σχολείου Κερκύρας, 1910.

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-MIET.

Κωδικός Τεκμηρίου: 3E16.004

Ο **Αργύρης Χιόνης**, γεννημένος στην Αθήνα στις 22 Απριλίου 1943, έφυγε <από τη ζωή> ανήμερα τα Χριστούγεννα του 2011 σε ηλικία 68 χρονών. Ποιητής, πεζογράφος, μεταφραστής και ερασιτέχνης ζωγράφος, εμφανίστηκε στα γράμματα σε ηλικία 20 χρόνων. Με την εγκαθίδρυση της Δικτατορίας έφυγε στο εξωτερικό και έζησε σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις, μαθαίνοντας τη γλώσσα τους και κάνοντας αρχικά διάφορες εργασίες βιοπορισμού. Ουσιαστικά αυτοδίδακτος, αφοσιώθηκε στην ποίηση, ενώ παρακολούθησε, με κρατική υποτροφία, τη Σχολή Ιταλικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Άμστερνταμ. Το 1977 επέστρεψε στην Ελλάδα, όπου εργάστηκε ως μεταφραστής ως το 1982. Την ίδια χρονιά προσλήφθηκε, κατόπιν διαγωνισμού, ως μεταφραστής, στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στις Βρυξέλλες, όπου έζησε επί μια δεκαετία. Το 1992 αποσύρθηκε στο Θροφαρί Κορινθίας, όπου αφοσιώθηκε ως το τέλος της ζωής του στη γραφή, στη ζωγραφική και στην καλλιέργεια της γης. Πολύγλωσσος μεταφραστής (από αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά, ισπανικά και ολλανδικά), πολυγραφότατος ποιητής και πεζογράφος, ο Α. Χιόνης βραβεύτηκε με το Βραβείο του περιοδικού *Διαβάζω* το 2007 για το βιβλίο του *Όντα και μη όντα* και με το Κρατικό Βραβείο Διγημάτος το 2009 για το βιβλίο του *Το οριζόντιο ύψος και άλλες αφύσικες ιστορίες*. Ποιήματα και αφηγήματά του έχουν μεταφραστεί σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες.

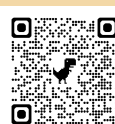
Πηγή: Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Πατρών

⁶ ενεός: (λόγ.) άφωνος, βουβός, άναυδος, εμβρόντητος, κατάπληκτος. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

1. **α)** Με ποια εκφραστικά μέσα ο ποιητής αισθητοποιεί την ατμόσφαιρα που κυριαρχεί στο ποίημα; Αιτιολογήστε τη λειτουργία τους.
- β)** Τι αντιπροσωπεύει η άγραφη σελίδα για τον/τη μαθητή/-ήτρια; Εσύ, πώς νιώθεις, όταν έχεις μπροστά σου μια λευκή σελίδα; Να συζητήσεις ελεύθερα με τους/τις συμμαθητές/-ήτριές σου και στη συνέχεια, χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, να φτιάξετε ένα συννεφόλεξο με τις σκέψεις και τα συναισθήματά σας με το εργαλείο word-art.

2. **α)** Να περιγράψεις τη συναισθηματική πορεία του μαθητή από τη στιγμή που τρέμει το χέρι του μέχρι τη στιγμή που γράφει τον στίχο «Το χαρτί άσπρο σαν χιόνι, οι λέξεις μου κρυώνουν».
- β)** Γιατί, κατά τη γνώμη σου, στους τελευταίους στίχους ο ποιητής χρησιμοποιεί ερωτηματικό και πώς λειτουργεί αυτό στο ποίημα;

3. **α)** Μαθητές/-ήτριες, λογοτέχνες και ερωτευμένοι/-ες βιώνουν, μεταξύ άλλων, τον «φόβο της λευκής σελίδας». **i)** Αναζητήστε το ΨΜΑ Τι γράφει σχετικά ο Γιώργος Τσακνιάς, για να δείτε τι γράφει σχετικά ο συγγραφέας. **ii)** Αναζητήστε [ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ – ΣΕΛΙΔΑ ΛΕΥΚΗ | ΜΙΚΡΗ ΑΡΚΤΟΣ] και ακούστε το τραγούδι «Σελίδα Λευκή».⁷ Αναζητήστε το ΨΜΑ Σελίδα λευκή, για να διαβάσετε τους στίχους. Συζητήστε στην ολομέλεια και καταγράψτε σε ινφογράφημα ομοιότητες και διαφορές μεταξύ μαθητών/-τριών, λογοτεχνών και ερωτευμένων «Μπροστά στη λευκή σελίδα».
- β)** Πώς αντιλαμβάνεσαι τη φράση «Έγινε μήπως ποιητής;» σε συνδυασμό με τη φράση «Μήπως κατάλαβε ότι οι λέξεις έχουνε ζωή»;

4. **α)** Δώσε φωνή στη λευκή σελίδα. Τι θα έλεγε στους/στις μαθητές/-ήτριες και για τους/τις μαθητές/-ήτριες που κατά καιρούς βρίσκονται μπροστά της;
- β)** Να μετατρέψεις το ποίημα σε διήγημα (βλ. και ΨΜΑ). Να δώσεις τίτλο στο δημιουργήμα σου.

Τι γράφει σχετικά ο Γιώργος Τσακνιάς

Σελίδα λευκή

Εκτενές γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων

⁷ Καρασούλος, Π. (Στιχοουργός). Ανδρέου, Γ. (Συνθέτης). Θεοχαρίδης, Π. (Ερμηνευτής). (1996). *Μικρή Πατρίδα* [Δίσκος]. Π. Καρασούλος - Μικρή Άρκτος (Παραγωγή).

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Ρενέ Γκοσινί, «Ο Κύριος Σχολικός Σύμβουλος στην τάξη μας» (απόσπασμα) (Μτφρ. Ανδρέας Καρακίτσιος)

Οι Σχολικοί Σύμβουλοι σε κάποια εκπαιδευτικά συστήματα -όπως της Γαλλίας, όπου γράφτηκε το κείμενο, ή της Ελλάδας- επιθεωρούσαν και αξιολογούσαν παλαιότερα τους εκπαιδευτικούς κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας τους στην τάξη. Ο θεσμός του Σχολικού Συμβούλου έχει επανέλθει στην εκπαιδευτική διαδικασία της χώρας μας με διευρυμένες αρμοδιότητες. Το κείμενο που παρατίθεται εδώ γράφτηκε από τον Γάλλο Ρ. Γκοσινί στη δεκαετία του 1950.

Ελληνικό σχολείο
παλαιότερης εποχής
.liketobite
CC BY-NC-SA 2.0.
Πηγή: openverse

Σήμερα το πρωί η δασκάλα μας μπήκε στην τάξη και φαινόταν λίγο νευρική.

– Ο κύριος Σχολικός Σύμβουλος είναι στο σχολείο μας, μας ανακοίνωσε, και υπολογίζω σ' εσάς να είστε φρόνιμοι και να του κάνετε καλή εντύπωση.

Εμείς της το υποσχεθήκαμε, κι άλλωστε η δασκάλα μας έχει άδικο να ανησυχεί τόσο, εμείς είμαστε πάντα φρόνιμα παιδιά.

– Σας προειδοποιώ, είπε, πως είναι ένας καινούριος Σύμβουλος, ο προηγούμενος, που σας είχε συνηθίσει, δυστυχώς βγήκε στη σύνταξη.

Έπειτα η δασκάλα μάς έδωσε ένα σωρό συμβουλές, δηλαδή μας απαγόρευσε να μιλάμε χωρίς να μας το ζητήσουν, να γελάμε χωρίς την άδειά της, μας ζήτησε να μην πετάμε μπίλιες στο

πάτωμα, όπως την τελευταία φορά, όταν ο καημένος ο κύριος Σύμβουλος, που είχε έρδει, βρέθηκε ανάσκελα στο πάτωμα, ζήτησε από τον Αλσέστ να σταματήσει να μασουλάει, τουλάχιστον όσο θα είναι στην αίθουσα, κι είπε στον Κλοτέρ, που είναι ο τελευταίος μαθητής στην τάξη, να προσπαθήσει να περάσει απαρατήρητος. Καμιά φορά αναρωτιέμαι μήπως η δασκάλα μας μάς περνάει για Καραγκιόζηδες. Επειδή, όμως, την αγαπάμε πολύ, της υποσχεθήκαμε όλα όσα μας ζήτησε. Η δασκάλα έριξε μια τελευταία ματιά, να δει αν είναι η τάξη καθαρή κι εμείς επίσης, κι είπε πως η τάξη είναι πιο καθαρή από μερικούς από εμάς. Ύστερα ζήτησε από τον Ανιάν, που είναι ο πρώτος μαθητής στην τάξη κι ο χαϊδεμένος της, να βάλει μελάνη σε όλα τα μελανοδοχεία, για την περίπτωση που ο κύριος Σύμβουλος θα ήθελε να μας υπαγορεύσει κάτι να γράψουμε, όταν κάποιος φώναξε:

– Ο κύριος Σύμβουλος! Ο κύριος Σύμβουλος!

Ο Ανιάν τρόμαξε τόσο, που έλουσε με μελάνη όλο το θρανίο. Ήταν όμως πλάκα, ο κύριος Σύμβουλος δεν είχε έρδει κι η δασκάλα ήταν πραγματικά πολύ δυμωμένη.

– Σε είδα, Κλοτέρ, φώναξε. Εσύ έκανες αυτή την ηλίθια πλάκα. Όρδιος! Τιμωρία στον πίνακα!

Ο Κλοτέρ έβαλε τα κλάματα, είπε πως, άμα πήγαινε στον πίνακα, θα έδινε στόχο κι ο κύριος Σύμβουλος θα του έκανε ένα σωρό ερωτήσεις κι αυτός δε θα ήξερε τίποτε και θα άρχιζε να κλαίει κι ότι δεν ήταν πλάκα, γιατί είχε δει τον κύριο Σύμβουλο να μπαίνει στην αυλή μαζί με τον κύριο Διευθυντή, κι όπως όλα αυτά ήταν αλήθεια, η δασκάλα τού είπε εντάξει γι' αυτή τη φορά. Εν τω μεταξύ, η δα-

σκάλα μάς είπε ότι έπρεπε να πάμε το πρώτο θρανίο, που ήταν γεμάτο μελάνη, στην τελευταία σειρά, όπου θα φαινόταν λιγότερο. Πιαστήκαμε όλοι στη δουλειά κι είχε πολύ γούστο, γιατί έπρεπε να μετακινήσουμε σχεδόν όλα τα θρανία της σειράς και το κάναμε διασκεδάζοντας, όταν ξαφνικά μπήκε ο κύριος Σύμβουλος με τον κύριο Διευθυντή.

Δε σηκωθήκαμε όρδιοι, όπως πρέπει, γιατί ήμασταν σχεδόν όλοι όρδιοι κι όλοι είχαμε ξαφνιαστεί.

– Διακρίνω κάποια προβλήματα απειδαρχίας, είπε ο κύριος Σύμβουλος κοιτώντας τη δασκάλα μας. Θα πρέπει να εφαρμόσεις κάποιες βασικές αρχές της Παιδαγωγικής, και μετά, γυρνώντας σ' εμάς, φόρεσε ένα πλατύ χαμόγελο που έδιωχνε τα πυκνά του φρύδια μακριά από τα μικρά του μάτια και είπε:

– Παιδιά μου, θέλω να με βλέπετε σαν φίλο, δε θέλω να με φοβάστε. Ξέρω πολύ καλά πως σας αρέσουν τα αστεία, όπως κι εμένα, μ' αρέσει πολύ το γέλιο. Αλήθεια, ξέρετε το ανέκδοτο με τους δυο κουφούς; Σίγουρα όχι! Ακούστε λοιπόν! Μια φορά ένας κουφός λέει σ' ένα φίλο του κουφό: «Μιχάλη, θα πας για ψάρεμα σήμερα;» Κι αυτός του απαντάει: «Όχι, πηγαίνω για ψάρεμα!» Τότε ο άλλος του λέει: «Α, καλά, γιατί εγώ νόμιζα πως θα πήγαινες για ψάρεμα!» Είναι κρίμα που η δασκάλα μάς είχε απαγορέψει να γελάμε χωρίς την άδειά της, γιατί κρατιόμασταν με το ζόρι. Πολύ ωραίο ανέκδοτο, θα το πω το βράδυ στον μπαμπά μου και θα πάθει πλάκα. Είμαι σίγουρος ότι δε θα το ξέρει. Ο κύριος Σύμβουλος, όμως, που δεν έχει ανάγκη την άδεια κανενός, γέλασε δυνατά, μα, καθώς είδε πως δε γελούσε κανείς μας, σταμάτησε τα γέλια, έβαλε στη θέση του<ς> τα πυκνά του φρύδια, δηλαδή κοντά στα μικρά του μάτια, ξερόβηξε λίγο κι είπε:

– Α, ωραία. Πολύ γελάσαμε, ας δουλέψουμε και λιγάκι τώρα.

Ο **Ρενέ Γκοσινί [René Goscinny]** γεννήθηκε στις 14 Αυγούστου του 1926 στο Παρίσι. Είναι ένας από τους πιο πολυδιαβασμένους Γάλλους συγγραφείς στον κόσμο. Μόνον από τις περιπέτειες του *Αστερίξ*, που έχουν μεταφραστεί σε 107 γλώσσες και διαλέκτους, έχουν πωληθεί γύρω στα 300 εκατομμύρια άλμπουμ. Ακατανίκητα δημιουργικός, ήταν, ως χαρακτήρας, ευγενής και, ταυτόχρονα, πολύ εσωστρεφής. Πέθανε στα 51 του, στις 5 Νοεμβρίου 1977. Υπήρξε ένας παραγωγικότερος σεναριογράφος κόμικς (*Αστερίξ* με τον Albert Uderzo, *Ιζνογκούντ* με τον Jean Tabary, *Λούκυ Λουκ* με τον Morris), αλλά και ένας συγγραφέας με μαγική πένα (*Ο Μικρός Νικόλας*, με εικονογράφηση του J.-J. Sempé).

Πηγή: βιβλιονέτ

1. **α)** Ποια είναι τα πρόσωπα που δρουν στο παραπάνω απόσπασμα; Να τα καταγράψεις και να τα χαρακτηρίσεις με συντομία.
β) Ποια στοιχεία προκύπτουν από το κείμενο για τον ρόλο του Σχολικού Συμβούλου στην τάξη; Τεκμηρίωσε τις θέσεις σου αναφερόμενος/-η σε συγκεκριμένα χωρία.
2. **α)** Εντόπισε τρία σχήματα λόγου στο κείμενο και σχολίασε τη λειτουργία τους.
β) Η πρωτοπρόσωπη αφήγηση και ο διάλογος είναι οι αφηγηματικοί τρόποι που κατεξοχήν χρησιμοποιούνται στο απόσπασμα. Γιατί τους επιλέγει ο συγγραφέας;
3. – Διακρίνω κάποια προβλήματα απειθαρχίας, είπε ο κύριος Σύμβουλος κοιτώντας τη δασκάλα μας. Θα πρέπει να εφαρμόσεις κάποιες βασικές αρχές της Παιδαγωγικής, και μετά, γυρνώντας σ' εμάς, φόρεσε ένα πλατύ χαμόγελο που έδωχνε τα πυκνά του φρύδια μακριά από τα μικρά του μάτια και είπε:
 – Παιδιά μου, θέλω να με βλέπετε σαν φίλο, δε θέλω να με φοβάστε. Ξέρω πολύ καλά πως σας αρέσουν τα αστεία, όπως κι εμένα, μ' αρέσει πολύ το γέλιο. Αλήθεια, ξέρετε το ανέκδοτο με τους δυο κουφούς;
 Συζητώντας στην ολομέλεια να σχολιάσετε τον διάλογο. Ποιες εντυπώσεις σάς δημιουργεί για τον συγκεκριμένο Σχολικό Σύμβουλο;
4. **α)** Δημιούργησε έναν σύγχρονο λογοτεχνικό χαρακτήρα, που το επάγγελμά του/της θα είναι Διευθυντής/-ύντρια σχολείου ή Σύμβουλος Εκπαίδευσης με γνώσεις και παιδαγωγική ευαισθησία. Ποια θα είναι τα χαρακτηριστικά του/της (εξωτερικά και εσωτερικά); Πώς θα είναι η γλώσσα που χρησιμοποιεί και το ύφος του/της; Αποτύπωσε τον χαρακτήρα σε έμμετρο ή πεζό λόγο. Λάβε υπόψη σου και κάποια αποσπάσματα από το «Καθηκοντολόγιο I» των Διευθυντών/-τριών Σχολικών Μονάδων και των Συμβούλων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Βλ. και ΨΜΑ.
β) Γράψε τη συνέχεια της ιστορίας με 100 λέξεις. Πώς πιστεύεις ότι θα συνεχιστεί η επίσκεψη του Σχολικού Συμβούλου στην τάξη που αναφέρεται στο κείμενο; Τι θα συζητήσει με τους/τις μαθητές/-ήτριες και ποια θα είναι η στάση της δασκάλας;

Καθηκοντολόγιο

Ελληνικές Σχολές Ρόδου.
 Διδασκαλία σε αίθουσα
 Δημοτικού Σχολείου αρρένων.
 περ. 1900

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ.
 Κωδικός Τεκμηρίου: ΦΑ 3Ε15.012

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Μπέρτολτ Μπρεχτ, «Όταν μιλάς, βάζε και τ' αφτί σου ν' ακούει!»
(Μτφρ. Γιώργος Κεντρωτής)

Μη λες, δάσκαλε, κάθε τρεις και λίγο ότι έχεις δίκιο! 1
Άσε να το δουν και να σ' το πουν οι μαθητές σου!
Και μην τήνε παραζορίζεις επί τέλους την αλήθεια!
Δεν θ' αντέξει· θα κλατάρει.
Όταν μιλάς, βάζε και τ' αφτί σου ν' ακούει! 5

(απόσπασμα)
Höre beim Reden!

Ο [Μπέρτολτ Μπρεχτ] Bertolt Brecht γεννήθηκε το 1898 στο Άουγκσμπουργκ της Βαυαρίας. Σπούδασε Ιατρική στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο επιστρατεύτηκε ως νοσοκόμος και άρχισε να γράφει τα πρώτα του ποιήματα και θεατρικά έργα. Μετά την άνοδο του ναζισμού, αυτοεξορίστηκε από τη Γερμανία μέχρι το 1948. Έζησε στην Ελβετία, στη Δανία, στη Σουηδία, στη Φινλανδία και στις ΗΠΑ. Πέθανε το 1956 στο Ανατολικό Βερολίνο. Το έργο του, που καθιερώθηκε παγκόσμια, παραμένει επίκαιρο ως τις μέρες μας. Στα σημαντικότερα έργα του συγκαταλέγονται τα θεατρικά *Ο κύκλος με την κιμωλία*, *Η όπερα της πεντάρας*, *Ο καλός άνθρωπος του Σετσουάν*, *Η Μάνα Κουράγιο* και τα παιδιά της και πολλές ποιητικές συλλογές.

Πηγή: βιβλιονέτ

- α)** Ποιες συμβουλές δίνει το ποιητικό υποκείμενο στον δάσκαλο και γιατί;

β) Σε ποιον τύπο δασκάλου πιστεύεις ότι απευθύνεται ο ποιητής σε αυτό το ποίημα; Συμφωνείς με τις συμβουλές του; Ποιες άλλες συμβουλές θα έδινες στον δάσκαλο της σύγχρονης εποχής; Λάβε υπόψη σου και ένα απόσπασμα από το «Καθηκοντολόγιο II» των Εκπαιδευτικών. Βλ. και ΨΜΑ.
- Ποιο είναι το πρόσωπο και η έγκλιση των ρημάτων; Ποια πρόθεση του ποιητή σχετικά με το περιεχόμενο εξυπηρετούν οι συγκεκριμένες επιλογές;
- Πώς αντιλαμβάνεσαι το νόημα του στίχου «Όταν μιλάς, βάζε και τ' αφτί σου ν' ακούει!»; Γράψε την άποψή σου σε μια παράγραφο (έως 60 λέξεις).
- Απόδωσε με λογοτεχνικό τρόπο έναν διάλογο μαθητών/-τριών με τον/τη δάσκαλο/-α τους, στον οποίο να εκφράζεται η διαφωνία τους για κάποιο γεγονός της σχολικής ζωής.

Καθηκοντολόγιο

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

Εικόνες:
Σχολείο

1. Να βρεις σε ποια από τα παραπάνω κείμενα που μελέτησες και σε ποιες εικόνες της συστάδας δίνονται πληροφορίες για τις παιδαγωγικές αντιλήψεις της εποχής στην οποία αναφέρονται (βλ. και ΨΜΑ). Στη συνέχεια να συγκρίνεις τις συγκεκριμένες παιδαγωγικές αντιλήψεις με αυτές της σύγχρονης εποχής. Ποιες ομοιότητες και διαφορές υπάρχουν; Εσύ σε ποια εποχή θα προτιμούσες να είσαι μαθητής/-ήτρια;

Σχολική τάξη στην Ελλάδα (12.09.2022). Νικόλαος Κοτοπούλης.
Πηγή: wikimedia commons

Παιδαγωγικές αντιλήψεις παλαιότερης εποχής	Παιδαγωγικές αντιλήψεις σύγχρονης εποχής

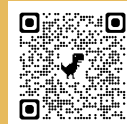
2. Ποιον τύπο ή ποιους τύπους εκπαιδευτικού περιγράφουν τα κείμενα της συστάδας που μελέτησες; Ποια είναι η σχέση του/τους με τους/τις μαθητές/-ήτριες; Εσύ ποιον τύπο εκπαιδευτικού προτιμάς; Ποιες νομίζεις πώς πρέπει να είναι οι σχέσεις των εκπαιδευτικών με τα παιδιά;
3. Ποιες αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα έχουν γίνει από την εποχή των τεσσάρων κειμένων μέχρι σήμερα; Τις θεωρείς σημαντικές; Εσύ, εάν ήσουν Υπουργός Παιδείας, τι θα άλλαζες από το σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα;
4. Εάν η δασκάλα του Κ. Ταχτσή είχε διαβάσει το ποίημα του Μπ. Μπρεχτ, πιστεύεις πως θα είχε ίδια ή διαφορετική παιδαγωγική στο μάθημά της; Γράψε μια απάντηση 100 λέξεων.
5. Ποιες δυσκολίες αντιμετώπιζαν οι μαθητές και οι μαθήτριες άλλων εποχών στη σχολική τους ζωή; Σήμερα αντιμετωπίζουν τις ίδιες δυσκολίες ή και κάποιες άλλες διαφορετικές; Να λάβεις υπόψη τα κείμενα και το σύνολο των εικόνων της συστάδας.

6. Φαντάσου πώς θα ήταν η αίθουσα διδασκαλίας όπου διαδραματίζονται τα πεζά κείμενα της συστάδας. Ζωγράφισέ την και στη συνέχεια ζωγράφισε την αίθουσα διδασκαλίας που ονειρεύεσαι, με ένα ψηφιακό εργαλείο όπως το tux paint.
7. Διάλεξε από τη σχολική σου τάξη ένα αντικείμενο (π.χ. κιμωλία, πίνακα, θρανίο, έδρα, σπόγγο, διαδραστικό πίνακα, γραφίδα κ.ά.) και διηγήσου μια ιστορία από τη δική του σκοπιά, δίνοντας στο αντικείμενο φωνή.
8. Είσαι μαθητής/-ήτρια σε μια από τις δύο τάξεις που περιγράφονται στα πεζά κείμενα και επιστρέφεις το μεσημέρι στο σπίτι σου. Γράψε στο προσωπικό σου ημερολόγιο τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου από τη σημερινή μέρα στο σχολείο σου (100 λέξεις).
9. Δημιουργήστε έναν διάλογο ανάμεσα σε κάποιον από τους Χαρακτήρες των κειμένων και σε έναν σύγχρονο μαθητή/μία σύγχρονη μαθήτρια σχετικά με τη συνεργασία εκπαιδευτικών-παιδίων, καθώς και τη συμμετοχή των μαθητών/-τριών σε δράσεις και διαγωνισμούς. Προσπαθήστε να φωτίσετε τις διαφορές ανάμεσα στη σύγχρονη εποχή και το παρελθόν σε σχέση με τα συγκεκριμένα ζητήματα.
10. Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες παρατηρήστε την πιο κάτω φωτογραφία που αποτυπώνει ένα στιγμιότυπο της σχολικής ζωής μαθητριών της Γ΄ τάξης του Αρσάκειου (:) Διδασκαλείου το 1911-1912.

Μαθήτριες της Γ΄ τάξης του Αρσάκειου (:) Διδασκαλείου, 1911-1912.

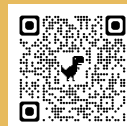
Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-MIET.
Πυρλή, Μ. (9.10.2015). «Και πάλι στα θρανία».
fa-elia-miet.blogspot.com

Επέκταση συστάδας:
Σχολείο

Δελτίο εξόδου 1:
Σχολείο

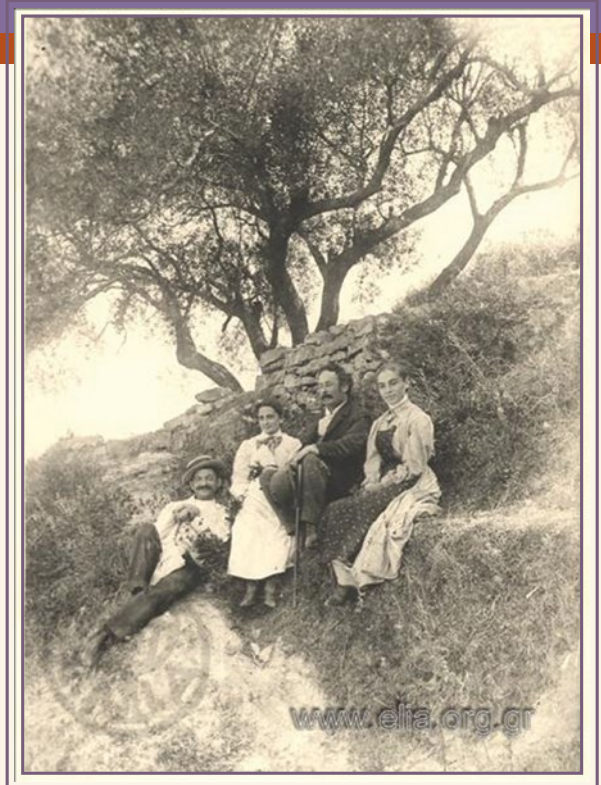

Δελτίο εξόδου 2:
Σχολείο

Αν οι μαθήτριες της φωτογραφίας ταξίδευαν στον χρόνο, ποια εντύπωση θα τους προκαλούσε το σύγχρονο σχολείο; Γράψτε ένα σύντομο θεατρικό με τίτλο «Σχολείο: ένα ταξίδι στον χρόνο», μοιράστε ρόλους και παρουσιάστε το στην τάξη.

John George Brown (1870).
Το μάθημα μουσικής (The music lesson).
Πηγή: metmuseum.org

Δύο ζευγάρια στην εξοχή (περ. 1910).
Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ.
Κωδικός Τεκμηρίου: 3Ψ00.238

«ουκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἐνὶ δούλῳ
οὐδὲ ελεύθερῳ, οὐκ ἐνὶ ἀρσεν καὶ θήλυ. Πάντες γὰρ
ὡμείς εἰς ἐστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

Ἀπόστολος Παῦλος¹

«Πόσο λάθος εἶναι γιὰ μιὰ γυναίκα
να περιμένει ἕναν ἄντρα νὰ φτιάξει τὸν κόσμον
που δέλει, ἀντὶ νὰ τὸν δημιουργήσει μόνη της».

Ἀναῖς Νιν

«Ἀκόμα καὶ στὶς μέρες μας ἀντιμετωπίζουμε
ἕναν ἰσχυρὸ ἄντρα σαν γεννημένο ηγέτη
καὶ μιὰ ἰσχυρὴ γυναίκα σαν ἀνωμαλία».

Μάργκαρετ Ἄτγουντ

¹ Ελεύθερη απόδοση: Δεν υπάρχει Ιουδαίος ούτε Έλληνας, δεν υπάρχει δούλος ούτε ελεύθερος, δεν υπάρχει άνδρας και γυναίκα· γιατί όλοι εσείς είστε ίσοι μπροστά στον Ιησού Χριστό (Προς Γαλάτας, 3.28).

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε αυτήν τη συστάδα σου δίνεται η δυνατότητα να ασχοληθείς με την ταυτότητα των φύλων και την αποτύπωσή της στη λογοτεχνία. Παρακολουθείς διαχρονικά τη θέση και τις σχέσεις των δύο φύλων, μελετάς κείμενα διαφορετικών ειδών, προβληματίζεσαι για τον τρόπο που η γενιά σου αντιμετωπίζει τα φύλα και τους ρόλους τους. Συζητάς και συνθέτεις ατομικά ή ομαδικά πολυτροπικά κείμενα, για να εκφράσεις τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου. Η θεματική αυτής της συστάδας «συνομιλεί» με άλλους άξονες των μαθημάτων Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (βλ. ΨΜΑ).

Διαθεματική
συνομιλία:
Ταυτότητες

Λίστα κειμένων συστάδας

- Παλαμάς, Κ. [1909] (2019). [Γυναίκα, αν θες αντρίκια να δουλέψης]. *Τα Σατιρικά Γυμνάσματα*, Σειρά Β', αρ. 17. Άπαντα. τόμ. 5ος. Αθήνα: Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, σ. 101.
- Ζουργός, Ι. (2017). *Λίγες και μία νύχτες*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 110-114.
- Σαρή, Ζ. [1971] (2012, αναμορφωμένη έκδοση). *Όταν ο ήλιος*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 281, 282.
- Χατζοπούλου-Καραβία, Λ. [1989] (2002). «Είμαι δυο γυναίκες». *Η ελληνική ποίηση. Ανθολογία-γραμματολογία*, τόμ. 6 (Κ. Γ. Παπαγεωργίου, Επιμ.). Αθήνα: Σοκόλης, σ. 367.

Λέξεις – κλειδιά

άνδρας, γυναίκα, δημοτικό τραγούδι, έμφυλες ταυτότητες, επιστολή, παραδοσιακή και μοντέρνα ποίηση, φύλο

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- εντοπίζεις ρόλους και στερεότυπα για τα δύο φύλα σε λογοτεχνικά κείμενα
- προβληματίζεσαι για τον ρόλο των ιστορικο-κοινωνικών συνθηκών στη διαμόρφωση των έμφυλων ταυτοτήτων και των στερεοτύπων
- αναγνωρίζεις διαφορετικά εκφραστικά μέσα που αξιοποιούνται στα λογοτεχνικά κείμενα και να εξηγείς τη λειτουργία τους
- προσεγγίζεις αποτελεσματικά την παραδοσιακή και τη μοντέρνα ποίηση
- προσεγγίζεις την αξιοποίηση της επιστολής στη λογοτεχνία
- παράγεις ατομικό και ομαδικό, προφορικό, γραπτό και πολυτροπικό λόγο
- ασκείς την κριτική σου ματιά στις παγιωμένες κοινωνικές αντιλήψεις που σχετίζονται με τα δύο φύλα
- αναπτύσσεις κοινωνικές δεξιότητες μέσα από την ομαδοσυνεργατική μέθοδο προσέγγισης των κειμένων
- αντιλαμβάνεσαι πληρέστερα τον «διάλογο» των κειμένων και των τεχνών (λογοτεχνίας, ζωγραφικής, φωτογραφίας, μουσικής), ο οποίος παρέχει μία ολοκληρωμένη εικόνα για τις έμφυλες ταυτότητες.

δραστηριότητες **πριν** από την **ανάγνωση** των κειμένων της συστάδας

1. Χωριστείτε σε δύο ομάδες και με ένα διαδικτυακό μέσο (λ.χ. το e-map ή κάποιο ψηφιακό εργαλείο της e-me) ή στον πίνακα της τάξης σας, φτιάξτε δύο συννεφόλεξα. Στο κέντρο του ενός γράψτε τη λέξη «άνδρας» και του άλλου «γυναίκα». Κάθε ομάδα ας γράψει στο συννεφόλεξό της ποια χαρακτηριστικά αναμένει η κοινωνία σήμερα από τον άνδρα και τη γυναίκα, αντίστοιχα. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να ακολουθήσει συζήτηση σχετικά με τα συγκεκριμένα στερεότυπα.

Αποσπάσματα:
Ταυτότητες

2. Αναζητήστε το ΨΜΑ **Αποσπάσματα: Ταυτότητες** για να διαβάσετε τρία δημοτικά τραγούδια (ένα ιστορικό, ένα μοιρολόι, ένα της ξενιτιάς). Μπορείτε να τα ακούσετε και μελοποιημένα. Ποια συμπεριφορά περιμένει ο κοινωνικός περίγυρος από μία αδελφή αγωνιστή της Επανάστασης του 1821, μία χήρα και μία παντρεμένη γυναίκα, σύμφωνα με τα δημοτικά τραγούδια; Στην εποχή μας ισχύουν οι ίδιες αντιλήψεις;

Στίχοι
τραγουδιών:
Ταυτότητες

3. Αναζητήστε [SISTERS ARE DOIN' IT FOR THEMSELVES] και το ΨΜΑ **Στίχοι τραγουδιών: Ταυτότητες**, για να διαβάσετε τη μετάφραση των στίχων, ακούστε το τραγούδι «Sisters Are Doin' It For Themselves»² και δείτε το βίντεο. Συζητήστε στην ολομέλεια:
α) ποια ήταν η κοινωνική θέση του άνδρα και ποια της γυναίκας στο παρελθόν,
β) ποιες αλλαγές συντελέστηκαν στους δύο τελευταίους αιώνες και για ποιους λόγους,
γ) ποια μηνύματα για τους άνδρες και τις γυναίκες περιέχει το τραγούδι που ακούσατε.

Γλωσσάρι:
Έμφυλες
ταυτότητες

4. **Πατριαρχία, ανδροκρατία, φεμινισμός:** Αφού διατυπώσετε τις απόψεις σας για την προέλευση των όρων, αναζητήστε τη σημασία τους στο **Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής** (βλ. και ΨΜΑ). Καταγράψτε τις σκέψεις σας με καταιγισμό ιδεών σε έναν εννοιολογικό χάρτη. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε το ψηφιακό εργαλείο cmap ή κάποιο άλλο εργαλείο εννοιολογικής χαρτογράφησης ή εργαλείο της e-me.

Έργα τέχνης:
Ταυτότητες

5. Αναζητήστε [ΠΙΤΖΑ_10 ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΡΟΛΩΝ_ΑΘΗΝΟΡΑΜΑ], μελετήστε από τον «Οδηγό Σινεμά» το άρθρο της Κωνσταντίνας Πίτζα «10 στερεότυπα γυναικείων ρόλων που βλέπουμε ξανά και ξανά στη μεγάλη οθόνη (25/1/2021) και δημιουργήστε μία λίστα με στερεότυπα γυναικείων ρόλων. Αναζητήστε, σχετικά, και το ΨΜΑ **Έργα τέχνης: Ταυτότητες**. Δημιουργήστε μία αντίστοιχη λίστα με στερεότυπα ανδρικών ρόλων στον ελληνικό ή στον ξένο κινηματογράφο. Μπορείτε να εμπλουτίσετε τις λίστες σας με στερεότυπα για το γυναικείο και το ανδρικό φύλο από ταινίες κινουμένων σχεδίων.

Αφίσα για τον φεμινισμό (1917).
National Woman Suffrage Publishing Co.
Hoover Institution

² Lennox, A. - Stewart, D. (Eurythmics) (Συνθέτες, Στιχουργοί). Eurythmics, Franklin, A. (Ερμηνευτές). (1985). Eurythmics, *Be yourself tonight*. D. A. Stewart (Παραγωγή). RCA Records - Franklin, A., *Who's Zoomin' who?*. Arista Records [Δίσκοι].

δραστηριότητες κατά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. Διαβάστε τους τίτλους των κειμένων της συστάδας: Τι περιμένετε να διαβάσετε με αφορμή τους τίτλους; Έχετε διαβάσει κάποιον/-α από τα έργα ή γνωρίζετε κάποιον/-ους από τους τίτλους;
2. Διαβάστε εκφραστικά τα κείμενα. Στο κείμενο της Ζ. Σαρή ένας/μία μαθητής/-ήτρια μπορεί να διαβάσει τα λόγια του Δημήτρη, ένας/μία της μητέρας και ένας/μία του αφηγητή. Μπορείτε να «μοιράσετε» το ποίημα της Καραβία σε δύο αναγνώστες/-στριες με βάση τα δύο πρόσωπα της γυναίκας. Μετά την ανάγνωση των τεσσάρων κειμένων συζητήστε για τα συναισθήματα και τις πρώτες εντυπώσεις σας. Σας άρεσαν τα κείμενα; Αν ναι, για ποιον ή για ποιους λόγους;

Παιχνίδι
λέξεων:
Ταυτότητες

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Κωστής Παλαμάς, [Γυναίκα, αν θες αντρίκια να δουλέψης]

Γυναίκα, αν θες αντρίκια να δουλέψης 1
για τον ξεσκλαβωμό σου, δε σε φτάνει
να κάψης, να σκορπίσης, να ξεδέψης

το χρυσάφι, τη σμύρνα, το λιβάνι 5
στο νέο βωμό. Μέσα σου πρώτα κάψε
το τριπλό ξόανο που τους δούλους κάνει,

Συνήθεια, Κέρδος, Πρόληψη. Και σκάψε,
και του παλιού καιρού τα παραμύδια,
κι ας είν' όμορφα, μια για πάντα θάψε.

Α! τα μεστά καμαρωτά σου στήθια 10
βραχνάς τα πνίγει, πνίχ' τον, πολεμίστρα
για την Αγάπη και για την Αλήθεια.

Πάντα μαζί σου κ' η Ομορφιά η μεδύστρα.

Για το βιογραφικό του Κωστή Παλαμά βλ. εδώ, σ. 143.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Ισίδωρος Ζουργός, *Λίγες και μια νύχτες* (αποσπάσματα)

Το μυθιστόρημα ξεκινά στην πολυπολιτισμική Θεσσαλονίκη του 1909 και ειδικότερα στην πανέμορφη συνοικία των Εξοχών που δεν υπάρχει πια. Παρακολουθεί τη ζωή του κεντρικού ήρωα Λευτέρη Ζεύγου (και αργότερα, Ευγένιου Ζιρντό) από τα 11 χρόνια του και σε διάστημα 70 ετών, παρουσιάζοντας, παράλληλα, την πορεία και τη μοίρα της πόλης. Ο Λευτέρης ερωτεύεται τη Μίρζα, κόρη μουσουλμάνου μεγαλοαστού με εβραϊκή καταγωγή. Τα αποσπάσματά μας προέρχονται από μια επιστολή της Μίρζας προς τον ήρωα.

Λεωφόρος των Εξοχών, αρ. 73

Παρασκευή 7 Μαρτίου 1917

Mon Grec,³

Είμαι συνηθισμένη να παίρνω τα μακροσκελή σου γράμματα κι αρκούντως κακομαθημένη να σου απαντάω μόνο με σύντομα σημειώματα. Διόλου καλή συμπεριφορά από μια κόρη καλής οικογενείας και σε λίγους μήνες τελειόφοιτη της σχολής δηλέων Τερρεκί, που στη γλώσσα μας σημαίνει «πρόοδος», «ανανέωση». [...]

Βρέχει απ' το πρωί, και καθώς σήμερα είναι μέρα αργίας για τους μουσουλμάνους, δεν είχαμε σχολείο, κι έτσι η μέρα μου φαίνεται ατελείωτη. Αν και πήγαμε και για την προσευχή μας στο τζαμί, η ώρα δεν περνάει. Έπαιξα πιάνο, έκανα την αντιγραφή των αγγλικών και τις ασκήσεις λογιστικής, διάβασα πενήντα σελίδες από το *Le Comte de Monte-Cristo*,⁴ κι επιπλέον τακτοποίησα μία στοίβα οικογενειακές καρτ ποστάλ που χρειάζονταν ταξινόμηση. Είναι μια από τις πολλές δουλειές που μου εμπιστεύεται ο πατέρας, καθότι με θεωρεί υπεύθυνη κι όπως λέει στους συγγενείς μας «εξαιρετικά ώριμη για την ηλικία μου». Φαντάζομαι το πρόσωπό του αν ποτέ καταλάβαινε ότι αλληλογραφώ κρυφά με τον Έλληνα κηπουρό του. [...]

Λευτέρη, ας αφήσουμε όμως τα πολλά λόγια, γιατί είναι απαραίτητο να μιλήσουμε για τα θέματά μας, δι' αλληλογραφίας αρχικά και ευκαιρίας δοθείσης κατα πρόσωπο. Σε λίγους μήνες το σχολείο μου τελειώνει και ήδη κουβεντιάζουμε με κάποιες καθηγήτριες για την καθιερωμένη εκδρομή του καλοκαιριού. [...] Όπως και να είναι όμως, το καλοκαίρι περνάει γρήγορα. Αν ήμουν άντρας, ήξερα τι θα έκανα απ' τον Σεπτέμβριο. Θα πήγαινα στο Παρίσι κι εκεί θα σπούδαζα. Εκεί οι γυναίκες είναι αλλιώς. Εδώ το μόνο που θέλουν να σπουδάσω είναι σύζυγος και να φοράω μαύρα ρούχα, όπως η μάνα μου και οι θείες μου, για μια ολόκληρη ζωή. Δεν το αρνούμαι κάποια στιγμή να παντρευτώ, αλλά είναι ακόμη πολύ νωρίς, δεν μπορώ να καταλάβω την τόση βιασύνη του μπαμπά. Είμαι σίγουρη ότι αυτό το καλοκαίρι οι επισκέψεις του Ζεκί και του Βολκάν στον κήπο μας – ποτέ και οι δυο ταυτόχρονα αλλά πάντα ο καθένας χωριστά – θα γίνουν πιο πυκνές. Γλυκέ μου Έλληνα, βλέπεις ότι ως κόρη ο χρόνος μου σιγά σιγά τελειώνει. Πού ακούστηκε κορίτσι στον κόσμο της δικιάς μας πίστης να παρακούσει τον πατέρα της; Όμως... [...]

³ Mon Grec: Έλληνά μου. (Σημείωση του συγγραφέα).

⁴ Το γνωστό μυθιστόρημα του Αλέξανδρου Δουμά (πατέρα) *Ο Κόμης Μοντεχρήστος* (Σημείωση του συγγραφέα).

Σου έλεγα ότι είμαι μουνδιασμένη, γιατί αυτό το καλοκαίρι με ανησυχεί πολύ. Νομίζω ότι ο μπαμπάς, χωρίς να το λέει βέβαια, φοβάται ότι θα πεθάνει και σπρώχνει τον χρόνο ιδρώνοντας απ' το πρωί ως το βράδυ. Η αποκατάστασή μου, τα χρεώγραφα,⁵ ο πόλεμος, είναι οι πιο βασικές του αγωνίες. Αν με ρωτούσες τι δέλω απ' τη ζωή μου, θα απαντούσα αμέσως όπως στα διαγωνίσματα όταν είμαι καλά διαβασμένη: δέλω να είμαστε μαζί. Και πώς θα γίνει αυτό; Θα σου απαντούσα: δεν ξέρω. Αν πάλι με ρωτούσες τι είναι αυτό που με κατατρέπει όλον αυτόν τον καιρό, θα σου 'λεγα: φόβος. [...]

Αγάπη μου, αν με ξαναρωτούσες τι θα ήθελα έστω και πρόσκαιρα για να μου φύγει το πλάκωμα από το στήθος, θα σου έλεγα: χρόνο. Ας μου δώσετε χρόνο εσύ, ο πατέρας μου, οι δυο υποψήφιοι γαμπροί απ' την Πόλη. Μακάρι να μου δώσει χρόνο κι αυτό το ίδιο το καλοκαίρι και να κρατήσει πιο πολύ.

Έχω όνειρα όπως κι εσύ, φοβάμαι όμως να τα πω και πιο πολύ να σου τα γράψω. Θυμήσου μόνο την ιστορία της γειτόνισσάς μου της Αλίν Φερνάντεζ.⁶ Θυμήσου το σκάνδαλο του έρωτά της με τον αξιωματικό Σπύρο Αλιμπέρτη – μια Εβραίο-πούλα κι ένας χριστιανός, φαντάσου! Κι όμως κλεφτήκανε και φύγανε στην Αθήνα. Θυμάσαι σίγουρα τι γράφανε τότε οι γαζέτες,⁷ μιας κι αυτά τα κομμάτια χαρτί που μυρίζουν απαίσια είναι η δουλειά σου. Εκείνη αλλαξοπίστησε και παντρευτήκανε.

Πολλές φορές μιλάω φωναχτά μπρος στο πορτρέτο της μάνας μου κι εύχομαι να τολμήσω να κάνω ό,τι και η Αλίν. Ύστερα βάζω τα κλάματα, γιατί σκέφτομαι τον μπαμπά που θα μείνει μόνος.

Δώσε μου χρόνο.

Je t'aime,
Μίρζα

Ο **Ισιδώρος Ζουργός** γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1964. Σπούδασε Παιδαγωγικά και υπηρέτησε στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση ως δάσκαλος. Έχει συνεργαστεί στο παρελθόν με διάφορα περιοδικά δημοσιεύοντας ποίηση και πεζογραφία, καθώς και βιβλιογραφικά κριτικά σημειώματα. Έχει επίσης ασχοληθεί με θέματα διδασκαλίας της λογοτεχνίας στο Δημοτικό Σχολείο και ιστορίας της εκπαίδευσης. Συνέγραψε με τον σκηνοθέτη Πάνο Καρκανεβάτο το σενάριο της μεγάλου μήκους ταινίας του *Όχθες* που προβλήθηκε τον Μάρτιο του 2015. Είναι μέλος της Εταιρείας Συγγραφέων και της Εταιρείας Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης. Έργα: *Φράουστ. Αποσπάσματα από το βιβλίο του ωκεανού, Η ψίχα εκείνου του καλοκαιριού, Στη σκιά της πεταλούδας, Η αηδονόπιτα, Ανεμώλια* (2011 - Βραβείο Αναγνωστών ΕΚΕΒΙ), *Σκηνές από τον βίο του Ματίας Αλμοσίνο* (2014 - Ειδικό βραβείο βιβλιοπωλείων Public 2015), *Λίγες και μία νύχτες, Οι ρετσίνες του βασιλιά, Περί της εαυτού ψυχής, Παλιές και νέες χώρες*. Συμμετείχε: Στη συλλογική έκδοση κειμένων για την εκπαίδευση με τον τίτλο *Αναπνέοντας κιμωλία - γραφές εκπαιδευτικών* (1996), στη συλλογή διηγημάτων *Ζωολογία του πάνω και του κάτω κόσμου* στη σειρά *Hotel-ένοικοι γραφής* (2009), στη συλλογή κειμένων *Τάξη + Αταξία - Οι νέοι φωνάζουν* (2011), στη συλλογή διηγημάτων *Ιστορίες Ταχυδρομείου* (2014), στο *Relics to eternity - Μια εικαστική εγκατάσταση Μάιος Σεπτέμβριος 2017* (2018), στο *Λογοτεχνία και Ένδυση - Πώς φοριούνται οι λέξεις* (2018).

Πηγή: βιβλιονέτ

⁵ χρεώγραφο = χρεόγραφο: έγγραφο που πιστοποιεί τη σύναψη χρέους ενός δημόσιου ή ιδιωτικού οργανισμού και που αντιπροσωπεύει για τον δικαιούχο μια χρηματική αξία, όπως π.χ. οι μετοχές, οι ομολογίες κ.τ.λ. [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁶ Η ιστορία της Αλίν Φερνάντεζ και του Σπύρου Αλιμπέρτη είναι πραγματική. Συνέβη αμέσως μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους και απασχόλησε την κοινωνία της πόλης ως η πιο ρομαντική ιστορία της συνοικίας των Εξοχών. Το ζευγάρι έζησε ως τα μέσα της δεκαετίας του '60 στην Casa Blanca, τη μνημειώδη έπαυλη της οικογένειας Φερνάντεζ, που στεγάζει σήμερα τη Δημοτική Πινακοθήκη Θεσσαλονίκης. (Σημείωση του συγγραφέα).

⁷ γαζέτα: (ιταλ.) εφημερίδα.

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Ζωρζ Σαρή, Όταν ο ήλιος... (απόσπασμα)

Όταν ο Δημήτρης άφησε το Λαύριο αντιμετώπισε αμέσως πρόβλημα στέγης και δουλειάς. Η μητέρα του τον παρακάλεσε με δάκρυα στα μάτια να 'ρθει να μείνει σπίτι τους, στους Αμπελόκηπους. Ένα σπίτι με δυο πατώματα, αληθινό παλατάκι! Το είχανε αγοράσει για μια μπουκιά ψωμί. Εκείνη θα το κανόνιζε με τον πατέρα. «Όσο για δουλειά, του είχε πει, τι να ψάχνεις από δω κι από κει; Έχουμε το κατάρστημα, υφάσματα δεν έχει πολλά, οι αποθήκες όμως είναι φίσκα εμπορεύματα κι ο κόσμος αγοράζει. Ο πατέρας σου κάνει χρυσές δουλειές και θα σε πάρει βοηδό».

Είχανε καδίσει στο ζαχαροπλαστείο του «Λουμπιέ», κοντά στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας. Ο Δημήτρης κοιτούσε από το παράθυρο και σκεφτόταν τη Ζωή. Πριν να χωρίσουνε, της είχε πει πως θα την περίμενε το Σάββατο, στις δέκα το πρωί, μπροστά στο άγαλμα του Κωνσταντίνου. Θα κατάφερνε άραγε την Ελένη;

Έξω έκανε ένα διαβολεμένο κρύο. Έφεγγε ακόμη. Τα σύννεφα, διάσπαρτα, είχανε μενεξεδί χρώμα.

Το ζαχαροπλαστείο ήταν σχεδόν άδειο. Η μητέρα του είχε παραγγείλει τσάι με πολλά κομμάτια κέικ κι ανυπομονούσε, επειδή το γκαρσόνι αργούσε να τα φέρει. Ο Δημήτρης ντρεπόταν που θα την άφηνε να πληρώσει. Δεν είχε φράγκο στην τσέπη. Είχε φύγει κρυφά από το Λαύριο και δεν πρόλαβε να εισπράξει το μισθό του. Η Ελένη θα του τον έστελνε με τη Ζωή, μα τι να σου κάνουν λίγα χιλιάρικά; Έμεινε προσωρινά στου Πέτρου, σ' ένα μικρό καμαράκι που δεν τους χωρούσε και τους δυο. Τι ν' απαντήσει στη μάνα του; Η πιο εύκολη λύση ήτανε να δεχτεί την πρότασή της. Κοντά της θα καλότρωγε και κείνη θα φρόντιζε για όλα. Μεγάλος πειρασμός. Κοίταξε προσεχτικά αυτή τη γυναίκα που καθόταν αντίκρου του. Με το γούνινο καπελάκι, τ' ακριβό παλτό, τη λυπήθηκε. Οι πούδρες και τα κοκκινάδια δεν κατάφερναν να κρύψουν τις μικρές ρυτίδες που ζάρωναν το πρόσωπό της. Τα μάτια της είχαν ξεθωριάσει. Δεν έμοιαζε καθόλου με τη φωτογραφία που χρόνια τώρα κουβαλούσε πάνω του.

«Τι σκέφτεσαι;» τον ρώτησε. «Γιατί με κοιτάς έτσι;»

Δίχως να το πολυσκεφτεί, ο Δημήτρης της είπε:

«Μητέρα, αγαπώ ένα κορίτσι, όταν θα τελειώσει ο πόλεμος, θα το παντρευτώ».

Η κυρία Καροπούλου ενοχλήθηκε με τα λόγια του γιου της.

«Τι σ' έπιασε και μου το λες τώρα;»

«Έχεις δίκιο, πάντοτε βιάζομαι. Αύριο θα 'ρθω στο σπίτι».

Το πρόσωπο της μητέρας φωτίστηκε.

«Μπράβο, παιδί μου! Θα σου ετοιμάσω από τ' απόψε το δωμάτιό σου. Φάε το κέικ σου, πιες το τσάι σου...»

Για το βιογραφικό της Ζωρζ Σαρή βλ. εδώ, σ. 51.

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Λεία Χατζοπούλου-Καραβία, «Είμαι δυο γυναίκες»

Είμαι δυο γυναίκες.	1
Η μια κατοικεί ανέκαθεν στο πατρικό της σπίτι φροντίζει τις γλάστρες, κουρδίζει τα ρολόγια ταΐζει τα παιδιά – τα παιδιά της παραστέκει στα πρώτα βήματα του μωρού	5
στα τελευταία τού παππού παίρνει στα χέρια το κουρασμένο κεφάλι του άντρα της και κείνος νιώθει αναπαυμένος νιώθει σα να 'ταν ο έφηβος της πρώτης γνωριμιάς τους αγγίζει μian άκρη αθανασίας κι αποκοιμιέται γαλήνιος.	10
Τότε αυτή γλιστράει έξω απ' το κρεβάτι λύνει τα μακριά μαλλιά της τα μάτια της αλλάζουν από αστέρια σε ήλιους η άλλη γυναίκα δε λάμπει – φλέγεται	15
διαβάζει λαίμαργα τις ειδήσεις του κόσμου ρουφάει τη μουσική ξένων τόπων διασχίζει ξυπόλητη χωράφια και δάση πετάει πάνω από στέγες, πάνω από σύνορα κι επισκέπτεται το φυλακισμένο αγαπημένο της το ναυτικό αγαπημένο της στη μέση της θάλασσας	20
θρηνεί το νεκρό αγαπημένο της τουφεκισμένο-στραγγαλισμένο-κρεμασμένο κι ακόμα βρίσκει καιρό να κάνει κάτι στη θέση τους – χτίζει οδοφράγματα, αποκοιμίζει τα ορφανά νανουρίζοντας το καθένα στη δική του τη γλώσσα	25
– παντογνώστης αυτή από αγάπη κι από μαγεία όμως πάντα επιστρέφει πριν ξημερώσει βγάξει τη μαγική της κάπα, σηκώνει τα μαλλιά της σκύβει στο κρεβάτι, αγγίζει το ήρεμο μέτωπο του άντρα της και του ετοιμάζει πρωινό	30
πριν ξυπνήσει και τους άλλους της φαμίλιας.	

(Grassin, Jean (1989). *Ποιητική Ανθολογία*, τόμ. 21, Paris)

Η **Λεία Χατζοπούλου-Καραβία** γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε Θέατρο, Αγγλική και Ελληνική Φιλολογία, Γαλλικά, Γερμανικά, Ισπανικά, Ρωσικά και άλλες γλώσσες. Είναι διδάκτωρ Συγκριτικής Γραμματολογίας του Πανεπιστημίου της Σορβόνης. Έχουν εκδοθεί 49 βιβλία της: 10 ποιητικές συλλογές, 23 πεζογραφήματα και 16 θεατρικά έργα για ενήλικες και για νέους. Πολλά έργα της έχουν μεταφραστεί, δημοσιευτεί ή εκδοθεί σε άλλες χώρες, κι έχουν παιχτεί στην τηλεόραση, στο ραδιόφωνο ή στο θέατρο, στη χώρα μας και αλλού. Η ίδια έχει μεταφράσει έργα από διάφορες γλώσσες. Διδάσκει φιλολογικά μαθήματα και θέατρο. Διευθύνει το «Θεατρικό Εργαστήρι Νέας Σμύρνης». Συχνά συμμετέχει σε διεθνή συνέδρια. Από το 1996 οργανώνει στην Ελλάδα κάθε δύο χρόνια διεθνή συνέδρια θεατρολογίας ως πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Θεατρικής Έρευνας στην Ελλάδα. Είναι Πρόεδρος του Διεθνούς Forum Θεατρικών Συγγραφέων του I.T.I. της UNESCO.

Πηγή: βιβλιονέτ

Εργασία στις ομάδες

Η τάξη χωρίζεται σε τέσσερις ομάδες.

Η **1η ομάδα** ονομάζεται «Οι Συγκριτολόγοι», η **2η ομάδα** «Οι Επιστολογράφοι»,

η **3η ομάδα** «Οι Ψηφιακοί Φιλολόγοι» και η **4η ομάδα** «Οι Κοινωνιολόγοι».

Μπορείτε να δώσετε κάποια άλλη ονομασία ανάλογα με το θέμα του κειμένου σας.

ΟΜΑΔΑ 1

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Οι
Συγκριτολόγοι

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Ταυτότητες

Χαρακτηριστικά
Παραδοσιακής
και Μοντέρνας
ποίησης

Ομοιοκαταληξία

Παλαμάς:
Εκατό φωνές

- Στις αρχές του 20ού αιώνα, μια εποχή κατά την οποία η ελληνική κοινωνία ήθελε τη γυναίκα υποταγμένη στον άνδρα, ο Κ. Παλαμάς γράφει το ποίημα «[Γυναίκα, αν θες αντρίκια να δουλέψης]», επηρεασμένος και από τα μηνύματα του φεμινισμού, του «νέου βωμού», που τότε πρωτοέφερε στην Ελλάδα η Καλλιρρόη Παρρέν.⁸
  - Ποιες ενέργειες πρέπει να κάνει η γυναίκα για τον «ξεσκλαβωμό» της; Καταλογογραφήστε τες με το smart art του word ή στον πίνακα της τάξης σας.
  - Προσέξτε τη λέξη «αντρίκια» στον πρώτο στίχο. Γιατί, κατά τη γνώμη σας, τη χρησιμοποιεί ο ποιητής;
- Στο ποίημα του Κ. Παλαμά σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η προστακτική. Να εντοπίσετε τις προστακτικές και να εξηγήσετε τη λειτουργία τους.
  - Γιατί ο Κ. Παλαμάς βάζει κεφαλαίο αρχικό σε ορισμένες λέξεις του κειμένου; Να τις εντοπίσετε και να αιτιολογήσετε την επιλογή του.
  - Στο κείμενο επανέρχεται το ασύνδετο σχήμα. Εντοπίστε τα σημεία και αιτιολογήστε γιατί τα αξιοποιεί ο ποιητής. Βλ. και ΨΜΑ.
- Το ποίημα του Κ. Παλαμά ανήκει στην παραδοσιακή ποίηση. Ποια χαρακτηριστικά του τεκμηριώνουν αυτήν τη θεώρηση; Βλ. και ΨΜΑ.
  - Ποια είναι η στιχουργία, το μέτρο και η ομοιοκαταληξία του ποιήματος; Βλ. και ΨΜΑ.
- Χωριστείτε σε δύο ομάδες, για να αναλάβετε τις ακόλουθες δραστηριότητες:
  - Ποια θέση και ποιους ρόλους δίνει στη γυναίκα ο Κ. Παλαμάς; Θεωρείτε ότι οι ρόλοι αυτοί έχουν ανταπόκριση και στη σύγχρονη εποχή;
  - Γράψτε ένα σύντομο ποίημα, με μέτρο, ομοιοκαταληξία και τίτλο «[Άντρα, αν θες...]». Ποιους ρόλους πιστεύετε ότι θα του απέδιδε ο Κ. Παλαμάς;

Για τις απαντήσεις σας να λάβετε υπόψη το ποίημα «[Γυναίκα, αν θες αντρίκια να δουλέψης]» και το ποίημα υπ' αρ. 95 από τις «Εκατό φωνές» του Κ. Παλαμά (βλ. ΨΜΑ).

⁸ Η Καλλιρρόη Παρρέν (1861-1940) στράφηκε στη δημοσιογραφία ως μέσο για τον αγώνα της υπέρ της χειραφέτησης των Ελληνίδων και ίδρυσε το 1887 την *Εφημερίδα των Κυριών*, το πρώτο ελληνικό φεμινιστικό έντυπο, που κυκλοφόρησε ως το 1917 και συνέδεσε το όνομα της Κ. Παρρέν με το ελληνικό γυναικείο κίνημα. Πήρε μέρος σε διεθνή φεμινιστικά συνέδρια στο Παρίσι και το Σικάγο και πραγματοποίησε σημαντικές ενέργειες υπέρ της γυναικείας προστασίας και εκπαίδευσης στην Ελλάδα (ίδρυση της Σχολής της Κυριακής των Απόρων Γυναικών και Κορασίδων, του Ασύλου της Αγίας Αικατερίνης, της Ενώσεως υπέρ της Χειραφετήσεως των Γυναικών, του Ασύλου των Ανιάτων και του Λυκείου των Ελληνίδων). Για την προσφορά της τιμήθηκε με τον Χρυσό Σταυρό του Σωτήρος και το αργυρό μετάλλιο της Ακαδημίας Αθηνών. Στο πλαίσιο της φεμινιστικής της δραστηριότητας κινήθηκε και η ενασχόλησή της με τη λογοτεχνία (μυθιστορηματική τριλογία *Τα βιβλία της συγής: Η Χειραφετημένη, Η Μάγισσα, Το νέον συμβόλιον*, θεατρικά έργα κ.λπ.). Πηγή: βιβλιονέτ.

1. **α)** Να χαρακτηρίσετε τη Μίρζα με βάση το κείμενο. Στη συνέχεια, οπτικοποιήστε το κείμενο. Μπορείτε να αναζητήσετε εικόνες ή να ζωγραφίσετε τη Μίρζα όπως τη φαντάζεστε.
β) Πώς λειτουργεί το παράδειγμα του Σπύρου Αλιμπέρτη και της Αλίν Φερνάντεζ στο κείμενο;
2. **α)** Ποια εξωτερικά και εσωτερικά στοιχεία του κειμένου δείχνουν ότι πρόκειται για επιστολή; Τι προσφέρει το συγκεκριμένο κειμενικό είδος στην παρουσίαση της θέσης της γυναίκας στις αρχές του 20ού αιώνα; Βλ. και ΨΜΑ.
β) Ποια ρηματικά πρόσωπα χρησιμοποιούνται στο κείμενο; Τι εξυπηρετεί η εναλλαγή τους;
γ) Αναζητήστε το ΨΜΑ Εκφραστικά μέσα και κάντε τη δραστηριότητα αντιστοίχισης.
3. Απαντήστε στα ερωτήματα.
α) Πώς παρουσιάζεται η θέση της γυναίκας και του άνδρα στο κείμενο;
β) Ποιες απαιτήσεις έχει το κοινωνικό σύνολο από το κάθε φύλο;
4. **α)** Γράψτε την απαντητική επιστολή του Λευτέρη στην επιστολή της Μίρζας.
β) Τα δύο πρόσωπα της Μίρζας: Σχεδιάστε δύο περιγράμματα γυναίκας. Στο ένα γράψτε τα στοιχεία του χαρακτήρα της Μίρζας, όπως «φαίνεται» στους άλλους και στο άλλο τα στοιχεία του «είναι» της Μίρζας, τα στοιχεία που πιστεύετε ότι πραγματικά τη χαρακτηρίζουν, σύμφωνα με το κείμενο. Ποιοι παράγοντες επιβάλλουν αυτήν τη διαφορά ανάμεσα στο «φαίνεσθαι» και το «είναι» της κοπέλας;

Επιστολή

Εκφραστικά
μέσα

1. Αφού χωριστείτε σε ομάδες:

α) Να συμπληρώσετε τον πίνακα με τις πληροφορίες που δίνει το κείμενο.

Πληροφορίες	Δημήτρης	Μητέρα
Ηλικία		
Εξωτερική εμφάνιση		
Προβλήματα/δυσκολίες		
Σχέση με άλλους		
Λύση		

β) Πώς νιώθει ο Δημήτρης; Συμπληρώστε το κείμενο με εξωγλωσσικά (χειρονομίες, έκφραση προσώπου, βλέμμα, κινητικότητα) και παραγλωσσικά στοιχεία (επιτονισμός,⁹ παύσεις, ένταση φωνής), τα οποία να δείχνουν την ψυχολογική του κατάσταση. Είναι δικαιολογημένη ή όχι και γιατί; Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη και το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της γερμανικής Κατοχής, στο οποίο εξελίσσεται η ιστορία.

2. α) Εντοπίστε τους αφηγηματικούς τρόπους που αξιοποιούνται στο κείμενο (αφήγηση, περιγραφή, διάλογος, ελεύθερος πλάγιος λόγος¹⁰) και σχετικά παραδείγματα. Πώς συμβάλλουν στην παρουσίαση της σχέσης των δύο προσώπων και του διλήμματος του κεντρικού ήρωα;

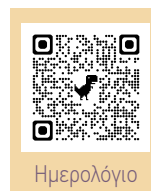
β) Στο κείμενο παρατηρούνται αντιθέσεις. Αφού τις καταγράψετε, να εξηγήσετε πώς αναδεικνύουν τη σχέση Δημήτρη - μητέρας και πώς επηρεάζουν την εξέλιξη της ιστορίας.

3. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, καταγράψτε στερεότυπα που προβάλλονται μέσα στο κείμενο για τα δύο φύλα. Συμπληρώστε με στερεότυπα που βιωματικά γνωρίζετε και δημιουργήστε μία προβολή στο power point. Προβάλετε τις παρουσιάσεις σας στην ολομέλεια και αναδείξτε την καλύτερη με ψηφοφορία στην τάξη ή αξιοποιώντας το ψηφιακό εργαλείο δημοσκοπήσεων tricider. Η παρουσίαση που θα επιλεγεί, μπορεί να αναρτηθεί στο ιστολόγιο του σχολείου σας.

⁹ Για τη σημασία του όρου βλ. εδώ, σ. 34, σημ. 17.

¹⁰ Ελεύθερος πλάγιος λόγος: συνδυασμός ευθέος και πλάγιου λόγου. Π.χ. ...μας πλησίασε. «Την αγαπώ», είπε. (Ε.Λ.) - ...μας πλησίασε και ομολόγησε ότι την αγαπούσε. (Π.Λ.) - ...μας πλησίασε. Την αγαπούσε. (Ε.Π.Λ.). [Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων](#).

4. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να επιλέξετε μία από τις ακόλουθες δραστηριότητες:
- α) Γράψτε έναν σύντομο διάλογο ανάμεσα στον Δημήτρη και τη μητέρα του πέντε χρόνια μετά. (Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε συνεργατικό έγγραφο Google Doc).
  - β) Δημιουργήστε δύο καρτέ με τη βοήθεια ψηφιακού εργαλείου δημιουργίας κόμικ (storyboard, pixton, storybird, scratch, sketch ή κάποιου άλλου ψηφιακού εργαλείου της e-me ή της e-class), στα οποία θα παρουσιάζετε το συγκεκριμένο απόσπασμα από το μυθιστόρημα.
  - γ) Τι νομίζετε ότι έγινε στη συνέχεια; Συνεχίστε την ιστορία...
  - δ) Γράψτε μία σελίδα από το ημερολόγιο του Δημήτρη ή της μητέρας. Βλ. και ΨΜΑ.
  - ε) Αν ο Δημήτρης ζούσε στη σύγχρονη εποχή, τι θα έγραφε για τα προβλήματα που τον απασχολούν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης;
  - στ) Δραματοποιήστε τη σκηνή. Πώς φαντάζεστε το σκηνικό; Τι θα φορούσαν οι χαρακτήρες; Ποιες σκηνικές οδηγίες θα δίνετε;

1. α) Η γυναίκα του κειμένου έχει δύο υποστάσεις, είναι «δυο» γυναίκες. Ποιες είναι οι πράξεις της; Πώς θα τη χαρακτηρίζατε με βάση καθεμιά από αυτές; Αφού χωριστείτε σε δύο ομάδες, να συμπληρώσετε τους πίνακες που ακολουθούν. Στην πρώτη στήλη θα τοποθετήσετε τις πράξεις καθενός από τα δύο «πρόσωπά» της, όπως παρουσιάζονται στο κείμενο, και στη δεύτερη στήλη θα δώσετε από έναν χαρακτηρισμό της κάθε φορά.

ΠΙΝΑΚΑΣ I - Το πρώτο «πρόσωπο»

ΠΡΑΞΕΙΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

ΠΙΝΑΚΑΣ II - Το δεύτερο «πρόσωπο»

ΠΡΑΞΕΙΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

Έντεχνο
παραμύθι

- β) Στο ποίημα υπάρχουν στοιχεία έντεχνου παραμυθιού. Ποια είναι αυτά; Γιατί, κατά τη γνώμη σας, τα χρησιμοποιεί η ποιήτρια; Βλ. και ΨΜΑ.
2. α) Το ποίημα βασίζεται στη λειτουργία της αντίθεσης. Να την εντοπίσετε και να την ερμηνεύσετε.
- β) Στο ποίημα αξιοποιούνται, μεταξύ άλλων, οι μεταφορές, οι εικόνες και τα επίθετα. Να εντοπίσετε δύο μεταφορές, δύο εικόνες και δύο επίθετα και να εξηγήσετε τη λειτουργία τους.

3. α) Γιατί, κατά τη γνώμη σας, η γυναίκα έχει δύο «ταυτότητες» στο ποίημα; Πιστεύετε ότι αυτές βρίσκονται σε σύγκρουση ή σε αρμονία; Λάβετε υπόψη τους ρόλους της σύγχρονης γυναίκας, τις απαιτήσεις της κοινωνίας, καθώς και τις προσδοκίες της ίδιας.
- β) Εντοπίστε τους άνδρες στο ποίημα. Ποιοι είναι οι ρόλοι τους και ποια η σχέση τους με τη «δίμορφη» γυναίκα;
4. α) Αναζητήστε [Ελένη Τσαλιγοπούλου – Κορίτσι και γυναίκα] και συγκρίνετε το ποίημα με το τραγούδι «Κορίτσι και γυναίκα».¹¹ Αναζητήστε το ΨΜΑ Στίχοι τραγουδιών: Ταυτότητες, για να διαβάσετε τους στίχους. Ποιες ομοιότητες παρατηρείτε;
- β) Χωριστείτε σε δύο ομάδες. Η πρώτη ομάδα θα ζωγραφίσει μία σκηνή από τη ζωή της πρώτης γυναίκας του ποιήματος και η δεύτερη ομάδα μία σκηνή από τη ζωή της δεύτερης.
- γ) Βάλτε τις δύο γυναίκες του ποιήματος να συνομιλήσουν. Τι θα έλεγαν η μία στην άλλη;

Στίχοι
τραγουδιών:
Ταυτότητες

Théophile Alexandre Steinlen (1893).
Ανοιξη (Spring).
Μουσείο MET. Πηγή: artic.edu

¹¹ Ανδρέου, Γ. (Συνθέτης, Στιχουργός). Τσαλιγοπούλου, Ε. (Ερμηνεύτρια). (1989). *Κορίτσι και γυναίκα [Δίσκος]*. Ν. Ξυδάκης (Παραγωγή). Lyra.

Β΄ ΦΑΣΗ

Εργασία σε ομάδες – συνανάγνωση

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ **ΚΟΙΝΟ** ΓΙΑ **ΟΛΕΣ** ΤΙΣ **ΟΜΑΔΕΣ**

1. Ποιες όψεις του θέματος «Έμφυλες ταυτότητες» εξετάζονται από τα κείμενα της συστάδας που μελετήσατε; Ποια είναι το κοινό μήνυμα που προβάλλεται στα κείμενα;
2. Παραδοσιακό ή μοντέρνο ποίημα, επιστολή, αφήγηση: Πώς οι παραπάνω επιλογές των συγγραφέων των τεσσάρων κειμένων συμβάλλουν στην ανάδειξη του θέματος της συστάδας;

Γ΄ ΦΑΣΗ

Εργασία στην ολομέλεια – παρουσίαση των συμπερασμάτων των ομάδων και διάλογος

Παρουσιάστε στην ολομέλεια τα αποτελέσματα της εργασίας σας κατά τη Β΄ Φάση και απαντήστε στις ερωτήσεις:

1. Επισκεφθείτε τις απαντήσεις σας στην πρώτη ερώτηση πριν την έναρξη των κειμένων της συστάδας και συζητήστε αν τελικά τα κείμενα ανταποκρίθηκαν στις προσδοκίες σας. Ποια στοιχεία τους θεωρείτε «δυνατά»; Τι σας άρεσε και τι όχι;
2. Από τον Κωστή Παλαμά στη Λεία Χατζοπούλου-Καραβία... Δικαιολογήστε την επιλογή των πρωταγωνιστών των κειμένων της συστάδας από τους/τις συγγραφείς.

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

- α)** Μετά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας δοκιμάστε τη δραστηριότητα **Σωστό-λάθος: Ταυτότητες** (βλ. ΨΜΑ).

β) Αναζητήστε το **ΨΜΑ Έργα τέχνης: Ταυτότητες**, για να ασχοληθείτε με κάποια έργα τέχνης που συνδέονται με το θέμα της συστάδας. Παρατηρήστε τους πίνακες ζωγραφικής, τα χρώματα, τα «πρωταγωνιστικά» και τα δευτερεύοντα πρόσωπα, το φόντο. Παρατηρήστε τα πρόσωπα και τις ενδυμασίες τους στις φωτογραφίες. Πώς παρουσιάζονται τα φύλα και οι σχέσεις τους; Διαλέξτε μία εικόνα και βάλτε της ως λεζάντα μία φράση από τα κείμενα της συστάδας.
- Με αφορμή τα κείμενα της συστάδας δημιουργήστε ένα podcast στο οποίο παρουσιάζετε τη θέση της γυναίκας, όπως περιγράφεται στα κείμενα της συστάδας, ή τη θέση του άνδρα, όπως δηλώνεται ή υπονοείται.
- Δημιουργήστε μία αφίσα για εκδήλωση του σχολείου σας με θέμα «Η γυναίκα και ο άνδρας χθες και σήμερα». Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε κάποιο ψηφιακό εργαλείο (Poster My Wall, Canvastera ή το εργαλείο για δημιουργία ψηφιακής αφίσας της e-me).
- Αφού κάνετε μία έρευνα, δημιουργήστε μία χρονογραμμή με τις βασικές κατακτήσεις της γυναίκας κατά τον 20ό και τον 21ο αιώνα. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τα εργαλεία Office Timeline, timetoast ή το εργαλείο δημιουργίας χρονογραμμής της e-me.
- Δημιουργήστε μία λίστα με τραγούδια ή ταινίες που παρουσιάζουν στερεότυπα για τους ρόλους του άνδρα και της γυναίκας.
- Αναζητήστε το **ΨΜΑ Γλωσσάρι λογοτεχνικών όρων: Ταυτότητες**, για να δείτε τα χαρακτηριστικά του δημοτικού τραγουδιού και συνθέστε ένα δημοτικό τραγούδι για έναν/μία από τους/τις ήρωες/-ίδες των κειμένων της συστάδας.
- Οι άνδρες και οι γυναίκες των κειμένων της συστάδας αντιμετωπίζουν διλήμματα που σχετίζονται με το φύλο τους. Αντιμετωπίζουν οι σύγχρονοι/-ες έφηβοι/-ες κοινωνικά και προσωπικά διλήμματα που σχετίζονται με το φύλο και αν ναι, ποια είναι αυτά; Συζητήστε το θέμα και γράψτε ένα κείμενο 150-200 λέξεων, το οποίο θα αναρτήσετε στην ηλεκτρονική σας τάξη.

Σωστό-λάθος:
Ταυτότητες

Έργα τέχνης:
Ταυτότητες

Γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων:
Ταυτότητες

Επέκταση συστάδας:
Ταυτότητες

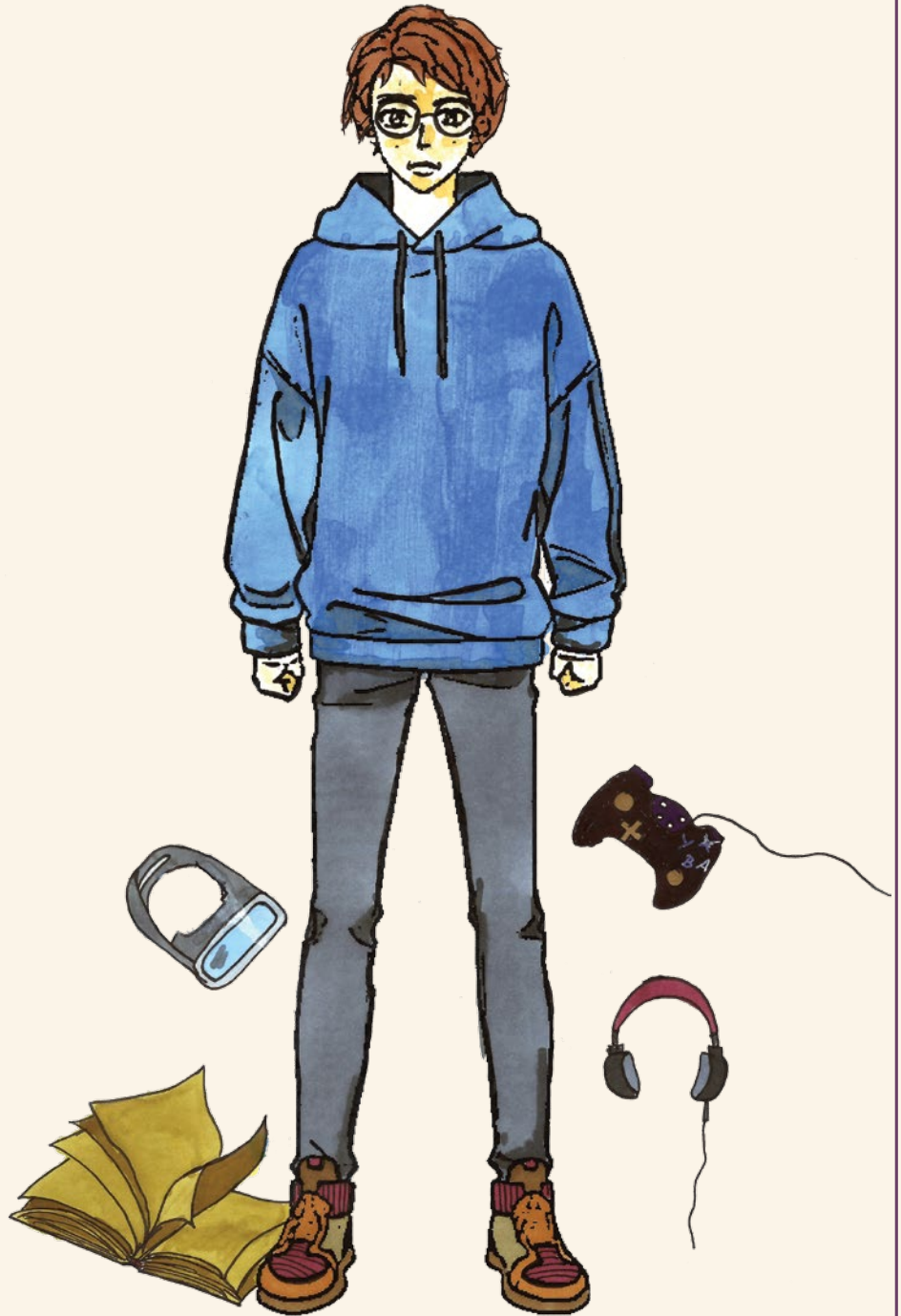
Δελτίο εξόδου:
Ταυτότητες

Ελληνίδες
συγγραφείς

Ενδεικτικό σενάριο διδασκαλίας αυτοτελούς λογοτεχνικού κειμένου

«Είναι κατεβαίνοντας
στην άβυσσο
που ανακτούμε
τους θησαυρούς
της ζωής.

Όπου σκοντάφτεις,
εκεί βρίσκεται
ο θησαυρός σου».

Τζόζεφ Κάμπελ

«Η τεχνολογία δεν είναι
ούτε καλή ούτε κακή,
αλλά δεν είναι και ουδέτερη».

Μέλβιν Κράνζμπεργκ

Λίγα λόγια για το βιβλίο και την παιδαγωγική του θεώρηση

Βασική επιδίωξη της ανάγνωσης αυτοτελούς κειμένου είναι να έρθετε σε επαφή με το εφηβικό εκτενές πεζογράφημα και να καλλιεργήσετε αναγνωστικές δεξιότητες. Στην *Ιστορία ενός νεαρού gamer* (Εκδόσεις Πατάκη, 2018) της Μαρούλας Κλιάφα, θίγεται το θέμα του εθισμού στα βιντεοπαιχνίδια. Το βιβλίο –σύμφωνα με τη συγγραφέα– προέκυψε μετά από έρευνα, μελέτη και επαφή με έφηβους μαθητές και μαθήτριες, καθώς και επικοινωνία με ειδικό παιδοψυχολόγο.

Ο ήρωας της ιστορίας ζει στο περιορισμένο περιβάλλον της επαρχιακής πόλης, στην οποία μόλις έχει μετακομίσει με την οικογένειά του από την Αθήνα, γεγονός που τον οδηγεί στον εγκλεισμό και, στη συνέχεια, στην απώλεια του εαυτού του μέσα στο ονειρικό σύμπαν των games. Θα παρακολουθήσετε την παρουσίαση του κόσμου των gamers μέσα από την κριτική ματιά του ήρωα, αλλά και τις προσπάθειές του για «απόδραση».

Στο συγκεκριμένο βιβλίο, ο σχολιασμός θα επικεντρωθεί στη λογοτεχνική απόδοση του ψυχισμού του ήρωα, των σχέσεών του με το οικογενειακό και το σχολικό περιβάλλον, με τον ψυχοθεραπευτή του αλλά και με τον εαυτό του. Παράλληλα, θα σας δοθεί η ευκαιρία να «ξεκλειδώσετε» την τέχνη και την τεχνική του εκτενούς πεζογραφήματος και να το απολαύσετε αισθητικά.

Με τη μελέτη και επεξεργασία του αυτοτελούς λογοτεχνικού έργου, εργαζόμενοι/-ες ατομικά και ομαδικά, θα συζητήσετε για τις προκλήσεις, τα διλήμματα και τα προβλήματα της εφηβείας και θα εκφραστείτε ελεύθερα και δημιουργικά με τον λόγο, τη γραφή και το πολυτροπικό κείμενο. Θα δημιουργήσετε τη δική σας κοινότητα αναγνωστών και θα συζητήσετε για τις εντυπώσεις σας από το έργο.

Λέξεις – κλειδιά

αφήγηση, βιντεοπαιχνίδια, διαδίκτυο, εκτενές πεζογράφημα, εκφοβισμός, εξάρτηση, εφηβεία, οπτική γωνία, σχέσεις με γονείς, τεχνολογία, φιλία, ψυχική υγεία

Με την ολοκλήρωση της ανάγνωσης του λογοτεχνικού έργου και των δραστηριοτήτων στην τάξη θα είσαι σε θέση να:

- απολαμβάνεις την ανάγνωση εντός και εκτός τάξης καλλιεργώντας διά βίου τις αναγνωστικές σου συνήθειες
- εκφράζεις τις απόψεις σου για θέματα που απασχολούν τους/τις εφήβους
- λειτουργείς ως δημιουργικός συνομιλητής στο πλαίσιο της σχολικής τάξης που εξελίσσεται σε κοινότητα αναγνωστών/-στριών
- διαθέτεις ενσυναίσθηση, κατανοώντας σε βάθος τους χαρακτήρες του βιβλίου και συνακόλουθα τον εαυτό σου και τους άλλους
- αντιλαμβάνεσαι τις γλωσσικές επιλογές που αξιοποιούνται στο πεζογράφημα
- κατανοείς πώς οι ήρωες δρουν και εξελίσσονται στο πλαίσιο του κόσμου που δημιουργεί η συγγραφέας
- παράγεις προφορικό, γραπτό και πολυτροπικό λόγο σε σχέση με το υπό μελέτη λογοτεχνικό έργο
- πραγματεύεσαι κομβικά ζητήματα της καθημερινότητας τα οποία επηρεάζουν τη ζωή των εφήβων.

Γενικές οδηγίες για τον/την εκπαιδευτικό

Η συγγραφική ομάδα του σχολικού βιβλίου Λογοτεχνίας Β΄ Γυμνασίου, επιλέξαμε το πεζογράφημα της Μαρούλας Κλιάφα *Η Ιστορία ενός νεαρού gamer* θεωρώντας πως τόσο το θέμα του όσο και ο τρόπος πραγμάτευσής του ανταποκρίνονται στις αναγνωστικές προσλαμβάνουσες εφήβων στην ηλικία των 13-14 ετών.

Η συνολική προσέγγιση του λογοτεχνικού έργου, δηλαδή η αρχική γνωριμία με αυτό, η ανάγνωσή του και οι ομαδικές δραστηριότητες που το αφορούν συνολικά, καταλαμβάνουν το χρονικό διάστημα των 15-16 διδακτικών ωρών (συνολικά 8 εβδομάδων διδασκαλίας), με ιδανική ρύθμιση την αξιοποίηση ενός συνεχούς δώρου για το μάθημα της Λογοτεχνίας. Η αναγνωστική διαδικασία αναπτύσσεται σε τρεις φάσεις, ως εξής: *Πριν από την ανάγνωση* (2 ώρες), *Κατά την ανάγνωση* (10 ώρες και 2 ώρες συνολική θεώρηση), *Μετά την ανάγνωση* (2 ώρες). Οι μαθητές/-ήτριες εξοικειώνονται με όλα τα είδη ανάγνωσης: εκφραστική (με προσπάθεια απόδοσης της σημασίας των λέξεων), δημόσια, ιδιωτική, ομαδική, ατομική, δραματοποιημένη, συν-ανάγνωση, ανάγνωση ύστερα από προτροπή ή ανάθεση.

Στην προαναγνωστική φάση προβλέπονται εισαγωγικές δραστηριότητες για το βιβλίο και τη συγγραφέα. Στην κυρίως αναγνωστική φάση εξελίσσεται η ανάγνωση στην τάξη και στο σπίτι, ενώ η ολομέλεια συζητά και εκπονεί ατομικές ή, κατά περίπτωση, ομαδικές μικρο-δραστηριότητες που συμβάλλουν στη διευκόλυνση της ανάγνωσης και τον προβληματισμό γύρω από την εξέλιξη της πλοκής.

Ακολουθεί η συνολική θεώρηση του έργου, οπότε αξιοποιείται η ομαδοσυνεργατική μέθοδος. Η αναγνωστική κοινότητα της τάξης εργάζεται με βάση άξονες συνολικής διερεύνησης του έργου, όπως είναι το σκηνικό και η μεταφορική γλώσσα, οι χαρακτήρες, η πλοκή, ο αφηγητής, οι αφηγηματικοί τρόποι και οι αφηγηματικές τεχνικές, η πλοκή και η διαχείριση του χρόνου, καθώς και η σύνδεση της υπόθεσης με την πραγματικότητα.

Στο πλαίσιο αυτό συστήνεται:

- α) να υπάρχει ψηφιακός χώρος (ψηφιακή τάξη του μαθήματος), όπου οι μαθητές/-ήτριες θα αναρτούν τις σκέψεις και τους προβληματισμούς τους, καθώς και τις ατομικές ή ομαδικές εργασίες τους. Ο/Η εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιεί στην τάξη μέρος αυτού του υλικού, εφόσον το θεωρεί χρήσιμο για σχολιασμό.
- β) οι μαθητές/-ήτριες να ενημερωθούν γύρω από την αξιοποίηση του αναγνωστικού ημερολογίου, το οποίο συμβάλλει στην οργάνωση της ανάγνωσης.
- γ) οι μαθητές/-ήτριες να κρατούν σημειώσεις, οι οποίες αφορούν τις εντυπώσεις, τα συναισθήματα, τις απόψεις, τα σχόλια και τις παρατηρήσεις τους, τυχόν ερωτήματά τους και πιθανές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν.

1. Παρατήρησε το σκίτσο στην αρχή της συστάδας: Ποια είναι η ηλικία του εικονιζόμενου; Πώς είναι ντυμένος; Τι πιστεύεις ότι δηλώνουν τα αντικείμενα που τον περιβάλλουν; Έχεις κοινά σημεία μαζί του και, αν ναι, ποια είναι αυτά; Μοιράσου τις σκέψεις σου με τους/τις συμμαθητές/-ήτριές σου.

2. α) Συμπλήρωσε τον παρακάτω πίνακα:

σου αρέσουν ή όχι τα βιντεοπαιχνίδια;	αν ναι, ποια προτιμάς;	παίζεις μόνος/-η ή με άλλους/-ες;	πόσες ώρες παίζεις την ημέρα;	σε ποιον χώρο παίζεις;

β) Ποια είναι η στάση των γονιών σχετικά με τις παραπάνω επιλογές; Αποτύπωσέ την σε ένα παιχνίδι ρόλων που θα πραγματοποιηθεί στην τάξη (ρόλοι: μαθητής/-ήτρια, γονείς).

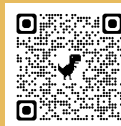
3. Με αφορμή τον τίτλο *Η ιστορία ενός νεαρού gamer*, να εκφράσεις τις υποθέσεις σου για το περιεχόμενο του βιβλίου.

4. α) Διάβασε στο εσώφυλλο για τη συγγραφέα Μαρούλα Κλιάφα και αναζήτησε συμπληρωματικές πληροφορίες γι' αυτήν (βλ. και ΨΜΑ). Με τη χρήση των ψηφιακών εργαλείων tikitoki και timetoast, δημιούργησε μια χρονογραμμή στην οποία θα ενσωματώσεις πληροφορίες, βίντεο, φωτογραφίες, υπερσυνδέσεις σχετικά με τη συγγραφέα. Φρόντισε να συμπεριλάβεις τρία σημεία που σου έκαναν εντύπωση.

β) Σε ποιους αφιερώνει το βιβλίο της η Μαρούλα Κλιάφα; Διάβασε την αφιέρωση που είναι γραμμένη στις πρώτες σελίδες και σχολίασέ την. Λάβε υπόψη και το «Ευχαριστήριο» στη σ. 131 του βιβλίου.

γ) Διάβασε το οπισθόφυλλο του βιβλίου. Για ποιο πρόσωπο γίνεται λόγος; Ποιο πρόβλημα απασχολεί το πρόσωπο αυτό;

δ) Ποιες πληροφορίες μάς δίνει η συγγραφέας στον πρόλογό της για τη συγγραφή του βιβλίου; Πότε και για ποιον λόγο το έγραψε;

Βιογραφικά Κλιάφα

1. Οι σημειώσεις κατά την ανάγνωση

Πριν ξεκινήσεις την ανάγνωση, μελέτησε τον παρακάτω πίνακα. Σου προτείνουμε να δίνεις προσοχή σε συγκεκριμένους άξονες και να κρατάς σημειώσεις. Μπορείς να έχεις ένα δικό σου σημειωματάριο ή/και να αξιοποιείς αυτοκόλλητα χαρτάκια (post-it) πάνω στο βιβλίο.

ΑΞΟΝΕΣ	ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
σκηνικό [τόπος - χρόνος - ατμόσφαιρα - ψυχική διάθεση] - εκφραστικά μέσα¹	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Σε ποιους χώρους εξελίσσεται η υπόθεση; ◆ Η μετάβαση από τον έναν χώρο στον άλλο επηρεάζει την ψυχική διάθεση του πρωταγωνιστή; ◆ Προσδιόρισε τον χρόνο κατά τον οποίο εξελίσσεται η υπόθεση. ◆ Εντόπισε στοιχεία του κειμένου που αποτυπώνουν την ατμόσφαιρα του έργου. ◆ Ποια ψυχική διάθεση σου προκαλείται; ◆ Ποια εκφραστικά μέσα αναγνωρίζεις (π.χ. μεταφορές, εικόνες κ.λπ.); Ποια είναι η λειτουργία τους στο κείμενο;	
χαρακτήρες	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Δημιούργησε έναν κατάλογο των χαρακτήρων. ◆ Τι μαθαίνεις γι' αυτούς; ◆ Πώς δρουν; ◆ Ποιες σχέσεις αναπτύσσει ο κεντρικός ήρωας με τους άλλους χαρακτήρες; ◆ Πώς εξελίσσονται οι χαρακτήρες; ◆ Ποιες αλλαγές παρατηρείς;	
πλοκή	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Ποιοι παράγοντες είναι καταλυτικοί στην πλοκή του έργου; ◆ Πώς επηρεάζεται η ζωή του ήρωα και οι σχέσεις του με τους άλλους; ◆ Σημεία κορυφώσεων της πλοκής. ◆ Σημεία της πλοκής που σου δημιουργούν ερωτήματα. ◆ Σημεία που σου είναι αδιάφορα και κουραστικά. ◆ Σημεία που βρήκες πολύ ενδιαφέροντα, τα οποία σε αγγίζουν προσωπικά.	
αφηγητής - αφηγηματικοί τρόποι - αφηγηματικές τεχνικές	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Ποιο είδος αφηγητή αξιοποιεί η συγγραφέας; ◆ Ποιοι αφηγηματικοί τρόποι κυριαρχούν; ◆ Ποιες τεχνικές αφήγησης επιλέγονται; ◆ Ποιες είναι οι γλωσσικές επιλογές που σχετίζονται με τις αφηγηματικές τεχνικές;	
σύνδεση με την πραγματική ζωή	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Θέματα και σημεία του βιβλίου που κρίνεις πως αξίζει να αναφερθούν και να συζητηθούν στην κοινότητα ανάγνωσης της τάξης σου.	

¹ Είναι προφανές ότι τα εκφραστικά μέσα αξιοποιούνται σε όλους τους άξονες ως υπηρετικά των σκοπών τους, αλλά τοποθετούνται εδώ λόγω της καίριας συμβολής τους στη σύνθεση του σκηνικού.

2. Το αναγνωστικό ημερολόγιο

Στο αναγνωστικό ημερολόγιο καταγράφεται η πορεία της ανάγνωσης. Εδώ προτείνουμε την ανάγνωση συγκεκριμένων κεφαλαίων στο σπίτι ανά εβδομάδα. Από τα κεφάλαια αυτά, επιλεγμένα σημεία ιδιαίτερου ενδιαφέροντος θα μπορούσαν να αναγνωσθούν στο σχολείο.

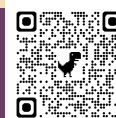
Ακολουθεί ενδεικτικό ημερολόγιο ανάγνωσης των κεφαλαίων του βιβλίου στο σπίτι, καθώς και προτεινόμενα σημεία ανάγνωσης στην τάξη. Αναζήτησε το ΨΜΑ Γλωσσάρι: Κλιάφα για την ερμηνεία λέξεων του κειμένου.

Γλωσσάρι:
Κλιάφα

χρονοπρογραμματισμός	κεφάλαια	ανάγνωση	προτεινόμενες σελίδες για ανάγνωση στην τάξη
1η εβδομάδα	πρόλογος συγγραφέα, κεφάλαια 1 και 2 πρώτες εντυπώσεις	στο σχολείο	9-19
	κεφάλαια 3, 4, 5	στο σπίτι	
2η εβδομάδα	ανάγνωση χωρίων και συζήτηση στην τάξη	στο σχολείο	21-22, 24-25, 30-34
	κεφάλαια 6, 7, 8, 9	στο σπίτι	
3η εβδομάδα	ανάγνωση χωρίων και συζήτηση στην τάξη	στο σχολείο	46-47, 51, 53-54, 57-63
	κεφάλαια 10, 11, 12, 13	στο σπίτι	
4η εβδομάδα	ανάγνωση χωρίων και συζήτηση στην τάξη	στο σχολείο	71-73, 79-81, 84-86
	κεφάλαια 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21	στο σπίτι	
5η εβδομάδα	ανάγνωση χωρίων και συζήτηση στην τάξη	στο σχολείο	90-93, 96-99, 102-104, 127-130

ΠΡΟΤΥΠΟ
ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

Ακολουθώντας τον ημερολογιακό προγραμματισμό ανάγνωσης της κυρίως αναγνωστικής φάσης, η τάξη συναντιέται κατά τη διάρκεια 5 εβδομάδων, για να συζητήσει όσα διαβάζει και να συν-αναγνώσει επιλεγμένα χωρία του βιβλίου. Τα θέματα προς συζήτηση χωρίζονται λοιπόν ανά εβδομάδα και αναφέρονται στα κεφάλαια που αναγνώσθηκαν στο σπίτι.

Με διάλογο διατυπώνετε ελεύθερα τη γνώμη σας και προσεγγίζετε σημεία ενδιαφέροντος που προκύπτουν, καθώς διαβάζετε, όπως:

Σκηνικό

- ▶ Χώρος.....
- ▶ Χρόνος.....
- ▶ Ατμόσφαιρα.....
- ▶ Διάθεση.....

Χαρακτήρες

- ▶ Απόψεις για την προσωπικότητά τους.....
- ▶ Ερωτήσεις προς τους χαρακτήρες.....

Σημαντικά σημεία της πλοκής ή της υπόθεσης.....

Συνδέσεις - Διεύρυνση οπτικής - Προβληματισμοί

- ▶ Σημεία τα οποία δημιουργούν απορίες.....
- ▶ Συσχετίσεις σημείων της ιστορίας με τη ζωή των μαθητών/-τριών ή του/της εκπαιδευτικού.....
- ▶ Τι νομίζεις ή ελπίζεις ότι θα γίνει στη συνέχεια;.....
- ▶ Συναισθήματα για την ιστορία/συμβάν.....
- ▶ Σκέψεις γύρω από τις συγγραφικές επιλογές.....
- ▶ Κάτι που σου άρεσε.....
- ▶ Κάτι που δεν σου άρεσε.....
- ▶ Κάτι που σημείωσες και θέλεις να μοιραστείς στην τάξη.....

Συζήτηση στην ολομέλεια, καθώς εξελίσσεται η ανάγνωση

Ερωτήσεις 2ης εβδομάδας ²

- ◆ Ποιος είναι ο χώρος στον οποίο αρχίζει η ιστορία μας;
- ◆ Ποια πρόσωπα συναντάμε; Πιστεύεις ότι θα έχουν σημαντικό ρόλο στην πλοκή;
- ◆ Ποιες εξελίξεις περιμένουμε αντικρίζοντας τον κεντρικό ήρωα λιπόθυμο στο πάτωμα;
- ◆ Γιατί χαρακτηρίζει ο Οράτιος τη μητέρα του Μέδουσα (σ. 11); Αφού αναζητήσεις στην [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#) πληροφορίες για τη Μέδουσα, να εντοπίσεις ποια κοινά στοιχεία μπορεί να έχει με τη μητέρα του Οράτιου. Αναζήτησε το ΨΜΑ Παζλ: Μέδουσα για μια σχετική δραστηριότητα.
- ◆ Πώς θα χαρακτήριζες την επικοινωνία του Οράτιου με τον ψυχίατρο στην πρώτη συνεδρία; Ποια μηνύματα λαμβάνεις για τη σχέση αυτή; Πώς πιστεύεις ότι θα εξελιχθεί;
- ◆ Ο Οράτιος αυτοχαρακτηρίζεται στον ψυχίατρο ως «Αόρατος Οράτιος». (σ. 15) Τι προσδοκάς από τον χαρακτήρα μετά από αυτήν την παραδοχή;
- ◆ Σημείωσε γνωρίσματα των μελών της οικογένειας του Οράτιου και σχολίασε τις σχέσεις μεταξύ τους.
- ◆ Ο ήρωας συνομιλεί με έναν φανταστικό φίλο, τον Ανδρέα. Να διατυπώσεις τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τα σχόλιά σου σχετικά με αυτήν την επικοινωνία.
- ◆ «Δεν μου ζήτησε κανείς να γίνει φίλος μου και φυσικά δεν πήρα ούτε ένα like. [...] που περίμενα να γίνει το άρθρο μου viral...» (σ. 29). Να εξηγήσεις τους λόγους της αποτυχίας του Οράτιου.
- ◆ Πώς κρίνεις την απόφαση του Οράτιου να μην καταγγείλει τους συμμαθητές του στον Διευθυντή; Η συζήτηση στην τάξη μπορεί να πάρει τον χαρακτήρα Αντιλογίας. Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες και εκπρόσωποι των ομάδων επιχειρηματολογούν υπέρ ή κατά της επιλογής του Οράτιου αντίστοιχα.
- ◆ Όταν ο Οράτιος τέλειωσε το Δημοτικό, έπαψε να αποζητά την παρέα του φανταστικού φίλου, του Ανδρέα, και άλλαξε συνήθειες. Με τι άρχισε να ασχολείται;
- ◆ Να συνοψίσεις στο σημειωματάριό σου τα χαρακτηριστικά του ήρωα, τα οποία αντλούμε ως αναγνώστες από τα πρώτα πέντε κεφάλαια.
- ◆ Μπορείς να βάλεις τίτλους στα κεφάλαια που διάβασες;

Παζλ: Μέδουσα

² Υπενθυμίζουμε ότι οι ερωτήσεις αφορούν τη μελέτη που έγινε στο σπίτι την προηγούμενη εβδομάδα, αλλά συζητώνται στην τάξη την επόμενη.

Ερωτήσεις 3ης εβδομάδας

- ◆ Ο ήρωας ξεκινά τη φοίτησή του στο Γυμνάσιο. Ποια πρόσωπα μπαίνουν στη ζωή του;
- ◆ Πώς συναντιέται με τη συμμαθήτριά του Άννα; Ποια εικόνα δίνει ο Οράτιος στην Άννα και πώς τη χαρακτηρίζει εκείνος με τη σειρά του; Πώς χαρακτηρίζει ο ήρωας τον εαυτό του στη σ. 44 και γιατί;
  - ◆ Γιατί ο ψυχίατρος ονομάζει την ενασχόληση του Οράτιου με τα βιντεοπαιχνίδια εθισμό και όχι εξάρτηση, όπως τη χαρακτήρισε ο πατέρας του; Πρόσεξε το νόημα των δύο όρων και προσπάθησε να δώσεις μια εξήγηση για τη σημασιολογική διαφοροποίησή τους. Αναζήτησε και το **ΨΜΑ Ακροστιχίδα: Εθισμός** για μία σχετική δραστηριότητα.
  - ◆ Πώς κρίνεις τον παραλληλισμό των βιντεοπαιχνιδιών με τα λαϊκά παραμύθια, τον οποίο κάνει ο ήρωας στη σελίδα 61; Θυμήσου τα χαρακτηριστικά των λαϊκών παραμυθιών (βλ. και **ΨΜΑ**). Συμφωνείς με την άποψη του ήρωα;
  - ◆ Ποιες σκέψεις μπορούμε να κάνουμε ως αναγνώστες/-στριες ακούγοντας τον ήρωα να επισημαίνει ότι από τη ζωή του λείπει η αυτονομία (σ. 62);
  - ◆ Παρατήρησε τον ζωγραφικό πίνακα *Η Ψυχή του Καλλιτέχνη* του Νικολάου Γύζη, που βρίσκεται στην αίθουσα αναμονής του ιατρείου και εντυπωσιάζει τον Οράτιο. Ποια συναισθήματα ή σκέψεις σου προκαλεί;
- ◆ Στο 9ο κεφάλαιο εισβάλλει στην ιστορία ο θεός Αλέξανδρος. Τι συμβαίνει, όταν εμφανίζεται αυτός στην ιστορία; Πώς κρίνεις την άποψη του πατέρα του Οράτιου: «*Δε βαριέσαι, Αλέξανδρε, αυτές είναι παλιές οικογενειακές ιστορίες. Δεν αξίζει καν να τις θυμόμαστε. Άλλωστε, είναι και το παιδί εδώ*» (σ. 65); Συμφωνείς μαζί του; Αιτιολόγησε την απάντησή σου.
- ◆ Μπορείς να βάλεις τίτλους στα κεφάλαια που διάβασες;

Ακροστιχίδα:
Εθισμός

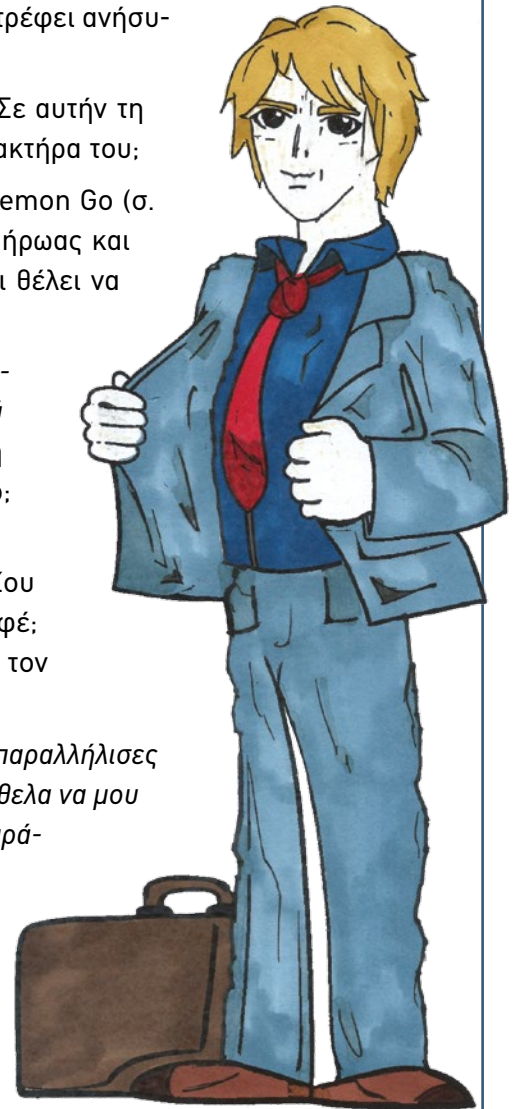
Εκτενές
γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων

Νικόλαος Γύζης (1893).
Η Ψυχή του Καλλιτέχνη

Ερωτήσεις 4ης εβδομάδας

- ◆ Μετά από μια εβδομάδα απουσίας από το σχολείο ο ήρωας επιστρέφει ανήσυχος. Τι φοβάται;
- ◆ Τον Θανάση τον έχουμε γνωρίσει στα προηγούμενα κεφάλαια. Σε αυτήν τη φάση ποια συμπληρωματικά μηνύματα λαμβάνουμε για τον χαρακτήρα του;
- ◆ Η παρέα του ήρωα θα έπαιζε στην πλατεία το παιχνίδι του Pokemon Go (σ. 75). Γιατί τελικά δεν κατάφερε να συμμετάσχει στο παιχνίδι ο ήρωας και γιατί αναφέρει ότι βαριέται κάθε ομαδική δραστηριότητα; Με τι θέλει να ασχολείται; (σ. 76).
- ◆ «Αφού στην πραγματική ζωή πρέπει να είμαστε νομοταγείς – διαφορετικά, βλέπεις, θα έχουμε συνέπειες–, στην εικονική ζωή μου αρέσει να είμαι με τους παραβάτες» (σ. 80). Ποια είναι η άποψή σου για την απάντηση που έδωσε ο δεκατριάχρονος στον Οράτιο; Συζητήστε σχετικά στην τάξη.
- ◆ Πώς θα περιγράφατε τη γλώσσα και την επιλογή του λεξιλογίου κατά την επικοινωνία του Οράτιου με τα παιδιά στο ίντερνετ καφέ; Ποια διαφορά έχει ο λόγος του ήρωα και γιατί έχει εντυπωσιάσει τον ψυχίατρο;
- ◆ Ο κ. Λιάβας είπε στον Οράτιο: «κι επειδή την περασμένη φορά παραλλήλως κάπως τα βιντεοπαιχνίδια δράσης με τα λαϊκά μας παραμύθια, θα ήθελα να μου πεις αν οι ήρωες των παιχνιδιών αυτών έχουν συναισθήματα. Για παράδειγμα, ερωτεύονται;» (σ. 84). Τι απάντησε ο Οράτιος και τι ο ψυχίατρος; Εσείς ποια άποψη έχετε;
- ◆ Η πρώτη ερώτηση στο χαρτί που έδωσε ο ψυχίατρος στον Οράτιο έγραφε: «Όταν ήσουνα μικρός, είχες κάποιο ζώακι;». Τι σκέφτηκε ο ήρωας και γιατί ισχυρίζεται ότι «τέτοιες πονεμένες ιστορίες δεν ξεχνιούνται εύκολα» (σ. 87);
- ◆ Μπορείς να βάλεις τίτλους στα κεφάλαια που διάβασες;

- ◆ Γιατί ο ήρωας ένιωσε ότι έκανε το πρώτο βήμα, για να ξεφύγει από τον εθισμό του στο διαδίκτυο;
- ◆ Γιατί έμεινε σύξυλος ο Οράτιος στην τέταρτη ερώτηση του κ. Λιάβα: «Μίλησέ μου για τους εφιάλτες που βλέπεις στον ύπνο σου» (σ. 97); Ποιο μοτίβο υπήρχε σε όλους τους εφιάλτες του ήρωα και γιατί ο ψυχίατρος διαπίστωσε μια αντίφαση;
- ◆ Συμφωνείς με την άποψη του κ. Λιάβα ότι «η εφηβεία είναι η πιο όμορφη περίοδος στη ζωή του ανθρώπου. Μόνο που αυτό το συνειδητοποιούμε πολύ αργότερα, όταν πλέον είμαστε ενήλικες. Την περίοδο που τη ζούμε μας φαίνεται επώδυνη» (σ. 113);
- ◆ Ποια ήταν η τελευταία ερώτηση που έκανε ο ψυχίατρος στον Οράτιο και γιατί ο Οράτιος ένιωσε ότι φεύγει η γη κάτω από τα πόδια του; Τι θυμήθηκε που τον τάρραξε;
- ◆ Τη νύχτα που ο Οράτιος υποδύθηκε έναν φανταστικό ήρωα, τι έκανε και σε ποιον; Συμφωνείς με την άποψη ότι τα βιντεοπαιχνίδια επηρέασαν τη συμπεριφορά του Οράτιου;
- ◆ Ποια συναισθήματα σας προκαλεί το συμβάν του τελευταίου κεφαλαίου του πεζογραφήματος; Περιμένατε αυτό το τέλος;
- ◆ Μπορείς να βάλεις τίτλους στα κεφάλαια που διάβασες;

ΟΜΑΔΑ 1

σκηνικό - εκφραστικά μέσα

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

1. Συλλέξτε στοιχεία σχετικά με τον χώρο στον οποίο τοποθετούνται τα γεγονότα. Ποιες πόλεις συνθέτουν το σκηνικό της ιστορίας; Ποια αντικείμενα ξεχωρίζετε και πώς οι χώροι ή τα αντικείμενα προσδίδουν στην ιστορία ιδιαίτερο χαρακτήρα;
2. α) Πώς περιγράφονται τα ίντερνετ καφέ στα οποία πηγαίνει ο Οράτιος; Προσπαθήστε να συλλέξετε φράσεις και εικόνες σχετικά με αυτά. Πώς θα χαρακτηρίζατε την ατμόσφαιρα σε αυτά (π.χ. ευχάριστη, θετική, φωτεινή, ουδέτερη, καταθλιπτική, σκοτεινή);
β) Εντοπίστε στοιχεία σχετικά με την ατμόσφαιρα που δημιουργείται σε άλλα σημεία του κειμένου πέρα από τα ίντερνετ καφέ. Ποια ψυχική διάθεση σας προκαλεί;
3. Πώς καταλαβαίνουμε το ξετύλιγμα του χρόνου κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης του κειμένου; Εντοπίστε τα σημαντικά χρονικά ορόσημα και συσχετίστε τα με την εξέλιξη του κεντρικού ήρωα, του Οράτιου.
4. Καθώς ο Οράτιος περιμένει στην αίθουσα αναμονής του ψυχίατρου, παρατηρεί τον πίνακα *Η Ψυχή του Καλλιτέχνη* του Ν. Γύζη. Αν αλλάζατε τον πίνακα αυτόν με κάποιον άλλον ή με μια αφίσα, τι θα κρεμούσατε στον τοίχο; Αναζητήστε πίνακες ή άλλα αντικείμενα ελεύθερα δικαιωμάτων. Γράψτε τι θα σκεφτόταν ο Οράτιος και τι θα άλλαζε στην πλοκή.
5. Τι προσφέρουν στη σύνθεση του σκηνικού τα εκφραστικά μέσα (μεταφορές, παρομοιώσεις, εικόνες κ.λπ.); Εντοπίστε τρία παραδείγματα και παρουσιάστε τη λειτουργία τους.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

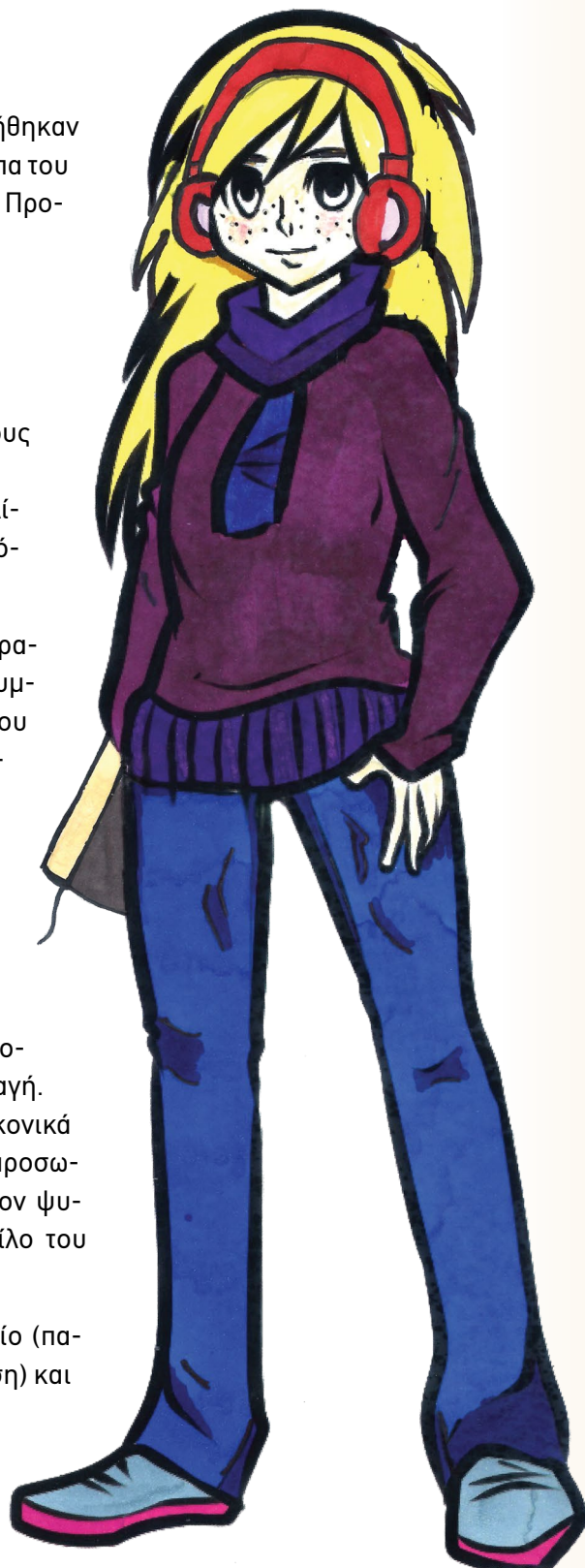
1. Με τη βοήθεια των σημειώσεών σας και όσων συζητήθηκαν κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης, καταγράψτε τα πρόσωπα του πεζογραφήματος και επιχειρήστε να τα χαρακτηρίσετε. Προσέξτε:

- ▶ την εξωτερική τους εμφάνιση
- ▶ τα λόγια και τις σκέψεις τους
- ▶ τη δράση τους
- ▶ τα σχόλια των άλλων γι' αυτούς/-ές
- ▶ τους/τις υποστηρικτές/-ρίκτριές και τους/τις αντιπάλους τους.

Δημιουργήστε το προφίλ των ηρώων/ηρωίδων του βιβλίου με τη βοήθεια του classtools. Δείτε ένα γενικό πρότυπο στο [ΨΜΑ Χαρακτήρας](#).

2. Εντοπίστε τα σημεία συμφωνίας ή σύγκρουσης των χαρακτήρων μεταξύ τους. Καταγράψτε ποιοι χαρακτήρες συμφωνούν και ποιοι συγκρούονται, καθώς και τα θέματα που τους φέρνουν σε αυτήν τη θέση. Ποιες από τις συγκρούσεις προέρχονται από εξωτερικές δυνάμεις και ποιες από εσωτερικές παρορμήσεις; Υπάρχουν ζητήματα για τα οποία παρουσιάζονται δύο εντελώς αντίθετες αντιλήψεις από τους ήρωες; Ποια είναι η δική σας άποψη;
3. **α)** Ο Οράτιος, ως κεντρικός χαρακτήρας, παρουσιάζει εξέλιξη. Εντοπίστε τα ορόσημα της εξέλιξης και αποφασίστε ποιο περιστατικό έθεσε σε κίνηση την αλλαγή.
β) Αξιοποιήστε το classtools και δημιουργήστε εικονικά tweets που στέλνει ο Οράτιος. Τι θα έγραφε στον προσωπικό του λογαριασμό για τις συναντήσεις του με τον ψυχίατρο ή τις συνομιλίες του με τον φανταστικό φίλο του Ανδρέα, την Άννα, τον Θανάση;
4. **α)** Επιλέξτε κάποιο δευτερεύον πρόσωπο από το βιβλίο (πατέρα, μητέρα, ψυχίατρο, Ανδρέα, Μάκη, Άννα, Θανάση) και μεταγράψτε ένα από τα περιστατικά με τα οποία συνδέεται με τον Οράτιο από την οπτική γωνία του προσώπου αυτού. Ποιες αλλαγές παρατηρείτε στο περιστατικό;
β) Στο βιβλίο γίνεται λόγος και για τον Επιθεωρητή Σταρκ και τον πράκτορα Σμάιλ. Ποιοι είναι αυτοί; Ποιος είναι ο ρόλος τους στην ιστορία;

5. Πώς περιγράφεται εξωτερικά ο ψυχίατρος στην πρώτη του συνάντηση με τον Οράτιο; Ταιριάζει αυτή η περιγραφή με ό,τι έχουμε στο μυαλό μας για έναν γιατρό;

Χαρακτήρας

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

1. Ενώστε τους τίτλους που δημιουργήσατε σε συνοπτική απόδοση του κειμένου.
2. Σε ποια σημεία του κειμένου εντοπίζετε κορυφώσεις της πλοκής; Ποιες συνέπειες προκύπτουν για την πορεία της δράσης;
3. Αναγνωρίστε τα διαδοχικά στάδια της πλοκής.
4. Εντοπίστε σημεία αναδρομικής αφήγησης και τον ρόλο που διαδραματίζουν στην εξέλιξη της πλοκής.
5. Εντοπίζετε σημεία όπου προκαλείται στον αναγνώστη ένταση ή έκπληξη λόγω ανατροπής σε σχέση με την εξέλιξη της υπόθεσης;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

1. Η συγγραφέας επιλέγει να φωτίσει το προσωπικό βίωμα του Οράτιου. Πώς καταφέρνει να περιστρέφεται το ενδιαφέρον του αναγνώστη γύρω από τον ήρωα και τα θέματα που τον απασχολούν; Ποιες αφηγηματικές επιλογές της συμβάλλουν, ώστε να επιτύχει τον στόχο αυτόν;
2. Κάποιοι από τους χαρακτήρες διαλέγονται σε ευθύ λόγο με τον Οράτιο, ενώ άλλοι παρουσιάζονται μόνο μέσα από τα μάτια του αφηγητή. Για ποιους έχουμε την πρώτη και για ποιους τη δεύτερη επιλογή; Πώς συμβάλλει αυτή η επιλογή στη σημασία των χαρακτήρων για την εξέλιξη της πλοκής;
3. **α)** Ποιους αφηγηματικούς τρόπους (τριτοπρόσωπη ή πρωτοπρόσωπη αφήγηση, διάλογο, εσωτερικό μονόλογο, περιγραφή, σχόλιο κ.λπ., ή συνδυασμούς τους) επιλέγει η συγγραφέας; Σχολιάστε τις επιλογές της και τη λειτουργία τους στο κείμενο.
β) Τα χωρία, όπου γίνεται αναφορά στον επιθεωρητή Σταρκ και στον πράκτορα Σμάιλ, είναι τυπωμένα με πλάγια γράμματα. Γιατί συμβαίνει αυτό;
4. Ο Οράτιος εμφανίζεται ειρωνικός προς τον πατέρα και τη μητέρα του. Εντοπίστε τα συγκεκριμένα σημεία και καταγράψτε τα. Για ποιον λόγο γίνεται αυτό; Μετά από ποια περιστατικά αλλάζει εντελώς τη στάση του αυτή;
5. Ποιες γλωσσικές επιλογές κάνει η συγγραφέας (γλώσσα της αφήγησης, ιδιόλεκτος των ηρώων κ.λπ.) και τι προσφέρουν στο κείμενο; Επιλέξτε και παρουσιάστε τρεις σχετικές περιπτώσεις.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 5

Συλλογή
κειμένων

1. Αναζητήστε στο ΨΜΑ Συλλογή κειμένων τα άρθρα: α) Jane Brody, «Η εξάρτηση σε ηλεκτρονικά παιχνίδια είναι διαταραχή» και β) Γιάννης Παπαδόπουλος, «Ήμουν χαμένος σε εικονικό κόσμο» (εφημερίδα *Καθημερινή*), διαβάστε τα και παρουσιάστε στην ολομέλεια τα αποτελέσματα της εξάρτησης από τα ηλεκτρονικά παιχνίδια. Αξιοποιήστε και σημεία του βιβλίου για τον σκοπό αυτό.
2. Έχετε μετρήσει πόσες ώρες αφιερώνετε εσείς και γενικότερα οι συμμαθητές/-ήτριές σας στα βιντεοπαιχνίδια; Τι είναι αυτό που σας συγκινεί σε αυτά; Να κάνετε μια έρευνα στο σχολείο σας, αφού πρώτα δημιουργήσετε (δομήσετε) ένα ερωτηματολόγιο σε google form. Παρουσιάστε τα αποτελέσματα στην τάξη επιχειρώντας συνδέσεις και με σημεία του βιβλίου.
3. Ολοκληρώνοντας την ανάγνωση του βιβλίου ποια άλλα προβλήματα ή αρνητικά κοινωνικά φαινόμενα –εκτός από τον εθισμό στο διαδίκτυο- παρατηρείτε ότι αντιμετωπίζει ο ήρωας στη ζωή του; Πώς σχετίζονται αυτά με την ενασχόλησή του με τα βιντεοπαιχνίδια;
4. Στο κείμενο αναφέρονται μυθικά πρόσωπα (Μέδουσα, Αλή Μπαμπάς και οι 40 κλέφτες, Ασκληπιός, Άτλαντας, Κέρβερος, Λάριος, γιος του Πελασγού), γιατροί του σώματος και της ψυχής (Ασκληπιός, Φρόνυτ), λογοτέχνες και βιβλία (*Η καλύβα του μπάρμπα-Θωμά*, Ονορέ ντε Μπαλζάκ, *Μπάρμπα-Γκοριό*, *Δον Κιχώτης*), συνθέτες, τραγουδιστές και χέβι μέταλ συγκροτήματα (Μπαχ, Σοπέν, Μάνος Χατζιδάκις, Πολ Σάιμον, Κέιτι Πέρι, Τζούντας Πριστ), ακτιβιστές χάκερ, ήρωες και βιντεοπαιχνίδια (Marcus Holloway, Τρέβορ Φιλίπς, «Fortnite» «Fallout 4», «The Last of Us», Pokemon Go). Κάντε μια μικρή έρευνα για τρεις/τρία από αυτούς/-ά και εξηγήστε πώς σχετίζονται με την ιστορία όπως εξελίσσεται στο σημείο όπου εμφανίζονται.
5. Επισκεφθείτε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού σας, την ενότητα «Διαδίκτυο» της ιστοσελίδας του ΚΕΘΕΑ. Περιηγηθείτε στην παρουσίαση των προγραμμάτων υποστήριξης εφήβων και ενηλίκων για τον εθισμό στο διαδίκτυο και τα video games και διαβάστε τα έντυπα για τους/τις νέους/νέες και για τους γονείς. Στη συνέχεια παρουσιάστε στην ολομέλεια τα οφέλη που αποκομίζουν νέοι/νέες και γονείς από τα προγράμματα αυτά.

ανακοίνωση των συμπερασμάτων των ομάδων στην ολομέλεια και κατευθυνόμενος διάλογος

Ερωτήσεις προς την ολομέλεια οι οποίες αφορούν το σύνολο του έργου και παρεμβάλλονται στις παρουσιάσεις των ομάδων:

1. Ποιες γενικές εντυπώσεις σάς άφησε το κείμενο που διαβάσατε; Τι σας έκανε μεγαλύτερη εντύπωση;
2. Θεωρείτε ότι το θέμα του βιβλίου που διαβάσατε σας αφορά; Ποιο κεφάλαιο θα θέλατε να ξαναδιαβάσετε και γιατί; Τι είναι αυτό που σας τράβηξε την προσοχή; Ποιες σκέψεις σάς δημιουργήθηκαν;
3. Ποιο είναι το βασικό ζήτημα-θεματικό κέντρο του βιβλίου; Πώς αντιμετωπίζεται το ζήτημα αυτό; Συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τον συγκεκριμένο τρόπο θεώρησης; Αιτιολογήστε την άποψή σας.
4. Το πεζογράφημα της Μαρούλας Κλιάφα *Η ιστορία ενός νεαρού gamer* ανήκει στην εφηβική λογοτεχνία. Ποια πιστεύετε ότι είναι η επίδρασή του στους/στις ενήλικες αναγνώστες/-τριες;

δραστηριότητες-γραπτές εργασίες που αφορούν το σύνολο του έργου

Εξώφυλλο

1. Δώσε τον δικό σου τίτλο στο έργο. Στη συνέχεια δημιούργησε ένα διαφορετικό εξώφυλλο. Θεωρείς το εξώφυλλο του βιβλίου πετυχημένο; Με ένα ψηφιακό εργαλείο όπως το canva, να σχεδιάσεις το δικό σου εξώφυλλο, το οποίο θα ανεβάσεις στην e-me. Στη συνέχεια ψήφισε τα τρία πιο ευφάνταστα εξώφυλλα με τη δημοσκόπηση e-me ή με το εργαλείο mentimeter. **Βλ. και ΨΜΑ.**
  2. Γράψε μια επιστολή στη συγγραφέα, μιλώντας της για την αναγνωστική σου εμπειρία. Μπορείς να της προτείνεις να γράψει ένα νέο βιβλίο με έναν/μία καινούριο/-α ήρωα ή ηρωίδα και διαφορετικές προκλήσεις στη ζωή του/της.
  3. Για την **Παγκόσμια Ημέρα Ασφαλούς Διαδικτύου** (7 Φεβρουαρίου) θα παρουσιάσεις σε ανοιχτή εκδήλωση το βιβλίο της Μ. Κλιάφα. Δημιούργησε: 1) ηλεκτρονική αφίσα με την εφαρμογή postermywall, 2) πρόσκληση, 3) σελιδοδείκτες με το αγαπημένο σου απόσπασμα. Τέλος, επίλεξε αποσπάσματα από το λογοτεχνικό έργο, για να τα παρουσιάσεις δραματοποιημένα.
  4. Συμμετέχεις σε μια εκδήλωση του Συλλόγου Γονέων του σχολείου σου με θέμα «Εφηβεία και ηλεκτρονικά παιχνίδια». Στο πλαίσιο της εκδήλωσης αυτής, αναλαμβάνεις να παρουσιάσεις μια εισήγηση (300-400 λέξεις), στην οποία θα εκφράσεις τις απόψεις σου για τις επιπτώσεις της ενασχόλησης των εφήβων με τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και θα προτείνεις τρόπους με τους οποίους έφηβοι/-ες και ενήλικες μπορούν να απεξαρτηθούν από τον εθισμό σε αυτά.
  5. Αν έγραφες εσύ μία βιβλιοκριτική για το συγκεκριμένο βιβλίο, με ποια επιχειρήματα θα ενθάρρυνες τους/τις συμμαθητές/-ήτριές σου στην ανάγνωσή του ή θα τους αποθάρρυνες;
-
- Ποίημα:
Ξεπριζωθείτε!
6. Διάβασε το ποίημα «Ξεπριζωθείτε!» (*Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Έφιλον, 25/04/2010, σ. 94*) (βλ. και ΨΜΑ). Βρες κοινά σημεία με το βιβλίο και στη συνέχεια γράψε ένα ποίημα με ανάλογη δομή, σε ελεύθερο στίχο, με τον ίδιο τίτλο, με ήρωα τον Οράτιο και αξιοποιώντας στιγμιότυπα του βιβλίου που σου έκαναν εντύπωση.
  7. Είσαι δημοσιογράφος. Επίλεξε έναν/μία από τους/τις ήρωες/ηρωίδες του έργου από τον/την οποίο/-α επιθυμείς να πάρεις συνέντευξη. Εξήγησε σε μια εισαγωγική παράγραφο γιατί σου προκαλεί ενδιαφέρον το συγκεκριμένο πρόσωπο. Συνέχισε με τις ερωτήσεις που θα του/της υπέβαλλες και τις απαντήσεις που νομίζεις ότι θα έπαιρνες με βάση την πλοκή του βιβλίου και την προσωπική σου άποψη γι' αυτόν/-τήν.
  8. Είσαι ο Μάκης, ο συμμαθητής του Οράτιου στο Δημοτικό Σχολείο. Συναντιέσαι με τον Οράτιο, όταν έχετε και οι δύο τελειώσει το Γυμνάσιο. Γράψε έναν διάλογο στον οποίο θα συζητάς τη σχέση ανάμεσά σας στο Δημοτικό.

δελτίο

εξόδου

Η πλοκή της ιστορίας εκτυλίσσεται με βάση δύο αντιθετικές καταστάσεις, που συνδέονται με τρεις φάσεις της ζωής του ήρωα:

- τη ζωή στην Αθήνα,
- τη ζωή στη Λάρισα και
- την επιστροφή στην Αθήνα.

Αποτυπώστε τις διαφορές στον παρακάτω πίνακα:

πρόσωπα / χαρακτήρες	η ζωή στην Αθήνα	η ζωή στη Λάρισα	η ζωή στην Αθήνα
Πρόσωπα: Με ποιους/-ες ζει; Έχει φίλους/πρόσωπα με τα οποία μπορεί να επικοινωνήσει;			
Χώρος: Πού ζει; Πώς είναι το σπίτι, το ιατρείο, το σχολείο, η πόλη;			
Δραστηριότητες: Με τι ασχολείται; Πώς είναι η σχολική ζωή; Τι κάνει στον ελεύθερο χρόνο του;			
Συναίσθημα: Πώς νιώθει;			

Άγγελος Θεοδωρόπουλος, *Βιβλία*.
Πανακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Βιβλιογραφία

Βιβλιονet. The Greek books in print: <https://biblionet.gr/>

Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων: <https://gslegal.gov.gr/>

Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών: <https://www.papadiamantis.net/>

Ηλεκτρονικά Λεξικά – Η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα: https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/

Ίδρυμα Κωστή Παλαμά: <https://www.kostispalamas.gr/>

Νεοελληνική Λογοτεχνία – Η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα: <https://www.greek-language.gr/greekLang/literature/>

Ο ξένος, ο άλλος, ο διαφορετικός: Ταυτότητα και ετερότητα στη λογοτεχνία. Ερευνητικό Πρόγραμμα ΕΚΠΑ (2021-2024). Επιστ. Υπεύθυνος: Ευρ. Γαραντούδης. Συντονίστρια έργου: Μ. Νικολοπούλου. Στο: <https://xenos-allos-diaforetikos.edu.gr/>

Πολύτροπη Γλώσσα: Υποστηρικτικό Υλικό για τη Διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας: <http://politropi.greek-language.gr/>

Σελιδοδείκτες για τη λογοτεχνία – Η Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα: <https://selidodeiktes.greek-language.gr/>

Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού: <http://www.snhell.gr/>

Στέγη Γραμμάτων Κωστής Παλαμάς: <https://www.sgkpalamas.gr/>

Φωτόδεντρο. Εθνικός Συσσωρευτής Εκπαιδευτικού Περιεχομένου: <http://photodentro.edu.gr/aggregator/>

Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας της Ακαδημίας Αθηνών: <https://christikolexiko.academyofathens.gr/>

Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα: <https://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/index.html>

Αθανασόπουλος, Β. (2005). *Ιστορίες του κόσμου. Τρόποι της γραφής και της ανάγνωσης του οράματος*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Αθανασόπουλος, Β., Κοκκινάκη, Ε., Μπίστα, Π. (2023). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου*. Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».

Αθανασόπουλος, Β. (1995). *Το ποιητικό τοπίο του ελληνικού 19ου και 20ού αιώνα*. τόμ. Α΄, Β΄. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Αθανασοπούλου, Α. (2022). *Σχήματα λόγου. Με παραδείγματα από κείμενα της ελλαδικής και κυπριακής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Αργυρίου, Α., *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας και η πρόσληψή της*. τόμ. Α΄ - Η΄. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Αυδή, Α., Χατζηγεωργίου, Μ. (2007). *Η τέχνη του Δράματος στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Γαλάζης, Λ., Πόρακου, Μ., Παπακυριακού, Κ. (2017). *Γλωσσάριο λογοτεχνικών όρων του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου*. Ανακτήθηκε από: https://archeia.moec.gov.cy/sm/281/glossario_logo_oron_anath.pdf

- Γαραντούδης, Ε. (1998). *Ανθολογία νεότερης ελληνικής ποίησης 1980-1997. Οι στιγμές του νόστου*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Δημαράς, Κ.Θ. (1975). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Διεθνής Αμνηστία, Jolie, Angelina & Van Bueren, Geraldine (2022). *Μάθε τα δικαιώματά σου και Διεκδίκησέ τα. Ένας Οδηγός για παιδιά, τις νέες και τους νέους*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Εγγλέζου, Φ. (2018). «Παιχνίδια αυθόρμητου λόγου». Στο: *Παιχνίδια Ρητορικής στο Σχολείο*. Αθήνα: Ινστιτούτο Ρητορικών και Επικοινωνιακών Σπουδών Ελλάδας (Ι.Ρ.Ε.Σ.Ε.).
- Η Ελληνική Ποίηση*. τόμ. Α΄ - ΣΤ΄. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Η Μεσοπολεμική Πεζογραφία. Από τον πρώτο ως τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1914-1939)*. τόμ. Α΄ - Η΄. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Η Μεταπολεμική Πεζογραφία. Από τον πόλεμο του '40 ως τη δικτατορία του '67*. τόμ. Α΄ - Η΄. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Η Παλαιότερη Πεζογραφία μας. Από τις αρχές της ως τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο*. Α΄ - ΙΑ΄. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Καστρινάκη, Α. (2005). *Η λογοτεχνία στην ταραγμένη δεκαετία 1940-1950*. Αθήνα: Πόλις.
- Καψωμένος, Ε.Γ. (2011). *Αφηγηματολογία. Θεωρία και μέθοδοι ανάλυσης της αφηγηματικής πεζογραφίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Κιοσσές, Σπ., Χατζημαυρουδή, Ε. (2020). *Η λογοτεχνία στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ερμηνευτική, κριτική και δημιουργική προσέγγιση των λογοτεχνικών κειμένων*. Αθήνα: Κριτική.
- Κοτζιά, Ε. (2020). *Ελληνική πεζογραφία 1974-2010. Το μέτρο και τα σταθμά*. Αθήνα: Πόλις.
- Κοτζιά, Ε. (2006). *Ιδέες & Αισθητική. Μεσοπολεμικοί και Μεταπολεμικοί Πεζογράφοι 1930-1974*. Αθήνα: Πόλις.
- Κωτόπουλος, Τ.Η., Βακάλη, Α.Π., κ.ά. (2023). *Θεωρία και Πράξη της Δημιουργικής Γραφής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Μαστροδημήτρης, Π.Δ. (2018). *Εισαγωγή στη νεοελληνική φιλολογία*. Αθήνα: Δόμος.
- Μέντη, Δ. (1995). *Μεταπολεμική πολιτική ποίηση. Ιδεολογία και ποιητική*. Αθήνα: Κέδρος.
- Παππάς, Φ., Κατσιγιάννης, Α., Διαμαντοπούλου, Λ. (2016). *Εισαγωγή στη Νεοελληνική Φιλολογία* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Ανακτήθηκε από: <https://hdl.handle.net/11419/6432>
- Παρίσης, Ι., Παρίσης, Ν. *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*. Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».
- Πατάκης, Στ. (επιμ.) (2007). *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Πρόσωπα, Έργα, Ρεύματα, Όροι*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Πολίτης, Α. (2011). *Το δημοτικό τραγούδι*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Πολίτης, Λ. (2003). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Ραπτόπουλος, Β. (2021). *Λίγη Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Κέδρος.
- Ρασιδάκη, Χ. (2015). *Σχολικός εκφοβισμός - Bullying - Αποτελεσματικές δεξιότητες επικοινωνίας - Τρόποι αντιμετώπισης*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Σουλιώτης, Μ. (2012). *Δημιουργική γραφή - Οδηγίες πλεύσεως*. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου/Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Σταύρου, Θ. (1992). *Νεοελληνική Μετρική*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

- Τζιόβας, Δ. (2022). *Η Ελλάδα από τη χούντα στην κρίση. Η κουλτούρα της Μεταπολίτευσης.* (Ζ.Μ. Αρμάου, Γ. Στάμος, Μτφρ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Τζούμα, Α. (1994). *Εισαγωγή στην αφηγηματολογία. Θεωρία και εφαρμογή της αφηγηματικής τυπολογίας του G. Genette.* Αθήνα: Πανεπιστημιακές Παραδόσεις.
- Τοντόροφ, Τ. (1991). *Εισαγωγή στη φανταστική λογοτεχνία.* (Α. Παρίση, Μτφρ.). Αθήνα: Οδυσσέας.
- Τσοτάκου-Καρβέλη, Αικ. (1996). *Λεξικό της Ελληνικής Μυθολογίας.* Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Χατζηβασιλείου, Β. (2018). *Η κίνηση του εκκρεμούς. Άτομο και κοινωνία στη νεότερη ελληνική πεζογραφία: 1974-2020.* Αθήνα: Πόλις.

- Abrams, M.H. (2005). *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων.* (Γ. Δεληβοριά - Σ. Χατζηιωαννίδου, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Beaton, R. (1996). *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία. Ποίηση και πεζογραφία, 1821-1992.* (Ε. Ζουργού - Μ. Σπανάκη, Μτφρ.). Αθήνα: Νεφέλη.
- Cuddon J. A. (2005). *Λεξικό λογοτεχνικών όρων και Θεωρίας Λογοτεχνίας.* (Γ. Παρίσης, Μ. Λιάπη, Μτφρ.- Επιστ. Επιμ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Sutherland, J. (2014). *Μικρή Ιστορία της Λογοτεχνίας.* (Γ. Λαμπράκος, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Vitti, Mario (2003). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.* Αθήνα: Οδυσσέας.

▶ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εκτενές
γλωσσάρι
λογοτεχνικών
όρων

Βιβλιογραφία
κειμένων

Λειτουργική
αξιοποίηση
ψηφιακών
εργαλείων

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

